

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Науковий журнал «Причорноморські філологічні студії» засновано у 2023 році Одеським національним морським університетом.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1547 від 09.05.2024 року.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 1 від 28 серпня 2024 року)*

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/philology

Головний редактор – **Сікорська Вікторія Юріївна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації, Одеський національний морський університет.

Редакційна колегія:

Богатько Валентина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з виховної та соціальної роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна; **Громко Тетяна Василівна**, доктор філологічних наук, доцент, Україна; **Джиджора Євген Володимирович**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Дружинець Марія Львівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Мельник Світлана Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Національний університет «Одеська політехніка», Україна; **Назаревич Леся Тарасівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет, Україна; **Назаренко Оксана Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна; **Романченко Алла Петрівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Стєкольщикова Валентина Андріївна**, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка кафедри журналістики та філології, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», Україна; **Царьова Ірина Валеріївна**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна; **Конрад Казимеж Шамрик**, доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики, Білостоцький університет, Білосток, Польща.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

<i>Тетяна Авдѣжу</i> ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	7
<i>Олена Ачилова, Ірина Регушевська</i> ПРЕЦЕДЕНТНІ ОДИНИЦІ ТРАНСФОРМОВАНОЇ СТРУКТУРИ У ФУТБОЛЬНИХ МЕДІАТЕКСТАХ	16
<i>Зоряна Гук</i> МІСТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В РОМАНІ «ДРУГЕ ТІЛО» МИЛОРАДА ПАВИЧА.....	23
<i>Юрій Заблоцький</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОЇ АЛЮЗІЇ В СТРУКТУРІ ЗАГОЛОВНОГО КОМПЛЕКСУ ПЕРІОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «THE ECONOMIST».....	30
<i>Наталія Іванишин</i> ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ МАРІЇ ТИТАРЕНКО «КОМУНІКАЦІЯ ВІД НУЛЯ. ЕСЕЇ ДЛЯ МАНІ».....	38
<i>Оксана Кечеджі</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	45
<i>Віталіна Кизилова</i> ЕКОЛОГІЧНА КАЗКА В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА: ТИПОЛОГІЯ, ФУНКЦІЇ.....	51
<i>Анастасія Кузьменко, Діана Бірюкова, Наталія Солодюк</i> ПЛАГІАТ У НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ.....	60
<i>Наталія Курасова</i> КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ НА ЗАНЯТТЯХ З МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	66
<i>Анна Максимова</i> МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ	71
<i>Світлана Михальчук</i> АМЕРИКАНОЦЕНТРИЗМ ОПОВІДІ В РОМАНАХ ЖОЕЛЯ ДІККЕРА.....	77
<i>Нана Мікава</i> АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ.....	84
<i>Наталія Московчук</i> МАЙБУТНІ ФАХІВЦІ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	89
<i>Олексій Павлюк, Інна Завальнюк, Валентина Богатко</i> КУЛЬТУРНІ КОМПОНЕНТИ У ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗБАГАЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ Й ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	96

<i>Anastasiia Pozhar</i> MITIGATORS IN INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE.....	104
<i>Оксана Ріба-Гринишин</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ.....	110
<i>Катерина Рябова</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ОСНОВІ ПРАВИЛ.....	117
<i>Вікторія Сікорська, Іван Нєнов, Вікторія Ногай, Людмила Дідур</i> МОВНИЙ ДИСКУРС У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ І КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ.....	123
<i>Дарина Станко</i> СПІВВІДНОШЕННЯ КАНОНУ Й ФАНОНУ В АНГЛОМОВНОМУ ФАНФІКШЕН.....	129
<i>Олена Ткаченко</i> БЕСТІАРНІ СИМВОЛИ В РОМАНІ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ».....	134
<i>Роман Хмельницький</i> КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА <i>ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ</i> ДЛЯ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВО-ФАНАСТИЧНОГО РОМАНУ ФРЕНКА ГЕРБЕРТА «DUNE» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ).....	143
<i>Yuliia Sharapanovska</i> LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH ADVERTISING DISCOURSE.....	152
<i>Марія Якубовська</i> ТОПОС МИТЦЯ В ЕСЕЇСТИЦІ В. МАХНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «З ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ»).....	159

CONTENTS

<i>Tetiana Avcu</i> EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF DISTANCE LEARNING FOR STUDYING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	7
<i>Olena Achylova, Iryna Regushevskaya</i> PRECEDENT UNITS OF TRANSFORMED STRUCTURE IN FOOTBALL MEDIA TEXTS.....	16
<i>Zoriana Huk</i> MYSTICAL ELEMENTS IN THE NOVEL “SECOND BODY” BY MILORAD PAVIĆ	23
<i>Yurii Zablotzkyi</i> THE FUNCTIONING OF MULTIMODAL ALLUSION IN THE HEADLINE STRUCTURE IN “THE ECONOMIST”.....	30
<i>Nataliia Ivanyshyn</i> THE FUNCTIONAL LOAD OF OCCASIONALISMS IN THE LITERARY TEXT OF MARIA TYTARENKO “COMMUNICATION FROM SCRATCH. ESSAYS FOR MANIA”.....	38
<i>Oksana Kechedzhi</i> PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF FOREIGN LANGUAGE ORIGIN ELEMENTS IN MODERN ENGLISH.....	45
<i>Vitalina Kyzlyova</i> THE ECOLOGICAL FAIRY TALE IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH: TYPOLOGY AND FUNCTIONS.....	51
<i>Anastasiia Kuzmenko, Diana Biriukova, Nataliia Solodiuk</i> PLAGIARISM IN SCIENTIFIC WRITING.....	60
<i>Nataliya Kurasova</i> COMMUNICATIVE INTERACTION OF FUTURE MARITIME TRANSPORT SPECIALISTS IN LANGUAGE TRAINING CLASSES.....	66
<i>Anna Maksymova</i> METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF AMERICAN ENGLISH.....	71
<i>Svitlana Mykhalchuk</i> THE AMERICAN CENTRISM OF NARRATIVES IN THE NOVELS OF JOEL DICKER.....	77
<i>Nana Mikava</i> ENGLISH TERMINOLOGY OF INTERNATIONAL RELATIONS: A DIACHRONIC ASPECT.....	84
<i>Natalia Moskovchuk</i> FUTURE SPECIALISTS OF TECHNICAL SPECIALTIES AS SUBJECTS OF PROFESSIONAL LANGUAGE TRAINING.....	89
<i>Oleksiy Pavlyuk, Inna Zavalniuk, Valentyna Bohatko</i> CULTURAL COMPONENTS IN LEARNING POLISH AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION: ENRICHING THE EDUCATIONAL PROCESS AND DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE.....	96

Anastasiia Pozhar MITIGATORS IN INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE.....	104
Oksana Riba-Hrynshyn THE SPECIFICITY OF TRANSLATING GERMAN PROFESSIONAL TEXTS IN THE AREA OF ENERGY EFFICIENCY.....	110
Kateryna Riabova SOME ASPECTS OF RULE-BASED MACHINE TRANSLATION.....	117
Viktoriia Sikorska, Ivan Nenov, Viktoriia Nogai, Liudmyla Didur LANGUAGE DISCOURSE IN SOCIAL NETWORKS: ANALYSIS OF LANGUAGE MEANS AND COMMUNICATIVE STRATEGIES IN THE ONLINE ENVIRONMENT.....	123
Daryna Stanko THE CORRELATION OF CANON AND FANON IN ENGLISH FAN FICTION.....	129
Olena Tkachenko THE BESTIARY SYMBOLS IN VASYL ZEMLIAK’S NOVEL “THE FLOCK OF SWANS”.....	134
Roman Khmelnytskyi CONCEPTUAL METAPHOR <i>EMOTION IS A SUBSTANCE IN A CONTAINER</i> FOR VERBALIZING EMOTION CONCEPTS (BASED ON FRANK HERBERT'S SCIENCE FICTION NOVEL “DUNE” AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION).....	143
Yuliia Sharapanovska LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH ADVERTISING DISCOURSE.....	152
Mariia Yakubovska TOPOS OF THE ARTIST IN THE ESSAYS OF V. MAKHNO (ON THE MATERIALS OF THE COLLECTION “FROM VOWELS AND CONSONANTS”).....	159

УДК 811.161.2'243:37.016
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.1>

ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Тетяна Авджу

старший викладач кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-8333-4238
e-mail: tanya.kvasha@hotmail.com

Анотація. Передача інформації є одним із найдоступніших шляхів поширення даних у сучасному світі. Для зручного поширення наукових знань достатньо скористатися віртуальним середовищем інтернету. Технології тепер дають змогу вільно користуватися комп'ютером і веб-простором для навчання на будь-якому рівні. Відкритий доступ до навчання має вагомe значення для сучасного суспільства, яке прагне задовольнити попит на освіту, що підвищується, незалежно від місця проведення освітнього процесу. Дистанційні технології дають можливість охопити великі групи людей у віддалених районах країни та світу, які з різних причин не здатні займатися очно.

Вивчення іноземних мов, зокрема української мови як іноземної, сьогодні відбувається за допомогою сучасних програм, що сприяють проведенню занять за безпосередньої взаємодії з викладачем або самостійно. Тому дуже важливо під час побудови моделі навчання української мови як іноземної із застосуванням дистанційних технологій створити навчальне мовне середовище, яке включає навчальні матеріали, комплекс завдань, організацію спілкування учнів не тільки в асинхронному, а й у синхронному режимах. У статті розглядається використання дистанційних платформ для вивчення іноземних мов, виділяються функції викладача в організації процесу навчання української мови як іноземної із застосуванням дистанційних технологій, що можуть підвищити мотивацію учнів до процесу засвоєння знань, їхню відповідальність, рівень самореалізації, а також сформувати навички спілкування й культурну компетентність.

Ключові слова: дистанційні технології, дистанційне навчання, дистанційна освіта, іноземна мова, українська мова як іноземна, інтернет; онлайн-навчання, офлайн-навчання.

EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF DISTANCE LEARNING FOR STUDYING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Tetiana Avcu

Senior Lecturer at the Department of Journalism and Communication,
Odessa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8333-4238
e-mail: tanya.kvasha@hotmail.com

Abstract. The transfer of information is one of the most accessible ways of spreading data in today's world. For convenient spreading of scientific knowledge, it is enough to use the virtual environment of the Internet. Now technology allows free using of computers and the web for learning at any level. Open access to education is important for a modern society that seeks to satisfy the growing demand for education, regardless of the location of the educational process. Distance technologies make it possible to reach large groups of people, who are unable to work face-to-face for various reasons, in remote areas of the country and the world.

The studying of foreign languages, in particular the Ukrainian language as a foreign language, today takes place with the help of modern programs that facilitate the conduct of classes in direct interaction with the teacher or independently. Therefore, it is very important in constructing a model of learning Ukrainian as a foreign language using distance technologies to create a learning language environment that includes learning materials, a set of tasks, and the organization of students' communication not only in asynchronous, but also in synchronous modes. The article examines using of distance platforms for learning foreign

languages, stands out the functions of the teacher in organizing the process of learning Ukrainian as a foreign language using of distance technologies, which can increase the motivation of students to the process of acquiring knowledge, their responsibility, the level of self-realization, as well as form communication skills and cultural competence.

Key words: *distance technologies, distance learning, distance education, foreign language, Ukrainian as a foreign language, Internet, online learning, offline learning.*

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у навчанні іноземних здобувачів української мови є важливим аспектом сучасної педагогіки. Наукові дослідження в цій галузі охоплюють різні аспекти, а саме:

1. Онлайн-навчання: використання платформ для дистанційного навчання, таких як Moodle, Zoom, Google Classroom тощо, які дають змогу забезпечити безперервність навчального процесу й доступ до навчальних матеріалів незалежно від місця перебування здобувача. Це особливо актуально в умовах глобалізації та пандемій.

2. Інтерактивні ресурси: використання інтерактивних ресурсів, таких як відео, аудіо, мультимедійні презентації, тестування онлайн, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу, збагаченню лексичного запасу й розвитку комунікативних навичок.

3. Мобільні додатки: розроблення й використання мобільних додатків для вивчення української мови дає змогу здобувачам учитися в зручний для них час і в будь-якому місці, що сприяє більш гнучкому підходу до навчання.

4. Віртуальні симуляції та VR/AR технології: використання віртуальної та доповненої реальності в навчанні української мови може значно покращити розуміння культурного контексту і сприяти більш глибокому зануренню в мовне середовище.

5. Соціальні мережі й форуми: залучення здобувачів до обговорень на форумах, у групах соціальних мереж або чатах допомагає створити мовне середовище і сприяє розвитку навичок письмової та усної комунікації.

6. Адаптивні навчальні системи: використання систем, що адаптуються до рівня знань і потреб здобувачів, дає змогу індивідуалізувати навчальний процес і підвищити його ефективність.

7. Автоматизовані системи оцінювання: використання автоматизованих систем для тестування й оцінювання знань здобувачів

забезпечує об'єктивність та оперативність у зворотному зв'язку.

Наукові дослідження вказують на те, що впровадження ІКТ у навчання української мови іноземних здобувачів сприяє підвищенню їхньої мотивації, ефективності навчання й кращому засвоєнню матеріалу. Однак для досягнення максимальних результатів важливо забезпечити правильну інтеграцію технологій у навчальний процес, підготовку викладачів і методистів до роботи з новими технологіями та створення відповідної інфраструктури.

У зв'язку з цим виникла потреба систематизувати створені комп'ютерні розробки, оновити чи створити нові дистанційні курси.

У галузі теорії і практики дистанційної освіти в Україні працює багато фахівців, які досліджують різні аспекти цієї теми. Ось деякі з них і їхні наукові внески: Л. Паращенко (розроблення методичних підходів до впровадження дистанційного навчання, питання організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання) [1]; В. Кухаренко (методика й організація дистанційного навчання, використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні) [2]; Ю. Бойко (педагогічні моделі й підходи до дистанційного навчання, розвиток онлайн-курсів та інтерактивних навчальних матеріалів); Н. Морзе (використання цифрових інструментів у навчанні, інтерактивні технології в освіті, професійний розвиток викладачів) [3].

Ці й інші українські фахівці активно працюють над розвитком теорії та практики дистанційної освіти, досліджуючи такі аспекти, як методичне забезпечення, психолого-педагогічні аспекти, технологічні інновації, організаційні питання, професійний розвиток викладачів. Ці фахівці своїми науковими працями роблять значний внесок у розвиток дистанційної освіти в Україні, допомагаючи створити ефективні й інноваційні освітні середовища.

Проблему використання технологій дистанційного навчання в процесі викладання

іноземних мов розглянуто в працях українських науковців, серед яких – О. Андрєєв [4], Л. Штихно, Ю. Богачков, О. Самойленко [5], В. Кухаренко [2], А. Манак, О. Овчарук [6], О. Пінчук, Б. Шукевич, В. Антонов [7], В. Биков [2], Г. Козлакова [8] та інші. Також роботи багатьох зарубіжних учених присвячені питанням розвитку дистанційної освіти, серед них – Р. Деллінг (Німеччина), Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон [9], М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон (США) та інші.

Такі вчені, як О. Гриценко, І. Довгий [10], І. Зозуля [11], А. Стадній [11], Л. Стріжик та інші, займаються, зокрема, проблемою дистанційного вивчення української мови як іноземної.

Деякі автори пропонують різні моделі дистанційного навчання, ґрунтуючись на вікових особливостях учнів, цілях навчання й доступних ресурсах. Ось декілька з них: класично-дистанційна модель; модульно-дистанційна модель; проблемно-дистанційна модель; комбінована модель; персоналізована модель.

О. Андрєєв [4] розглядає систему дистанційного навчання як навчальну платформу, розміщену в електронному середовищі, і як набір засобів (програм, платформ, правового регулювання тощо), що дає можливість отримувати освіту поза рамками аудиторного навчання. Розглядаючи поняття «дистанційне навчання», В. Кухаренко визначив його як систему організації навчального процесу, яка базується на самостійній роботі здобувачів освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує їм доступ до навчальних ресурсів, комунікацію з викладачами й іншими здобувачами освіти [2]. Проаналізувавши праці зарубіжних учених, можемо спостерігати певну еволюцію в термінологічно-понятійному апараті щодо визначення дистанційної освіти. Традиційні дефініції описують дистанційну освіту як навчальний процес, у якому взаємодія вчителя та здобувача відбуваються в різний час і в різних місцях.

Документи МОН України [12] визначають дистанційне навчання як повноправну форму, що може забезпечити здобуття повної вищої освіти. Незважаючи на високий інтерес науковців до цієї тематики й величезну кількість робіт, варто зазначити відсутність спеціальної інформації, необхідної для дистанційного вивчення української мови як іноземної.

Основною метою дослідження є з'ясування освітніх можливостей дистанційного навчання та їх застосування в лінгводидактичній діяльності. Для досягнення мети ми ставимо такі завдання, як короткий огляд переваг і недоліків дистанційного навчання у ЗВО; використання сучасних комп'ютерних технологій, розгляд освітньої платформи MOODLE, популярних інтернет-ресурсів для вивчення УМІ

Об'єкт дослідження – найвідоміші й найефективніші інтернет-ресурси й платформи для дистанційного навчання, а предмет – їхня роль у вивченні української мови як іноземної.

За історичними довідками, уперше форму дистанційного навчання використав у 1840 році британський викладач англійської мови Ісаак Пітман, який запропонував для студентів навчання через поштовий зв'язок. Інтенсивного розвитку дистанційне навчання набуло наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття й зараз закріплено в законах про освіту багатьох країн, у тому числі й України.

Дистанційне навчання у ХХІ столітті стало найефективнішою системою підготовки й безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців. Державною національною програмою «Освіта. Україна ХХІ століття» й Положенням про дистанційне навчання [12] передбачено забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій і науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України в трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації.

Для досягнення зазначених результатів необхідно швидкими темпами розвивати дистанційне навчання, запровадження якого в Україні передбачено законом про Національну програму інформатизації [13].

В основу будь-якого дистанційного навчання включено таке: 1) відстань у просторі, часі й навіть на інтелектуальному рівні; 2) наявність певних засобів, завдяки яким процес взаємодії викладача та здобувача може бути реалізований. Серед науковців немає однозначного визначення поняття «дистанційна освіта». Але ми спиратимемося на визначення В. Кухаренка: «дистан-

ційна освіта» – різновид освітньої системи, у якій переважно використовуються дистанційні технології навчання. Також дистанційна освіта – одна з форм отримання освіти, за якою опанування тим чи іншим рівнем знань за тією або іншою спеціальністю здійснюється в процесі дистанційного навчання» [14, с. 135].

Сфера навчання української мови як іноземної недостатньо забезпечена сучасними комп'ютерними дидактичними матеріалами, які можуть підвищити результативність навчання й вивести його на якісно новий рівень. У зв'язку з цим розроблення дистанційних курсів становить великий актуальний інтерес, маючи такі переваги, як гнучкість і комунікативність. Здобувачі, які навчатимуться за таким дистанційним курсом, обиратимуть зручний час, місце, комфортну швидкість опрацювання матеріалів, вони можуть займатися стільки, скільки необхідно особисто кожному з них для освоєння української мови. Студенти зараз перебувають у різних країнах, у різних часових поясах, відповідно, частина студентів може працювати в синхронному режимі, тобто в режимі реального часу. Це «прямий ефір», у якому здобувачі освіти можуть контактувати через засоби зв'язку безпосередньо з викладачем. Наприклад, за допомогою сервісу Zoom, Google Meet, Big Blue Button, Viber, WhatsApp, Skype. Інші студенти змушені працювати в асинхронному режимі. Асинхронний формат може охоплювати різноманітні засоби інформації, аудіо- та відеозаняття.

Розробляючи методику дистанційного навчання української мови як іноземної важливо враховувати такі умови:

1) **доступність інтернет-з'єднання:** забезпечення стабільного та швидкого інтернет-з'єднання для здобувачів, щоб вони могли безперешкодно отримувати доступ до навчального матеріалу;

2) **технічна підтримка:** наявність технічної підтримки для вирішення будь-яких технічних проблем, із якими можуть зіткнутися здобувачі під час навчання;

3) **наявність навчальної платформи:** використання відповідної навчальної платформи або системи управління навчанням, яка дає змогу зручно організувати й викладати матеріал, спілкуватися зі здобувачами й відстежувати їхній прогрес;

4) **інтерактивність:** забезпечення можливостей для інтерактивного навчання, таких як відеоуроки, віртуальні вправи, онлайн-ігри тощо, щоб залучити здобувачів і підтримувати їхній інтерес до вивчення мови;

5) **доступ до ресурсів:** наявність відкритого доступу до різноманітних навчальних ресурсів, таких як текстові матеріали, аудіо- та відеоматеріали, вправи тощо, для різноманітного й ефективного навчання;

6) **методична підтримка:** наявність чітких інструкцій для здобувачів щодо організації навчання, виконання завдань і спілкування з викладачами;

7) **мультикультурний підхід:** розроблення матеріалів і завдань з урахуванням культурних особливостей різних країн і регіонів, із яких походять студенти, для підтримки їхнього розуміння й адаптації до української мови та культури.

Усі ці умови можна реалізувати, використовуючи різноманітні можливості нових інформаційних технологій, провідними з яких є такі:

1) **відеоконференції та віртуальні класи:** платформи для відеоконференцій, такі як Zoom, Skype, Google Meet тощо, дають змогу викладачам і здобувачам спілкуватися онлайн, проводити віртуальні заняття й дискусії;

2) **електронні підручники й навчальні платформи:** платформи для створення та розповсюдження електронних підручників, такі як Moodle, Blackboard, Google Classroom тощо, дають змогу викладачам завантажувати навчальний матеріал і створювати інтерактивні завдання для здобувачів;

3) **мультимедійні матеріали:** використання відео-, аудіо- й інших мультимедійних матеріалів для навчання, таких як відеоуроки, аудіозаписи розмов, аудіокниги тощо, допомагає зробити навчання більш цікавим та ефективним;

4) **мобільні додатки:** розроблення мобільних додатків для навчання української мови, які дають змогу здобувачам учитися в будь-який час і в будь-якому місці, отримуючи доступ до відповідного навчального матеріалу та вправ;

5) **соціальні медіа й форуми:** використання соціальних медіаплатформ і форумів для спілкування й обміну думками між викладачами та здобувачами, а також для

створення спільноти, яка підтримує навчання мови.

Вищепераховані технології можуть бути використані для створення динамічних, взаємодійних та ефективних методик дистанційного навчання української мови як іноземної.

Узагальнюючи, зазначимо, що під час дистанційного навчання викладачеві необхідно орієнтуватися на оптимальне моделювання віртуального освітнього середовища, зберігаючи базові методичні принципи побудови навчального процесу й відбору матеріалів, що дасть змогу забезпечити безперервність освітнього процесу в умовах відсутності або скорочення очної взаємодії викладача зі здобувачами.

У лінгводидактиці інтернет-ресурси розширили можливості створення мовного середовища, надавши необмежений доступ до джерел оригінального мовлення. Інтернет-ресурси стали альтернативою звичайним підручникам і в навчанні чотирьох видів мовленнєвої діяльності відіграють визначальну роль на сучасному етапі розвитку методики викладання іноземної мови. Але для ефективного використання цих ресурсів необхідно мати платформу, куди можна завантажувати будь-які аудіо й відео, граматичні завдання й тести тощо [10, с. 79].

Однією з найсучасніших платформ підтримки дистанційної освіти в Україні є Moodle. Її популярність зумовлена багатьма факторами, а саме: *платформа з відкритим кодом*, що робить її доступною для безкоштовного використання й модифікації навчальними закладами; *може використовуватися для створення курсів будь-якої складності й для будь-якої кількості користувачів*; пропонує *широкий спектр функцій*, що підтримують усі аспекти навчального процесу, від створення навчальних матеріалів до оцінювання знань студентів; має *простий та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс* користувача, що робить її доступною для користувачів із будь-яким рівнем підготовки; має *велику й активну спільноту користувачів*, які готові допомогти один одному у вирішенні проблем; *постійно розвивається й удосконалюється*, що гарантує її відповідність сучасним потребам освіти.

Окрім цих переваг, Moodle також має низку інших особливостей, які роблять її цінним інструментом для дистанційного навчання:

- **Підтримка різних форматів контенту:** Moodle може використовуватися для створення курсів, які включають текст, зображення, аудіо, відео, інтерактивні вправи й інші типи контенту.

- **Інструменти для спілкування та співпраці:** Moodle пропонує різні інструменти для спілкування та співпраці, такі як форуми, чати, віртуальні класи та групи.

- **Інструменти для оцінювання:** Moodle пропонує широкий спектр інструментів для оцінювання знань студентів, таких як тести, вікторини, завдання й есе.

- **Система відстеження прогресу:** Moodle дає змогу викладачам відстежувати прогрес студентів і надавати їм зворотний зв'язок.

- **Доступність для людей з обмеженими можливостями:** Moodle може бути налаштована для забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями.

Отже, Moodle дає можливість проектувати, створювати інформаційно-навчальні ресурси навчального закладу й керувати ними. Moodle є «пластичною» системою, тобто викладач може самостійно створювати дистанційний курс і керувати його роботою: власноруч контролювати доступ до своїх курсів, використовувати часові обмеження, створювати власні системи оцінювання знань, контролювати запізнення студентів під час виконання завдань, дозволяти або забороняти перездачу тощо.

Курс може містити різні елементи: лекції, практичні завдання, інтерактивні вправи, форум, чат тощо. При цьому можна використовувати текст, презентації, таблиці, схеми, графіку, відеоматеріали, посилання в мережі Інтернет, допоміжні файли й інші матеріали. Moodle дає змогу розробникам адаптувати систему до індивідуальних потреб користувачів і добре взаємодіє з багатьма мережевими ресурсами (Facebook, YouTube, Wikipedia, JClick, Hot Potatoes, H5P тощо), що дає можливість розробникам виявляти творчий підхід та універсальність. За результатами виконання студентами завдань викладач може виставляти оцінки й надавати коментарі [15].

Наприклад, для створення граматичних вправ, тестів викладачі дистанційного курсу з української мови як іноземної в Одеському національному морському університеті (далі – ОНМУ) використовували платформу

H5P, яка інтегрована в систему управління навчанням Moodle. Це програмне забезпечення з відкритим кодом, за допомогою якого можна створювати інтерактивний контент [16].

H5P – це потужний інструмент для створення інтерактивних веб-ресурсів, який дає безліч можливостей для організації навчальної діяльності й навчання. Він має велику кількість інструментів, що можна використовувати для створення різноманітних вправ, тестів, презентацій та інших навчальних матеріалів. Ось деякі з можливостей H5P, які можуть бути корисними для навчання української мови як іноземної:

1. Відеоінтерактиви (Interactive Video): створення відеоінтерактивів із вбудованими питаннями, завданнями й поясненнями, які допоможуть залучити здобувачів і перевірити їхнє розуміння матеріалу.

2. Тестування: створення різних типів тестів (наприклад, вибіркових, відкритих питань, заповнення пропусків (**Fill in the blanks**), правдиві/хибні питання (**True/False Questions**), питання з однією правильною відповіддю (**Single choice set**), питання з множинним вибором (**Multiple choice**)), що дасть змогу перевірити рівень знань здобувачів і їхнє розуміння граматичних конструкцій і словникового запасу.

3. Вправи на мовлення: створення вправ для практики мовлення, таких як аудіовідповіді (**Audio responses**), розмовні картки (**Conversation cards**), вправи на мовлення (**Speaking exercises**), аудіодиктанти (**Audio dictation**), фразові звороти, діалоги (**Dialogue cards**), що допоможуть здобувачам розвивати свої комунікативні навички.

4. Інтерактивні завдання: використання інтерактивних завдань, таких як перетягування слів (**Drag the words**), перетягування зображень (**Drag & drop**), розміщення зображень у правильному порядку (**Image sequencing**), вгадай відповідь (**Guess the answer**), кросворд (**Crossword**), що дадуть змогу здобувачам активно взаємодіяти з навчальним матеріалом.

5. Сценарії: створення сценаріїв для вивчення конкретних тем або ситуацій, у яких здобувачі можуть випробувати свої навички та знання в певному контексті. Сценарії можуть містити елементи взаємодії, такі як кнопки, повзунки, текстові поля тощо, які

дають можливість здобувачам взаємодіяти з історією; можуть включати різні мультимедійні елементи, такі як зображення, аудіо- й відеофайли, щоб зробити історію більш цікавою та захопливою; можуть містити галереї зображень або слайди, які допомагають візуалізувати сцену чи подію; в інтерактивних сценаріях можуть бути використані підказки або коментарі, що допомагають студентам розуміти ситуацію або діяти відповідно до поставленого завдання; можуть містити різні варіанти вибору чи рішень, які впливають на подальший розвиток історії або її закінчення; усе це допоможе здобувачам навчитися застосовувати свої знання на практиці, тренувати навички або для розваг.

Переваги H5P для здобувачів – це допомога в засвоєнні, закріпленні, запам'ятовуванні матеріалу, підтримання інтересу до теми, що вивчається, для викладачів – функція контролювання, яка дає змогу практично відразу побачити результат роботи здобувача.

Загалом кожний активний елемент може ґрунтуватися на результатах попереднього, що дає змогу викладачеві створювати нові сценарії опанування знань, комбінуючи різні можливості платформи Moodle.

Окрім того, на платформі можна використовувати посилання на інші ресурси й платформи для вивчення УМІ, закріплення певних тем чи граматики. Ми виокремили такі:

– **Українська за 27 уроків.** Відеокурс розміщено на платформі Prometheus. Курс охоплює рівні A1 та A2, пропонує відеоуроки, творчі завдання, додаткові ресурси для кращого занурення в певну тему й україномовне середовище;

– **Ukrainian lessons podcast.** Сайт із безкоштовними подкастами (цифровий запис радіо- чи телепередачі, які можна завантажити з інтернету) й текстами, безкоштовним цифровим підручником, блогом, граматиною і розмовником;

– **50Languages.** На сайті запропоновано чітко структуровані 100 уроків, які розділені за темами. Кожний урок містить аудіофайли, тексти яких озвучили носії української мови;

– **ПодорожіUa.** Вивчення української мови в будь-який час зі зручним темпом. Містить багато вікторин та інших інтерактивних інструментів;

– **Read Ukrainian!** Курс інтерактивних матеріалів для самостійного навчання, при-

значених для підтримки набуття навичок читання українською мовою;

– **Peace Corps Ukrainian Lessons.** Безкоштовний англomовний курс, який допоможе іноземцю здобути базові знання з української мови. Перевагою ресурсу є те, що теорія супроводжується аудіо, а всі матеріали доступні не тільки онлайн, їх також можна завантажити. За наповненням чи не всі вище згадані ресурси набагато кращі й багатші, проте цей – чудовий приклад того, як про вивчення української турбуються на міжнародному рівні;

– **Loecsen.** Один із найпростіших і водночас дуже корисних сайтів для вивчення основ української мови, тому що він має незаперечні переваги: можна вибрати мову навчання (вони поділені на групи за регіонами поширення); є слова і фрази, які потрібні для побутових ситуацій; усі матеріали доступні як рідною мовою здобувача, так й українською в аудіо- й текстовій версіях, а також є прості смішні картинки, що описують ситуацію. Також можна пройти онлайн-тести, щоб перевірити свої знання;

– **Babbel.** Це інтерактивна платформа з курсами з української мови, яка пропонує вправи на граматику, вимову й лексику;

– **LanguageCourse.net.** Це веб-сайт, який допомагає знаходити курси з української мови для іноземців у різних країнах світу;

– **Ukrainian Language.** Youtube канал, на якому можна знайти уроки різного рівня, від Beginner до Advanced;

– **Speak Ukrainian.** Youtube канал, на якому регулярно викладаються корисні відеоуроки української мови про граматику, лексику й фонетику. Діалоги та подкасти допоможуть покращити навички аудіювання й мовлення;

– **Електронні словники:** ВЕСУМ, ГОРОХ, СУМ, Словник синонімів, Тлумачний словник української мови, у яких можна ознайомитися зі значеннями слів, граматичними формами, уживанням фразеологічних зворотів тощо.

Як бачимо, платформа дає змогу використовувати різноманітний контент різного формату й чергувати інтерактивне та самостійне навчання.

Також перевагами Moodle у викладанні української мови як іноземної є такі: можливість безперервного моніторингу діяльності як викладача, так і того, хто навчається; наяв-

ність убудованого редактора; можливості віддаленої атестації учнів в автоматичному режимі; відсутність спаму; можливість адресної розсилки повідомлень, оцінок і коментарів на e-mail; можливості встановлення термінів виконання завдань тощо.

У свою чергу, можна відзначити й низку недоліків Moodle, а також проблем, що виникали в процесі дистанційного викладання української мови як іноземної. У період масового електронного навчання платформа Moodle показала себе досить вимогливою і під час високого навантаження на сервер давала збій у роботі. Окрім цього, організація занять із відеоконференцв'язку вимагає професійного технічного забезпечення й обладнання як організаторів заходів, так й учасників. Насправді цю умову не завжди можна задовольнити цілком.

До інших важливих проблем, що супроводжують використання Moodle, можна зарахувати таке:

– навантаження викладача у форматі електронного навчання набагато більше, передусім це стосується часу;

– дистанційне навчання вимагає від того, хто навчається, високої мотивації. Практика впровадження електронного навчання показала, що не всі здобувачі здатні до самодисципліни й самоорганізації;

– існує певна проблема доказу справжності результатів навчання. Викладачеві часто важко встановити, що завдання виконане здобувачем самостійно. Також «по той бік екрану» важко аутентифікувати того, хто навчається;

– якщо учні перебувають на різних континентах, дуже складно врахувати різницю в часових поясах та організувати навчальний процес із відеоконференцв'язку в робочий час викладача.

Загалом досвід використання платформи Moodle в освітньому процесі з дисципліни «Українська мова як іноземна» на кафедрі журналістики та соціальних комунікацій ОНМУ можна охарактеризувати як позитивний. Застосування цієї віртуальної освітньої платформи за умови дотримання вищезазначених елементів створює відносну легкість і оперативність коригування викладачем процесу навчання й системного вдосконалення дистанційного курсу, є ефективним і перспективним засобом для формування в здобувачів мовних компетенцій.

Отже, як бачимо, дистанційне навчання сприяє формуванню таких особистісних якостей, як активність, самостійність, креативність, творчість, відповідальність, цілеспрямованість тощо.

Завдяки використанню дистанційного навчання іноземні студенти можуть зміцнити свої комунікативні здібності, ознайомитися з різними культурами й зміцнити необхідні навички, такі як слухання, мовлення, читання та письмо.

Таким чином, дистанційна освіта в системі навчання іноземних мов, у нашому випадку –

УМІ, стає невід’ємною частиною сучасного світового освітнього простору. Інноваційні моделі академічної діяльності мають будуватися на основі нових освітніх технологій з урахуванням основної вимоги до навчальному процесу, а саме: організації взаємопов’язаної діяльності викладача та здобувача, спрямованої на вирішення освітніх завдань у сучасних умовах українського вишу.

Перспективи подальших нових наукових розвідок полягають у розробленні різноманітних дистанційних курсів навчання української мови як іноземної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паращенко Л.І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
2. Дистанційний навчальний процес : навчальний посібник / В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко, Г.С. Молодих та інші ; за ред. В.Ю. Бикова, В.М. Кухаренка. Київ : Міленіум, 2005. 292 с.
3. Морзе Н.В., Буйницька О.П., Варченко-Троценко Л.О. Створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE : навчальний посібник. Кам’янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2016. 232 с.
4. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання : монографія / О.О. Андреев, К.Л. Бугайчук, Н.О. Каліненко й інші ; за ред. О.О. Андреева, В.М. Кухаренка ; ХНАДУ. Харків : Міськдрук, 2013. 212 с.
5. Самойленко О.М. Поняття дистанційної освіти та дискусії навколо неї : збірник наукових праць. Херсон : Міськдрук, 2011. С. 60–65.
6. Овчарук О.В. Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2006. № 1. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/292/278>. (дата звернення: 01.05.2024).
7. Антонов В.М. Дистанційне навчання: Логіка. Технології. Перспективи. Київ ; Херсон : Штрих, 2011. 160 с.
8. Козлакова Г.О. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід : монографія. Київ : Просвіта, 2002. 233 с.
9. Michael Simonson, Sharon Smaldino, Susan Zvacek Teaching and Learning at a Distance, Foundations of Distance Education, sixth edition. Information Age Publishing, Inc., 2015. 345 p.
10. Довгий І.М. Інструментальні засоби дистанційного вивчення мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : збірник наукових праць. 2007. Вип. 2. С 77–80.
11. Зозуля І.Є., Стадній А.С. Використання онлайн-ресурсів та мобільних додатків у вивченні української мови як іноземної. *Міжнаціональна комунікація – полілог культур (актуальні питання навчання іноземців)* : збірник наукових праць / за загальною редакцією проф. Л.В. Рєви-Лєвшакєвої. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мєчєнікєва, 2019. С. 110–113.
12. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. Редакція від 16.10.2020 № z0703-13. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 01.05.2024).
13. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 1.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 01.05.2024).
14. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні : монографія / за ред. : В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків : Міська друк., 2020. 409 с.
15. Авджу Т.Г. Засоби комунікації електронної платформи Moodle. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 61. С. 4–7.
16. Wicaksono J.A., Setiarini R.B., Ikeda O., Novawan A. The Use of H5P in Teaching English. The First International Conference on Social Science, Humanity, and Public Health (ICOSHIP 2020). Atlantis Press, 2021. P. 227–230.

REFERENCES

1. Parashchenko, L.I. (2004). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives] / pid zah. red. O.V. Ovcharuk. K.: «K.I.S.», 112 p. [in Ukrainian].
2. Kukharenko, V.M., Syrotenko, N.H., Molodykh, H.S., & Tverdokhliebova, N.Ye. (2005). Dystantsiinyi navchalnyi protses: navch. posibnyk [Distance learning process: Textbook] / za red. V.Yu. Bykova, V.M. Kukharenka. K.: Milenium, 292 p. [in Ukrainian].
3. Morze, N.V., Buinytska, O.P., & Varchenko-Trotsenko, L.O. (2016). Stvorennia suchasnoho elektronnoho kursu v systemi MOODLE: navch. posibnyk [Creation of a modern electronic course in the MOODLE system: Textbook]. Kamianets-Podilskyi: PP Buinytskyi O.A., 232 p. [in Ukrainian].
4. Andrieiev O.O., Buhaichuk K.L., Kalynenko N.O., Kolhatin O.H., Kukharenko, V.M., Liulkun, N.A., Liakhotska, L.L., Syrotenko, N.H., Tverdokhliebova, N.Ye. (2013). Pedagogichni aspekty vidkrytoho dystantsiinoho navchannia: monohrafiia [Pedagogical aspects of open distance learning: monograph] / za red. O.O. Andrieieva, V.M. Kukharenka. KHNADU, Kharkiv: «Miskdruk», 212 p. [in Ukrainian].
5. Samoilenko, O.M. (2011). Poniattia dystantsiinoi osvity ta diskusii navkolo nei: zbirnyk nauk. prats [Concept of distance education and discussions around it: coll of science works]. Kherson: «Miskdruk», Pp. 60–65 [in Ukrainian].
6. Ovcharuk, O.V. (2006). Kontseptualni pidkhody do zastosuvannia tekhnolohii vidkrytoi osvity ta dystantsiinoho navchannia u zarubizhnykh krainakh ta yikhia rol u protsesakh modernizatsii osvity [Conceptual approaches to the open education technologies application and distance learning in abroad and its role in the education modernization processes]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching tools* Issue 1. Retrieved from: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/292/278> (data zvernennia 01.05.2024).
7. Antonov, V.M. (2011). Dystantsiine navchannia : Lohika. Tekhnolohii. Perspektyvy [Distance learning: Logic. Technologies. Possibilities]. K; Kherson: Shtrykh, 160 p. [in Ukrainian].
8. Kozlakova, H.O. (2002). Informatsiino-prohranne zabezpechennia dystantsiinoi osvity: zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid : monohrafiia [Information and software support of distance education : foreign and domestic experience : monograph.]. Kyiv: Prosvita, 233 p. [in Ukrainian].
9. Michael Simonson, Sharon Smaldino, Susan Zvacek (2015). Teaching and Learning at a Distance, Foundations of Distance Education, sixth edition. Information Age Publishing, Inc., 345 p. [in English].
10. Dovhyi, I.M. (2007). Instrumentalni zasoby dystantsiinoho navchannia movy yak inozemnoi [Instrumental tools for remote language learning as a foreign language]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrayinskoï movy yak inozemnoi: zbirnyk naukovykh prats – Theory and practice of teaching the Ukrainian language as a foreign language*: coll. of science works. Issue 2. Pp. 77–80 [in Ukrainian].
11. Zozulia, I.Ye., & Stadnii, A.S. (2019). Vykorystannia onlain-resursiv ta mobilnykh dodatkov u vyvcheni ukrayinskoï movy yak inozemnoi [Use of online resources and mobile applications in learning Ukrainian as a foreign language.]. *Mizhnatsionalna komunikatsiia – poliloh kultur (aktualni pytannia navchannia inozemtsiv): zbirnyk nauk. prats – International communication – polylogue of cultures (topical issues of education of foreigners)*: coll of science works / za zahalnoiu redaktsiieiu. prof. L.V. Reva-Levshakovoï. Odesa, Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova, Pp. 110–113 [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.04.2013 № 466. Redaktsiia vid 16.10.2020 № z0703-13 [On the approval of the Regulation on distance learning: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 25, 2013. No. 466. Redaction dated October 16, 2020. № z0703-13]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (data zvernennia 01.05.2024).
13. Pro Natsional'nu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 01.12.2022 № 2807-IX [On the National Informatization Program: Law of Ukraine dated December 1, 2022. № 2807-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (data zvernennia 01.05.2024).
14. Kukharenko, V.M., & Bondarenko, V.V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini: monohrafiia [Emergency distance learning in Ukraine: monograph] / za red.: V.M. Kukharenka, V.V. Bondarenka. Kharkiv: Miska polihrafiia, 409 p. [in Ukrainian].
15. Avdzhu, T.H. (2023). Zasoby komunikatsii elektronnoi platformy Moodle [Communication tools of the Moodle electronic platform]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia. Zbirnyk naukovykh prats – Scientific Herald of International Humanitarian University. Series «Philology»*: coll of science works. Issue 61, O.: Vydavnychiy dim: Helvetyka, Pp. 4–7 [in Ukrainian].
16. Wicaksono, J.A., Setiariini, R.B., Ikeda, O., & Novawan, A. (2021). The Use of H5P in Teaching English. The First International Conference on Social Science, Humanity, and Public Health (ICOSHIP 2020). Atlantis Press, Pp. 227–230 [in English].

ПРЕЦЕДЕНТНІ ОДИНИЦІ ТРАНСФОРМОВАНОЇ СТРУКТУРИ У ФУТБОЛЬНИХ МЕДІАТЕКСТАХ

Олена Ачилова

кандидат філологічних наук, незалежний дослідник

Німеччина

orcid.org/0009-0002-7099-1076

e-mail: bel.ami.cosmo@gmail.com

Ірина Регушевська

кандидат філологічних наук, старший викладач

Національного університету фізичного виховання і спорту України

вул. Фізкультури, 1, м. Київ, Україна

orcid.org/0009-0000-8994-8989

e-mail: regushevskayairina@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей функціонування прецедентних одиниць трансформованої структури в сучасних спортивних медіатекстах футбольної тематики. Для дослідження вибрано новинний футбольний сайт «Футбол 24» (<https://football24.ua>), рубрика «Блоги». Спортивні медіатексти є переважно матеріалами інформаційного плану для оперативного передавання відомостей про спортивні події, однак часто ці медіатексти містять авторську оцінку й характеризуються високою експресивністю, створюваною відповідними мовними засобами. Аналіз фактичного матеріалу виявив, що в сучасних спортивних медіатекстах журналісти активно використовують прецедентні одиниці, зокрема й трансформованої структури, чим посилюють експресивне навантаження висловлення. Виявлено три типи структурно-семантичних трансформацій прецедентних одиниць: заміна компонентів (субституція), розширення структури висловлення (експлікація), усічення його частини (імплікація). Трапляються також поєднання кількох типів трансформації в межах одного висловлення. Зміни прецедентних одиниць налаштовують читача на необхідність декодувати авторський задум, зашифрований у тексті. Вербальний код текстів аналізованого футбольного блогу розраховано на адресата, який має спільну з автором когнітивну базу. Будь-які трансформації прецедентної одиниці дають автору можливість лаконічно й водночас експресивно описати ситуацію у футбольному середовищі. В аналізованих текстах трапляються такі трансформації прецедентних одиниць, які передбачають обізнаність реципієнта в подіях, що відбуваються в сучасному футболі. Так, до складу прецедентних одиниць журналісти можуть вводити назви футбольних клубів, прізвища гравців і тренерів тощо. Такі зміни дають змогу авторам точніше передати інформацію, конкретизувати деталі. У результаті дослідження виявлено, що в спортивних медіатекстах трансформовані прецедентні одиниці виконують інформаційну, оцінну, паролно-ідентифікаційну, експресивно-підсилювальну, а також ігрову й уточнювальну функції.

Ключові слова: спортивний медіатекст, прецедентний феномен, прецедентна одиниця, трансформація, експлікація, субституція, імплікація.

PRECEDENT UNITS OF TRANSFORMED STRUCTURE IN FOOTBALL MEDIA TEXTS

Olena Achylova

PhD in Philology, independent researcher

Germany

orcid.org/0009-0002-7099-1076

e-mail: bel.ami.cosmo@gmail.com

Iryna Regushevskaya

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages

National University of Ukraine of Physical Education and Sport

Fizkultury Str., 1, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0000-8994-8989

e-mail: regushevskayairina@gmail.com

Abstract. *The article is devoted to the study of peculiarities of functioning of precedent units of transformed structure in modern sports media texts of football topics. The football news website Futbol 24 was chosen for the study (<https://football24.ua>), "Blogs" section. Sports media texts are mainly informational materials and serve for operative transmission of information about sports events; however, these media texts often contain the author's estimation and are characterized by high expressiveness, which is created by the corresponding linguistic means. The analysis of factual material has shown that in modern sports media texts journalists actively use precedent units, including those of a transformed structure, which enhances the expressive load of the statement. Three types of structural-semantic transformations of precedent units have been revealed: replacement of components (substitution), expansion of the structure of an statement (explication), truncation of its part (implication). There are also combinations of several types of transformation within one statement. The changes in the precedent units set the reader up to decode the author's intent encoded in the text. The verbal code of the texts of the analyzed football blog is targeted at an addressee who has a common cognitive base with the author. Any transformations of the precedent unit give the author an opportunity to laconic and at the same time expressively describe the situation in the football environment. In the analyzed texts there are such transformations of precedent units that imply the recipient's awareness of the events taking place in modern football. For example, journalists can include the names of football clubs, players' and coaches' surnames and so on in the composition of precedent units. Such changes give authors the opportunity to transmit information more accurately, to concretize details. As a result of the study, it was found that in sports media texts transformed precedent units realise informational, evaluative, password-identifying, expressive, as well as playful and clarifying functions.*

Key words: *sports media text, precedent phenomenon, precedent units, transformation, explication, substitution, implication.*

Сучасний світ неможливо уявити без спорту. Він розвиває, дисциплінує, розважає, зближує. Люди в усьому світі об'єднуються в спортивні спільноти й товариства, навіть якщо перебувають на різних континентах і не є професійними спортсменами. Інтерес до спортивних подій у світі й Україні не зменшується навіть попри складні соціально-політичні ситуації й несприятливі для спорту умови.

Серед багатьох видів спорту особливу популярність у світі має футбол – гра мільйонів. Підвищена увага до футбольних матчів у нашій країні зумовлена не лише успіхами на провідних спортивних аренах світу націо-

нальної збірної та клубів, а й тривалим протистоянням найсильніших команд, появою нових талановитих гравців і тренерів і загальною динамікою розвитку світового спорту.

Спортивні події висвітлюються як у традиційних ЗМІ, так і на сторінках інтернет-видань. Як пише І. Зайцева, «останніми десятиліттями українська журналістика зазнає змін: суттєвим конкурентом звичайних друкованих видань стали Інтернет-ЗМІ різноманітної тематики» [5, с. 49]. Цю думку поділяє В. Тарасюк: «... головною ж тенденцією спортивної журналістики України є її мережева орієнтація» [9, с. 50]. Інтернет став не тільки простором для поширення інформа-

ції, зокрема й спортивної, а й майданчиком, де інформацію можуть створювати й професійні журналісти, і користувачі мережі без спеціальної підготовки, що спричинило розмивання жанрової системи спортивного дискурсу та вплинуло на засоби мовного вираження, максимально наблизивши їх до розмовних.

Як відомо, до основних жанрів сучасної спортивної журналістики належать новина, спортивний репортаж, коментар, звіт, онлайн-трансляція, інтерв'ю з представниками спортивного світу, прес-конференції тощо. Зазначимо, що функція цих жанрів переважно інформативна, вони претендують на об'єктивність викладу, а тому містять конкретні факти. І. Зайцева справедливо зауважує, що «більшість спортивних матеріалів у ЗМІ є матеріалами інформаційного плану, головне завдання яких – оперативна передача відомостей про спортивні змагання й події навколо них» [5, с. 51], тому для мови спортивної журналістики є властивими інформаційна насиченість, конкретність, фактографічність, логічність, лаконічність, а для певних жанрів – експресивність та емоційність. Саме це визначає вибір відповідних мовних засобів. Тексти спортивного напряму містять велику кількість мовних кліше і жаргонізмів, метафор, фразеологічних одиниць, крилатих висловів, паремій, іншомовної лексики, зокрема термінів тощо. Аналізуючи мовну специфіку спортивних текстів, О. Колупасва називає такі функції емоційно-експресивних засобів: емотивну (вираження ставлення автора), підвищення комунікативних і функційних можливостей висловлювання, а також поширення експресії на весь текст [6, с. 246].

З огляду на це, особливу увагу привертають спортивні блоги, де автори на базі інформаційних приводів створюють аналітичні медіатексти, у яких дають оцінку ситуації, характеризують нагальні проблеми й викладають власне бачення їхнього вирішення. Суб'єктивне ставлення блогерів до інформації подеколи зумовлює відхід від її сухого викладу, активізує використання креативних мовних засобів, а саме прецедентних одиниць трансформованої структури.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в спортивних медіатекстах такі одиниці вивчені недостатньо, тому потребують детального аналізу й опису.

Мета статті – дослідити особливості функціонування прецедентних одиниць трансформованої структури в сучасних спортивних медіатекстах футбольної тематики.

Об'єктом дослідження стали спортивні медіатексти, присвячені футболу.

Предмет дослідження – особливості функціонування прецедентних одиниць трансформованої структури в спортивних медіатекстах футбольної тематики.

Для дослідження вибрано новинний футбольний сайт «Футбол 24» (<https://football24.ua>), який позиціонує себе як «перший український сайт про футбол широкого тематичного спектру». Для аналізу обрано медіатексти з рубрики «Блоги» за період із серпня 2020 до червня 2024 рр.

Основними методами дослідження є описовий (для опису специфіки функціонування аналізованих мовних одиниць), контекстуальний (для визначення умов функціонування зазначених мовних одиниць), метод компонентного аналізу (для виявлення закономірностей функціонування компонентів вислову й порядку їхнього розташування), метод суцільної вибірки.

Опрацьований матеріал дав змогу встановити, що сучасним медіатекстам притаманна спрямованість на креативне використання мовних засобів. Найчастіше базою для журналістського лінгвокреативу стають прецедентні одиниці як вербальні виразники прецедентного феномена, що його слідом за О. Селівановою розуміємо як «компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному й комунікативному плані» [7, с. 492]. І. Богданова називає прецедентним феноменом «суспільне, історичне або культурне явище, текст або особу, які є широко знаними і значущими для певної соціальної спільноти та до яких здійснювано регулярну апеляцію в дискурсі» [2, с. 8]. Проблеми прецедентності присвячені роботі Ю. Великороди, О. Бойко, А. Льченко, О. Ляшко, О. Калити, Л. Меркотан, О. Найдюк, А. Петренко, О. Селіванової, Г. Ситар, І. Сніховської та ін. Специфіку функціонування прецедентних феноменів у медіатекстах досліджують І. Богданова, Ю. Великорода, Е. Гоца, Ж. Колоїз, Т. Соловйова, Н. Сунько й ін.

«Завдяки використанню прецедентних феноменів автор, застосовуючи мінімальні

мовні засоби, одразу створює для реципієнта мисленнєвий образ, через призму якого сприймається зміст статті», – пише Ю. Велікорода [3, с. 133]. І. Зайцева вважає прецедентні одиниці поліфункційним явищем, основними функціями якого є номінативно-інформативна, аксіологічна, паролно-ідентифікаційна, людично-евфемістична, експресивно-декоративна, прагматично-персуазивна й моделювальна [8, с. 69].

До прецедентних феноменів традиційно зараховують прецедентні ситуації, прецедентні тексти, прецедентні імена та прецедентні висловлення. Джерелами прецедентних висловлень стають афоризми, цитати, ідіоми, паремії, алюзії, ремінісценції, перифрази, тощо.

Для посилення експресивного навантаження висловлення, активації багатовимірності інформації автори спортивних медіатекстів використовують різностильові прецедентні одиниці: *«Не створи собі кумира»*: чому Віктор Скрипник – не ідеальний тренер і за що його потрібно критикувати (прецедентний текст біблійного походження); *Це важко назвати командним футболом, а скоріше – залежністю від двох гравців. Всі бачили, що відбувалося з Динамо, коли на полі не було «солодкої парочки»* (з реклами шоколадних батончиків); *Ситуація не дуже красива, адже Дмитро Михайленко ще нікуди не пішов, Віктор Анатолійович свій контракт із Зорею ще не розірвав, а Зоря вже нібито домовилась з Олександром Бабичем – таким чином, одного тренера «підсиділи», а інший через авантюру Скрипника може поставити луганців «на лічильник»* (кримінальний жаргон) тощо.

Особливий стилістичний ефект мають прецедентні одиниці трансформованої структури, які сприяють утіленню прагматичного задуму автора. М. Баган відзначає, що «маловивченою досі є проблема трансформації прецедентних феноменів. Мовознавці здебільшого лише констатують, що трансформація прецедентних феноменів уможливила гнучкіше й ефективніше використання їх для вираження додаткових змістових нюансів у кожній конкретній мовленнєвій ситуації» [1, с. 45].

Основними типами трансформації прецедентних одиниць називають експлікацію (розширення структури вислову шляхом

додавання мовних компонентів), лексичну субституцію (заміну компонентів вислову) й імплікацію (усічення частини звороту) [4].

У ході роботи виявлено специфічні функції прецедентних одиниць трансформованої структури, а саме: інформаційну, аксіологічну, ігрову, паролно-ідентифікаційну, експресивну й уточнювальну. Трансформації прецедентних одиниць створюють ефект мовної гри, що забезпечує тексту атрактивність, адже реципієнт автоматично залучається до цієї гри, намагаючись декодувати авторський посл. Вербальний код текстів аналізованого футбольного блогу розраховано на адресата, який має спільну з автором когнітивну базу. У тексті подеколи трапляються прецедентні одиниці, що передбачають включення реципієнта в події, які відбуваються в сучасному футболі.

Розглянемо основні типи трансформацій прецедентних одиниць у сучасних футбольних медіатекстах. Як показало дослідження, найбільш поширеним типом трансформацій є лексична субституція: *Вагома ложка дьогтю в цій ідилії – суддівство* (пор.: *ложка дьогтю в бочці меду*). *Потрібно готуватися до можливого відходу Миколенка і вибороти свою ділянку під сонцем* (пор.: *місце під сонцем*); *Виходить, що «гірники» через промах селекції влетіли у серйозну копієчку* (пор.: *влетіти в [добру] копієчку*).

Характерною ознакою аналізованих медіатекстів є заміна компонента прецедентного тексту на прізвище тренера або гравця, що сприяє реалізації уточнювальної функції трансформованого прецеденту. Так, розмірковуючи над ситуацією, що склалася після того, як Руслан Костишин утратив посаду тренера клубу «Колос», автор статті обіграє вічне релігійно-філософське запитання «Чи існує життя після смерті?», замінивши лексему *смерть* на прізвище колишнього коуча: *Колос: життя після Костишина існує, або Ковалівку врятує тільки один тренер – ви всі його знаєте*. У такий спосіб журналіст висловлює свій погляд на непрості обставини.

Такий же тип трансформації ілюструє такий приклад: *Відкритий, інтелігентний, з цікавими інтерв'ю, з досвідом роботи в Бундеслізі, з прогресивними тактичними ідеями та європейським менталітетом – як тебе не любити, Скрипнику мій?* Тут зазнав перетворення рядок з відомої української

пісні композитора Ігоря Шамо на слова поета Дмитра Луценка «Як тебе не любити, Києве мій!», де назву міста замінено на прізвище ще одного тренера – Віктора Скрипника. Трансформована прецедентна одиниця передає аксіологічний зміст: автору вдалося дуже точно передати читачам своє ставлення до тренера.

У деяких контекстах відзначаємо одночасну заміну двох компонентів прецедентного тексту: *Україна втрачає найколотніший футбольний клуб, або Що для команди добре, те для видовища – смерть* (пор. рос. приказка: *что русскому хорошо, то немцу – смерть*); *Дванадцять друзів Шевченка: українці, спроможні підсилити Дженоа, – хто вони?* Автор влучно проводить паралель між ситуацією, яка склалася для Андрія Шевченка в італійському клубі, і сюжетом фільму Стівена Содерберга «Одинадцять друзів Оушена». Ще приклад: *Потрібно розуміти, що Шовковський – не чарівник. Він тільки формується як тренер.* Журналіст трансформує слова хлопчика-пажа з радянського фільму «Попелюшка» за однойменною книгою Євгена Шварца: «Я не чарівник. Я тільки вчусь».

Наступний тип трансформації прецедентних одиниць – експлікація, за якої структура і зміст висловлення змінюється шляхом додавання мовних компонентів: *Динамо наступає на граблі Шахтаря: скандал з історичним ворогом і втрачені таланти, або Фармклуби – це зло; Луческу наступає на граблі Реброва, або Що не так із трансфером Кабаєва в Динамо?* (пор.: *наступати на граблі*). Трансформація фразеологічної одиниці допомагає автору легко й експресивно окреслити попередню ситуацію, яка тепер повторюється з іншими футбольними суб'єктами – з клубом «Динамо» та з тренером Мірчею Луческу.

Експліковані прецедентні одиниці посилюють стилістичне навантаження трансформованої прецедентної одиниці: *Всі претензії від УЄФА та ФІФА стосуватимуться цієї команди з третьої ліги, яка потім просто зникне... І всі кінці – у воду* (пор.: *і кінці в воду*); *Може, це буде плюсом, бо у каламутній воді можна вилловити велику рибу* (пор.: *ловити рибу в каламутній воді*).

Додавання компонентів до прецедентного тексту дає змогу уточнити певні деталі описуваної ситуації, це видно з таких прикла-

дів: *Сергій Тищенко відстежує перспективних українців по всьому світу. Європейські вершки зібрав тут і зараз* (пор.: *збирати вершки*). Цими рядками прокоментовано роботу журналіста Сергія Тищенко, автора переважної частини статей аналізованого блогу. Компонент *європейські* прямо вказує на те, що в тексті йдеться про українських футболістів у Європі. *Шахтар і шість підводних каменів, які його потопили* (пор.: *підводне каміння*). Кількісний числівник уточнює конкретні шість ключових проблем клубу «Шахтар», які вбачає автор. Лексема *потопили*, включена до складу речення, актуалізує й посилює значення прецедентної одиниці.

У досліджуваних текстах виявлено кілька варіантів трансформацій відомої структури із синтаксичною неоднозначністю, або амфіболією, у якій відсутня кома, і від її постановки змінюється зміст сказаного. Це фраза *Казнить нельзя помиловать* з радянського мультфільму за книгою Лії Гераскіної «У країні невивчених уроків». Зауважимо, що в тексті статті трансформована одиниця щоразу супроводжується уточненням автора про невизначене місце коми: *Вербіч у Динамо: продати не можна залишити. Де у заголовку ставити кому – кожен вирішить сам; Циганков у Динамо: продати не можна залишити. Де у заголовку поставити кому – кожен вирішить сам; Пятов: продовжити не можна завершити – Шахтар і Ребров вирішуватимуть, де поставити кому.* У заголовку до тексту така неоднозначна синтаксична конструкція актуалізує сему невизначеності, тому в читача одразу формується розуміння того, про що йтиметься в статті: *Циганков: стати легендою Динамо не можна «кинути» Суркіса – де поставити кому?* В останньому контексті спостерігаємо подвійну трансформацію: поєднання субституції з імплікацією.

Імплікація в досліджуваних текстах є маловживаним способом трансформації й полягає в усиченні частини прецедентної одиниці. Така зміна покликана привернути увагу читача, викликати в нього інтерес і прагнення відновити у свідомості первинну форму прецеденту, щоб зрозуміти намір автора: *Для мене його шлях дуже схожий на історію Руслана Малиновського, який теж пройшов крізь терни, щоб реалізуватися у футболі* (пор.:

крізь терни до зірок). У статті йдеться про молодого гравця Михайла Мудрика, історію якого автор порівнює із ситуацією іншого зіркового українського футболіста Руслана Маліновського. У цьому прикладі прецедентний феномен уможлиблює реалізацію авторського задуму, що передбачає наявність різнопланових фонових знань у читача: і прецедентного тексту – вислову римського філософа Сенеки, і прецедентної ситуації.

Зауважимо, що подеколи в спортивних медіатекстах трапляються помилково вживані прецедентні одиниці: *Люсін – 2008 року народження. На рік молодший за партнерів. Але потенціал цього гравця Динамо – очевидний. Дуже креативний футболіст, який може на рівному місці створити момент* (правильно: *на рівному місці*); *Україна рветься на Євро: сини Шеви та іншої легенди Динамо ведуть за єдиною нитівкою – шансу на помилку немає* (пор.: немає права на помилку; припускаємо, що неухважністю автора можна пояснити й огріхи в побудові речення, що ускладнює його розуміння) тощо. Деякі фрази викликають подив, спричинений утвореним парадоксом: *Олександр Яцик весь минулий сезон просидів у підвішеному стані, його не відпускали в оренду у Кривбас та Зорю, але в Динамо грав тільки за юнацьку команду* (як можна сидіти в підвішеному стані?). Як видно, помилки в медіатекстах заслуговують на окреме дослідження.

Отже, дослідження виявило, що сучасному спортивному медіатексту притаманна

не тільки інформаційна спрямованість, націлена на точність та об'єктивність у висвітленні подій, а й експресивність, завдяки якій автор прагне передати власне ставлення до цих подій. Структурні й змістові перетворення прецедентних феноменів породжують трансформації, що актуалізують стилістичний потенціал мовних засобів, а також сприяють уточненню інформації. Трансформовані одиниці часто є більш точними за рахунок уведення до тексту потрібного компоненту (назви футбольного клубу або прізвища тренера чи футболіста). Заміна, додавання або усунення одного чи кількох компонентів прецедентної одиниці дає можливість авторові лаконічно й водночас експресивно описати ситуацію у футбольному середовищі. Це дає змогу говорити про поліфункційність трансформованих прецедентних одиниць у спортивних медіатекстах, адже встановлено, що вони виконують інформаційну, оцінну, паролно-ідентифікаційну, експресивно-підсилювальну, ігрову, а також уточнювальну функції. Крім того, обігрування прецедентних одиниць у футбольних медіатекстах створює тривимірну ігрову ситуацію: футболісти, про яких пишуть спортивні журналісти, грають на полі у футбол – автори текстів, кодуючи свій задум, грають із прецедентними одиницями – читач грає, декодує авторську інтенцію.

Перспективним вважаємо подальше дослідження функціонування різномовних мовних засобів у сучасних спортивних медіатекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган М. Заперечення як засіб трансформації прецедентних феноменів. *Українська мова*. 2014. № 4. С. 44–51.
2. Богданова І.В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 20 с.
3. Великорода Ю. Прецедентні феномени як засіб вираження культурної континуальності у медіадискурсі. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ : НАУ, 2009. № 16. С. 132–139.
4. Гоца Е. Прецедентні вислови в мові сучасних українських ЗМІ (на матеріалі інтернет-видань «Дзеркало тижня» та «Україна молода» за 2019–2020 роки). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. Ужгород : ПП Данило С.І., 2020. Вип. 2 (44). С. 463–467.
5. Зайцева І.В. Жанр спортивного репортажу: теоретичний аспект. *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2022. № 1 (49). С. 49–55.
6. Колупаєва О.М. Мовна специфіка спортивних текстів ЗМІ (за матеріалами сайту Football24.ua). *Філологічні науки*. 2016. № 42. С. 245–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2016_42_60 (дата звернення: 12.06.2024).
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с.
8. Соловйова Т.О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. : дис. ... докт. філософії. Кривий Ріг, 2022. 236 с.

9. Тарасюк В.Ю. Сучасні тенденції розвитку спортивної журналістики України (на прикладі інтернет-видань). *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2023. № 2 (54). С. 48–55. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52832> (дата звернення: 12.06.2024).

REFERENCES

1. Bahan, M. (2014). Zaperechennia yak zasib transformatsiyi pretsedentnyh fenomeniv. [Denial as a means of transformation of precedent phenomena]. *Ukrayinska mova*, no. 4, pp. 44–51 [in Ukrainian].
2. Bohdanova, I.V. (2016). Suggestive potential of precedent units in Ukrainian media discourse of the XXI century beginning: PhD thesis abstract. Vinnytsia [in Ukrainian].
3. Velykoroda, Yu. (2009). Pretsedentni fenomeni yak zasib vyrazhennya kulturnoyi kontynualnosti u media dyskursi [Precedent phenomena as a means of expressing cultural continuity in media discourse]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*. Kyiv: NAU, no. 16, pp. 132–139 [in Ukrainian].
4. Hotsa, E. (2020). Pretsedentni vyslovy v movi suchasnykh ukrayinskykh ZMI (na materialy internetvydan «Dzerkalo tyzhnia» ta «Ukrayina moloda» za 2019–2020 roky) [Precedent expressions in the language of modern Ukrainian mass media (based on materials of Internet magazines «Dzerkalo Tizhnia» and «Ukrayina Moloda» for 2019–2020)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Seriya filolohiia*. Uzhhorod: PP Danylo S.I., Vol. 2 (44), pp. 463–467 [in Ukrainian].
5. Zaitseva, I.V. (2022). Zhanr sportyvnoho reportazhu: teoretychnyi aspekt. [Genre of sports reporting: theoretical aspect]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsiyi*. Vol. 1 (49), pp. 49–55 [in Ukrainian].
6. Kolupayeva, O.M. (2016). Movna spetsyfika sportyvnykh tekstiv ZMI (za materialamy сайту Football24.ua) [Language specific of media's sport texts (based on materials of Football24.ua web-site)]. *Filolohichni nauky*, no 42, pp. 245–249. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2016_42_60 (accessed: 12.06.2024). [in Ukrainian].
7. Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya*. [Modern linguistics: terminological encyclopedia] Poltava : Dovkillia-K [in Ukrainian].
8. Soloviova T.O. (2022) Typology and pragmatics of precedent phenomena in Ukrainian-language political discourse of 2014–2019 years: PhD thesis. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
9. Tarasyuk, V.Yu. (2023). Suchasni tendentsiyi rozvytku sportyvnoyi zhurnalistyky Ukrainy (na prykladi internet-vydan) [Modern trends in the development of sports journalism in Ukraine (on example of online publications)] *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsiyi*, no 2. (54), pp. 48–55. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52832> (accessed: 12.06.2024) [in Ukrainian].

УДК 821.163.41-31.09«2006»М.Павич
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.3>

МІСТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В РОМАНІ «ДРУГЕ ТІЛО» МИЛОРАДА ПАВИЧА

Зоряна Гук

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології імені проф. Іларіона Свєнціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна
[orsid.org/0000-0003-3391-7280](https://orcid.org/0000-0003-3391-7280)
e-mail: zoryanahuk1@gmail.com

Анотація. Сербський постмодерніст Милорад Павич після численних експериментів з формою (роман у вигляді словника, кросворду, клепсидри, скрині, астрологічного путівника, роману карт таро й роману-дельти) у пізньому періоді творчості повернувся до традиційного жанру. У 2006 р. побачив світ останній великий прозовий твір письменника «Друге тіло» з авторським підзаголовком «побожний роман», який засвідчує відхід від радикальних формальних експериментів, обмежене використання постмодерністських домінант і застосування автобіографічних маркерів. У статті особливу увагу зосереджено на аналізі поетикальної формули роману, яку складають реалізація концепту «смерті автора» через маскування авторства, інтертекстуальність, наявність історичного й фантастичного компонентів, багатозначність, що дає можливість альтернативних інтерпретацій, і застосування ігрового принципу. Наголошено, що для сербського постмодерніста процес читання – це інтерпретативна діяльність, під час якої читач стає творчим співучасником текстуальної гри. З'ясовано, що внутрішню архітектурну єдність роману забезпечує наскрізний мотив пошуку (дослідження таємниці другого тіла й інформації про магичний обряд із перснем), який є об'єднавчим фактором для трьох сюжетних ліній. У кожному з трьох сюжетів протагоністи – це подружні пари (з Белграда, Венеції та Сентендре), любовні пригоди яких забезпечують динаміку художнього тексту. У тексті реалізовано бінарні опозиції: чоловіче/жіноче, тіло/душа, смерть/вічність, минуле/майбутнє, небесне/земне, добро/зло, божественне/демонічне, краса/потворність. Установлено, що роман насичений фантастикою і містикою, знаками, езотеричними символами, які ускладнюють рецепцію роману. Аналізуються також демонічні персонажі, магичні обряди, містичні події, які забезпечують інтелектуальну цікавість і дають змогу розгорнути інтерпретаційні схеми. Зроблено висновок, що М. Павич запрошує читачів до захопливої літературної подорожі, яка виходить за рамки традиційного прочитання тексту, і так розширює горизонти рецепції художнього твору.

Ключові слова: Милорад Павич, постмодернізм, роман, поетикальні домінанти, історичний і фантастичний компоненти, містика, езотеричні символи.

MYSTICAL ELEMENTS IN THE NOVEL “SECOND BODY” BY MILORAD PAVIĆ

Zoriana Huk

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Slavonic Studies
named after Ilarion Svientsitskyi
Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine
[orsid.org/0000-0003-3391-7280](https://orcid.org/0000-0003-3391-7280)
e-mail: zoryanahuk1@gmail.com

Abstract. The Serbian postmodernist Milorad Pavić, after numerous experiments with form (a novel in the form of a dictionary, a crossword puzzle, a clepsydra, a writing box, an astrological guide, a tarot book, and a delta novel), returned to the traditional genre in the late period of his work. In 2006, the last major prose work of the writer “Second Body” was published with the author’s subtitle “A Pious Novel”, which testifies to the departure from radical formal experiments, the limited use of postmodern dominants and the use of autobiographical markers. The article focuses on the analysis of the poetic formula of the novel,

which consists of: the implementation of the concept of “the death of the author” through the disguise of authorship, intertextuality, the presence of historical and fantastic components, ambiguity, which allows for alternative interpretations, and the application of the game principle. It is emphasized that for the Serbian postmodernist, the reading process is an interpretive activity during which the reader becomes a creative participant in the textual game. It is found that the internal architectural unity of the novel is provided by the overarching motif of the search (the investigation of the secret of “the second body” and information about the magical rite with the ring), which acts as a unifying factor for the three storylines. In each of the three plots, the protagonists are married couples (from Belgrade, Venice, and Szentendre), whose love adventures provide the dynamics of the artistic text. The text features the following binary oppositions: male/female, body/soul, death/eternity, past/future, heavenly/earthly, good/evil, divine/demonic, beauty/ugliness. It is revealed that the novel is full of fantasy and mysticism, signs, and esoteric symbols that complicate the reception of the novel. Demonic characters, magical rites, and mystical events are also analysed, which provide intellectual curiosity and allow for the development of interpretive schemes. It is concluded that M. Pavić invites readers to a fascinating literary journey that goes beyond the traditional reading of the text and thus expands the horizons of the reception of the artistic work.

Key words: Milorad Pavić, postmodernism, novel, poetical dominants, historical and fantastic components, mysticism, esoteric symbols.

Милорад Павич – один із найвидатніших представників сучасної сербської літератури, який входить до когорти класиків світового письменства. Його романна проза є яскравим прикладом літературного експериментування й утілення постмодерністських наративних стратегій для забезпечення активного і творчого читання. Якщо найвідомішому роману М. Павича «Хозарський словник» (1984) – своєрідному «практичному посібнику» із постмодернізму – присвячено чимало розвідок, то до його останнього великого роману «Друге тіло: побожний роман» (2006) дослідники зверталися рідше.

Науковий інтерес до творчості М. Павича простежується в українських літературознавцях, зокрема в працях А. Татаренко, Ю. Ковбасенка, Ф. Штейнбука, Т. Бовсунівської та ін. Принципи наративної побудови роману «Друге тіло» привернули увагу А. Татаренко, яка доводить, що сербський постмодерніст, обравши традиційний романний жанр, використав семантизацію форми як ергодичний прийом і стратегії інтерактивної гіпертекстуальності [12, с. 499–502]. Літературознавиця Т. Бовсунівська погоджується з думкою колеги, що «побожний» роман є водночас і лінійним, й ергодичним, оскільки частково зберігає прийоми організації тексту, характерні для гіпертекстуального роману. Особливу увагу науковиця сфокусовує на символіці «другого тіла» та лейтмотивах твору [1, с. 48–52]. Оригінальністю вирізняється розвідка Ф. Штейнбука про «Друге тіло» «ідентичності» сербського постмодерніста, зокрема

проблеми патології та іронії ідентичності, фальшивої та експліцитної ідентичності [13, с. 187–192]. Сербський філософ В. Єротич помітив у «побожному» романі перехід від поганства й іронічної фантастики до християнської містики [3, с. 17–19].

Роман М. Павича «Друге тіло» може слугувати ілюстрацією продуктивного синтезу художньої вигадки й історично достовірного матеріалу. Головною метою статті є встановлення основних аспектів твору, важливих для його інтерпретації. На особливу увагу заслуговує дослідження демонічних образів і містичного складника, який побудовано на символах, алегоріях, музиці та поезії.

Предметом дослідження є вивчення поетикальних особливостей романної творчості сербського постмодерніста за допомогою аналізу поетикальної формули роману «Друге тіло» М. Павича як об'єкта дослідження.

У романі «Друге тіло» М. Павич відходить від радикальних формальних експериментів, обмежує використання постмодерністських доміант, але включає автобіографічні маркери. Автор повертається до традиційного викладу, активно використовує історичні факти, які поєднуються в літературній алхімічній майстерні з фактами письменницької уяви. Ваговим компонентом поетики залишається інтертекстуальність, прийом множинної точки зору, принцип гри як широко вживаний естетичний прийом постмодернізму. Після деперсоналізації фігури автора надзвичайно велика функція під час читання Павичевих текстів відводиться реципієнтові.

У I, III та V розділах роману дія відбувається в XXI ст., а головними героями сучасної лінії є відомий белградський письменник і його дружина – археолог Ліза Свіфт. Оповідь ведеться від імені чоловіка, який відособлюється від свого тексту. Читачам повідомляють, що автор-оповідач вигаданий або небіжчик, який здійснює містичний дзвінок із потойбіччя: – *Це вас питають. Вас шукає чоловік! (...). Звичайно, що на зв'язку не міг бути я, її чоловік, бо вже 40 днів як спочивав на белградському цвинтарі на вулиці Рузвельта, 50* [8, с. 16]. Автор містифікує і грається зі своїми читачами: попри констатацію власної смерті, оповідач залишається незмінним. У «Post scriptum» роману наратор стверджує, що цю книгу написала після його смерті дружина Ліза Свіфт. У такий спосіб М. Павич реалізує постмодерністський концепт «смерті автора» через шифрування (маскування) авторства, унаслідок чого відбувається зміщення акценту на читача, який відіграє домінуючу роль.

Структура оповіді найтіснішим чином пов'язана з історичним матеріалом. Подружня пара з XXI ст. намагається з'ясувати таємницю другого (астрального, ментального) тіла воскреслого Ісуса, а також можливість отримання другого тіла для кожного з нас після смерті. Мотив пошуку є провідним, оскільки головні герої, намагаючись довідатися про власне майбутнє, збирають усю можливу інформацію стосовно містичного обряду з трьома складниками: магичним перснем із «живого каменя», заклинанням під назвою «Посмішка Кібели»/«Слова Артеміди»/«Печатка Марії» та чудодійною водою з ефеського «Богородичинового джерела». Після виконання необхідних магичних дій перстень показує майбутнє за допомогою зміни кольору: червоний – пророкує щастя, зелений – здоров'я, блакитний – кохання. М. Павич у прозовій творчості часто фокусує увагу на незвичайних сюжетах і деталях, які становлять інтертекстуальне тло роману й розширюють ареал текстуальних мандрів для читачів. У «побожному» романі згадується античний Ефес як культове місце «великих матерів»: спершу тут був храм богині Кібели, на руїнах якого згодом було збудовано храм на честь богині Артеміди. Зауважимо принагідно, що, за переказами, після смерті й воскресіння Ісуса Богородиця разом з апостолом Іваном переїхали в Ефес, де оселилися

й стали проповідувати християнство. Ефеський будинок Богородиці сьогодні є відомим місцем паломництва, де можна набрати воду з джерел і залишити на стіні своє заповітне бажання. Припускаємо, письменник вирішив використати вкраплення елементів історичного, міфологічних і фантастичних мотивів для зацікавлення читачів, які стануть співучасниками текстуальної гри.

Дияволіада роману. Сфокусуємо увагу на аналізі демонічних образів, з якими пов'язана найбільша кількість містичних елементів. З'ясовується, що головні герої трьох сюжетних ліній звертаються до містичних істот для відкриття таємниці майбутнього. Однак сучасний герой, на якого не реагував магичний перстень, залишився без жодного пророцтва: *В Африці нас повели в берберське село, де ворожка з живою змією довкола шиї всім передбачала майбутнє. Вона підійшла до мене, подивилася на мою долоню, зазирнула до вуха і втекла* [8, с. 41]. Пошуки необхідних складників для магичного обряду приводять белградську подружню пару до дослідження матеріалів із XVIII ст. Дія в II розділі розгортається у Венеції, а головний герой – видатний сербський письменник Захарія Орфелін (1726–1784), який був надзвичайно різнобічним у спектрі своїх талантів. Виразною домінантою Павичевої романної прози є розповідь про події й персонажів з історії Сербії та сербської літератури, які були об'єктом його наукових зацікавлень. Проте авторська уява відновлює життєпис митця й історичні події, не оминаючи гру з категоріями реального та фіктивного. Прикметно, що М. Павич «поселяє» Захарію Орфеліна в будинку на перехресті двох каналів – Івана Золотоустого й каналу Чудес. Про Івана Хрестителя, Івана Богослова, Івана Золотоустого й Івана Дамаскіна автор часто згадує у творах. Уважні читачі могли помітити, що в «побожному» романі вміщено цитати з Євангелія від Івана як паратекстуальний компонент. Можемо стверджувати, що М. Павич, будучи членом Регулярної масонської ложі Сербії, намагався представити покровителів вільних мулярів – Івана Хрестителя й Івана Богослова – у творчості [2, с. 104; 6]. За словами головного героя Орфеліна, його прізвище сягає корінням до алхімії й означає в певний спосіб огранений камінь, що також можна пояснити в контексті масонського містицизму [8, с. 62].

Варто звернути увагу на те, що в II розділі М. Павич вдався до поетики карнавалу, яка включає карнавалізацію буденного життя, містифікаторство, цікавість до магічного, театральності, видовищності, ексцентричності, поліфонічності. Сутнісним моментом оповіді є венеційський карнавал, у якому беруть участь Захарія Орфелін та Анна Поце (подружня пара з XVIII ст.). М. Павичу вдалося чудово відтворити атмосферу барокового карнавалу: *Захарія, ніколи не був певним, чи це Анна чи ні, то губив її, то знаходив на берегах каналів і на мостах, заповнених Арлекінами, Пульчинелами, Панталоне і Брігеллами, сатирами і чортами, (...), бабусями з кішками на горбі, іспанцями, вірменами, продавцями арахісу, королями, чаклунами, цілителями, псевдодворянами, псевдорозбійниками, піратами з неіснуючих кораблів, фальшивими селянками, старцями, гондольєрами, торговцями вугіллям і великими дамами. І вся ця юрба бурлила і перетікала від ярмарків із домашніми тваринами до театрів маріонеток, від шатер ворожок і шарлатанів на бали і торжества. Тут зустрічалися знахарі, які лікували смуток гарячим різнокольоровим камінням, були відуні, які обіцяли вилікувати від старості кожного, хто погодиться пробігтися спиною вперед...* [8, с. 120]. У цій юрбі, серед продавців чарівних напоїв, талісманів і реліквій, Захарія й Анна намагаються відшукати воду для магічного обряду і знаходять шахраювату ворожку з язиком у вигляді змії (люциферична ознака), яка розмовляє сербською, але видає себе за туркеню. Швидко отримати з Константинополя щось настільки унікальне їй допомагає вампір із сербським іменем Джордже. Принагідно зауважимо, що сербські мовознавці вважають слово «вампір» найвідомішим сербізмом і стверджують, що воно ввійшло в німецьку мову в середині XVIII ст., коли віденські газети писали про появу вампіра на території Північної Сербії, яка тоді була в складі Габсбурзької монархії [9]. Вампіра довелося чекати, бо відьма змогла витягти його з гробу тільки після опівночі – традиційний час найбільшої активності темних сил. Джордже теж мав демонічні атрибути: це був крихтний брудний дідок із волохатими очима й вухами, з вустами, наче початок панчохи [8, с. 126]. Цими великими вустами упир швидко проковтнув мете-

лика, яким відьма віддячилася йому за допомогу. «Продавчиня» обґрунтовує високу ціну «товару», пояснюючи походження води з ефеського джерела Богородиці: *Це сльози Богородиці. Коли душі померлих маленьких дітей переселяються на той світ, вони тримаються сліз Богородиці, щоб не заблукати і не потрапити до рук чорних небесних князів. І дорогою харчуються цими сльозами* [8, с. 126]. Цілком очевидно, що М. Павич був обізнаний із традиційними уявленнями слов'ян про душі померлих дітей, які за певних обставин могли стати самостійними демонічними персонажами або поповнити ряди нечистої сили.

У підрозділі «Диявольський трилер» Орфелін розповідає про ідею зобразити на полотні торс скрипальки Забети у вигляді скрипки. За його уявленням, у цю мить вона могла б виконувати музичний твір «Диявольська трель» («Соната диявола») Джузеппе Тартіні – одного з найвизначніших італійських композиторів-скрипалів XVIII ст. Можемо стверджувати, що письменник хотів увести містичний компонент у романну тканину, адже створення «Сонати диявола» – однієї з вершин тогочасної скрипкової музики – оповите таємницею. За однією з версій, Тартіні наснилося, що він продав душу дияволу, а взамін попросив свого нового слугу зіграти йому на скрипці – і той віртуозно зіграв прекрасну сонату. Прокинувшись, композитор одразу ж схопив скрипку, намагаючись відтворити почуту мелодію [11]. Можемо припустити, що М. Павич розраховував на те, що для взірцевих читачів ця мелодія стане музичним супроводом до прочитання роману. Варто зазначити, що сам письменник був великим поціновувачем класичної музики й намалював автопортрет у вигляді скрипки, оскільки водночас навчався на філософському факультеті (відділення «Літератури народів Югославії») і в консерваторії з класу скрипки [7, с. 69].

У V розділі роману знаходимо підрозділ під назвою «Сатана п'є яблучний сік». Це своєрідне відтворення сюжету в сучасному пласті роману: головному героєві наснилося, що диявол зі скрипкою і смичком сів на його ліжку. Музичний інструмент тут повторно актуалізує автобіографічний маркер. Демонічний персонаж у цьому випадку з'явився у вигляді семи- чи восьмирічної

дівчинки з потворною зовнішністю. Письменник навмисне зробив акцент на характерних тілесних аномаліях цієї містичної істоти: чортиця мала на обличчі три носи, хвіст, іноді не вимовляла звук «р» і трохи кульгала. Такі зовнішні ознаки персонажа вказують на її належність до «іншого» світу. Дівчинка відрекомендувалася як Бафомет і відповіла на питання, чому бісенята змінили стать: *Ми стежимо за вашим лозвитком, йдемо в ногу з часом. Довелося стати жіночого роду, бо жінки у вас на Землі отримали права. Тепер у вас жінки стають усе сильнішими і впливовішими, тому і ми пристосовуємося* [8, с. 267–268]. Припускаємо, що це постмодерністське зображення демонічного персонажа, що змінюється, підлаштовується до епохи. Згадка про бажання випити яблучного соку – це алюзія на гріхопадіння Єви в Едемському саду. Особливою рисою малої Бафомет була здатність подвоїтися, щоб згодом перша демонічна істота перетворилася на вродливу венеційську скрипальку Забету, а друга – на ієромонаха Гаврила. Фінський дослідник Тармо Куннас, проаналізувавши в науковій монографії прояви зла в художніх і мистецьких творах, слушно констатує: «Чорт любить одягати своє вбрання навиворіт, позичати чужий одяг, вдягати маску то чудовиська, то блазня. Він приміряє на себе як козячі ратиці, так і церемоніальний святковий костюм» [5, с. 19].

Події в IV розділі розгортаються в Сентендре (центр сербської культури неподалік Будапешта), а головний герой – сербський письменник епохи бароко ієромонах Гаврило Стефанович Венцлович (1680–1749). Друга сюжетна лінія роману також пронизана містичними елементами: використання магічних предметів і замовлянь, передбачення ворожки, проведення магічних ритуалів, дискусії довкола семантики «другого тіла», а також інтерпретації лейтмотиву про перстень із «живого каменю». Наприклад, попри належність до духовного сану, Гаврило двічі проводить містичний ритуал змішання крові з отрутою для очищення душі від гріха перелюбу: *Тоді Гаврило підійшов до цикути і ножем зробив на її стеблі хрестоподібний надріз, як на фруктовому дереві, коли його прищеплюють. Зачекав, поки дерево пустить сльози, засукав рукав, розрізав лезом свій м'яз і притис рану на руці до рани на*

тілі цикути, таким чином його кров змішалася з її отруйним соком [8, с. 200]. Несподіванкою є також віра в пророцтво ворожки, яка передбачила його про смерть від рук пароха Карла Ружички, підозрюваного в чаклунстві: *Падре Ружичку покарали, скерувавши з Рима сюди. Подейкують, що він займається чаклунством і схильний до забобон. (...) любить ворожити з пернями і заклинання всіякі промовляє, чарівними словесами торгує і купує безгрішну воду з Азії, набрану під храмом Кібели* [8, с. 205]. Варто наголосити, що заклинання під назвою «Посмішка Кібели»/«Слова Артеміди»/«Печатка Марії» теж має інфернальний характер, адже наприкінці роману з'ясовується, що це рядки італійською мовою з XXI пісні «Пекла» «Божественної комедії» Данте, які розповідають про сходження Христа в Лімб [8, с. 306].

Містичний символізм літери шин. Подружжя з XXI ст. складає мапу мандрів Ісуса від часу покидання гробу аж до Воскресіння. Головні герої малюють чотири напрямки мандрів Ісуса, позначаючи Єрусалим як вихідну точку. Утворений малюнок нагадує їм передостанню букву алефбету *shin* за умови додавання ще одного зубця. Варто зауважити, що *shin* – одна з трьох материнських (фундаментальних) літер алефбету, які відображають певні елементи: *aleph* א – повітря, *shin* ש – вогонь і *mem* מ – вода.

Подружжя знаходить у коментарях до кабалістичного довідника з XIII ст. *Sefer Ha-Temunah* міркування деяких єврейських містиків про те, що саме такого *shin* із чотирма зубцями бракує в алефбеті [8, с. 179]. Сербський дослідник Неманя Радулович стверджує, що джерела Павичевої прози походять з езотеризму й окультизму, оскільки письменник використовує богомільство, кабалу, ісмаїлізм і вільне мулярство. Стосовно роману «Друге тіло» науковець наголошує, що кабалістичний текст *Sefer Ha-Temunah* ґрунтується передусім на доктрині про цикли й розповідає про дефектну букву *shin*, яка має тепер три зубці, але в наступному циклі отримає свою повну форму з додаванням четвертого елемента [10, с. 437, 444].

У книзі Стюарта Каплана «Класика таро» розглянуто основну книгу кабалістів «Зоар», яка представляє концепцію «32 шляхів таємної мудрості» й розташування Дерева Життя.

Усі аспекти Дерева Життя називаються шляхами. Кожна Сефіра має ім'я та номер. Десять Сефірот представляють шляхи, пронумеровані від 1 до 10. Двадцять дві сполучні ланки між десятима Сефірот є справжніми шляхами, які пронумеровані від 11 до 32. Ці двадцять два шляхи збігаються з двадцятьма двома картами Старших Арканів колоди Таро. У цій таблиці літері ψ відповідає символічна карта – «XX Суд» зі значеннями: «Від Царства до Величі. Суд. Дух. Відновлення (омолодження). Відродження. Вознесіння» [4, с. 46, 49]. Це пояснює використання М. Павичем саме цієї букви під час дискусії про друге тіло Христа після воскресіння. Наратор роману стверджує, що саме Ісус є загубленою буквою з алфавіту, вирішенням усесвітньої арифметичної помилки, яка виправляється з його появою – додаванням четвертого зубця літери ψ , який веде у Вітанію до Христового Вознесіння.

Отже, у романі «Друге тіло» можемо виокремити використання ключових поетикальних домінант: знеособлення статусу автора, інтертекстуальність, наявність історичного й фантастичного компонентів, багатозначність, що веде до альтернативних інтерпретацій. Внутрішню архітектурну

єдність роману забезпечує наскрізний мотив пошуку таємниці (дослідження інформації про *друге тіло* й обряд із перснем), які є об'єднавчим фактором для трьох сюжетних ліній. Прикметно, що в кожному сюжеті протагоністи – це подружня пара, любовні пригоди якої забезпечують динаміку художнього тексту. У тексті реалізовано бінарні опозиції: чоловіче/жіноче, тіло/душа, смерть/вічність, минуле/майбутнє, небесне/земне, добро/зло, божественне/демонічне, краса/потворність. Можемо зробити висновок, що роман насичений фантастикою і містикою, езотеричними символами, які ускладнюють рецепцію роману. На окрему увагу заслуговують демонічні персонажі, магічні обряди, містичні події, які забезпечують інтелектуальну цікавість і дають змогу розгортати інтерпретаційні схеми. Можемо підсумувати, що М. Павич запрошує читачів до літературної мандрівки, яка виходить за рамки традиційного прочитання тексту, розширюючи горизонти рецепції художнього твору.

Подальші розвідки можуть бути присвячені аналізу поетики сновидінь і ролі параграфемних елементів, які підказують реципієнтові інтерпретаційну спрямованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Діса плюс, 2015. 368 с.
2. Huk Z. The image of an architect and masonic symbols in works by Milorad Pavić. *Respectus Philologicus*. Vilnius : Vilnius University Press. 2021. Vol. 39 (44). P. 101–109. URL <https://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/22316> (дата звернення: 17.06.2024).
3. Јеротић В. У потрази за «Другим телом» и другим временом. *Павићеви палимпсести* : зборник радова. Бајина Башта, 2010. 176 с.
4. Kaplan S. Tarot Classic. New York : Grosset & Dunlap, 1973. 240 s.
5. Куннас Т. Зло. Розкриття сутності зла у літературі та мистецтві. Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2015. 288 с.
6. Lopusina M. Masoni u Srbiji. Beograd : Knjiga komerc, 2010. URL <https://www.lopusina.com/2016/07/24/masoni-u-srbiji> (дата звернення: 17.06.2024).
7. Поповић Р. Први писац трећег миленија. Животопис Милорада Павића. Београд : Дерета, 2002. 233 с.
8. Pavić M. Drugo telo : pobožni roman. Beograd : Dereta, 2006. 323 s.
9. Рабреновић М. И ми вампира за трку имамо. URL: <https://jezikofil.rs/i-mi-vampira-za-trku-imamo/> (дата звернення: 17.06.2024).
10. Радуловић Н. Између игре и иницијације. Павић и наслеђе европског езотеризма. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. № 60 (2). С. 437–459. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=690259> (дата звернення: 17.06.2024).
11. Tartini G. Violin Sonata in G minor. URL [https://en.wikipedia.org/wiki/Violin_Sonata_in_G_minor_\(Tartini\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Violin_Sonata_in_G_minor_(Tartini)) (дата звернення: 18.06.2024).
12. Татаренко А. Поетика форми в прозі постмодернізму (досвід сербської літератури). Львів : ПАІС, 2010. 544 с.
13. Штейнбук Ф. Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 248 с.

REFERENCES

1. Bovsunivska, T. (2015). Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu [Genre modifications of the modern novel]. Kharkiv: Vyd-vo «Disa plius». 368 s. [in Ukrainian].
2. Huk, Z. (2021). The image of an architect and masonic symbols in works by Milorad Pavić. *Respectus Philologicus*. Vol. 39 (44). Vilnius: Vilnius University Press. P. 101–109. Retrieved from: <https://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/22316> (Accessed 17.06.2024) [in English].
3. Jerotić, V. (2010). U potrazi za „Drugim telom“ i drugim vremenom [In search of „Second body“ and another time]. *Pavićevi palimpsesti : zbornik radova*. Bajina Bašta. 176 s. [in Serbian].
4. Kaplan, S. (1973). *Tarot Classic*. New York: Grosset & Dunlap, 1973. 240 p. [in English].
5. Kunnas, T. (2015). Zlo. Rozkryttia sutnosti zla u literaturi ta mystetstvi [Evil. Revealing the essence of evil in literature and art]. Lviv : Vydavnytstvo Anetty Antonenko ; K. : Nika-Tsentr, 2015. 288 s. [in Ukrainian].
6. Lopušina, M. (2010). Masoni u Srbiji [Freemasons in Serbia]. Beograd: Knjiga komerc. Retrieved from: <https://www.lopusina.com/2016/07/24/masoni-u-srbiji> (Accessed 18.06.2024) [in Serbian].
7. Popović, R. (2002). Prvi pisac trećeg milenija. Životopis Milorada Pavića [The First Writer of the Third Millennium. Biography of Milorad Pavić]. Beograd : Dereta, 233 s. [in Serbian].
8. Pavić, M. (2006). Drugo telo : pobožni roman [The Second Body. A Pious Novel]. Beograd : Dereta, 2006. 323 s. [in Serbian].
9. Rabrenović, M. (2024). I mi vampira za trku imamo [We also have vampires for the race]. Retrieved from: <https://jezikofil.rs/i-mi-vampira-za-trku-imamo/> (Accessed 17.06.2024) [in Serbian].
10. Radulović, N. (2012). Između Igre i inicijacije. Pavić i nasleđe evropskog ezoterizma [Between Play and Initiation. Pavić and Heritage of European Esoterism]. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 60 (2), s. 437–459. Retrieved from: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=690259> (Accessed 17.06.2024) [in Serbian].
11. Tartini, G. Violin Sonata in G minor. Retrieved from: [https://en.wikipedia.org/wiki/Violin_Sonata_in_G_minor_\(Tartini\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Violin_Sonata_in_G_minor_(Tartini)) (Accessed 17.06.2024) [in English].
12. Tatarenko, A. (2010). Poetyka formy v prozi postmodernizmu (dosvid serbskoi literatury) [Poetics of Form in the Prose of Postmodernism (Experience of Serbian Literature)]. Lviv : PAIS. 544 s. [in Ukrainian].
13. Shteinbuk, F. (2014). Konverhentsiia tilesnykh mikrotoposiv u suchasni svitovii literaturi [Convergence of bodily microtopos in modern literature]. K. : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 248 s. [in Ukrainian].

ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОЇ АЛЮЗІЇ В СТРУКТУРІ ЗАГОЛОВНОГО КОМПЛЕКСУ ПЕРІОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «THE ECONOMIST»

Юрій Заблоцький

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології

Національного університету «Острозька академія»

вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська область, Україна

orcid.org/0000-0003-4842-8463

e-mail: yurii.zablotskyi@oa.edu.ua

Анотація. Статтю присвячено аналізу стилістичних, комунікативно-прагматичних і метамовних особливостей реалізації мультимодальної алюзії в структурі заголовних комплексів текстів журналу «The Economist». Зростання інтересу до дослідження явища алюзивності пов'язане з розширенням меж її аналізу як суто риторичного засобу в руслі лінгвістики тексту до міжтекстових зв'язків (ітертекстуальності), залучення та взаємодії різних джерел утворення алюзії (інтермедіальності) і, зрештою, включення до предмету аналізу елементів різних семіотичних систем (мультимодальності). Такий комплексний підхід дав можливість не лише краще зрозуміти процеси утворення, сприйняття й декодування складних мультимодальних алюзивних комплексів, а й уможливив виокремлення низки метамовних функцій, які вона здатна реалізувати з позиції соціальної семіотики. Створюючи заголовний комплекс, автор не лише прагне привернути увагу читача через незвичне поєднання складників чи справити на нього естетичне враження за посередництвом накладення на загальний зміст повідомлення глибинних і прихованих значень, він насамперед намагається залучитися підтримкою читачької аудиторії, схилити її на свій бік, розвинути відчуття єдності й залученості шляхом пропонування викликів у вигляді розгадування мультимодальних алюзій і подальшого відчуття задоволення в разі удачі, особливо у випадку таких видань, як «The Economist», де окремі статті не представлені іменами певних журналістів, а радше виражають позицію редакції журналу загалом. Безперечно, використання таких складних мовних комплексів містить певний рівень небезпеки в тому плані, що завжди є ймовірність, що реципієнт не розпізнає, не зрозуміє чи не схвалить намагання адресанта, адже кожен окремий випадок дешифрування алюзії передбачає певний рівень енциклопедичних, лінгвістичних, історичних знань і розуміння загального суспільно-культурного контексту, проте в умовах жорсткої конкурентної боротьби за споживача медіа змушені все частіше вдаватися до використання таких елементів.

Ключові слова: медійний дискурс, заголовний комплекс, мультимодальна алюзія, соціальна семіотика, вербальні й невербальні складники.

THE FUNCTIONING OF MULTIMODAL ALLUSION IN THE HEADLINE STRUCTURE IN “THE ECONOMIST”

Yurii Zablotskyi

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of English Philology

The National University of Ostroh Academy

Semynarska Str., 2, Ostroh, Rivne region, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4842-8463

e-mail: yurii.zablotskyi@oa.edu.ua

Abstract. The article is devoted to the analysis of stylistic, communicative-pragmatic and meta-linguistic features of the realization of multimodal allusion in the structure of the heading complexes of the texts of “The Economist” magazine. The growing interest in the study of the phenomenon of allusiveness is associated with the expansion of the boundaries of its analysis as a purely rhetorical means in the line of text linguistics

to *intertextual relations (intertextuality)*, the involvement and interaction of various sources of allusion (*intermediality*) and, finally, the inclusion of elements of various semiotic systems (*multimodality*) in the subject of the analysis. Such a comprehensive approach has made it possible not only to better understand the processes of formation, perception and decoding of complex multimodal allusive complexes, but also to identify a number of meta-language functions that it is able to realize from the point of view of social semiotics. When creating a headline complex, the author not only seeks to attract the reader's attention through an unusual combination of components or to make an aesthetic impression on him/her by imposing deep and hidden meanings on the general content of the message, but he/she also tries to gain the support of the reader's audience, to win them over, to develop a sense of bondness and involvement by offering challenges in the form of unraveling multimodal allusions and a subsequent sense of satisfaction if successful, especially in the case of such publications as "The Economist", where separate articles are not represented by the names of individual journalists, but rather express the position of the journal's editorial board as a whole. Undoubtedly, the use of such complex linguistic complexes carries a certain level of danger in that there is always a possibility that the recipient will not recognize, understand or approve the addressee's efforts, because each individual case of deciphering an allusion involves a certain level of encyclopedic, linguistic, historical knowledge and understanding of the general socio-cultural context, but in the context of fierce competition for the consumer, the media are increasingly forced to resort to the use of such elements.

Key words: media discourse, headline complex, multimodal allusion, social semiotics, verbal and non-verbal components.

Різні аспекти функціонування алюзії в середовищі медійного дискурсу постійно перебувають у фокусі уваги вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Традиційно алюзію розглядають із позиції лінгвістики тексту як риторичний засіб, що виконує низку стилістичних (атракативна, експресивна, емотивна, оцінювальна, естетична тощо), а також комунікативно-прагматичних (здійснення ідеологічного та пропагандистського впливу) функцій [1]. Крім того, алюзивність передбачає взаємодію елементів різних текстів, тому слугує засобом реалізації явища інтертекстуальності – своєрідного зв'язку між ними, завдяки якому значення одного повідомлення чи якоїсь його частини може бути експліцитно чи імпліцитно реалізовано через посилання на інший текст або його частину [2, с. 136]. Тенденція до взаємодії різних дискурсів і їхніх елементів у різній виражальній формі сприяла аналізу явища алюзії через призму взаємодії матеріалів різних видів медіа, отримавши назву інтермедіальності [3, с. 122]. Якісно нових ознак набули дослідження алюзії в площині соціальної семіотики після усвідомлення того факту, що сучасні технології суттєво змінили комунікативне середовище, перетворивши його на мультимодальне явище [4, с. 36]. Комплексний аналіз модусів різних семіотичних систем сприяв значно глибшому розумінню природи функціонування алюзії в медійному середовищі, адже сучасні джерела інформації вже давно активно використовують графічні

елементи, щоб підсилити вплив на реципієнта через залучення візуального каналу.

Різні аспекти функціонування текстової алюзії в медійному дискурсі досліджено в роботах таких науковців, як Р. Александер [5], М. Блейк [6], П. Леннон [7] та інші. Ґрунтовний аналіз взаємодії інтерсеміотичних ресурсів у структурі алюзій заголовків новинних повідомлень із зображенням у центрі заголовного комплексу (*image-nuclear news story*) проведено в роботі Г. Кейпел [8]. Проте джерелом алюзивності аналізу дослідниці є вербальний модус, тоді як значна частина виявлених прикладів у номерах журналу «The Economist» за 2023 рік базується саме на візуальних алюзіях, де асоціативною основою слугує не вербальний складник, а власне графічний елемент.

Мета статті полягає в комплексному аналізі функціонування мультимодальних алюзій у заголовних комплексах журналу «The Economist».

Завдання роботи – виявити базові мовні метафункції одиниць аналізу, простежити асоціативну схему утворення візуальних алюзій, проаналізувати семантику досліджуваних одиниць, виявити механізми комунікативно-прагматичного впливу мультимодальних алюзій і роль їхніх вербальних і невербальних елементів.

Предметом дослідження є заголовні комплекси відомого фахового періодичного видання «The Economist». Доцільність вибору матеріалу дослідження полягає в тому, що,

будучи спеціалізованим у сфері економіки, журнал охоплює досить широку тематику, має представництва по всьому світі й декілька мільйонну постійну цільову аудиторію, професійно й об'єктивно висвітлює важливі суспільні події, а також активно використовує різного плану графічний матеріал.

Об'єкт статті – мультимодальні алюзії в складі заголовних комплексів, взаємодія їхніх складників у процесі реалізації базових функцій.

Переведення дослідження алюзії в русло соціальної семіотики уможливорює її розгляд не просто як лінгвістичного явища чи риторичного засобу, що виконує низку традиційних стилістичних функцій, а як складного соціолінгвокультурного явища, яке об'єднує представників певного середовища навколо набору відповідних цінностей, виконує низку соціальних функцій, вимагає когнітивних зусиль для декодування та, зрештою, володіє суттєвим комунікативно-прагматичним виражальним потенціалом у медійному тексті. Алюзія – це хороший спосіб швидко й ефективно донести основну інформацію до читача, слугуючи в такий спосіб засобом привертання уваги, проте водночас її розуміння передбачає відповідний рівень енциклопедичних і лінгвістичних знань, орієнтування в соціокультурному контексті та наявності когнітивних навичок проводити правильні асоціативні зв'язки. Крім того, використання алюзії передбачає чітке розуміння цільової аудиторії, її стану й настрою, адже існує ризик викликати негативну реакцію через невідповідне використання стилістичних ефектів.

Традиційно алюзію розглядають як «короткий уривок дискурсу, який читач розпізнає як навмисне обігравання фрагменту добре відомого тексту чи назви з метою передачі прихованого значення» [9, с. 1]. Структура алюзії передбачає наявність поняттєвого складника (відома подія, факт, людина чи ситуація, на яку посилається автор) і лінгвістичного складника (текстова репрезентація джерела алюзії). Обидва ці елементи повинні бути спочатку ідентифіковані, а потім ще й правильно декодовані з боку реципієнта. Щоб забезпечити такий стан речей адресант та адресат відповідного повідомлення мають поділяти лінгвістичні й культурні цінності, що сприяє об'єднанню продуцента і його аудиторії, створюючи відчуття належності до

однієї спільноти [10, с. 1]. Очевидно, що за таких умов автор і читач мають або належати до однієї культури, або дуже добре орієнтуватися у відповідних соціокультурних та історичних подіях відповідного суспільства.

Завдання автора не лише примусити читача помітити алюзію (що вже не просто за умови відсутності відповідних інформаційних фрагментів у пам'яті останнього), а й змусити його «влонити» закладені в її зміст асоціації та логічні механізми подальшого відтворення [11, с. 293]. Зрештою, нерідко трапляються ситуації, коли читач не розуміє або не помічає алюзії. Загалом такий ризик вважають виправданим, адже в умовах високої конкуренції та боротьби за споживача медійні засоби змушені вдаватися до засобів, які не просто одноразово змусять придбати номер видання, а зможуть поєднати редакцію журналу й читача, забезпечуючи стабільну споживацьку аудиторію. Суть установа такого зв'язку полягає в тому, що за умови успішного подолання своєрідного «когнітивного виклику» читач не просто отримує естетичне задоволення та моральну сатисфакцію, а й відчуває належність, єдність та інклюзивність з іншими читачами й редакцією видання [12, с. 128]. Таким чином, використання алюзій на сторінках періодичних видань здатне виконувати практичну маркетингову функцію охоплення ширшої споживацької бази та соціальну функцію об'єднання людей за інтересами (відповідне видання й теми матеріалів) через створення відчуття єдності, інклюзивності й ексклюзивності (моральне задоволення через подолання когнітивних труднощів декодування) навколо відповідного набору цінностей (очевидно, що читач поділяє точку зору журналу, а глибше єднання з редакцією сприятиме ще більшому рівню довіри).

Використання алюзії в структурі заголовних комплексів медійних матеріалів очевидно підтверджує й навіть підсилює сказане в попередньому абзаці, урахуовуючи особливу роль заголовків у процесі вибору матеріалу для прочитання. Особливу роль алюзії в організації заголовного комплексу зазначає в роботі Г. Кейпел. Досліджуючи заголовки новинних повідомлень із зображенням у центрі заголовного комплексу (**image-nuclear news story** – новинні повідомлення, які включають велику часто естетично мотивовану фотографію, заголовков, який безпосередньо пов'язаний

і часто утворює певну стилістичну гру слів через алузію із цим зображенням), науковця розглядає такі заголовні комплекси як мультимодальні тексти, де наявні елементи вербальної й невербальної природи.

Одиниці аналізу в роботі представлені у вигляді вербального заголовка, який містить посилення на відомі фрази, цитати, назви тощо. Саме ж зображення (переважно фото великого формату) безпосередньо відображає представлений у тексті матеріал. Так своєрідна вербально-графічна гра в заголовному комплексі відбувається через залучення алузії з усіма можливими відсилками, асоціаціями й відтінками значень на рівні вербального модусу з опорою на основний фактичний матеріал, представлений графічним модусом. Тобто поняттєвою основою проаналізованих одиниць є вербальний рівень, а зображення лише виконує функцію опори для подальшого декодування значення заголовного комплексу. У цьому плані розуміння мультимодальної алузії в аналізі дослідниці нагадує класичне визначення алузії, де джерело алузії лежить у площині вербального модусу: назви, відомі вирази, цитати, фрази персонажів тощо, хоча й представлене різними видами дискурсів (література, кіно, історія). Проте сучасний медійний простір наповнено великою кількістю мультимодальних алузій, де як джерело алузії виступає невербальний складник, а саме відомі картини, зображення елементів чи сцен із кіно, літературних творів, історичних персонажів, відомих суспільних подій тощо.

Розглянемо приклад такої алузії в журналі «The Economist» від 8 квітня 2023 року. Заголовний комплекс статті про чергове відкриття судової справи проти Дональда Трампа складається з таких елементів: назва секції – «*Lexington*» (розділ присвячений матеріалам про Сполучені Штати); заголовок статті – «*White wail*» (Білий стогін); підзаголовок, який пояснює смисл матеріалу – «*The charges in Manhattan have restored Donald Trump to his favourite role*» (Обвинувачення в суді Мангеттен повернули Дональду Трампу його улюблену роль); зображення полювання на білого кита (рис. 1). Очевидно, що центральним елементом цього заголовка є саме графічний складник, адже на малюнку зображено не звичайного кита, а представника морської фауни білого кольору, який

має зачіску Дональда Трампа. Очевидно, що нетиповий колір тварини, а також фонетична гра з омонімами *wail* (стогін; завивання) – *whale* (кит) у заголовку статті допомагають ідентифікувати назву відомого твору американського письменника Германа Мелвілла «Мобі Дік, або Білий кит», персонажі якого, досвідчені китобої, полювали на особливого кита-альбіноса, проте зазнали поразки й заледве залишилися живі.

Рис. 1 [13, с. 24]

У контексті прочитання підзаголовка остаточно стає зрозумілим значення алузії та причини асоціації американського політика з Мобі Діком: так само як і безстрашний морський ссавець, колишній американський президент залишається невловимим для працівників прокуратури, які в черговий раз намагаються притягнути потенційного кандидата на пост президента США на наступних виборах до кримінальної відповідальності, цього разу за звинуваченнями в 34 кримінальних злочинах. Хоча в статті йдеться лише про початок судової справи, яскрава ілюстрація очевидно демонструє скептичне ставлення автора до успішності сторони обвинувачення на фоні попередніх невдалих спроб. Наведений приклад чітко демонструє графічну основу представленої алузії, адже автор обіграє два зображення: сцену полювання на кита-альбіноса й елементи обличчя Дональда Трампа. Звичайно, заголовок статті є дотичним до загального комплексу й допомагає декодувати суть повідомлюваного, проте основний фокус уваги й значення представлено саме завдяки асоціації одного зображення на інший графічний образ. Варто зазначити, що декодування такого мультимодального комплексу можливе за виконання

декількох умов: реципієнт читав роман чи дивився його екранізацію, знає візуально Дональда Трампа, знає останні новини щодо його постійних обвинувачень. Після цього читач може поділяти або ні закладений автором образ невловимого благородного героя, проте певне естетичне задоволення від усвідомлення своїх інтелектуальних здібностей після успішного декодування він отримає.

Проаналізований заголовний комплекс демонструє, що використана алюзія має мультимодальну природу, алюзивність частково реалізується за посередництвом тексту навіть із певними елементами словесної гри. Проте ключову роль відіграє саме графічне посилання одного зображення на інше, смисл такого натяку при цьому досить очевидний. Тому класичне визначення, запропоноване на початку роботи, варто розширити, а відтак алюзією вважати представлене засобами будь-якої семіотичної системи пряме або приховане посилання на інший твір, подію чи особу, що побудоване на основі ідентичних або суміжних характеристик його елементів і містить певні асоціації.

Очевидно, що, окрім суто атрактивного ефекту, автор мультимодальної алюзії використовує ефект накладання значень двох графічних складників: оригінального й оригінального видозміненого. Розпізнання оригінального зображення допомагає швидко ввести читача у відповідний контекст, а також надати емоційно-оцінного забарвлення (елементи, що слугують основою для алюзії є дуже відомими в межах відповідного суспільства й зазвичай мають певну оцінну характеристику від його членів). Ідентифікація вже видозміненого зображення привносить ефект несподіванки, створює певне когнітивне напруження. Успіх декодування загального повідомлення залежить від здатності водночас утримувати у фокусі уваги два семантичні сценарії, а також знайти логічні асоціативні зв'язки між ними [14, с. 121]. За умови, що реципієнт здатен це зробити, а також знайомий з усіма елементами такого графічного ребусу, відбувається декодування: читач віднаходить закладену логіку поєднання цих елементів. Уже після цього відбувається накладання додаткових смислів оригінального зображення, а також реалізація комунікативно-прагматичного наміру автора.

Відносно нескладні технічні процедури,

необхідні для утворення мультимодальної алюзії, мають потужний потенціал у плані вираження й надання додаткових смислів. Статтю від 2 грудня 2023 року під назвою *Russia at war* (Росія у стані війни) супроводжує цікавий заголовний комплекс, який додатково містить зображення із надписом-шапкою під ним: *For the fatherland* (За батьківщину) і підзаголовком: *How Putin is reshaping Russia to keep his war-machine running* (Як Путін змінює Росію, щоб підтримувати свою машину війни). Родзинкою заголовного комплексу, безперечно, стало зображення православного Собору Василя Блаженного на Красній площі в Москві, який є свого роду візитівкою міста. Проте, замість деяких куполів, на малюнку можна помітити зображення куль (рис. 2). У такий креативний спосіб автор алюзії проводить паралель між російською федерацією та кривавим конфліктом, який вона розв'язала проти України. Очевидним також залишається додатковий мотив: за традиційними християнськими цінностями російське суспільство маскує свою агресивну природу й нетерпимість до іншого цивілізаційного вектору розвитку. Накладання цих двох графічних сценаріїв досить легко відтворює закладені смисли: іронію й водночас сатиру на урядовий і світський уклад держави. Важливу роль у дешифруванні цього мультимодального комплексу відіграє саме невербальний складник, адже, незважаючи на популярність зображення храму, далеко не кожен читач «The Economist» зможе ідентифікувати це зображення з московським храмом. Проте, маючи опору на заголовок і підзаголовок, реципієнт, без сумніву, зможе правильно декодувати закладені значення.

For the fatherland

Рис. 2 [15, с. 16]

Рис. 3 [16, с. 18]

Варто зазначити, що в цьому випадку графічний складник заголовного комплексу доповнено зображенням наприкінці статті. Такий прийом використовують, щоб додатково привернути увагу й акцентувати окремі тези статті. Оманливість намірів керівництва російської федерації підкреслює зображення традиційної розписної російської іграшки – матрьошки (рис. 3). Особливість цієї іграшки полягає в тому, що всередину однієї іграшки вкладено декілька інших схожих. Проте на зображенні чітко видно, що всередині знаходиться аж ніяк не інша лялька, а ручна граната. У такий спосіб автор зображення очевидно натякає, що вдавана праведність намірів очільника російської федерації приховує намагання знищити сусідню державу. Глибина задуму й комплексність закладених у цю мультимодальну алюзію значень вражає, примушує читача звернути свою увагу на матеріал, а зрозумілість залучених до структури графічних елементів уможливило нескладне поєднання закладених асоціацій, відображаючи в такий спосіб відверту позицію видання.

Переломлення вже відомого значення через нове, що винило внаслідок накладання додаткових відтінків значень чи стильових ефектів, завжди передбачає певну трансформацію загального повідомлення. На думку Ч. Чанга, процес модифікації алюзії порівняно з оригінальним змістом надає грайливості й гумористичного ефекту [17, с. 16]. Унесення новизни й ефекту неочікуваності, звичайно, буде викликати певну нестандартну реакцію, проте видається логічним припущення, що кінцевий варіант сприйняття значною мірою визначатиме саме контекст і наповнення мультимодальної алюзії, незалежно від того що саме виступає в ролі дже-

рела. Наведений вище приклад із кулями у вигляді церковних куполів навряд чи викликати позитивні чи тим більше гумористичні настрої. Швидше навпаки, а за умови некоректного висвітлення може й образити емоції певної категорії людей, наприклад, вірян.

Проте за умови відповідного контексту такі мультимодальні комплекси справді здатні викликати посмішку на обличчі читача. Так, статтю від 15 липня 2023 року під назвою «*Farewell to the Dutch Tiger*» («Прощальна вечірка Тигра з Нідерландів») з підзаголовком «*The endlessly cheerful Dutch prime minister steps down*» («Безмежно веселий прем'єр-міністр Нідерландів йде у відставку») супроводжує зображення, на якому зображення політика поєднано з відомим персонажем анімаційного фільму «Вінні Пух» (2011) Тигриком (рис. 4). Друг Вінні Пуха та хлопчика, мегапозитивний Тигрик не міг сидіти на одному місці й постійно стрибав на своєму «пружинноподібному» хвості з місця на місце, часто потрапляючи в такий спосіб у певні неприємні історії. Схожими рисами наділяє автор статті прем'єр міністра Нідерландів Марка Рютте, описуючи його як політика, який «стрибав від однієї політичної справи до іншої з невгамовною самовпевненістю», натякаючи в такий спосіб на постійній змінні політичних цінностей з його боку. Завдання цієї алюзії досить просте: підкреслити веселу вдачу реального політика через характер вигаданого персонажа, викликавши певну дозу гумору в читача. Проте навіть із ним можуть справитися лише ті, хто знайомий із казковим персонажем, причому саме на основі анімаційного фільму, з якого й скопійовано персонажа, а не дитячої книжки А. Мілна.

The endlessly cheerful Dutch prime minister steps down

Рис. 4 [18, с. 43]

Отже, необхідність включення до площини лінгвістичного аналізу поширених у медійному дискурсі мультимодальних алюзій, беззаперечно, не викликає жодних сумнівів. Завдяки сучасним технологіям елементи різних знакових систем органічно переплелися на сторінках медіа, виконуючи не лише мовні, стилістичні чи комунікативно-прагматичні, а й певні соціальні (об'єднання й зближення споживачів) чи маркетингові (розширення цільової аудиторії) завдання. Очевидно, що питання комплексного аналізу мультимодальних алюзій у розрізі функційних, комунікативно-праг-

матичних і стилістичних особливостей потребує ґрунтовніших подальших студій із залученням до площини дослідження глибшого соціокультурного контексту й реалізації комунікативних намірів адресанта через відповідні тактики і стратегії. Проте навіть формат цієї роботи засвідчує важливість залучення до аналізу тексту будь-якого рівня всього комплексу виражальних засобів доступних семіотичних засобів, адже саме від їхньої взаємодії залежить потенційне успішне декодування повідомлюваного з боку реципієнта, а також кінцевий результат намагань вплинути на його свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тютенко А.А. Структура і функції алюзії у пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2000. 20 с.
2. Hebel U. Towards a descriptive poetics of allusion. *Intertextuality*. 1991. P. 135–164.
3. Pilyarchuk K. Humor and allusions on screen. *The European Journal of Humour Research*. 2023. Vol. 11. № 2. P. 121–141.
4. Kress G., van Leeuwen T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London : Routledge, 2006. 321 p.
5. Alexander R. *Aspects of verbal humour in English*. Tübingen: Narr, 1997. 217 p.
6. Blake B. *Playing with Words: Humour in the English Language*. London : Equinox, 2007. 181 p.
7. Lennon P. *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Berlin : Mouton De Gruyter, 2004. 297 p.
8. Capel H. Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories. *New Discourse on Language: Functional Perspectives on Multimodality, Identity, and Affiliation*. London, 2010. P. 111–133.
9. Lennon P. *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Berlin : Mouton De Gruyter, 2004.
10. Chang C. *English Idioms and Interpersonal Meaning*. Guangzhou : Sun Yak-sen University Press, 2004. 246 p.
11. Irwin W. What is an allusion? *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 2001. Vol. 59 (3). P. 287–297.
12. Capel H. Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories, 2010.
13. *The Economist*. 2023. № 9341. Vol. 447. April, 8. 80 p.
14. Capel H. Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories, 2010.
15. *The Economist*. 2023. № 9374. Vol. 449. December, 2. 81 p.
16. *The Economist*. 2023. December, 2.
17. Chang C. *English Idioms and Interpersonal Meaning*, 2004.
18. *The Economist*. 2023. № 9355. Vol. 448. July, 15. 78 p.

REFERENCES

1. Tiutenko, A. (2000). *Struktura i funktsii aliuzii u presi Nimechchyny, Avstrii ta Shveysarii* [The structure and functions of allusion in the press of Germany, Austria and Switzerland]. : avtoref. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kharkiv, 2000. 20 p. [in Ukrainian].
2. Hebel, U. (1991). Towards a descriptive poetics of allusion. *Intertextuality*, 135–164.
3. Pilyarchuk, K. (2023). Humor and allusions on screen. *The European Journal of Humour Research*, 11 (2), 121–141.
4. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge. 321 p.
5. Alexander, R. (1997). *Aspects of verbal humour in English*. Narr. 217 p.
6. Blake, B. (2007). *Playing with Words: Humour in the English Language*. Equinox. 181 p.
7. Lennon, P. (2004). *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Mouton De Gruyter. 297 p.
8. Capel, H. (2010). Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories. *New Discourse on Language: Functional Perspectives on Multimodality, Identity, and Affiliation*. 111–133.
9. Lennon, P. (2004). *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Mouton De Gruyter.
10. Chang, C. (2004). *English Idioms and Interpersonal Meaning*. Sun Yak-sen University Press. 246 p.
11. Irwin, W. (2001). What is an allusion? *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 59 (3). 287–297.

12. Capel, H. (2010). Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories.
13. The Economist (2023). No. 9341. Vol. 447. April, 8. 80 p.
14. Capel, H. (2010). Doubling-up: Allusion and Bonding in Multisemiotic News Stories.
15. The Economist. (2023). No. 9374. Vol. 449. December, 2. 81 p.
16. The Economist (2023, December, 2).
17. Chang, C. (2004). English Idioms and Interpersonal Meaning.
18. The Economist (2023, July, 15). No. 9355. Vol. 448. 78 p.

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ МАРІЇ ТИТАРЕНКО «КОМУНІКАЦІЯ ВІД НУЛЯ. ЕСЕЇ ДЛЯ МАНІ»

Наталія Іванишин

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна

orcid.org/0000-0003-1835-0466

ResearcherID: AAL-4288-2020

Scopus Author ID: 58163046300

e-mail: nataliia.ivanyshyn@pnu.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню функційного навантаження okazionalizmів в есеїстиці Марії Титаренко. Мета розвідки полягає в аналізі особливостей актуалізації індивідуально-авторських новотворів і виявленні їх функцій у збірці «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». Завдання розробки – охарактеризувати реалізацію текстотвірної, образотвірної, ідіостильової, аксіологічної, емоційно-експресивної, номінативної функцій okazionalizmів у текстах есеїв. Об'єктом розвідки є okazionalizmні одиниці в художньому тексті Марії Титаренко. Предметом – особливості реалізації індивідуально-авторських лексичних одиниць і їх функцій в есеїстиці.

У художньому тексті індивідуально-авторські неологізми виконують низку функцій, серед яких ключовими вважаємо такі: номінативну, ідіостильову, емоційно-експресивну, оцінну, текстотвірну й образотвірну.

Номінативна функція реалізується через здатність авторських неолексем пропонувати цікаві неординарні назви для відомих понять або створювати нову реальність, вербалізуючи її, заповнюючи лексичні прогалини та надаючи художньому тексту виразності й унікальності.

Ідіостильова функція відображає авторський стиль, текст стає впізнаваним і сприймається як візитівка наратора.

Функція образотворення підкреслює особливості авторського світосприйняття, сприяє візуалізації описаного в уяві реципієнта, робить текст виразним, динамічним, а також розширює значення узуальних слів, додаючи нові відтінки значення або контексти.

Емоційно-експресивна функція індивідуально-авторських новотворів простежується через посередництво кількох аспектів: інтонаційна виразність, атракційність (будь-який новотвір привертає увагу), емоційне забарвлення значень (демінітивні й пейоративні суфікси), неочікуваність та оригінальність, символічне навантаження.

Аксіологічна функція досліджуваних одиниць полягає в їх здатності формувати оцінну рамку повідомлення, розміщуючи його сприйняття на шкалі від «+» до «-».

Текстотвірна функція працює на розгортання тексту, формування його змістової канви, розширення меж сприйняття художнього цілого.

Okazionalizmні реалізують окреслені функції не відокремлено, а тільки у співдії з іншими мовними засобами відображають авторську картину світу.

Ключові слова: текст, есе, неолексема, індивідуально-авторський неологізм, функція, текстотворення.

**THE FUNCTIONAL LOAD OF OCCASIONALISMS IN THE LITERARY TEXT
OF MARIA TYTARENKO “COMMUNICATION FROM SCRATCH.
ESSAYS FOR MANIA”**

Nataliia Ivanyshyn

*PhD in Ukrainian philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language
at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1835-0466
ResearcherID: AAL-4288-2020
Scopus Author ID: 58163046300
e-mail: nataliia.ivanyshyn@pnu.edu.ua*

Abstract. *The article is dedicated to studying the functional load of occasionalisms in the essays of Maria Tytarenko. The research aims to analyze the features of the actualization of individually authored neologisms and to identify their functions in the collection “Communication from Zero. Essays for Mania”. The development task is to characterize the implementation of the text-creating, image-creating, idio-stylistic, axiological, emotional-expressive, and nominative functions of occasionalism in essay texts. The object of the research is the occasional units in the literary text of Maria Tytarenko. The subject is the features of the implementation of individually authored lexical units and their functions in the essays.*

In the literary text, individually authored neologisms perform several functions, among which the key ones are considered to be: nominative, idio-stylistic, emotional-expressive, evaluative, text-creating, and image-creating.

The nominative function is realized through the ability of authorial neolexemes to offer interesting, extraordinary names for well-known concepts or to create a new reality by verbalizing it, filling lexical gaps, and giving the literary text expressiveness and uniqueness.

The idio-stylistic function reflects the author's style, making the text recognizable and perceived as the narrator's hallmark.

The image-creating function emphasizes the features of the author's perception of the world, contributes to the visualization of what is described in the recipient's imagination, makes the text expressive and dynamic, and expands the meanings of usual words by adding new shades of meaning or contexts.

The emotional-expressive function of individually authored neologisms is traced through several aspects: intonational expressiveness, attractiveness (any neologism attracts attention), the emotional colouring of meanings (diminutive and pejorative suffixes), unexpectedness and originality, and symbolic load.

The axiological function of the studied units lies in their ability to form an evaluative framework for the message, placing its perception on a scale from “+” to “-”.

The text-creating function works on the development of the text, forming its substantive canvas, and expanding the boundaries of the perception of the artistic whole.

Occasionalisms realize all these functions not separately, but only in conjunction with other linguistic means reflecting the author's picture of the world.

Key words: *text, essay, neolexeme, individually authored neologism, function, text-creation.*

Проблема інтерпретації художнього тексту завжди була й залишається в полі зору лінгвістів, оскільки дає змогу виявляти глибинні смисли художнього цілого, розкривати особливості його побудови, впливати на реципіювання та способи декодування. Не є винятком у цьому ключі й задекларована тема – «Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані», адже саме індивідуально-авторські новотвори часто формують ідіостиль автора, дають

змогу глибше й багатовимірніше проаналізувати текст, виявити в ньому пласти інформації, для декодування якої потрібні додаткові мисленнєві зусилля реципієнта.

Неолексеми неодноразово ставали об'єктом спеціального лінгвістичного аналізу. Так, їх дослідженню присвятили праці чимало науковців, серед яких – С. Єрмоленко (аналізовані лінгвоодиниці «утворюються за наявними в мові моделями, але не використовуються в загальноживаному словнику, мають індивідуальний характер, уживаються

тільки в умовах певного контексту, який дає змогу розкрити їхнє значення» [1, с. 113]); Г. Вокальчук («мовленнєві утворення системного й асистемного характеру, що виникли в процесі індивідуального творчого акту як результат свідомого порушення автором мовної норми» [2, с. 32]); О. Жижома («...похідні слова ... з емоційно-експресивним забарвленням, ... ліквідують індивідуально-авторський «лексичний дефіцит», характеризуються специфічними структурними особливостями й функціями, семантичною та стилістичною маркованістю, розширюють лексикон продуцента у відповідних умовах, ситуаціях, контекстах і є показником процесу мислення творчої мовної особистості» [3, с. 14]); Р. Стефурак (лексема, яка «не є словниковою, ... створена автором саме в цьому контексті з метою асоціативно-образного розширення меж і плану вираження, і плану змісту, тобто образної виражальності самого тексту» [4, с. 73]); О. Кулик (неолексеми «експресивізують текст, емоційно заряджають ..., влучно передають ту чи ту думку в замаскованій формі, деавтоматизують сприйняття, стимулюють потребу креативно й критично мислити [5, с. 18]) та інші.

Як бачимо, більшість лінгвістів вважає, що ключовими ознаками індивідуально-авторських одиниць є контекстуальна зумовленість, експресія, емоційність, морфологічна й семантична гнучкість, атракційність, інноваційність, оцінність і незузальність.

Есе, або ж есей (саме такий варіант терміна пропонують окремі дослідники) є багатим матеріалом для актуалізації та аналізу okazіоналізмів, оскільки цей жанр дає авторові повну свободу в показі думок і почуттів, що робить його виражальні можливості практично безмежними. Таке сприйняття есе як окремого жанру літературної творчості підтверджується даними літературознавчого словника, автори якого акцентують на прозовій формі викладу, невеликому розмірі, довільній композиції, індивідуальності думки, логічності викладу поряд із певною суб'єктивністю, образністю й афористичністю [6, с. 243].

Мета розвідки – проаналізувати особливості актуалізації індивідуально-авторських новотворів і виявити їх функційне навантаження в збірці Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані».

Завдання розробки – охарактеризувати реалізацію текстотвірної, образотвірної, ідіостильової, аксіологічної, емоційно-експресивної, номінативної функцій okazіоналізмів у текстах есеїв.

Об'єктом розвідки є okazіональні одиниці в художньому тексті Марії Титаренко.

Предмет – особливості реалізації індивідуально-авторських лексичних одиниць і їх функції в есеїстиці.

Трактуючи есей як літературний жанр, здатний виявляти особисті міркування автора стосовно певної теми, вважаємо, що основними, іманентно властивими йому характеристиками є такі: суб'єктивність (есеї завжди відображає індивідуальний погляд автора на предмет обговорення); легкість і невимушеність стилю (розмовний виклад, імітація спілкування наживо); невеликий обсяг (концентрація на темі без деталізації, наявність простору для домислювання того, що залишилось неказаним); вільність структури (автор не обмежений суворими рамками жанру); зміщення часово-просторових планів (думка не статична: вона здатна проєктуватися як у горизонтальному, так і у вертикальному контексті); актуальність (роздуми на злободенну тематику); оцінність (виявлення авторського «я», градування його на шкалі від «+» до «-») тощо. Індивідуально-авторські новотвори в есеї повною мірою виявляють свій текстотвірний потенціал і виконують низку функцій, ключовими серед яких є номінативна, образотвірна, емоційно-експресивна, оцінна, ідіостильова, текстотвірна тощо. Проаналізуємо детально реалізацію кожної з них.

Так, номінативна функція полягає в тому, що авторські неолексеми пропонують цікаві, неординарні назви для відомих понять або створюють нову реальність із її відповідною вербалізацією, заповнюючи лексичні прогалини та надаючи художньому тексту виразності й унікальності. У збірці Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані» актуалізовано низку okazіональних одиниць, які, з одного боку, номінують нову реальність, а з іншого – дають комплексну характеристику зображуваних персонажів, подій чи явищ, водночас даючи їм оцінку та проєктуючи розгортання тексту. Так, авторка використовує пари слів з індивідуально-авторськими елементами

«гаджет – загадже(това)не (століття)» й «GODжет – заGODжетовані (дорослі)» з метою формування контрастності, акцентуванні на певних контрверсійних моментах. Якщо опозиція «гаджет – загадже(това)не (століття)» імплікує смисл «перенасичене технікою», то використання в другій опозиції прийому мовної гри для номінування певного історичного періоду й характеристики людей сприяє висновуванню додаткових латентних смислів, інтерпретація яких повертає вектор рецепції в інше русло. Авторка зазначає, що «наступне століття – це століття **гаджет-дітей**, для яких *гаджети* рівнозначні **GODжетам** (GOD – з англ. Бог). Як, у принципі, і для нас, **заGODжетованих дорослих**» [7, с. 13], «один клік мишки – і ти Творець» [7, с. 13], тобто зміни у слові на графічному рівні виявляються сутнісними для рецепції: *гаджет*=*GODжет* (смартфон для дітей і дорослих нового століття стає, з одного боку, Творцем нового, з іншого – центром сприйняття, необхідністю, без якої неможливо уявити повноцінне життя). Порівняймо ще: «Тому мова смайликів така популярна: клікнув на **круглянець** із відповідною гримасою – і маєш» [7, с. 43] – авторка пропонує новотвір «**круглянець**» для позначення емоціона за внутрішньоформною ознакою.

Образотвірна функція okazaціоналізмів дає змогу авторові створити яскраві, неординарні образи, що сприяють кращій візуалізації реципієнтами персонажів, місць і подій. Яскравим прикладом реалізації цієї функції в тексті є індивідуально-авторське слово «людина-на-ходу»: «Не бути людиною-на-ходу, а отже, чи залишатись людиною взагалі?» [7, с. 17]. Текстовий сегмент есею «Століття моєї Мані, або ефект «метлика»» базовано на опозиції «людина – не людина», «справжня людина – людиноподібна істота». Контрастність у тексті формується не тільки за допомогою особливостей рецепції, додаткових смислових природжень, а й цілком формальних показників, як-от: градація повторюваних часток «не» на позначення того, що мала б робити справжня людина, але не робить («не виходити, не спізнюватися, не губити ключів, не забувати парасолі, не тиснутися в метро, не стояти в заторі, не ламати підборів, не нервуватися, не застрягати в ліфті» тощо). Особливу увагу привертає підназва есею – «To go, or

not to go», що, на нашу думку, є алюзією на шекспірівський крилатий вислів «To be, or not to be», а звідси – і особливість інтерпретації: бути чи не бути людиною – індивідуальний вибір кожного, тобто інтертекстуальний елемент виконує ще й текстотвірну функцію: сприяє розгортанню художнього авторського конструкта, виявляє перспективні відношення (у підзаголовку закодовано передбачення розвитку подій). Проаналізуймо ще: «нікомунікація» – комунікативна девіація, провал у спілкуванні; «заGODжетовані дорослі» – характеристика людей, специфіка життя яких нерозривно пов'язана з гаджетами й новітніми технологіями).

Отже, функція творення образів підкреслює особливості авторського світосприйняття, сприяє візуалізації описаного в уяві реципієнта, робить текст виразним, динамічним, а також розширює значення узуальних слів, додаючи нові відтінки значення або контексти.

Оказаціональні одиниці здатні відобразити ідіостиль автора – текст стає впізнаваним і сприймається як візитівка наратора (Марія Титаренко вводить до тексту «Манині словотвори», тобто так звані дитячі слова, елементи дитячого мовлення, як вигадані донькою авторки, так і почуті від інших дітей чи їхніх батьків: «білянїжники» (підсніжники), «їсторан», «кінопланетяни», «бібіка», «шмаркетр», «гамазин», «пластиль»; «кариляти», «зопард», «швидка температура»: «Чи ви бачили колись зоопарда? А міряли швидку температуру? Бавилися із помагателями? Їли габулю чи мопідори? Плакали, коли чистили булью? Ходили в їсторан? Боялися кінопланетян? Розбивали собі коління? Кариляли? Годували мумуку? Збирали білянїжники? Чули, як обганяє всі бібіки голосна іу-іу? Ні?» [7, с. 25]).

Використання дитячої лексики – «слів, характерних для мови дітей раннього віку, утворених за допомогою деформації звичайних слів або звуконаслідування, алітерації тощо» [8, с. 104] – є невід'ємною ознакою індивідуального стилю Марії Титаренко. Їх наявність у тексті детермінована назвою збірки – «Комунікація від нуля. Есеї для Мані», яка перспектує змістове наповнення художнього цілого: здобуття навичок спілкування, конструювання словофом, утворених з порушенням узусу.

Емоційно-експресивна функція неолексем відображає як емоційний стан персонажів, так і загальну тональність тексту. Оказіоналізми в художньому цілому здатні викликати в реципієнта сильні емоції, формувати асоціативні ряди. Наприклад: «*Маю таку ідею: написати дитячу **незабетку** із тих слів-словенят (не хочу їх називати незугарно «покручами») написати, щоб не забути, тому **«незабетка»***» [7, с. 24]. У тестовому сегменті актуалізовано два індивідуально-авторські новотвори, кожен із яких здатен впливати на емоційну сферу сприймача інформації: емоційно-експресивний потенціал лексеми «словенята» зреалізовано через використання демінутивного суфікса, а мовна одиниця «незабетка», утворена шляхом контамінації двох – «абетка» й «не забути», формує сильну емоційну конотацію, базовану на важливості індивідуального сприйняття ліричної героїні, правильного розставлення акцентів на шкалі «важливо – не важливо» (висновується асоціативний ланцюг: «абетка – ази – те, що не можна забувати»).

Порівняймо ще: «дивомір, недиво» – якщо перша лексема вказує на спосіб сприйняття світу як дивовижного й унікального, того, що можна «виміряти дивом», то друга – антонім до першої, щось абсурдне, неочікуване, нецікаве; «техновтома» – перенасичення інтернет-простором; «технообман» – утома від порожніх інтернет-акаунтів, за якими не видно реальних людей; «анти-ІТ-туризм» – утеча від цивілізації, «нід'сум'увати» – ключовим компонентом є «сум», засумувати тощо.

Як бачимо, емоційно-експресивна функція індивідуально-авторських новотворів простежується через посередництво кількох аспектів: інтонаційну виразність, атракційність (будь-який новотвір привертає увагу), емоційне забарвлення значень (демінутивні й пейоративні суфікси), неочікуваність та оригінальність, символічне навантаження.

Аксіологічна функція досліджуваних одиниць полягає в їх здатності формувати оцінну рамку повідомлення, розміщуючи його сприйняття на шкалі від «+» до «-». Наприклад, Марія Титаренко в есеї «Вага і невагомість слів» пропонує низку новотворів, значення яких має яскраве оцінне забарвлення: «Слова **знесловлюються**, **зне-**

славлюються...» [7, с. 41]); «...Саме через оці всі переносні значення ми вже так губимося у прямих значеннях і шукаємо в дослівному **поміжслів'я**» [7, с. 42]). У центрі есею – роздуми про вагу слова, точніше про втрату цієї ваги в сучасному світі, утрату значення, утрату функцій передавання й збереження інформації, виникнення політрактування й комунікативних девіацій – смисл, який оцінюються зі знаком «-» і реалізується повною мірою в авторських новотворах «знесловлюються», «поміжслів'я», досягається нагромадженням однотипних епітетів («Ми, на правду, живемо в надмірі слів – часто зайвих, чужих, часто одних і тих самих, порожніх, марних, сірих, безликих, образливих, фальшивих, безграмотних і нецензурних» [7, с. 41], параномазій (знесловлюються – знеславлюються) і трансформованих фразеологізмів («Слово – вже той горобець: як вилетить – не впіймаєш», «Написане пером – залюбки виволочиш волом. Зітреш delet'ом. Закинеш у треиш», «А на сторожі вже навряд чи хтось поставить Слово, якщо це не пароль» [7, с. 41]).

Порівняймо ще: «стресоцирість» – слово відображає емоційний стан людини в стресовій ситуації; «гаджет-діти» – нове покоління, яке не помічає реального світу й не уявляє життя без смартфонів; «сонячно-зоряні батареїки» – те, що працює цілодобово, постійно активна дитина.

Однією з ключових функцій індивідуально-авторських лексем у художньому творі є, безперечно, текстотвірність, оскільки окказіоналізми як одиниці, створені на вимогу певної комунікативної ситуації, є ключовими словами, такими, що є вузлами зчеплення семантичної структури тексту, відправними точками для його розгортання й декодування. Неолексема – це завжди сильна позиція, що володіє потужним атракційним потенціалом, тому розгортання її значення відбувається на тлі якщо не всього креативного авторського конструкта, то окремого його сегмента. Порівняймо: «Але ніколи ми не зачиняли шафок, не відбирали начиння, не перешкоджали Мані досліджувати такий прекрасний і тактильний світ країни **Шухляндії**. Бо то був її шлях до пізнання світу – її **МАНІвці**. І там, на цих Маниних манівцях, там зима не настає, а падає...» [7, с. 27]. Наведений сегмент актуалізує використання неолексеми

«МАНІвці» – ключового слова, сконструйованого через посередництво графона – відхилення від графічного стандарту з метою надання мовній одиниці нових, часто енантіосемічних смислів. У тексті есею аналізована лінгвоодинаця детермінує появу нових смислів: за Словником української мови, манівці – «кружний, обхідний шлях», тобто спостерігаємо висновування домінантного смислового ланцюга: «життя – манівці – Манині манівці – МАНІвці», у якому останнє слово, неолексема, акумулює значення всіх попередніх, а паронімічні атрактанти «МАНІвці – Манині манівці» підкреслюють авторське світосприйняття, її бачення картини світу, художню майстерність і здатність до творення асоціативних рядів. Порівняймо ще: «Ця замко-збиральницько-накипичувальна МАНІя (чи магія)...» [7, с. 104] – письменниця ще раз у тексті есею творить пароні-

мічну атракцію, ключовим компонентом якої є номінація «Маня».

Як бачимо, усі проаналізовані окказіоналізми реалізують окреслені функції не відокремлено, а тільки у співдії з іншими мовними засобами відображають авторську картину світу.

Отже, індивідуально-авторські неологізми в текстах есеїв Марії Титатенко здатні виконувати низку функцій (номінативну, образотвірну, ідіостильову, емоційно-експресивну, оцінну), створюючи виразні та впізнавані тексти, унікальні образи, передаючи емоції та почуття, збагачуючи текст інноваційними ідеями й формуючи його актуальність.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому аналізі авторських новотворів, з'ясуванні їх структурних і семантичних особливостей, виявленні їх ролі в процесах образо- й текстотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко та ін. ; за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
2. Вокальчук Г.М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : монографія / за ред. А.П. Грищенка. Рівне : Науково-видавничий центр «Перспектива», 2004. 524 с.
3. Жижома О.О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2003. 18 с.
4. Стефурак Р.І. Лексичні засоби вираження образності в поетичному тексті Богдана Томенчука. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Том 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 72–76.
5. Кулик О.Д. Окказіоналізми як мовний засіб створення епатажної реклами. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 17–22.
6. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с.
7. Титаренко М. Комунікація від нуля. Есеї для Мани. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 232 с.
8. Мала філологічна енциклопедія : довідник / укл. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.

REFERENCES

1. Yermolenko, S.Y., Bybyk, S.P., & Todor, O.H. (Eds.). (2001). *Ukrainska mova. Korotkyi tлумachnyi slovnyk lnhvistychnykh terminiv* [Ukrainian language: A brief explanatory dictionary of linguistic terms]. Kyiv: Lybid, 224 c. [in Ukrainian].
2. Vokalchuk, H.M. (2004). *Avtorskyi neolohizm v ukrainskii poezii XX stolittia (leksykohrafichnyi aspekt)* [Author's neologism in Ukrainian poetry of the 20th century (lexicographic aspect)]. Rivne: Scientific Publishing Center «Perspektyva», 524 c. [in Ukrainian].
3. Zhizhoma, O.O. (2003). *Indyvidualno-avtorski novotvory v poetychnomu dyskursi 80–90-kh rokiv XX stolittia* [Individually-authored neologisms in poetic discourse of the 80s–90s of the 20th century]. avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrainska mova». Donetsk, 18 s. [in Ukrainian].
4. Stefurak, R.I. (2022). *Leksychni zasoby vyrazhennia obraznosti v poetychnomu teksti Bohdana Tomenchuka* [Lexical means of expressing imagery in the poetic text of Bohdan Tomenchuk]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka* [Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism], vol. 33 (72), № 4, pp. 72–76 [in Ukrainian].

5. Kulyk, O.D. (2022). Okazionalizmy yak movnyi zasib stvorennia epatazhnoi reklamy [Occasionalisms as a linguistic means of creating shocking advertising]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka* [Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism], vol. 33 (72), № 3, pp. 17–22 [in Ukrainian].
6. Hromyak, R.T., Kovaliv, Y.I., & Teremko, V.I. (Eds.). (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary Dictionary-Reference]. Kyiv : Akademiya, 752 c. [in Ukrainian].
7. Tytarenko, M. (2019). *Komunikatsiia vid nulia. Esei dlia Mani* [Communication from zero. Essays for Mania]. Lviv: Old Lion Publishing House, 232 c. [in Ukrainian].
8. Skopnenko, O.I., & Tymbalyuk, T.V. (Eds.). (2007). *Mala filolohichna entsyklopediia* [Small Philological Encyclopedia: Reference Book]. Kyiv: Dovira, 478 c. [in Ukrainian].

УДК 81'373:811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.6>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Оксана Кечеджі

старший викладач кафедри перекладу
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0009-0001-0250-7361
e-mail: ksenawin@hotmail.com

Анотація. Статтю присвячено розгляду функціонування елементів іношомовного походження в сучасній англійській мові. Особлива увага приділяється аналізу етимологічно гетерогенних елементів, таких як афікси та фрагменти слів, що запозичені і стали самостійними мовними одиницями. Проаналізовано різноманітні словотворчі процеси, що відбивають інноваційні зміни в мові під впливом зовнішніх факторів, таких як політичні, економічні й культурні зміни. Окремо розглядається класифікація суфіксів залежно від частини мови, яку вони утворюють. Зазначається, що латинські й грецькі елементи залишаються головними постачальниками словотвірних інновацій, хоча спостерігається активізація запозичень з інших мов, зокрема французької, німецької, іспанської та італійської. Узагальнено, що певна низка словотвірних афіксів та елементів активно використовуються для утворення нових лексичних одиниць, що позначають професії, стани або соціальні ролі. Фактичний матеріал дав змогу встановити, що деякі елементи формують численні інноваційні ряди й відбивають взаємозв'язок між подіями у світі та соціальними змінами. Таким чином, у процесі аналізу словотворчих елементів сучасної англійської мови виявлено, що гетерогенні елементи є найбільш продуктивною групою для утворення нових лексичних одиниць. У процесі аналізу визначено, що неологізми, створені з використанням цих елементів, активно входять до словникового складу мови, збагачуючи її новими значеннями й відтінками. Важливо відзначити, що запозичення не тільки розширюють словниковий запас англійської мови, а й відображають глобалізаційні процеси та інтеграцію культур. Особливу увагу приділено аналізу соціолінгвістичних аспектів використання новоутворених слів у різних контекстах, зокрема в медіа й наукових текстах. Отже, у статті висвітлено комплексний підхід до дослідження іношомовних елементів в англійській мові з акцентом на їхню роль у сучасних комунікативних процесах. Узагальнено досвід використання й інтеграції цих елементів, що дає змогу краще зрозуміти механізми мовної еволюції та взаємодії різних мовних культур.

Ключові слова: словниковий запас, неологізми, гетерогенні елементи, словотвір, семантична деривація, лексико-семантичні зміни.

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF FOREIGN LANGUAGE ORIGIN ELEMENTS IN MODERN ENGLISH

Oksana Kechedzhi

senior teacher at the department of translation
SHEI "Pryazovskyi State Technical University"
Gogolya Str., 29, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0009-0001-0250-7361
e-mail: ksenawin@hotmail.com

Abstract. The article is devoted to consideration of the functioning of elements of foreign language origin in the Modern English. Special attention is paid to the analysis of etymologically heterogeneous elements, such as affixes and fragments of words that were borrowed and became independent linguistic units. A variety of word-formation processes reflecting innovative changes in language under the influence of external factors such as political, economic and cultural changes were analyzed. It was separately considered the classification of suffixes depending on the part of the language they form. It is noted that Latin and Greek elements remain the main providers of word-forming innovations, although there is an increase in borrowings from other languages, especially French, German, Spanish and Italian. It is summarized that

a certain number of word-forming affixes and elements are actively used to form new lexical units denoting professions, states or social roles. The factual material made it possible to establish that some elements form numerous innovative lines and show the correlation between world events and social changes. In the process of analyzing the word-forming elements of the Modern English, it was found that heterogeneous elements are the most productive group for the formation of new lexical units. In the process of analysis, it was determined that neologisms with these elements are actively function in the vocabulary of the language, enriching it with new meanings and nuances. It is important to note that borrowings not only enlarge the English vocabulary, but also represent globalization processes and the integration of cultures. Special attention was paid to the analysis of sociolinguistic aspects using of new formed words in various contexts, especially in mass media and scientific texts. Thus, the paper offers a comprehensive approach to the study of foreign language elements in English, with an emphasis on their role in modern communicative processes. It was summarized the experience of using and integrating these elements, which allows for a better understanding of the mechanisms of language evolution and the interaction of different language cultures.

Key words: *vocabulary, neologisms, heterogeneous elements, word formation, semantic derivation, lexical-semantic changes.*

Статтю присвячено розгляду функціонування іншомовних елементів у сучасній англійській мові. Основна проблема полягає в необхідності дослідження того, як етимологічно гетерогенні афікси та фрагменти слів інтегруються в англійську мову, трансформуються в самостійні мовні одиниці й впливають на її розвиток. Елементи мов-донорів стають активними учасниками словотворчих процесів у мові-реципієнті, утворюючи нові лексеми та змінюючи семантику вже наявних. Важливим аспектом є розуміння того, які фактори впливають на продуктивність та активність цих елементів у словотворі. Поряд зі словотвором і семантичною дери-вацією в збагаченні словникового складу мови значну роль відіграють запозичення з інших мов, причому, як слушно зауважує Ю.А. Зацний, саме запозичення формують внутрішні ресурси мови [1, с. 189]. Таким чином, необхідною умовою асимілювання лексичної одиниці іншомовного походження є пристосування її до законів мови-запозичувача.

Необхідність дослідження зумовлена також потребою вивчення соціолінгвістичних аспектів використання новоутворених слів у різних контекстах. Важливо визначити, як ці елементи впливають на лексичний склад мови та як саме відбивають соціальні, політичні й економічні зміни у світі. Отже, важливим є виявлення механізмів, що забезпечують інтеграцію іншомовних елементів в англійську мову, і визначення їхньої ролі в сучасних комунікативних процесах.

Дослідженням неологізмів, етимологічно гетерогенних лексем у вокабулярі сучасної англійської мови присвячені роботи бага-

тьох науковців, серед яких – Сара Грей Томасон, Ерік Пратт Хемп, Роберт Діксон, Angela Ralli, Rosa Ismayoeng та інші. Однак, ураху-вуючи динамічні процеси, які відбуваються на сучасному етапі й динаміці розвитку мов, певне коло питань залишається поза увагою лінгвістів.

Мета статті полягає в усебічному аналізі функціонування етимологічно гетерогенних елементів у сучасній англійській мові. Дослідження спрямовано на визначення механізмів інтеграції іншомовних афіксів і фрагментів слів у систему англійської мови, а також їхнього впливу на динаміку словникового складу мови-реципієнта, а саме як зазначені елементи відображають соціальні, політичні й культурні зміни, які відбуваються у світі, і як саме вони сприяють формуванню нових лексичних одиниць.

Для досягнення зазначеної мети передбачається розгляд таких завдань: проаналізувати запозичені елементи; виявити, які афікси та фрагменти слів запозичені з інших мов та інтегровані в англійську мову; розглянути словотворчі процеси, а саме проаналізувати механізми словотвору, у яких беруть участь іншомовні елементи, визначити їх продуктивність; класифікувати афікси залежно від частини мови, яку вони утворюють; визначити ключові фактори інтеграції іншомовних елементів у мовну систему.

Об'єктом статті є елементи іншомовного походження в сучасній англійській мові. Дослідження охоплює як теоретичні аспекти, так і практичні приклади використання іншомовних елементів у різних соціальних контекстах, таких як медіа, наукові тексти й інші комунікативні сфери.

Предметом роботи є особливості функціонування запозичених елементів у мові-реципієнті.

Матеріалом дослідження слугували роботи вітчизняних і закордонних науковців, а також англомовні лексикографічні видання.

Елементи іншомовного походження ми класифікуємо стосовно того, яку частину мови вони утворюють. В англійській мові такими елементами здебільшого є транспонуючі, віддієслівні або відприкметникові суфікси [2, с. 30]. Найбільшою кількістю маркуються гетерогенні елементи латинського та грецького походження, оскільки ці мови й досі залишаються головним постачальником для словотвірних інновацій сучасної англійської мови. Однак не останню сходинку займають словотвірні елементи французького походження. Останніми роками спостерігається активування інших мов-донорів: німецької, іспанської, італійської.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що серед словотвірних гетерогенних елементів англійської мови мають місце префікси, які відбивають розмір, кількість тощо: *bi-*, *centi-*, *deca-*, *duo-*, *extra-*, *hyper-*, *kilo-*, *magni-*, *maxi-*, *medio-*, *mega-*, *micro-*, *milli-*, *mini-*, *mono-*, *multi-*, *oligo-*, *poly-*, *solis-*, *super-*, *über-*. Стосовно наведеної групи вважаємо доречним зауважити, що не всі із цих словотвірних елементів є продуктивними на сучасному етапі. До високопродуктивних зараховують префікси *bi-*, *hyper-*, *mega-*, *maxi-*, *mini-*, *multi-*, *super-*, *über-*. Головним чином вони широко використовуються в рекламі, де виконують гіперболічну функцію. Ці префікси з вузькоспеціалізованих (свого часу вони вживалися зазвичай у мовленні математиків і фізиків) перетворилися в загальномовні, з'єдналися з німецькими та романськими основами для створення інновацій, наприклад: *hypergrowth*, *hyper-evolution*, *hypercommercialisation*, *hypermiling*, *hyperpower*, *megabrand*, *megaconcert*, *megaempire*, *multilocal*, *multimedia*, *supersoap*. Останнім часом уважається, що префікс *über-* успішно конкурує з латинським елементом *super-*. Однак, як свідчить наш фактичний матеріал, *über-* не виявляє високої продуктивності щодо утворення дериватів останньої декади.

Не поступається кількісним складом і група гетерогенних елементів зі значенням

заперечення або протилежного значення: *a-*, *anti-*, *bi-*, *contra-*, *de-*, *dis-*, *in-*, *non-*, *un-*. Ці префікси здебільшого додаються до основ прикметників і прислівників, надають мотивуючій основі протилежного сенсу і є продуктивними: *anti-car-jack*, *anti-defamation*, *antiestablishmentarianistic*, *anti-genocide*, *contra-directional*, *disconnected*, *nonbook*, *nongovernment*, *unaided*, *undecorating*, *uninstaller*, *unwired* тощо.

Наведені приклади свідчать, що ця група препозитивних гетерогенних елементів належить до класичних мов і маркується графічним різновидом. Аналіз прикладів показує, що ця група префіксів найчастіше утворює лексичні одиниці із запозиченими основами, але зустрічаються й так звані утворення, у яких префікси додаються до основ, що є власномовними [2, с. 27], наприклад: *antibody*, *anticlimax*, *antilanguage*, *in-depth*, *non-occasion*. Запозичені з латинської мови префікс *de-*, з грецької префікси *bi-*, *a-* вживаються переважно в складі іншомовних слів і не виявляють значної продуктивності, наприклад: *de-alert*, *de-Baatification*, *de-Baatify*, *decertify*, *bi-phobe*, *a-gay*.

Наступну високопродуктивних групу становлять словотвірні елементи іншомовного походження, які відбивають значення процесу, стану, дії, можливості або результату: *-able*, *-age*, *-ance*, *-ation*, *audio-*, *-cide*, *-en*, *-ence*, *-ible*, *-ism*, *-ize*, *-ment*, *-ness*, *philo-*, *-phobia*, *senso-*, *stato-*, *-ward*. За участі зазначених гетерогенних елементів в англійській мові утворилася низка інновацій: *abirritation*, *acceptable*, *activation*, *dissonance*, *drinkable*, *feticide*, *improvement*, *marriage*, *measurement*, *reference*, *vigilance*, *voluntarism* тощо. Препозитивні й постпозитивні елементи процесу, стану, дії, можливості або результату утворюють деривати перехідного характеру переважно від дієслів і прикметників. Головним джерелом їх постачання є французька мова.

Останнім часом, у зв'язку з боротьбою по всьому світі за здоровий спосіб життя й забрудненням навколишнього середовища, спостерігається активізація функціонування дериваційних морфем *agri-*, *anima-*, *aqua-*, *astro-*, *bio-*, *cardio-*, *demo-*, *eco-*, *enviro-*, *geo-*, *helio-*, *hydro-*, *petro-*, *seismo-*, *thermo-*, *toxico-*, *vita-*, *zoo-*. За участі наведених нетранспонуючих елементів утворилися лексичні одиниці, які є іменниками неперехідного харак-

тепу: *agriculture, agribusiness, astroasthenia, astrobotany, aquanautics, aquiherbosa, cardiograph, cardiovascular, geophysics, seismologist, seismometer* тощо. Останніми роками все більш активно виявляє себе синонімічний словотворчий елемент *enviro-* (скорочення слів *environment, environmental*), наприклад: *envirobusiness, envirocorporation, envirocrime, envirogear, environomics, enviropig*.

Особливо варто виокремити префікс *bio-*, що лише наприкінці минулого сторіччя перетворився у високопродуктивний словотвірний елемент. Серед поширених новотворів можна відзначити неологізми *biocentrism, bioceramics, biodesel, biograss* тощо. Крім того, у низці похідних слів, що утворилися за допомогою префіксу *bio-*, реалізуються нові значення цього префікса, наприклад, *bioethics, bioethicist, bioindustry*, які пов'язані з біотехнологією. Наш аналіз указує на той факт, що останніми роками цей префікс стає продуктивним і вже сьогодні можна з упевненістю стверджувати про його домінуючу сходинку.

Стосовно зазначеної групи дериваційних елементів препозитивного характеру вважаємо доречним зазначити, що майже всі вони мають інтернаціональний характер, оскільки утворюють деривати не тільки в англійській, а й у низці інших мов.

Продовжують активно використовуватися гетерогенні елементи, які позначають стан або стать людини, діяльність або професію: віддієслівний і відіменниковий *-er*, який позначає вид діяльності або професію (*cottager, financier, peacemaker, rider, right-winger, winner*); постпозитивний елемент *-ess*, що позначає назву осіб жіночої статі (*actress, waitress*); суфікс германського походження *-ship* утворює лексичні одиниці, які відбивають стан людини в суспільстві або професію (*captainship, chairmanship*).

Стосовно цієї групи вважаємо за потрібне наголосити, що останнім часом спостерігається активна словотворча діяльність за участі елемента французького походження *-crat*. Зазначений гетерогенний елемент виявляє доволі високу словотворчу активність і сприяє утворенню численної кількості інновацій: *advertocracy, digitocrat, educrat, healthocrat, gerontocrat, globocrat, mobocracy, povertyocrat, theocrat, xerocracy*. Усі ці при-

клади маркуються семантичним значенням «високопосадовець або група людей, які мають владу».

У світі бурхливого економічного зростання, економічної діяльності й торговельних взаємозв'язків між країнами по всьому світі набув активності агентивний постпозитивний французький елемент *-preneur* зі значенням «*підприємців різних галузей*». Продуктивність зазначеного елемента підтверджується численною кількістю лексичних одиниць: *biopreneur, ethnopreneur, ideopreneur, infopreneur, philanthropreneur, potpreneur, technopreneur*. Як свідчать наведені приклади, елемент *-preneur* приєднується до будь-яких основ в англійській мові й утворює іменники.

Нещодавно в процесі етимологічної реконструкції набув актуальності гетерогенний елемент італійського походження *-azzi*, який виокремився з лексичної одиниці *paparazzi* й позначає «*репортера будь-якої галузі*». За участі постпозитивного *-azzi* утворено неологізми *paperazzi, peoplerrazzi, rumorazzi, snaparazzi*.

Постпозитивний словотвірний елемент іспанського походження *-ista* існує в англійській мові доволі тривалий час. Однак певний період він не відзначався особливою продуктивністю. Лише останнім часом іспанський елемент виявляє доволі високий рівень активності. За участі *-ista* утворено неологізми *Blairista, Guardianista, fashionista, recessionista, shedista*. Усі інновації з *-ista* мають значення «*прихильник когось або чогось*».

Перші неологізми за участі гетерогенного елемента *-holic* з'явилися ще наприкінці минулого століття. За участі *-holic* у словниковому складі мови нараховується значна кількість інновацій: *chocoholic, clothesaholic, phonaholic, politicoholic, shopaholic, spendaholic, workaholic*. На сучасному етапі цей постпозитивний елемент продовжує своє активне функціонування. Доказом слугують такі інновації останніх років: *surgiholic* «*людина, яка шукає пластичного хірурга й ніколи не є задоволеною*», *teleworkaholic syndrome* «*тенденція для деяких службовців, які виконують роботу вдома, багато працювати*». Варто зазначити, що переважно елемент *-holic* поширений в американському варіанті англійської мови.

Уважаємо за доречне наголосити, що префікси, які надають кореневі значення повторної чи зворотної дії *un-*, *dis-*, *re-*, свого часу виявляли високу продуктивність: *undead*, *disconnect*, *disengagement*, *disinfotainment*, *rearchitect*, *rearrange*, *recycled*, *reengineer*, *remarry*, *retool*. Однак на сучасному етапі не спостерігається їх активна діяльність.

Треба особливо зауважити, що більшість гетерогенних за своїм походженням префіксів мають дещо розмиту, нечітку семантику та їх значення пов'язане з коренем, до якого цей префікс приєднується, а також не останню роль у цьому випадку відіграє й вплив контексту, у якому використовується лексична одиниця, яку утворено за допомогою етимологічно гетерогенних словотворчих елементів, тобто спостерігається модифікація значень іншомовних елементів.

Останніми часами спостерігається активне функціонування германських елементів постпозитивного характеру *-burger* і *-further*. Ці гетерогенні елементи, які виокремлено з лексичних одиниць *hamburger* і *frankfurter* у процесі неправильного членування лексичних одиниць іншомовного походження, увібрали в себе семантику всієї вихідної лексеми. За аналогією до іншомовних лексичних одиниць німецького походження *hamburger* і *frankfurter* в англійській мові утворилася низка похідних: *beefburger*, *buffaloburger*, *chickfurter*, *deerburger*, *hamfurter*, *sausageburger*, *seaburger*. Однак, на відміну від свого етимологічно спорідненого елемента – *burger*, гетерогенний елемент *-further* не відзначається високим рівнем продуктивності.

Суфікси ми класифікуємо стосовно того, яку частину мови вони утворюють. В англійській мові такі суфікси є здебільшого транспонуючими, віддієслівними або відприкметниковими [2, с. 30], оскільки в більшості випадків вони утворюють іменники, які визначають особу, яка щось робить або характеризується певними ознаками, наприклад: *-crat* (позначає чиновника, адміністратора), який відокремився у 80-х роках минулого століття й завдяки якому сформована низка неологізмів таких, як *educrat*, *healthocrat*, *povertyocrat*, за аналогією зі словами *bureaucrat* і *technocrat*; або *-cide* (*suicide*), який набув своєї «актив-

ності» у світі економічної кризи, коли засоби масової інформації (ЗМІ) заповнили репортажі про самогубство людей, які збанкрутіли або не спроможні повернути банківські кредити (*bullycide*, *copicide*, *shoicide*); *-phobia*, який позначає страх людини щодо чого-небудь (*agoraphobia*, *nyctophobia*, *cyberphobia*).

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що етимологічно гетерогенні префікси найчастіше додаються до дієслів і прикметників (*anti-spam*, *megarich*, *megapowerful*) і є транспонуючими, тобто які додаються до конкретних іменників, і нетранспонуючими (*antilanguage*, *aqua-tourism*, *aqua-tourist*, *biosafety*, *biosteel*).

Префікси прикметників та іменників в англійській мові досить різноманітні з погляду їх значення, наприклад: *agri-* (пов'язаний із сільським господарством), *-azzi*, *-crat*, *-preneur* (позначають професію або становище людини в суспільстві), *bio-* (пов'язаний із біологією), *-burger* і *-further* (відбивають назви їжі), *eco-* (пов'язаний із проблемами навколишнього середовища), *hyper-* (пов'язаний із великими розмірами або об'ємом чого-небудь), *mega-* (надзвичайно великий) тощо. Під час аналізу продуктивності тієї чи іншої словотворчої морфем ми виходили з частотності їх відтворення й активності функціонування в мовленні. При цьому найбільш продуктивними виявилися: *anti-*, *bio-*, *mega-*, *super-*, *-phobia*, тому що саме ці етимологічно гетерогенні елементи формують численні лексичні інноваційні ряди в сучасній англійській мові та відбивають взаємозв'язок між подіями в навколишньому світі й соціумами.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що етимологічно гетерогенні елементи демонструють широку варіативність у корпусі нашої вибірки. Таким чином, аналіз словотворчих елементів сучасної англійської мови доводить, що іншомовні елементи являють собою найбільш продуктивну групу словотворчих засобів для появи нових лексичних одиниць. Перспективою подальшого дослідження розробок може слугувати детальний аналіз функціонування іншомовних словотвірних афіксів у корпусі певної тематичної галузі, а саме: економічної, політичної, медичної, торгівельної, туристичної тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
2. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. 160 с.
3. Ayto John. A Century of New Words. New York, Oxford : Oxford University Press, 2007. 250 p.
4. Delahunty A. From Bonbon to Cha-cha Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases. New York, Oxford : Oxford University Press, 2008. 411 p.
5. Martin H. Manser. The Facts on File Dictionary of Foreign Words and Frases. New York : Checkmark Books, 2008. 469 p.
6. Mary Varchaver. The Browser's Dictionary of Foreign Words and Phrases. New Jersey : Castle Books, 2006. 269 p.
7. Maxwell Kerry. Brave New Words (A Language Lover's Guide to the 21st Century). Pan books, 2007. 218 p.
8. Rhodes Chloe. A Certain "Je Ne Sais Quoi" (The Origin of Foreign Words Used in English). London, 2009. 174 p.

REFERENCES

1. Zatsnyi, Yu.A. (2007). Suchasnyi anhlomovnyi svit i zbahachennia slovnykovoho skladu [The modern English-speaking world and vocabulary enrichment]. Lviv: PAIS, 228 p. [in Ukrainian].
2. Verba, L.H. (2003). Porivnialna leksykolojiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov [Comparative lexicology of English and Ukrainian languages]. Vinnytsia: NOVA KNYHA, 160 p. [in Ukrainian].
3. Ayto John, A. (2007). Century of New Words. New York, Oxford: Oxford University Press, 250 p.
4. Delahunty, A. (2008). From Bonbon to Cha-cha Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases. New York, Oxford: Oxford University Press, 411 p.
5. Martin, H. (2008). Manser. The Facts on File Dictionary of Foreign Words and Frases. New York: Checkmark Books, 469 p.
6. Mary Varchaver. (2006). The Browser's Dictionary of Foreign Words and Phrases. New Jersey: Castle Books, 269 p.
7. Maxwell Kerry. (2007). Brave New Words (A Language Lover's Guide to the 21st Century). Pan books, 218 p.
8. Rhodes Chloe. (2009). A Certain "Je Ne Sais Quoi" (The Origin of Foreign Words Used in English). London, 174 p.

УДК 821.161.2-93:[502/504+82-343]
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.7>

ЕКОЛОГІЧНА КАЗКА В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА: ТИПОЛОГІЯ, ФУНКЦІЇ

Віталіна Кизилова

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, Україна
orcid.org/0000-0002-2637-0320
e-mail: kyzylovavitalina@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто динаміку екологічної проблематики в українській авторській казці новітнього періоду. Наголошено на актуальності питання, що пов'язано із сучасною екологічною ситуацією у світі, важливістю формування екологічної компетентності дитини шляхом розвитку ціннісних орієнтацій і природоохоронної практики. Схарактеризовано новітні літературознавчі студії з означеного питання, шлях входження екологічної проблематики в українську літературу для юного читача. Відзначено, що в авторській казці вона здебільшого реалізована в межах групи казок на природознавчу тему. Її витoki – казкові твори І. Франка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського. Виявлено, що казки ХХ ст. (О. Іваненко, В. Сухомлинський, О. Зима, О. Буцень, Д. Чередниченко, В. Нестайко) сприяють пізнанню дітьми закономірностей розвитку природи, стимулюють до самостійних спостережень за її подіями й фактами; у них виразно проступає пропедевтично-дидактичний аспект. Звернено увагу на те, що в українській авторській казці ХХІ ст. послаблений дидактизм і моралізаторство, а засоби казкової поетики підпорядковані формуванню екологічного світогляду, розвитку базових екологічних знань юних читачів. З метою ілюстрації типологічних особливостей і функцій казкового тексту проаналізовано твори Валерія Шевчука, Катерини Міхаліциної, Юлії Смалі, Івана Андруссяка, Катерини Єгорушкіної, Ольги Купріян. Виявлено, що функційні можливості авторської казки розширюються з огляду на її жанрові різновиди. У них представлено пізнавально-розвивальну (засвоєння знань про природу, взаємодію людини і природи), ілюстративно-естетичну (зображення природних явищ, краси флори й фауни), розважальну (захопливі пригоди казкових персонажів), комунікативну (ініціювання діалогу щодо проблем погіршення стану навколишнього середовища, усвідомлення власної причетності до екологічних проблем), виховну (формування й розвиток шанобливого ставлення до природи, навичок екологічно доцільної поведінки) функції.

Ключові слова: література для дітей і юнацтва, авторська казка, екологічна компетентність, екологічна проблематика, тема, типологія й функції художнього твору.

THE ECOLOGICAL FAIRY TALE IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH: TYPOLOGY AND FUNCTIONS

Vitalina Kyzylova

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Primary Education,
PI "Luhansk Taras Shevchenko national university",
Ivana Banka Str., 3, Poltava, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2637-0320
e-mail: kyzylovavitalina@ukr.net

Abstract. The article deals with the dynamics of environmental issues in Ukrainian fairy tales of the modern period. The author emphasises the relevance of the issue due to the current environmental situation in the world, the importance of forming children's environmental competence through the development of value orientations and environmental practices. The latest literary studies on this issue and the way in which environmental issues have been introduced into Ukrainian literature for young readers are described. It is noted that in the author's fairy tale it is mostly realised within the group of fairy tales on natural history. Its origins are in the fairy tales by I. Franko, B. Hrinchenko, M. Kotsiubynskyi. It has been found that fairy tales

of the XX century (O. Ivanenko, V. Sukhomlynskyi, O. Zyma, O. Butsen, D. Cherednychenko, V. Nestaiko) contribute to children's knowledge of the laws of nature development, stimulate independent observations of its events and facts; they clearly show a propaedeutic and didactic aspect. It is noted that in the Ukrainian author's fairy tale of the XXI century, didacticism and moralising are weakened, and the means of fairy tale poetics are subordinated to the formation of an ecological outlook, the development of basic ecological knowledge of young readers. In order to illustrate the typological features and functions of the fairy tale text, the works of Valerii Shevchuk, Kateryna Mikhalitsyna, Yuliia Smal, Ivan Andrusiak, Kateryna Yehorushkina, Olha Kupriian are analysed. It is revealed that the functional possibilities of the author's fairy tale are expanded in view of its genre varieties. They include cognitive and developmental (acquisition of knowledge about nature, interaction between humans and nature), illustrative and aesthetic (depiction of natural phenomena, beauty of flora and fauna), entertaining (exciting adventures of fairy tale characters), communicative (initiation of a dialogue on environmental degradation, awareness of one's own involvement in environmental problems), and educational (formation and development of a respectful attitude to nature, skills of environmentally appropriate behaviour) functions.

Key words: literature for children and youth, author's fairy tale, environmental competence, environmental issues, theme, typology and functions of a work of fiction.

Одним із найбільш важливих завдань усіх освітніх ланок в Україні сьогодні є формування екологічної компетентності громадян, що врегульовано низкою законодавчих документів нашої держави, проголошено деклараціями ООН. Процес формування екологічної компетентності дитини враховано в державних освітніх документах [1; 2]. Екологічна освіта спрямована на формування системних наукових і практичних екологічних знань про довкілля, умінь і навичок екологічної діяльності й формування основ екологічної культури [3, с. 7] є важливим складником гармонійного, екологічно безпечного розвитку.

Посилення уваги світової спільноти до екологічних проблем пов'язано із сучасною екологічною ситуацією, що в епоху глобалізації й тотального наступу на людину техногенних катастроф як ніколи загострила негативні моменти взаємодії людини з природою: нагромаджено помилки у ставленні до довкілля, ігноруються очевидні сигнали природи про шкідливість і непередбачуваність недалекоглядних дій [4].

Аналіз сучасних наукових досліджень з проблем екологічної культури, екологічної компетентності (Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Горопаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, О. Половіна, Н. Яришева й ін.) переконливо свідчать, що становлення екологічного світогляду відбувається поступово протягом життя людини, утім його основи закладаються в період дошкільного й молодшого шкільного дитинства [5, с. 2]. На думку науковців, значний потенціал щодо забезпечення відповідального ставлення до навко-

лишнього соціально-природного середовища й екологічно доцільного способу життя мають твори художньої літератури екологічної проблематики.

Еколітература – література про довкілля, у якій не лише зображено природу, а й порушено екологічні питання [6]. Скот Словік виокремлює такі *категорії* еколітератури: *ecofiction* – прозова художня література про довкілля; *ecopoetry* – екопоезія; *nonfiction nature writing* – документальна література про природу [7].

О. Вертиполох наголошує, що для інтерпретації художніх текстів екологічної спрямованості використовують поняття «література про навколишнє середовище» («environmental literature»), «екологічна література» («ecological literature») і «документальна література про природу» («nature writing»). У них представлено глобальні екологічні проблеми, художньо осмислено зв'язки людини й природи, вплив людства на навколишнє середовище й навпаки, зміну уявлень людини про довкілля [8].

М. Ткачук виділяє чотири питання екоцентричного дискурсу в українській літературі, що формують концепцію природи як важливого складника життя: *загальносвітоглядні* (тісно пов'язані з уявленнями про місце людини у світі); *внутрішньолітературні* (передбачають зображення природи в художньому творі як способу вираження емоційно-духовного багатства внутрішнього світу людини); *морально-естетичні* (зобов'язують митця слова правдиво й об'єктивно аналізувати уявлення соціуму та його ставлення до різних феноменів довкілля); *практично-ціннісні* (співвідносяться з багатовіковим досвідом

і конкретними формами господарсько-побутової поведінки людини в природі) [4].

Питання захисту довкілля представлено в літературі для дітей. Вона пропагує гуманне ставлення до природи, спонукає до життя в гармонії з навколишнім середовищем. Останніми роками в Україні з'явилося багато книг (здебільшого перекладних) екологічної проблематики: фентезі «Тобі Лолнесс» Тімоте де Фомбеля, дія якого відбувається в межах одного дерева й торкається бездумного винищення його мешканцями своєї екосистеми; «Айван, великий і неповторний» Кетрін Еплгейт заострює питання жорстокого поводження з тваринами в цирку; «Врятуй тварин» Патріка Джорджа говорить про те, звідки беруться матеріали для деяких аксесуарів і в яких умовах живуть тварини, яких ми споглядаємо в цирку; «Мій друг кит» Бенджі Девіса осмислює проблему життя тварин у чужому для них середовищі (дельфінарії, зоопарки); «Дикий робот» Пітера Брауна репрезентує гармонійний світ природи, який робот не пристосовує до своїх потреб, а під який сам учиться пристосовуватися; «Шпилька, пташка і Я» Еллен Карлсон учить оберегати і свій мікросвіт дружніх почуттів, і маленьку екосистему, у якій живуть люди; «Опікуни для жирафа» Оксани Луцкевської порушує тему відповідальності за тварин; «Справжні монстри – загроза для планети» Марі Г. Роде в доступній формі розповідає дитині про виклики й загрози, що стоять перед людством; «Як допомогти їжачкові та захистити полярного ведмеда» Джес Френч розказує про те, як важливо захищати тварин і їхні середовища існування.

Екологічні аспекти в українській літературі для дітей і юнацтва досліджено в дисертації Ю. Куманської [9]. Науковиця простежила зміну ідейно-тематичного ракурсу від теми природи до екологічних аспектів у літературі для дітей; досліджено особливості художньої, проблемно-тематичної реалізації екологічних аспектів у прозі З. Мензатюк, О. Ільченка, І. Андрусяка.

Осібне місце в літературі для дітей посідає авторська казка. Як науковий факт вона різноаспектно простудійована в працях вітчизняних науковців: О. Гарачковською, О. Горбонос, Т. Качак, В. Кизиловою, Г. Сабат, Н. Тихолоз, О. Цалаповою, Ю. Ярмишем. Твори цього жанру на тему

природи знайомлять молодших читачів із життям флори й фауни; водночас вони несуть багато цікавої пізнавальної інформації, актуалізують широку палітру почуттів, спонукають до осмислення навколишнього світу, мають естетичний вплив. Екологічні проблеми, репрезентовані в новітніх текстах цього жанру, специфіка їх інтерпретації, жанрово-стильові особливості допоки не ставали об'єктом наукової уваги.

Мета статті – окреслити типологічні особливості української новітньої авторської екологічної казки, її динаміку, функції як явища художньої літератури.

Об'єкт дослідження – казки І. Андрусяка, Юлії Смаль, К. Єгорушкіної, О. Купріяна, К. Міхаліциної.

Предмет дослідження – специфіка репрезентації екологічної проблематики в українській авторській казці.

Авторська казка на природознавчу/аніمالістичну теми має чимало спільних рис, що сягають її становлення в українській літературі для дітей: вона ще творами І. Франка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського поетично відтворювала образи природи, репрезентувала відомості про поведінку тварин, зміни пір року. Пізнавально-розвивальна (засвоєння природознавчих знань: знайомство із видовою різноманітністю флори й фауни України й інших країн, особливостями ландшафту рідного краю, міграцією птахів, харчовими звичками різних тварин тощо) й ілюстративно-естетична (поетичне відтворення образу природи отримання задоволення, насолоди від зображеної митцем краси флори й фауни) функції стали домінуючими й у творах О. Іваненко («Лісові казки»), В. Сухомлинського («Квітка сонця»), О. Зими («Казки Дивогляда»), О. Буценя («Солодкий дощ»), Д. Чередниченка («Мандри жолудя»), що, поза сумнівом, сприяє пізнанню дітьми закономірностей розвитку природи, стимулює їх до самостійних спостережень за її подіями й фактами. Завдяки перенесенню позитивної чи негативної поведінки тварин і рослин, героїв казок, у площину людських стосунків у творах ХХ ст. виразно проступає пропедевтично-дидактичний аспект.

Діалог автора й читача щодо явищ природи в авторській казці взаємозалежний особливим типом естетичних суб'єкт-об'єктних відносин, своєрідністю авторського образного

мислення, що реалізується набором формозмістових категорій, надиктованих тим чи тим функційно-тематичним різновидом жанру [10, с. 102]. Розвиток літературної казкової системи свідчить про розширення проблемно-тематичних обріїв творів, з'яву нових тенденцій казкотворення, зумовлених прагненням осмислення проблем погіршення стану навколишнього середовища в сучасному світі. Тому посиленої ваги щодалі стала набувати екологічна проблематика (гармонійне співіснування людини та природи, збереження природи для нащадків, хижацьке природокористування). За слушним зауваженням Ю. Куманської, вимогою новітнього часу є те, що в текстах, орієнтованих для наймолодших читачів, осмислюються проблеми формування екологічної свідомості, адже в дитячому віці художня форма, образність є запорукою органічного сприйняття ідеї [9, с. 42].

Одним із перших про екологічні проблеми в казкових творах із дітьми заговорив В. Нестайко («Незвичайні пригоди у лісовій школі», «Незнайомка з країни Сонячних зайчиків» тощо). Він відкрито закликає берегти природу, дбайливо ставитися до її ресурсів, що відзначено в монографії [11, с. 122–123].

Про екологічні проблеми діалогізує з юним читачем Вал. Шевчук у філософській казці «Місто без квітів». Твір сюжетно моделює протест сучасного людства проти спричинених техногенним «прогресом» руйнацій природного середовища. Письменник не вдається до прямих нарікань на з'яву мегаполісів, хоч веде мову про камінне місто, зовсім позбавлене зелені. Невипадково в ньому «у великій та високій залі <...> сиділа одягнена в сіру сукню й чорний плащ королева, а довкола крутилися чорні, як жуки, прислужники. Всі казали, що та королева лиха, хоч насправді не зовсім так: королеву навчили бути такою, і вона й у думці не мала, що можна жити інакше» [12, с. 40]. Змальовуючи в такий спосіб казковий простір на початку твору, автор створює відповідну емоційну атмосферу, підводячи читача до думки про збитковість, спустошеність соціуму.

За стінами міста дві дівчинки вперше побачили зовсім інший світ. Там вони познайомилися з його доглядачами й охоронцями: Зеленою Бабусею або Матір'ю трави, її сестрою Деревинкою-Лісовичкою та Матір'ю квітів. Ці казкові персонажі піклуються про зело,

насіння, лісову й садову деревину й те море різнобарв'я, без якого (на це недвозначно натякає автор) неможливе переживання станів щастя. Це, власне, засвідчила й казкова королева; після того, як у її місті з'явилися квіти, а її одежа зробилась барвистою, вона стала «веселішою й гарнішою», навіки забувши про те, «що вчора була ще грізною чорно-сірою володаркою» [12, с. 61].

Як бачимо, текст філософської казки універсальне міфологічне мислення письменника, сприяє осягненню їх символічного змісту, філософського потенціалу, закладеного у внутрішній структурі творів; автор оминає відкритих морально-дидактичних настанов, а пропонує читачеві зробити узагальнення самостійно.

Українська новітня авторська казка (останнє десятиліття ХХІ ст.) апелює до екологічних проблем здебільшого в межах природознавчої теми й намагається репрезентувати їх, уникаючи надмірного дидактизму й моралізаторства. Засоби казкової поетики в новітніх текстах підпорядковані формуванню екологічного світогляду, розвитку базових екологічних знань.

Цикл казок Катерини Міхаліциної «Хто росте у парку», «Хто росте в саду», «Хто росте у лісі» у доступній формі знайомить юного читача із життям флори й фауни цих екосистем. Тексти побудовано за кумулятивним принципом. Маленький паросток («Хто росте у парку»), наприклад, уважно приглядаючись до дерев (берези, дуба, горобини, липи, клена, ясена, явора, каштана, тополі, верби), намагаючись зрозуміти, на кого з них він схожий, запитує в кожного: «Може, я схожий на тебе?» Відповіді дерев – цікава пізнавальна інформація (стовбур, колір кори, форма листя, особливості квітування, насіння, плоди тощо) про паркові дерева, подана засобами авторського повіствування із залученням реплік казкових персонажів-дерев: «– Може, я схожий на тебе? – запитав у БЕРЕЗИ.

Але у берези кора біла, гладенька, а на ній – темні й шерехаві плями. Навесні вона надіває сережки. Ось такі. І дає сік. Авжеж, сік! Його збирають просто зі стовбура. Сік прозорий і дуже корисний. Листячко береза має дрібне, а гілля – як тоненькі батіжкі. Ось такі.

– Ні, – хитнулася береза, – ти на мене не схожий» [13, с. 150]. Паросток прагне зрозу-

міти, до якого дерева він належить, оскільки відчуває, що щастя – «це знайти у цьому світі когось схожого на тебе».

«Хто росте в саду» логічно продовжує казку «Хто росте у парку». З неї юні читачі дізнаються про плодове дерева рідної місцевості (яблуні, вишні, абрикоси, черешні тощо), особливості зовнішнього вигляду в різні пори року, плоди, звичаї (наприклад, на вишні птахи гнізд не роблять), про дідуся-садівника, який живе із сім'єю поряд у будиночку й піклується про всі корисні рослини в саду. Разом із головним героєм, соловейком, який повернувся із спекотної Африки на батьківщину й почав шукати в саду місце для свого гнізда, юні читачі замислюються над тим, як знайти своє місце в житті.

Казка «Хто росте у лісі» розповідає про тваринний світ, таємниці лісового життя. Авторка описала різноманітні види лісових мешканців – від маленьких комах до великих хижаків, особливості їхньої поведінки, способи життя та взаємодії з лісом як екосистемою. Інформацію про приховані від людей звичаї й звуки лісу репрезентовано як таку, що є надзвичайно важливою для лісових мешканців, їхню взаємодію та безпеку.

Кращому розумінню природи, збагаченню пізнавального й емоційно-ціннісного досвіду підпорядковані інкорпоровані нарисові включення, як-от: «На патичках огорожі сизими бородами стовбурчився МОХ ДУБОВИЙ. Той іще хитрун! Адже насправді він не мох, а лишайник – дивний такий організм, у якому міцно переплелися гриб та водорість. Їм найкраще живеться разом. Тому що в них *симбіоз, співіснування...*»; «Найбільш морозостійке дерево у світі – модрина. Витримує до мінус 65° С» [14]. Їх маргінальне текстуальне поле доповнює основний зміст казки і є однією з її композиційних особливостей.

На прикладі життя буркотливого борсука й бешкетних білок, які рятують від пожежі рідний ліс, читач дізнається не лише про відтінки осіннього листя буків і грабів, підготовку до зими ялини й модрини, а й про згубний вплив людської діяльності на життя лісу. Авторка, отже, апелює до читачів задля усвідомлення значущості екологічної гармонії, акцентує увагу на органічній цілісності й злитості з навколишнім середовищем, аналізує діалог із юним читачем щодо означених проблем. Водночас письменниця наголо-

шує на екзистенційних питаннях пошуку себе в цьому світі, необхідності тісного зв'язку з подібними до себе.

Вегетативні процеси репрезентовано в «Казці про Горошку» Юлії Смаль, «Казочці про Зайчикову знахідку» Івана Андрусяка. На прикладі життєдіяльності рослин діти знайомляться з новою для них інформацією: проростання, дозрівання насіння, пускання корінчиків, цвітіння, значення води, сонця для процесу росту. Водночас у межах твору письменники зачіпають актуальні для юного читача питання, спонукають його до дискусії.

Головна героїня «Казки про Горошку» наділена людськими властивостями: вона розмовляє, міркує, уявляє, сумує, радіє. Від Крапельки, яка прийшла її розважити, коли та залишилася сама на городі, Горошка (а разом з нею й читачі-діти) дізнається багато цікавої інформації: що таке Африка, яка там погода, де знаходиться океан і яка там вода, чому солоня вода не корисна для рослин. Дитині імпонує не лише інформативність твору, а й динамічний однолінійний сюжет, діалогічність, конкретно-чуттєва образність, доступна лексика, що загалом спрямовано на формування пізнавальних якостей.

Юлія Смаль уводить до тексту оригінального персонажа – Мишку. Мігрувавши з фольклору, у «Казці про Горошку» вона все ж наділена іншими рисами характеру, що властиво авторському тексту. Письменниця мовить про неї здебільшого як про цілком реалістичну істоту. Мишка заспокоює Горошку, пояснює їй, чому до неї перестала навідуватися Крапелька: «Почалася осінь і краплі вже не можуть бігати в гості, тепер в них важка робота – щодня поливати землю дощем, щоб вона добре напилася перед зимою» [15]. Вона обережно дістає лапками корінчики Горошки, переносить її до своєї нірки на зимівлю.

Таким чином, авторка на прикладі життя Крапельки, Горошки, Мишки моделює варіанти гармонійного співіснування у світі представників різних екосистем, порозуміння, взаємоповаги, шанобливого ставлення до навколишнього.

Головний герой «Казочки про Зайчикову знахідку» Івана Андрусяка, лінкуватий Зайчик, знайшовши дорогою додому мішечок із зернятком, ураз перетворюється на роботяшого: саджає його, доглядає ціле літо в очікуванні результату (читач, отже, як і в попе-

редньому творі, спостерігає за процесом росту рослини): «А був наш Зайчик – варто сказати – трішечки, знаєте, лінкуватий. На грядці в нього все більше пусто – легше купити моркву й капусту, аніж лопатою лапки трудити, і спинку гнути, й воду носити... А тут його раптом як підмінили. Мов додалося в Зайчика сили. Грядку копає хвацько, на славу! Що за зернятка – дуже цікаво...» [16]. Автор приділяє увагу характеристиці поведінки тварини в процесі вирощування рослини, що нагадує людську. Коли з невідомих зерняток вирости квіти, Зайчик не засмучується, він радіє красі навколо й захоплює цією красою всіх лісових мешканців. Як бачимо, перед читачами постає казковий образ істоти доброї, здатної до збереження й примноження краси навколишнього світу.

І. Андрусяк у «Казочці про Зайчикову знахідку» популяризує екологічні відомості, порушує питання любові до природи, дбайливого ставлення до рослинного світу; водночас він вдало оминає дидактичні штампи, не займається нудним моралізаторством, а робить це так, щоб той сам дійшов певних висновків.

Відтворенню інтонаційного малюнку казки підпорядковане мовне оформлення твору (ритмізована проза), що яскраво репрезентує стани казкових персонажів, увиразнює авторське художнє чуття, оцінює ставлення до зображуваного. Мовлячи про природні процеси у творі, Іван Андрусяк робить акцент на важливому питанні: силі краси природи, що здатна творити диво. Зациклені на буденних клопотах (передусім добування їжі), зайчата, вовчата, лисенята, побачивши красу розквітлих квітів, ураз стають інакшими: гармонійними, душевно багатшими: «На те й краса є: помилувався – й душа аж літає» [16].

Еволюція репрезентації екологічної проблематики в авторських казках відбувається шляхом осмислення нових для дітей відповідної вікової категорії фактів життєдіяльності людини в природному середовищі, що спонукає до збереження його цілісності, чистоти, гармонії, мотивує до природоохоронної діяльності, запобігання заподіяння збитків природі, викликає бажання берегти й приумножувати її. Кліматичні зміни, токсичні відходи, пластик, забруднення повітря та водойм, вирубка лісів, танення льодовиків, заміна натурального на хімічне, продукти

харчування без консервантів, браконьєрство, нищення домівок звірів і птахів, зрада домашніх тварин – до цих та інших екологічних проблем апелюють автори новітніх казкових текстів для дітей (Христя Венгринюк «Чорниці для Анді», Олег Кобель «Врятований ліс», «Первоцвіти», Міла Радченко «Снігова пригода, або Як ведмеді зиму шукали», Іван Андрусяк «Третій сніг»).

Катерина Єгорушкіна в екоказці «Арчі» мовить про незвичайного собаку, який жив на узбережжі моря разом зі своїм господарем, дідусем, майстром вітрильників. Старий щоранку виходив на пляж, аби продати нові, виготовлені власноруч моделі, а його друг, Арчі, тим часом збирав до купи сміття на узбережжі. Це стало його щоденною працею. Авторка наділяє казкового персонажа людськими рисами характеру: називає пса діловим, відповідальним, заклопотаним процесом збирання пляшок, наведенням чистоти навколо. Засобами казкової поетики у творі змодельовано екологічну ситуацію морального вибору, що формує ціннісні орієнтації читача. Трагічний випадок, що стався із собакою (він випадково насупив на гостре скло й поранив лапу), спонукає його друзів-дітей до наслідування шляхетної справи. Вони облаштували місце для сміття, намалювали плакат, що привчає до його сортування («Допоможи Арчі збирати сміття»). Письмениця робить акцент на важливості дбайливого ставлення до навколишнього середовища: «Тепер тобі допомагають усі! – усміхнулася Надійка, задиристо скубнувши Арчі за вухо. Діти дружно закивали головами. – Гав! – пес притулився мокрим носом до Надійчиної руки. Він був щасливим. – Бачиш, друже, – мовив дідусь, – ти надихнув людей дбати про світ, подарований нам Творцем» [17].

Представлена авторкою типова екологічна ситуація в казковому тексті розбудована засобами художнього слова, вона продукує включення дитини в еколого-природничу діяльність, спонукає до дбайливого ставлення до довкілля, прояву різних емоцій стосовно об'єктів природи.

Морально-етичні й практично-ціннісні екологічні проблеми порушила Ольга Купріян у повісті-казці «Боброго ранку». Авторка репрезентує читачеві історію життя родини бобрів, яка, чекаючи поповнення, змушена шукати нове місце проживання.

У творі відсутні фантастичні елементи, чарівні перетворення, чудодійні предмети. Казковий ефект досягається завдяки персоналіфікації природи. Письменниця наділяє персонажів флори й фауни здатністю розмовляти, думати, у такий спосіб пояснює маленьким читачам часто незрозумілі їм речі й водночас намагається прищепити певні екологічні знання, застерегти від загрози довкіллю з боку людини.

Твір сповнений наукових відомостей із життя флори й фауни, які акцентують увагу на гармонійному існуванні світу природи, наголошують на крихкості екологічного балансу. Жанрово-композиційною особливістю тексту [18] стала наявність вставних нарисових включень: Бобер/*Castor* (с. 5), річка Здвиж (с. 8), Болотна черепаха європейська/*Emys orbicularis* (с. 12), Сипуха/*Tyto alba* (с. 16), Рак-самітник/*Paguroidea* (с. 19) та ін. Їхнє маргінальне текстуальне поле доповнює основний зміст повісті-казки, наприклад: «Сипуха. Вид птахів родини сипухових, ряду совоподібних. Полює на маленьких гризунів, переважно на мишей. Для гнізд вибирає старі будівлі і дуплаві дерева. Сипуха занесена до Червоної книги України <...> В Україні сипух дуже мало, і щороку їх стає все менше й менше. Залишилось всього 30 пар! <...> Великої шкоди завдають сипухам фермери, які застосовують у сільському господарстві отрутохімікати» [18, с. 16]. Лаконічно залучені до основної оповідної канви, вони не лише розширюють екологічні знання читача, а й наголошують на людській діяльності, яка призводить до порушення гармонії у світі природи.

Особливу увагу в повісті-казці авторка приділяє проблемі руйнівного впливу людини на природне середовище. Про це читач дізнається в процесі співжиття з казковими героями, які шукають собі нову оселю якомога далі від людини: «... дід-бобер переказував, що його дід розповідав, що в того прадіда прадід знав одного старого бобра, який загинув від рук людини. Відтоді всім бобрам було наказано триматися від людських осель подалі» (с. 10); «— Дурню, якби тут були люди, мене б тут не було. Люди були там, де мене вже нема. Місяць тому зрубали моє дерево, мусила шукати нове» (с. 17). Авторка уникає прямого осуду людських дій (засмічення узбережжя, забруднення води в річках,

замулення струмків тощо), ясність і виразність опису ситуації, репліки та вчинки казкових персонажів, які намагаються покращити стан природи навколо себе («Поряд на ношах із гілля було складено й відсортовано височенну купу сміття. На одних ношах — пластик, на других — папір, на третіх — скляні пляшки. Недоїдки рак Іраклій дбайливо зарив у землю — перегниють. Завтра ще треба було придумати, куди це все подіти. Бабка Настя обіцяла полетіти в розвідку, чи не стоять десь поблизу баки для сортування сміття. Згодом їх звідти заберуть на переробку» [18, с. 30–31]), продукують оцінно-етичні судження юних читачів, здатність проводити аналогії із сучасним життям, власним досвідом, спонукають до природоохоронних дій задля збереження довкілля.

Жанрові можливості повісті-казки дають змогу письменниці проговорити з читачами, крім екологічних, й інші проблеми. З-поміж них — проблема адаптації в новому середовищі, дорослішання, уміння знаходити спільну мову з новими знайомими, піклування про рідних, любові до ближнього, взаємодопомоги і взаємопідтримки.

Багатоплановість, багатоепізодність твору, наявність у ньому більшої (порівняно з малими жанровими формами) кількості персонажів, нарисові включення, посилений пізнавальний компонент, заглиблення у світ природи — чинники, що характеризують повість-казку Ольги Купріян. Вона орієнтується на добу написання з її особливостями, декларує певні соціальні цінності, сприяє формуванню екологічної культури, цілісного екологічного знання й мислення.

Отже, як бачимо, витоки екологічної проблематики в українській авторській казці сягають творів цього жанру на природознавчу/аніمالістичну теми кінця XIX–XX ст., у яких помітне місце посідав пізнавально-розвивальний (засвоєння елементарних знань про природу, взаємозв'язки в ній, взаємодію і взаємовплив людини і природи) й ілюстративно-естетичний (зображення природних явищ, отримання задоволення, насолоди від зображеної митцем краси флори й фауни) компоненти. Її поштовхування в останні десятиліття зумовлені світовими тенденціями (передусім глобальною екологічною кризою, усвідомленням необхідності трансформаційних процесів, формуванням міцних екологічних

знань), з'явою зарубіжних і вітчизняних творів, у яких пропаговано гуманне ставлення до природи.

Репрезентація екологічних проблем в українській новітній авторській казці відбувається шляхом послаблення дидактизму й моралізаторства, осмислення нових для дітей фактів життєдіяльності людини в природному середовищі, що сприяє формуванню в них екологічного світогляду.

Комунікативна (казка привертає увагу юного читача до проблем погіршення стану навколишнього середовища внаслідок нерациональної діяльності людини, спонукає до діалогу щодо усвідомлення власної причетності до екологічних проблем), виховна (формування й розвиток шанобливого ставлення до природи, елементів здорового способу життя й навичок екологічно доцільної

поведінки) функції екологічної казки підпорядковані залученню дитини до еколого-природничої діяльності, формуванню дбайливого ставлення до довкілля.

Засоби казкової поетики (персоніфікація природи, перипетійно-пригодницький сюжет, діалогічність творів, інформативність, конкретно-чуттєва образність, динамічний казковий персонаж) забезпечують своєрідність художнього світу, підпорядковані досягненню читачами основної ідеї творів, демонструють співзвучність жанру духовним запитам епохи.

Особливістю новітніх казкових текстів стала багатоплановість: апеляція до питань, що лежать поза межами екологічної проблематики (пошуку себе, становлення особистості, дорослішання тощо), утім знаходять відгук у юних читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. *Офіційний портал Верховної Ради України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), 2021. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
3. Дяченко-Богун М.М., Оніпко В.В., Іщенко В.І. Теорія і практика екологічної освіти : навчальний посібник для студентів денної форми навчання за напрямом підготовки: 101 «Екологія». Полтава, 2019. 85 с.
4. Ткачук М. Людина і природа в українській літературі крізь призму екокритики. *Дивослово*. 2011. № 6. С. 52–56.
5. Беленька Г.В. Розвиток дошкільника в процесі набуття ним еколого-природничої компетентності. Київ : Генеза, 2013. 231 с.
6. Еколітература. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0> (дата звернення: 10.06.2024).
7. Slovic S. Literature. A Companion to Environmental Philosophy. Malden, Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2001. P. 251–263.
8. Вертиполох О. Екокритика як модель інтерпретації сучасного художнього тексту (на матеріалі романістики Євгена Пашковського). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36. Том 1. С. 122–127.
9. Куманська Ю.О. Екологічні аспекти сучасної літератури для дітей (на матеріалі прози З. Мензатюк, О. Ільченка, І. Андрусика) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2021. 224 с.
10. Кизилова В. Динаміка української прозової літературної казки : монографія. Київ : Талком, 2020. 211 с.
11. Кизилова В.В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
12. Шевчук В. Панна квітів : казки моїх дочок. Київ : Веселка, 1990. 184 с.
13. Міхаліцина К. Хто росте у парку : хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Т. Стус. Львів, 2016. С. 148–153.
14. Міхаліцина К. Хто росте у лісі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 40 с.
15. Смаль Ю. Казка про Горошку. *Бібліотека української літератури*. *УкрЛіб* : веб-сайт URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=20119> (дата звернення: 04.06.2024).
16. Андрусик І. Казочка про Зайчикову знахідку. *Бібліотека української літератури*. *УкрЛіб* : веб-сайт URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25978> (дата звернення: 04.06.2024).

17. Єгорушкіна К. Арчі : екоказка. Оттава, 2019. 20 с.
 18. Купріян О. Боброго ранку. Харків : Ранок, 2019. 64 с.

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity (2019) [State standard of primary education]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity), 2021. 38 s. [Basic component of preschool education (State standard of preschool education), 2021. 38 p.]. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doskylnoyi%20osvity.pdf.
3. Diachenko-Bohun, M.M., Onipko, V.V., Ishchenko, V.I. (2019). Teoriia i praktyka ekolohichnoi osvity : navchalnyi posibnyk dlia studentiv dennoi formy navchannia za napriamom pidhotovky: 101 «Ekolohiia» [Theory and practice of environmental education: a study guide for full-time students by field of study: 101 «Ecology»]. Poltava [in Ukrainian].
4. Tkachuk, M. (2011). Liudyna i pryroda v ukrainskii literaturi kriz pryzmu ekokrytyky [Man and nature in Ukrainian literature through the prism of ecocriticism]. *Dyvoslovo*, 6, 52–56 [in Ukrainian].
5. Bieliienka, H.V. (2013). Rozvytok doshkilnyka v protsesi nabuttia nym ekoloho-pryrodnychoi kompetentnosti [The development of a preschooler in the process of acquiring ecological and natural competence]. Kyiv : Heneza [in Ukrainian].
6. Ekoliteratura [Ecological literary]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>.
7. Slovic, S. (2001). *Literature. A Companion to Environmental Philosophy*. Malden, Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 251–263.
8. Vertypolokh, O. (2021). Ekokrytyka yak model interpretatsii suchasnoho khudozhnoho tekstu (na materialy romanistyky Yevhena Pashkovskoho) [Ecocriticism as a model of interpretation of a modern artistic text (on the material of Yevhen Pashkovsky's novelistics)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 36, 1, 122–127 [in Ukrainian].
9. Kumanska, Yu. (2021). Ekolohichni aspekty suchasnoi literatury dlia ditei (na materialy prozy Z. Menzatiuk, O. Ilchenka, I. Andrusiaka) [Ecological aspects of modern literature for children (on the material of prose by Z. Menzatiuk, O. Ilchenko, I. Andrusiak)]. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
10. Kyzylova, V. (2020). *Dynamika ukrainskoi prozovoï literaturnoi kazky : monohrafiia* [Dynamics of Ukrainian literary prose fairy tale: monograph] Kyiv : Talkom [in Ukrainian].
11. Kyzylova, V.V. (2013). *Khudozhnia spetsyfika ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva druhoï polovyny KhKh stolittia : monohrafiia* [Literary Specificity of Ukrainian Childhood and Youth Fiction of the 2nd Half of the XX Century]. Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
12. Shevchuk, V. (1990). *Panna kvitiv : kazky moikh dochok* [Maiden of flowers: fairy tales of my daughters]. Kyiv : Veselka [in Ukrainian].
13. Mikhalitsyna, K. (2016). *Khto roste u parku* [Who grows in the park]. *Khrestomatiia suchasnoi ukrainskoi dytiachoi literatury dlia chytannia v 1, 2 klasakh serii «Shkilna biblioteka»* [Textbook of modern Ukrainian children's literature for reading in 1st and 2nd grades of the «School Library» series]. Lviv, 148–153 [in Ukrainian].
14. Mikhalitsyna, K. (2019). *Khto roste u lisi* [Who grows in the forest]. Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
15. Smal, Yu. (2024). *Kazka pro Horoshku* [The tale of Pea]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=20119>.
16. Andrusiak, I. (2024). *Kazochka pro Zaichykovu znakhidku* [A fairy tale about Zaychikov's find]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25978>.
17. Iehorushkina, K. (2019). *Archi : ekokazka* [Archie: an eco-tale]. Ottawa [in Canada].
18. Kupriian, O. (2019). *Bobroho ranku* [Good morning]. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok» [in Ukrainian].

УДК 004.02+001.9

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.8>

ПЛАГІАТ У НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

Анастасія Кузьменко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-1189-1438
e-mail: anastasiakuzmenko90@gmail.com

Діана Бірюкова

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-1721-0122

Наталія Солодюк

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вулиця Острозького, 32, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-1757-6319
e-mail: natali201407@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена проблемі використання плагіату сучасними авторами в наукових публікаціях. Плагіат є важливою проблемою сучасного наукового світу, адже запозичення думок та ідей інших авторів без посилання на джерело оригіналу вважається саме плагіатом. У ході дослідження виявлено основні принципи написання наукових публікацій, які включають точність, прозорість, лаконічність, об'єктивність. У статті подається характеристика ознак плагіату в наукових публікаціях. Через використання плагіату в наукових роботах втрачається унікальність, що призводить до втрати репутації автора та його наукової діяльності. Проаналізовано, що плагіат у наукових публікаціях поділяється на прямий плагіат, самоплагіат, надання неправильних даних про оригінальне джерело, умисне упуцнення цитування, перефразування основної ідеї, запозичення ідеї тощо. Розглянуто, що чимало вчених вивчали проблему плагіату, описуючи його як «крадіжку інтелектуальної власності», порушення академічної доброчесності, «копіювати-вирізати-вставити», етичний злочин тощо. Установлено, що інформація, яку використовують автори для написання наукових публікацій, буває загальною та фактичною, отже під час використання загальної інформації автори не порушують академічної доброчесності, а використання фактичної інформації без посилання на оригінальне джерело вважається плагіатом. Робота може бути використана для подальших досліджень плагіату в наукових публікаціях через призму розроблення методів виявлення й запобігання плагіату, а також винаходження ресурсів для перевірки наукових робіт на предмет плагіату, що дасть змогу забезпечити прозорість співробітництва науковців і зберегти репутацію й академічну доброчесність.

Ключові слова: плагіат, самоплагіат, наукова публікація, дослідження, академічна доброчесність.

PLAGIARISM IN SCIENTIFIC WRITING

Anastasiia Kuzmenko

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation,
and Professional Language Training
University of Customs and Finance
Volodymyra Vernadskogo Str., 2/4, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1189-1438
e-mail: anastasiakuzmenko90@gmail.com*

Diana Biriukova

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation
and Professional Language Training
University of Customs and Finance
Volodymyra Vernadskogo Str., 2/4, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1721-0122*

Nataliia Solodiuk

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Ostrozkogo Str., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1757-6319
e-mail: natali201407@ukr.net*

Abstract. *The article presents the analysis of plagiarism in scientific writing as a crucial aspect being constantly used by researchers while presenting their scientific activity. A study of certain concept was carried out, which contribute to a better understanding of what plagiarism is. It was determined that scientific writing is a basic skill for researchers, ensuring that compound ideas and findings are communicated effectively and responsibly. In the course of this study, it was found that scientific writing consists of particular principles such as clarity, precision, accuracy, conciseness, objectivity and logical form. Due to the usage of plagiarism the uniqueness of scientific publication is lost contributing to the loss of reputation and respect of the researcher himself. Violation of academic honesty is an essential issue that leads to low quality of writings and scientific activity. The relevance of this research lies in the study of plagiarism, its main features and characteristics. It was described that many researchers have been studying the topic of plagiarism in scientific writing describing it as an intellectual theft, copying, stealing, ethical offence, academic misconduct, cut-copy-paste, academic or scientific dishonesty etc. Not mentioning and acknowledging the original source while using someone's ideas and thoughts is plagiarism. In the course of our research it was analyzed that plagiarism has different forms such as direct, patchwork, paraphrasing plagiarism, self-plagiarism. In addition, it was described that information can be common and factual whereas in case of using common information the authors do not steal someone's ideas, they just use them in their researches while usage of factual information directly without citing and mentioning the original source is called plagiarism. This work can be used for further studies in frame of plagiarism prevention, methods to reveal plagiarism and finding resources to detect and prevent plagiarism in scientific writing so that the world of science could have transparent cooperation among researchers and save the importance and awareness of authors.*

Key words: *plagiarism, scientific writing, research, scientist, researcher, publication.*

The effectiveness of each scientist's research performance is his or her publication activity. Due to the technological progress and easy access to the internet, the issue of plagiarism has come into the main point of discussion as some unscrupulous scientists use works of other researchers just copying their ideas in own pub-

lications. Thus, the uniqueness of works is lost and the reputation of a scientist comes under question. The main idea and purpose of science includes representation of new thoughts, views and ideas on the specific scientific topic but not making an illusion or imitation of a new research at the expense of other scientists.

Being under the pressure of rating and quantity of scientific works in the world of science, the career prospects and possibility to get the degree become harder and harder in achievement, therefore the quality of scientific writing lowers and has frequently started to contain plagiarism. It is not forbidden to use short expressions and some pieces of articles in scientific writing; moreover, according to the demands of research writing it is necessary to justify your ideas on the basis of previous scientific works. Based on those the author can generate the general conception, offer new method of solving the issue, give his or her arguments on the topic and receive proper results of the research. The question is how the author performs this research: whether he copies the previous articles or makes a justified and correct analysis giving own thoughts and ideas

The research is devoted to the problem of using plagiarism in scientific publications as a violation of academic integrity.

The subject of the article is the area of scientific publications which faces constant struggle against usage of plagiarism in scientific writing. The object of the article is the concept of plagiarism being used in scientific publications by inexperienced or dishonest and incompetent researchers.

The topic of plagiarism in scientific writing has been studied by different foreign and Ukrainian scientists. Some of researchers state that plagiarism can be unintended. For example, according to K. Vessal, writing similar article in their own second language is not sometimes a plagiarism, but collecting and processing the data of the article with adding your own ideas in own second language [8]. Another scientist considers that plagiarism can sometimes be intentional and sometimes unintentional or direct plagiarism, or self-plagiarism, but plagiarism of any forms or types is a crucial problem in research and scientific writing [6]. Another idea is that if any person publishes such a work in whole or in part under his name, formally similar actions correspond to qualifications of plagiarism, but will not violate property and personal rights non-property rights due to their non-recognition by the author: it is impossible to violate a copyright that does not exist [9, p. 164].

Despite various points of view, we need to identify the definition of plagiarism itself and determine plagiarism in scientific writing.

To start, scientific writing is a specific form of communication that directs to carry research findings, theories, and analyses correctly and precisely. Its purpose is to inform, persuade, and contribute to the body of knowledge within a specific area [3, p. 167].

The main principles of scientific writing include:

- Clarity. The writing should be clear and understandable.
- Precision. It means that it should contain precise information, definitions and meanings.
- Conciseness. The writing should be compendious and focus on important information.
- Accuracy is one the most important components of scientific writings as data and citations should be presented accurately, factually, confirmable and provably.
- Objectivity. All arguments and information should be presented on the basis of evidence.
- Logical form.

Scientific writing is a basic skill for researchers, ensuring that compound ideas and findings are communicated effectively and responsibly. Mastery of this skill not only intensifies personal work results but also comes up with the improvement of knowledge and the trustworthiness of science [10, p. 62].

Another author identifies scientific writing as a style of presentation that researchers use to define the intellectual boundaries of their disciplines and specific fields of knowledge. It focuses on evidentiary arguments and logical reasoning that help to understand the subject. Authors can use this format to define and analyze a concept and propose a theory or rationale. Professionals can use scientific writing in different ways, depending on their field of activity [11, p. 152].

Writing an academic paper requires certain skills. The researchers should know how to use others' works or ideas while citing them in a certain academic writing convention. They are required to omit plagiarism and take notice on citation of references. This is the main concern necessary to guarantee scientific integrity in findings and scientific publications [4, p. 19].

The term plagiarism has been described by lots of authors in their academic publications as an intellectual theft, copying, stealing, ethical offence, academic misconduct, cut-copy-paste, academic or scientific dishonesty etc. In other words, plagiarism in scientific writing

is the use of someone's ideas and thoughts without acknowledging the author or the original source. The word 'plagiarism' is derived from the Latin word 'plagiarius' that means 'kidnapper' [7, p. 178].

Plagiarism in scientific writing is a critical issue that disrupts the integrity of research and the trustworthiness of scientific communication. Plagiarism remains a significant challenge in the area of scientific publishing, but through continued vigilance, education, and technological progress, the scientific community may aim to support the principles of integrity and originality [1, p. 365].

The originality of the work must not be absolute. It is not necessary for the author to be free from external influences. The ideas used by the author may be as old but this does not prevent the work from being original, since copyright considers permissible creativity on the basis of already existing elements. The main thing here is that the work differs from your predecessors, so that it is not a copy of another work.

The idea is something that expresses cognition and thinking, it is a general concept of the object. When using the actual idea, created on works can be based on it to a certain extent somewhat similar in virtue of uniting into one by design, but will always have differences in the elements of the form of expression. Copyright absolutely fairly extends legal protection not to the general idea, not on the concept of how a certain basis of the work, and on those results, which the author received by following the path from idea to its final reflection in create. Thus, when we talk about plagiarism, it is always the use of the wrong idea itself, and its concrete embodiment in form of expression of a specific work [2, p. 616].

A sign of originality in the author's work right is an additional criterion that characterizes the creative process. Novelty as an aspect of creativity has a relative character. A new result of creative activity does not mean something that earlier did not exist and was unknown to society. In scientific publishing the researcher can take a different approach to consider an established problem, add something to already developed ideas by someone with his or her conclusions, join someone's points of view with their own arguments, get results that do not create something entirely new, but enriches science, develops it, gives additional knowledge of what already exists [5, p. 91].

The concept of plagiarism is defined in several ways:

- Direct plagiarism that is publishing completely or partly someone's work under the name of other person who is not an original author of the article. The author just cuts and pastes an abstract, an expression or the whole portion of the text from the original source without changing anything, any word or phrase;

- Patchwork plagiarism which means appropriation of authorship of someone else's work, or another's discovery, invention or innovative proposal, as well as use in his writings, someone else's work without reference to the author;

- Violation of the rights of the researcher, which is illegal using someone else's work under your own name;

- Paraphrasing plagiarism that is stating the idea of another author by means of finding other different words. In this case the author presents the article as if it is his own but it was not originally written, it was written by the means of other scientist's ideas but paraphrasing it;

- Unlawful acts of coercion to co-authorship;

- Self-plagiarism. In such case the person borrows or steals some amount of his work which has been already published previously.

It is necessary to consider the case of self-plagiarism being one of the most common. Republication by the author of significant amount identical in form and the content of their own scientific texts without indicating the fact of their previous or simultaneous publications means self-plagiarism. Self-plagiarism can be implemented both in the form of repeated publication of one and the same article with minor changes in the title and content, as well as in the form of an article containing significant fragments of earlier published scientific writings without indicating references to the latter.

In scientific activity there are possible cases when different authors, independently of each other, can on their own come to similar or identical conclusions, proposals, and other research results. Such coincidences are suggested to be considered accidental (unintentional) plagiarism. In such cases, it cannot be considered as plagiarism, it is just the coincidence in thoughts and ideas of different scientists.

It is essential to note that information can be common and factual. In case of common knowledge information, it is the information that can be found in general open sources. Therefore, this

information can be used in scientific writing without being cited. However, if to take factual information, it should be cited properly and accurately with a reference to original source avoiding plagiarism. A specific person, a researcher, a scientist discovers and describes factual information in his or her writing, thus, it becomes an intellectual property of his/hers. In such situation another researcher who takes this factual information should not violate the rules of citing, he should avoid plagiarism and refer to the original source.

Whereas all authors need to publish their researches in special scientific public sources, their works become available to other researchers who may simply 'steal' the information and publish in their writings. Therefore there are some ways to avoid plagiarism without violating ethical aspect. First of all, the author should not forget to cite the original source in his writing while paraphrasing the original idea in own words. Secondly, it is good to summarize the original source's idea and not just copy his ideas. Besides, the author can cite his previous works without just borrowing to avoid self-plagiarism. Also, it is important to use anti-plagiarism websites which can help to detect plagiarism. There are a lot of online sources for detection of plagiarism in scientific writing; they will help the author to preserve their honesty and reputation.

According to our research, plagiarism is a common thing in academic writing due to easy access to scientific publications online. Plagiarism is stealing of intellectual property and using the data of the research of the original source as your own ideas and thoughts. The main principles of scientific writing include clarity, precision, logical form, objectivity, conciseness and accuracy. Plagiarism in scientific writing is an important topic that disrupts the integrity of research and the trustworthiness of scientific communication. There are various types of plagiarism such as direct plagiarism, patchwork plagiarism, paraphrasing plagiarism, unlawful acts of coercion to co-authorship, self-plagiarism. All the above types confirm that in academic world a big attention should be paid to the issue of plagiarism as it can undermine the reputation and trustworthiness. It is essential to state that our country needs to create the unique and unified system which will help researchers check their writings for plagiarism. Moreover, rules of correct citation should be followed. Therefore negative consequences of plagiarism can be reduced when the authors follow certain instructions and guidelines. The main aim of using special plagiarism detecting programs will reduce the tendency of plagiarism spreading and lead home scientific writing into a new high quality level.

BIBLIOGRAPHY

1. Berlinck R.G.S. The academic plagiarism and its punishments – a review. *Brazilian Journal of Pharmacognosy*. 2011. № 21 (3) P. 365–372.
2. Goldstein P., Bernt Hugenholdz P. *International Copyright: Principles, Law, and Practise / Third Edition*. New York : Oxford University Press, 2013. 616 p.
3. Green S.P. Plagiarism, Norms, and the Limits of Theft Law: Some Observations on the Use of Criminal Sanctions in Enforcing Intellectual Property Rights. *Hastings Law Journal*. 2002. Vol. 54. P. 167–242.
4. Gupta N., Arora V. Plagiarism: An academic dishonesty! *Journal of Updates in Dentistry*. 2015. № 4 (1). P. 19–23.
5. Heigesson G., Eriksson S. Plagiarism in research. *Medicine Health Care and Philosophy*. 2014. № 18 (1). P. 91–101. URL: <https://www.researchgate.net/publication/263743965>.
6. Pun M. Plagiarism in Scientific Writing: Why it is important to know and avoid. *Journal of Political Science*. 2020. URL: <https://www.ejournalofpncampus.edu.np/journals/ips/>.
7. Saeed S.T. Impact of quality assurance on academic performance. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*. 2018. № 5 (1). P. 178–190.
8. Vessal K., Habibzadeh F. Rules of the game of scientific writing: fair play and plagiarism. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(07\)60307-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(07)60307-9/fulltext).
9. Брус І.І. Українська наука потребує «революції» у боротьбі з плагіатом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2014. Вип. 2. Т. 1. С. 164–167.
10. Кременовська І.В. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2015. С. 62.
11. Лупаренко Л.А. Інструментарій виявлення плагіату в наукових роботах: аналіз програмних рішень. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2014. Том 40. № 2. С. 152.

REFERENCES

1. Berlinck R.G.S. (2011). The academic plagiarism and its punishments – a review. *Brazilian Journal of Pharmacognosy*. № 21 (3). P. 365–372 [in English].
2. Goldstein P., Bernt Hugenholdz P. (2013). *International Copyright: Principles, Law, and Practise*. Third Edition. New York : Oxford University Press. 616 p. [in English].
3. Green S. (2020). Plagiarism, Norms, and the Limits of Theft Law: Some Observations on the Use of Criminal Sanctions in Enforcing Intellectual Property Rights. *Hastings Law Journal*. Vol. 54. P. 167–242 [in English].
4. Gupta N., Arora V. (2014). Plagiarism: An academic dishonesty! *Journal of Updates in Dentistry*. № 4 (1). P. 19–23 [in English].
5. Heigesson G., Eriksson S. (2014). Plagiarism in research. *Medicine Health Care and Philosophy*. № 18 (1). P. 91–101. <https://www.researchgate.net/publication/263743965> [in English].
6. Pun M. (2020). Plagiarism in Scientific Writing: Why it is important to know and avoid. *Journal of Political Science*. URL: <https://www.ejournalofpncampus.edu.np/journals/ips/> [in English].
7. Saeed S.T. (2018). Impact of quality assurance on academic performance. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*. № 5 (1). P. 178–190 [in English].
8. Vessal K., Habibzadeh F. (2007). Rules of the game of scientific writing: fair play and plagiarism / National Institute of Health. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(07\)60307-9/full-text](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(07)60307-9/full-text) [in English].
9. Brus I.I. (2014). Ukrainska nauka potrebuie “revolutsii” u borotbi z plagiatom [Ukrainian science needs a “revolution” in the fight against plagiarism]. *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu* [in Ukrainian].
10. Kremenovska I.V. (2015). Plahiat u naukovykh publikatsiakh: metody vyivlennia ta vykorinennia [Plagiarism in scientific publications: methods of detection and eradication] / Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen NAN Ukrainy. Kiev [in Ukrainian].
11. Luparenko L.A. (2014). Instrumenarii vyivlennia plahiatu v naukovykh robotakh: analiz prohramnykh rishen [Toolkit for detecting plagiarism in scientific works: analysis of software solutions]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. T. 40. № 2 [in Ukrainian].

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ НА ЗАНЯТТЯХ З МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Наталія Курасова

старший викладач кафедри журналістики та мовної комунікації

Одеського національного морського університету

вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна

orcid.org/0000-0001-8672-0110

e-mail: yxnatali@gmail.com

Анотація. Актуальність представленої теми зумовлена динамічним розвитком морського бізнесу в сучасному світі. Співпраця з міжнародними кріюінговими компаніями, взаємодія з інтернаціональними командами екіпажів, ведення переговорів з іноземними портами тощо, безсумнівно, зумовлюють необхідність високої лінгвістичної підготовки майбутніх фахівців у сфері морського транспорту для комунікативної взаємодії. Таким чином, комунікативний аспект під час занять з мовної підготовки є предметом особливої уваги, а володіння іноземною мовою є одним із ключових елементів у цій галузі.

У статті комунікативна взаємодія розглянута з позиції когнітивно-комунікативного підходу як найбільш ефективного для надання майбутнім спеціалістам необхідних умінь і навичок для ефективної професійно орієнтованої взаємодії. Стаття пропонує аналіз зв'язку теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців у галузі морського транспорту під час навчання в Одеському національному морському університеті. Розглянуто основні методи навчання та їх комбінації, спрямовані на досягнення якісних результатів у формуванні й розвитку навичок комунікативності й міжкультурної взаємодії. Особливу увагу рекомендовано приділяти кейс-методу на заняттях з мовної підготовки, у якому поєднуються теорія і практика, а також розглядаються й відпрацьовуються іншомовні комунікативні ситуації, максимально наближені до реальних.

Упровадження інтерактивних форм і методів навчання сприяє розвитку в майбутніх фахівців толерантності в спілкуванні, здатності вирішення професійних конфліктів, уміння працювати в мультинаціональній команді, а також розуміння вимов фраз і слів іноземної мови, що вивчається, представниками різних культур, для чого рекомендується використання інтерактивних методів навчання.

Стаття висвітлює сприяння навчальній дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» у формуванні навичок іншомовної комунікативної компетенції та спілкуванні без мовних і культурних бар'єрів у професійній діяльності майбутніх фахівців у галузі морського транспорту.

Ключові слова: професійна комунікативна взаємодія, майбутні фахівці морської галузі, англійська мова за професійним спрямуванням, іноземні мови, професійна підготовка, методи навчання.

COMMUNICATIVE INTERACTION OF FUTURE MARITIME TRANSPORT SPECIALISTS IN LANGUAGE TRAINING CLASSES

Nataliya Kurasova

Senior Lecturer at the Department of

Journalism and Communication

Odessa National Maritime University

Mechnikova str., 34, Odessa, Ukraine

orcid.org/0000-0001-8672-0110

e-mail: yxnatali@gmail.com

Abstract. The relevance of this topic is due to the dynamic development of maritime business in the modern world. Cooperation with international crewing companies, interaction with international crew teams, negotiations with foreign ports, etc. undoubtedly determine the need for intensive linguistic training of future specialists in the field of maritime transport for communicative interaction. Thus, the communicative aspect

during language training is a subject of special attention, and foreign language proficiency is one of the key elements in this field.

In this article, communicative interaction is considered from the point of view of the cognitive-communicative approach as the most effective for providing future specialists with the necessary skills for effective professionally oriented interaction. The article offers an analysis of the relationship between theoretical and practical training of future specialists in the field of maritime transport during their studies at Odessa National Maritime University. The main teaching methods and their combinations aimed at achieving qualitative results in the formation and development of communication skills and intercultural interaction are considered. Particular attention is recommended to be paid to the case method in language training classes, which combines theory and practice, as well as considers and works out foreign language communication situations as close to real ones as possible. The introduction of interactive forms and methods of teaching contributes to the development of future specialists' tolerance in communication, the ability to resolve professional conflicts, the ability to work in a multinational team, as well as understanding the pronunciation of phrases and words of the foreign language being studied by representatives of different cultures, for which the use of interactive teaching methods is recommended.

The article highlights the contribution of the discipline "English (for Specific Purposes)" to the development of foreign language communicative competence and communication without language and cultural barriers in the professional activities of future maritime transport specialists.

Key words: professional communicative interaction, future maritime specialists, ESP, foreign languages, professional training, teaching methods.

У сучасному світі, що динамічно розвивається, англійська мова міцно займає лідируючу позицію, здобувши статус міжнародної мови, іншомовна компетентність стає необхідним елементом професійної підготовки, з огляду на її функціональну роль у забезпеченні успішної комунікації на різних рівнях і напрямках, що виявляється ключовою умовою для успішної роботи в галузі морського бізнесу. Тому з'являється необхідність визначення поняття іншомовної компетентності й сукупності вмій і навичок, що є необхідними для майбутніх фахівців морського транспорту для успішної професійної діяльності.

Сучасне володіння іноземною мовою для представників сфери морського транспорту перейшло від банального показника культурного й інтелектуального розвитку до стратегічного чинника успішної професійної самореалізації. З урахуванням міжнародного характеру морського бізнесу, його динамізму та глобальних розмірів професійної мобільності фахівців навички міжкультурного спілкування та ефективної взаємодії в мультикультурних екіпажах є ключовими.

Наголошується, що в сучасних умовах англійська мова є основним засобом спілкування для фахівців у галузі морського транспорту. Згідно з Міжнародною конвенцією з охорони людського життя на морі 1974 року (після доповнень і змін) (главі V, правило 14), використання англійської мови обов'язкове для комунікації на капітанському містку,

з іншими суднами, з берегом, а також для спілкування на борту між лоцманом і членами екіпажу, які несуть вахту.

Дослідження й аналіз проблем комунікації та професійної комунікації зазначалися в низці наукових праць, охоплюючи різні аспекти. Українські й зарубіжні науковці, такі як Ф. Бацевич, Ж. Мунен, Е. Бюйсанс, О. Селіванова, А. Загнітко, Л. Морська та ін., приділяли багато уваги комунікативній і функціональній лінгвістиці. Крос-культурна комунікація була об'єктом дослідження Г. Хофстеде й Ф. Тромпенаари, які виділяли аспекти й заходи з погляду психології та управління.

Американські дослідники М. Хаммер, М. Беннетт, Р. Вайзман проаналізували й узагальнили ідеї білінгвальної міжкультурної освіти, запропонували свою концептуалізацію вимірів міжкультурної компетентності у своїй моделі розвитку міжкультурної взаємодії.

У дослідженнях професійно орієнтований підхід до викладання іноземної мови для підготовки майбутніх фахівців розглядали О. Горбуненко, М. Бовтенко, О. Семенюк, Н. Пустовалова, Ю. Косенко й ін.

Особливості підготовки фахівців у сфері морського транспорту вивчали І. Кулакова, С. Козак, І. Литвиненко. Вони приділяли особливу увагу формуванню іншомовної компетентності й розробили методики навчання для студентів спеціальності «Морський

та внутрішній водний транспорт», наприклад, методику навчання читання з використанням прийому гіпертекстового розширення інформаційного поля читача.

Поєднання різних методик навчання англійської мови за професійним спрямуванням для студентів морських спеціальностей і формування соціально-комунікативної взаємодії під час занять досліджували Є. Бондаренко, О. Фролова, Н. Приміна, С. Барсук та ін. В. Смелікова в дисертаційному дослідженні проаналізувала й розробила модель підготовки студентів-моряків до іншомовного спілкування засобами кейс-технологій.

У свою чергу, базуючись на ефективних методиках викладання англійської мови в професійному просторі морської сфери багато іноземних авторів (Т. Грайс, П. Папа-леонідас, В. Еванс, Дж. Дулі, Т.Н. Блейкі) приділяли особливу увагу комунікативній взаємодії як невід'ємній частині ефективної роботи й повсякденного спілкування.

Незважаючи на наявність уже наукових праць, де приділено увагу іншомовній підготовці майбутніх фахівців у сфері морського транспорту, тема комунікативної взаємодії в мультикультурному просторі залишається актуальною.

Мета й завдання статті – аналіз інформації отриманої в процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців у галузі морського транспорту з урахуванням формування ключових умінь і навичок комунікативної взаємодії.

Предмет дослідження – фахова підготовка судоводіїв до професійної комунікативної взаємодії у вищих морських навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – теоретична й методична підготовка майбутніх фахівців у сфері морського транспорту на заняттях з іноземної мови у вищих морських навчальних закладах.

На сучасному етапі Україна перебуває на шляху до євроінтеграції, це передбачає постійну взаємодію з країнами Євросоюзу з питань економіки, політики, науки, міграції, освіти тощо. На міжнародному рівні вирішуються проблеми, пов'язані з політикою, екологією, торгівлею тощо. Сучасний світ перебуває в просторі постійної комунікації, що призвело до необхідності володіння іноземними мовами задля вирішення поставлених завдань. Отже, ця тенденція формує й кори-

гує сучасного фахівця особливо у сфері морського бізнесу, де використання спільної іноземної мови, а саме англійської, – це питання не лише повсякденної взаємодії, а й безпеки життєдіяльності.

У 1973 році комітет ММО з безпеки на морі (MSC) на своїй двадцять сьомій сесії погодився з тим, що в разі виникнення мовних труднощів для навігаційних цілей повинна використовуватися спільна мова, такою мовою має бути англійська. Як наслідок, розроблено стандартний морський навігаційний словник (SMNV), прийнятий у 1977 році й доповнений у 1985 році [1]. Це має особливе значення у світлі зростаючої кількості суден, що здійснюють міжнародні рейси, екіпажі яких розмовляють різними мовами, оскільки проблеми в спілкуванні можуть викликати непорозуміння, що призводять до небезпеки для судна, людей на борту й навколишнього середовища. Як показала практика, проблеми комунікативної взаємодії – це питання не лише спілкування спільною робочою мовою, а й володіння технікою спілкування та контакту й використання мови як засобу міжкультурної взаємодії.

Українські дослідники І. Дубровіна, Н. Максименко-Гладишко, О. Зінченко охарактеризували комунікативну взаємодію як «інтегративне, динамічне, структурно-рівневе утворення, представлене сукупністю комунікативних знань, умінь і навичок, а також комунікативно-значущих якостей особистості, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну професійну комунікативну діяльність» [2, с. 55]. Тобто комунікативну взаємодію можна розглядати як самореферентний процес, у якому індивідуальна свідомість формується під впливом взаємодії з індивідуумами, тоді як вона сама формує ці відносини з іншими.

На сучасному етапі проблема комунікативної взаємодії є однією з найбільш актуальних, які виникають під час фахової підготовки студентів морських спеціальностей, особлива потреба в формуванні навичок спілкування виникає в мультикультурних групах. Формувати й розвивати комунікативні навички в студентів морських спеціальностей – це важливе завдання, як постає перед вищими навчальними закладами, оскільки морський бізнес передбачає постійну взаємо-

дію інтернаціонального складу в професійній діяльності, де розуміння й прийняття чужої культури є запорукою здорової атмосфери та ефективної роботи.

Відмінність термінів мультикультурної, крос-культурної та міжкультурної комунікації визначила М. Ашман. Дослідниця відзначила, що хоча ці терміни часто використовуються взаємозамінно, але є деякі відмінності, де мультикультуралізм – це досить поверховий підхід до співіснування й толерантності різних культур, крос-культурні підходи зазвичай глибші, а толерантність і дипломатія – невід’ємні складники. Вони пояснюють певну взаємодію та визнання різниці через співпрацю, що буде деяке обмежене розуміння. Згідно з М. Ашман, міжкультурний підхід є складним та ефективним; він визнає складність і має на меті працювати за допомогою його до позитивного, всеосяжного та справедливого результату [3, с. 181]. Отже, заняття з іноземної мови стає справжньою практикою міжкультурного спілкування. Щодо комунікативної взаємодії майбутні фахівці у сфері морського транспорту формують навички створення сприятливих психологічних умов для комунікації, усвідомлюючи особливості культури спілкування, з урахуванням особливостей використання іноземної мови й культури співрозмовника. З метою досягнення високого рівня володіння іноземними мовами, крім традиційних методів навчання, варто звертати увагу на сучасні тенденції у викладанні іноземних мов, які виявляються особливо важливими й ефективними саме для майбутніх фахівців у сфері морського бізнесу. Одним із основних методичних принципів викладання іноземної мови є принцип комунікативності.

Варто відзначити, що продуктивним методичним принципом викладання іноземної мови є принцип комунікативності, який передбачає моделювання під час навчального процесу ситуацій, наближених до реальних. Це дає змогу засвоїти фреймові структури для спілкування як базові у використанні, а також сприяє розвитку комунікативної взаємодії під час нестандартних ситуацій, пов’язаних із робочим процесом. Як зазначив В. Желясков, «термін «підготовка до професійної комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв» охоплює організований процес фор-

мування й розвитку мовних, психологічних, інформаційних, технічних навичок, навичок роботи в команді та здатності до міжкультурної комунікації [4, с. 42]. Тому використання ситуативного методу навчання на заняттях з мовної підготовки вважається ефективним. Задля досягнення бажаного результату використовуються ділові, рольові, організаційно-діяльнісні ігри, а також розігрування мовленнєвих ситуацій.

Опираючись на той факт, що іноземна мова не є основним предметом під час підготовки моряків, а кількість занять обмежена, складно уявити ефективно заняття без інтерактивних методів навчання. Особливо цей метод є актуальним у групах зі змішаним рівнем володіння іноземною мовою, за допомогою якого відбувається залучення в процес комунікативної взаємодії, що сприяє підвищенню мовленнєвих здібностей, подоланню мовленнєвого бар’єру та розвитку культурного взаєморозуміння. Протягом занять майбутні фахівці набувають навиків вербального й невербального спілкування, устанавлювання контакту й аналізу поведінки співрозмовника, уміння соціальної перцепції та корегування діалогу задля досягнення бажаного результату.

Як показує практика, подолання культурного бар’єру виявляється складнішим завданням, ніж мовного. У зв’язку з роботою в міжнародних командах фахівцям морського транспорту необхідні навички міжкультурної комунікації. З метою здобуття досвіду в комунікативній взаємодії варто долучати майбутніх фахівців до міжнародних студентських конференцій або до групових проєктів.

Отже, майбутні фахівці у сфері морського транспорту засвоюють багато інформації та набувають професійно-комунікативні навички протягом занять з мовної підготовки, які допомагають упоратися з професійними обов’язками й підготуватися до міжкультурної взаємодії. Таким чином, теоретичний аналіз інформації, отриманої в процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців у галузі морського транспорту, з урахуванням формування ключових умінь і навичок комунікативної взаємодії потребує застосування комбінованих методів навчання й формування нової комунікативної моделі для створення позитивної взаємодії між студентами з дидактичного погляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. IMO Standard Marine Communication Phrases. London : IMO Publishing, 2002. 116 p.
2. Дубровіна І., Максименко-Гладишко Н., Зінченко О. Формування комунікативної взаємодії у педагогічному колективі: теорія та практика. *Нова педагогічна думка*. 2021. Том 108. № 4. С. 55–62
3. Ashman M. Introduction to professional communications. Canada, 165 p.
4. Желясков В.Я. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах до професійної комунікативної взаємодії : дис. ... докт. пед. наук : 2020. Хмельницький : Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2020. 42 с.

REFERENCES

1. IMO Standard Marine Communication Phrases. London: IMO Publishing, 2002. 116 p.
2. Dubrovina I., Maksymenko-Hladyshko N., Zinchenko O. Formuvannia komunikatyvnoi vzaiemodii u pedahohichnomu kolektyvi: teoriia ta praktyka. [The formation of communicative interaction in a pedagogical team: theory and practice]. *Nova pedahohichna dumka*, Tom 108, № 4. 2021. pp. 55–62 [in Ukrainian].
3. Ashman M. Introduction to professional communications. Canada: BCcampus Open Education, 165 p.
4. Zheliaskov V.Ya. (2020) Teoretychni ta metodychni zasady pidgotovky maybutnikh sudnovodiiv u vyshchikh navchalnykh zakladakh do profesiinoi komunikatyvnoi vzaiemodii [Zheliaskov V.Ya. Theoretical and Methodical Principles of Future Navigators' Training in Higher Marine Educational Establishments to Professional Communicative Interaction] – Qualifying scientific work on the manuscript. Khmelnytskyi: the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine [in Ukrainian].

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.10>

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ

Анна Максимова

кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровського університету внутрішніх справ
вул. Гагаріна, 26, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-8332-4988
e-mail: maximova250@gmail.com

Анотація. Метою статті є визначення методів, які повною мірою розкрили б сутність та особливості американських фразеологізмів англійської мови, а також особливості їх становлення й формування.

Основні методи, що використовуються для вивчення методологічного підґрунтя фразеологізмів американської англійської, – аналіз, синтез, індукція, дедуція.

Методичне підґрунтя фразеологізмів англійської мови становить сукупність прийомів і методів, що використовуються для аналізу американських фразеологізмів. До загальних методів дослідження фразеологізмів американської англійської належать спостереження, індукція, дедуція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, ідеалізація, експеримент, формалізація, моделювання.

Окрім загальних методів, для дослідження американських фразеологізмів використовуються лінгвістичні методи, що призначені для виявлення лінгвальних і соціолінгвальних тенденцій розвитку мови.

Метод лінгвістики в напрямі дослідження американських фразеологізмів англійської мови – спосіб організації пізнавальної діяльності з метою виявлення загальних тенденцій і закономірностей розвитку; система й сукупність заходів для моніторингу, установлення нових тенденцій, обґрунтування гіпотез і перевірки отриманих висновків.

Такий підхід забезпечить виокремлення притаманних рис англійської мови від інших мов і відмежування американської англійської від британської. Застосування того чи іншого лінгвістичного методу залежатиме від мети, яку ми поставили. Якщо ми поставимо завдання порівняти британський та американський варіанти англійської мови, у тому числі виокремити спільне й відмінне, то будемо застосовувати зіставний метод. Якщо ми визначимо за мету дослідити форму слову й те, як воно змінювалося в просторі та часі в американській англійській, то дослідник повинен застосувати порівняльно-історичний метод.

Основними методами лінгвістичного дослідження американських фразеологізмів є описовий, порівняльно-історичний, типологічний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналіз.

Під час дослідження методів лінгвістичного аналізу найбільш слушними є порівняльно-історичний і зіставний методи, оскільки дають змогу порівняти споріднені й неспоріднені мови, спроектувати моделі їх становлення, установити причинно-наслідковий зв'язок станів розвитку мови, дослідити її фонетичні, морфологічні, фонетичні особливості.

Ключові слова: описовий, порівняльно-історичний, типологічний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналіз.

METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF AMERICAN ENGLISH

Anna Maksymova

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Teacher at the Department of International Relations and
Social and Humanitarian Disciplines
Dnipro University of Internal Affairs
Gagarina Str., 26, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8332-4988
e-mail: maximova250@gmail.com*

Abstract. *The purpose of the article is to determine the methods that would fully reveal the essence and features of American phraseological units of the English language, as well as reveal the features of formation and formation.*

The main methods used to study the methodological basis of American English phraseology are analysis, synthesis, induction, deduction.

The methodological basis of English phraseology is a collection of techniques and methods used to analyze American phraseology. General methods of studying American English phraseology include observation, induction, deduction, hypothesis, analysis, synthesis, comparison, idealization, experiment, formalization, modeling.

In addition to general methods, linguistic methods are used for the study of American phraseology, designed to identify linguistic and sociolinguistic trends in language development.

The method of linguistics in the direction of the study of American phraseological units of the English language is a way of organizing cognitive activity in order to identify general trends and patterns of development; system and set of measures for monitoring, establishment of new trends, substantiation of hypotheses and verification of the obtained conclusions.

Such an approach will ensure that the inherent features of the English language are distinguished from other languages and will ensure the separation of American English from British English. The use of one or another linguistic method will depend on the goal we have set. If we set ourselves the task of comparing British and American variants of the English language, including distinguishing the common and the different, then we will use the comparative method. If we set as a goal to investigate the form of the word and how it changed in space and time in American English, then the researcher must apply the comparative-historical method.

The main methods of linguistic research of American idioms are descriptive, comparative-historical, typological, comparative, structural, functional, constructive, discourse-analysis.

When researching the methods of linguistic analysis, comparative-historical and comparative methods are the most appropriate, as they allow you to compare related and unrelated languages and project models of its formation, establish a cause-and-effect relationship between the states of language development, and investigate its phonetic, morphological, and phonetic features.

Key words: *descriptive, comparative-historical, typological, comparative, structural, functional, constructive, discourse analysis.*

Методичне підґрунтя фразеологізмів англійської мови становить сукупність прийомів й методів, що використовують для аналізу американських фразеологізмів. Фразеологізми англійської мови вивчають Н. Глушаниця [1, с. 43], Ю. Зацний [2, с. 15], А. Максимова [4, с. 5], Д. Савчук [3, с. 184], проте лінгвістичні методи в напрямі вивчення американських фразеологізмів залишилися нерозкритими.

Методи лінгвістичних досліджень розглядали І. Бодуен де Куртене, К. Бругман, В. Вундт, О. Потебня, П. Фортунатов,

А. Шлейхер. Загалом усі методи дослідження американських фразеологізмів можна поділити на загальні та спеціальні.

Метою статті є визначення методів, які повною мірою розкрили б сутність та особливості американських фразеологізмів англійської мови, а також особливості їх становлення й формування.

Такий підхід забезпечить виокремлення притаманних рис англійської мови від інших мов і відмежування американської англійської від британської. Застосування того чи іншого лінгвістичного методу залежатиме від

мети, яку ми поставили. Якщо ми поставимо завдання порівняти британський та американський варіанти англійської мови, у тому числі виокремити спільне й відмінне, то будемо застосовувати зіставний метод. Якщо ми визначимо за мету дослідити форму слову й те, як воно змінювалося в просторі та часі в американській англійській, то дослідник повинен застосувати порівняльно-історичний метод.

До загальних методів дослідження фразеологізмів американської англійської належать спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, ідеалізація, експеримент, формалізація, моделювання.

Спостереження американських англійських фразеологізмів забезпечить розуміння динаміки їх появи (яка кількість і за якою тематикою).

Застосування методу індукції під час вивчення американських фразеологізмів англійської мови передбачає перенесення всіх світових теоретичних і практичних знань на американські фразеологізми.

Метод дедукції застосовується шляхом виокремлення теоретичних і практичних особливостей американських фразеологізмів англійської мови.

Гіпотеза – це припущення, на чому базується дослідження американських фразеологізмів. Ми пропонуємо таку гіпотезу, що у XXI столітті фразеологізми є провідним способом формування нових значень усіх відомих слів.

Аналіз формування фразеологізмів дасть можливість отримувати статистичну інформацію та робити висновки про чинники, що впливають на кількість фразеологічних одиниць.

Синтез передбачає уніфікацію знань щодо американських фразеологізмів англійської мови.

Порівняння як метод передбачає порівняння кількості новоутворених американських англійських фразеологічних одиниць з кількістю утворених британських фразеологічних одиниць за аналогічний період.

Ідеалізація американських фразеологічних одиниць – це формування ідеальної схеми їх утворення й вироблення універсальної моделі, а також визначення напрямів їх утворення.

Експеримент – дослідження мовних процесів в особливих середовищах, у якому меш-

кають представники інших народів, зокрема французи й іспанці, вивчення того, як впливає клімат на розвиток фразеологізмів в Алясці, у Північній і Південній частинах Америки, як саме змінюється формування мови залежно від кліматичних умов.

Формалізація як метод передбачає встановлення єдиної формули створення американських фразеологізмів в англійській мові.

Моделювання як метод, окрім визначення єдиної формули утворення американських фразеологізмів англійської мови, передбачає розроблення єдиної моделі.

Усі вищезазначені методи є загальними й характерними для будь-якої наукової галузі. Проте американські фразеологізми англійської мови доцільно також аналізувати за загальними методами. Для виявлення особливостей розвитку американських фразеологізмів англійської мови варто систематично досліджувати динаміку змін за загальними методами.

Окрім загальних методів, для дослідження американських фразеологізмів використовують лінгвістичні методи, що призначені для виявлення лінгвальних і соціолінгвальних тенденцій розвитку мови.

Метод лінгвістики в напрямі дослідження американських фразеологізмів англійської мови – спосіб організації пізнавальної діяльності з метою виявлення загальних тенденцій і закономірностей розвитку; система й сукупність заходів для моніторингу, встановлення нових тенденцій, обґрунтування гіпотез і перевірки отриманих висновків.

Розуміння внутрішніх процесів, що відбуваються у сфері американської фразеології, потребує застосування спеціальних методів.

Основними методами лінгвістичного дослідження американських фразеологізмів англійської мови є описовий, порівняльно-історичний, типологічний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналізу.

Описовий метод у напрямі дослідження американських фразеологізмів англійської мови являє собою сукупність заходів, спрямованих на визначення загальних тенденцій і підбиття висновків перспективних напрямів розвитку американських фразеологізмів англійської мови. Описовий метод виділяється як метод не всіма науковцями. Для вивчення мовних структур фразеологізмів

американської англійської дослідник має виокремити фонетичну систему в американській англійській мові, зокрема всі звуки, й узагальнити їх, створивши відповідний список. Під час їх дослідження доцільно визначити голосні та приголосні, глухі та дзвінки приголосні в американській англійській. Проте науковці не завжди виокремлюють описовий метод як метод лінгвістичного дослідження. На нашу думку, описуючи розвиток американської англійської, доцільно застосувати описовий метод для опису трансформаційних змін британської англійської в американську англійську. Так, порівнюючи два варіанти мови, можемо зазначити, що є очевидним намагання американців спростити мову, зокрема змінити закінчення та спростити слова. У цьому контексті доцільно класифікувати звуки в американській англійській, створити повний список американських звуків.

Для реалізації описового методу доцільно:

- 1) узагальнити всі американські фразеологізми англійської мови (їх знайти в усіх джерелах і сформував повний список);
- 2) виявляти складники фразеологічної одиниці та їх розподілити;
- 3) класифікувати одиниці за рахунок групування на принципах таксономії;
- 4) визначити основні ознаки, характеристики, пояснити виділені групи.

Так, наприклад, якщо нам потрібно дослідити американські фразеологізми англійської мови щодо ставлення до гендеру, визначимо, яка сфера творення американських фразеологізмів переважає, з'ясуємо актуальне та популярне.

Описовий метод у напрямі розвитку фразеологізмів англійської мови застосовує прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

Внутрішнє тлумачення передбачає здійснення класифікації складників фразеологізмів англійської мови за місцем і роллю у слові, з'ясування того, яка саме частина є провідною у фразеологізмі, яку частину мови утворюють. Аналіз новоутворених морфем американського фразеологізму англійської мови забезпечить розуміння мовних тенденцій і процесів.

Зовнішня інтерпретація показує зв'язки американського фразеологізму англійської мови з іншими складниками слова в реченні, місце в реченні, визначає, чи змінюється

залежно від іншого слова, яку частину мови утворює цей фразеологізм. Зовнішнє тлумачення забезпечує розуміння гендерних тенденцій у мові й того, з якими словосполученнями та частинами мови поєднується.

Порівняльно-історичний метод становить сукупність процедур, заходів, прийомів і способів, що дають змогу дізнатися, відновити історію мови, слів, фразеологізмів. Цей метод дає можливість охарактеризувати еволюцію мови й визначити закономірності розвитку споріднених мов шляхом порівняння етапів формування, розвитку, трансформації, а також обґрунтування близькості мов.

Порівняльно-історичний метод вивчення американських фразеологізмів англійської мови базується на наукових засобах, заходах відновлення, реконструкції, що не зафіксовані в минулому в писемності й допомагають розкрити особливості функціонування мови в певні періоди. Такий підхід дає змогу дізнатися, що відбувалося в часи, коли не було писемності, шляхом зіставлення споріднених мов.

Застосування порівняльно-історичного методу під час аналізу розвитку американських фразеологізмів англійської мовою дає змогу 1) порівняти розвиток американських фразеологізмів англійської мови з британською англійською, французькою, іспанською, італійською, бразильською, мексиканською безпосередньо за їх уживанням у мовленні; 2) обґрунтувати рівень спорідненості; 3) описати відмінності в розвитку споріднених мов; 4) установити звукові відмінності в американській англійській у співвіднесенні зі спорідненими мовами, а також виявити корені та флексії, що дасть змогу виявити цікаві моменти в розвитку американської англійської мови. Порівняльно-історичний метод для дослідження американської англійської є одним із важливих методів визначення спорідненості американської англійської з європейськими мовами, а також взаємопов'язаності з мовами Південної Америки та мексиканською мовою.

Найважливішою процедурою порівняльно-історичного методу є реконструкція звуків і морфологічних архетипів, яка здійснюється за допомогою встановлення відповідників на всіх рівнях мови.

Головне завдання цього методу – з'ясування закономірностей і законів, за якими розвивалися споріднені мови в минулому. Основною

перевагою порівняльно-історичного методу є можливість відновлення стану розвитку американської англійської мови в бажаних проміжках часу.

Зіставний метод – основний метод порівняльної лінгвістики, спрямований на встановлення загальних та особливих рис мов на всіх її рівнях. Метою цього методу є зіставлення різних мов, які, у свою чергу, можуть бути спорідненими й неспорідненими. Цей метод дає змогу виявити ступінь споріднення, запозиченості слів. Шляхом зіставлення можна з'ясувати, на скільки структура граматики збігається зі структурою граматики інших мов. Об'єктами вивчення зіставного методу є споріднені та неспоріднені мови.

Шляхом зіставлення виявляються спільні риси в мові, однакові (ізоморфні) риси й відмінні (аломорфні) риси в мовах, що зіставляються, це стосується звуків, лексики та граматичної системи. За допомогою зіставного методу можна поглибити знання про одну мову на тлі іншої щодо звуків, багатства лексичного запасу, граматичної структури мови, передбачення інтерференції мови, установаження особливостей взаємодії американської англійської з іншими мовами.

Головною процедурою застосування зіставного методу під час дослідження американської англійської є порівняння. Перевагою зіставного методу є можливість здійснення зіставлення двох або більше мов у синхронному зрізі, результатом такої діяльності не є зіставлення типологічних рис цих мов.

До таких критеріїв варто зарахувати дату виникнення мови, локацію мови, сусідство, вимову, звуки, лексику, будову граматики, словотворення тощо.

Так, на словотворчому рівні пропонуються критерії словотвірних типів, ономазіологічної структури, внутрішньої форми. На лексичному рівні – компонентний склад значень порівнювальних еквівалентів.

Типологічний метод під час вивчення американських фразеологізмів англійської мови є одним із методів їх дослідження, орієнтований на визначення ознак американської англійської, виявлення загальних ознак індоєвропейських мов і закономірностей, порівняння з наявними рисами в американській англійській.

Типологічний метод використовує поняття метамови для опису систем порівнюваних мов.

На практичному рівні такою метамовою стала для людей американська англійська через свою простоту граматики й лексичного запасу. Проте для лінгвістів американська англійська мова не може слугувати метамовою, з огляду на її історію формування, зокрема не завжди правильні граматичні конструкції та неправильну вимову слів. Для лінгвістів метамова – це штучно створена модель ідеальної мови. Еталонна мова – це ідеальна мова (об'єкт), що представляє всі мови світу в одній. Для всього світу американська англійська стала мовою-еталоном, але лінгвісти не вважають американську англійську мовою-еталоном через емігрантів, які з часів переселення привезли британські діалекти й неправильну вимову, що були порушенням традиційної англійської мови. На думку лінгвістів, мовою-еталоном може бути будь-яка штучна мова зі вдало розробленими структурою мови, граматичними правилами й вимовою.

Структурний метод у вивченні фразеологізмів американської англійської полягає в пізнанні та дослідженні структури мови, а його метою є усвідомлення структури мови як цілісної одиниці, елементи якої співвіднесені й пов'язані між собою суворими зв'язками та відношеннями. Метою структурного методу в контексті вивчення американської англійської є пізнання й вивчення внутрішньої структури мови, зокрема інваріантних складників (фонем, морфем, лексем, граем, речень), що співвідносяться з а) інваріантними елементами (фонемами, морфемами, лексемами, граемами, реченнями), які в мовленні співвідносяться з конкретними реалізаціями; б) відношеннями між елементами (синтагматичними, парадигматичними, епідигматичними).

Отже, під час дослідження методів лінгвістичного аналізу американських фразеологізмів англійської мови найбільш слушними є порівняльно-історичний і зіставний методи, оскільки дають змогу порівняти споріднені й неспоріднені мови та спроектувати моделі їх становлення, установити причинно-наслідковий зв'язок станів розвитку мови, дослідити її фонетичні, морфологічні, фонетичні особливості.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення базових методів дослідження фразеологізмів американської англійської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушаниця Н. Англійські та американські фразеологічні одиниці в оригіналі та перекладі (на прикладі англомовних художніх текстів). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 34. С. 43–56.
2. Зацний Ю.А., Похомова Г.О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови : навчальний посібник. Запоріжжя : Видавництво при Запорізькому державному університеті, 2001. 242 с.
3. Савчук К. Відображення картини світу у фразеології американського варіанта англійської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 18. С. 184–188.
4. Peculiarities of Advertising Information Representation in the English-Language. Mass Media Discourse / I. Kapral, I. Usova, A. Maksymova et al. *World Journal of English Language*. 2023. Vol. 13 (4). P. 1–37.

REFERENCES

1. Hlushanytsya, N. (2016). Anhliys'ki ta amerykans'ki frazeolohichni odynytsi v oryhinali ta pereklyadi (na pryklady anhlomovnykh khudozhnykh tekstiv) [English and American phraseological units in the original and translation (on the example of English-language artistic texts)]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladakh*, 34, Kyiv, s. 43–56 [in Ukrainian].
2. Zatsnyi, Yu.A., Yankov, A.V. (2008). Innovatsii u slovnykovomu sklady angliys'koi movy pochatku XXI stolittya: anglo-ukrains'kyi slovnyk [Language and society: enrichment of the vocabulary of the modern English language]. Vinnytsya: Nova knyga [in Ukrainian].
3. Savchuk, K. (2013). Vidobrazhennya kartyny svitu u frazeolohiyi amerykans'koho varianta anhliys'koyi movy [Reflection of the picture of the world in the phraseology of the American variant of the English language]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*, 18, 184–188 [in Ukrainian].
4. Kapral, I., Usova, I., Maksymova, A., Yefymenko, T. & Boyko, S. (2023). Peculiarities of Advertising Information Representation in the English-Language. Mass Media Discourse. *World Journal of English Language*. 13 (4), 1–37 [in English].

УДК 821(494)'06.09(092)
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.11>

АМЕРИКАНОЦЕНТРИЗМ ОПОВІДІ В РОМАНАХ ЖОЕЛЯ ДІККЕРА

Світлана Михальчук

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри романської філології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
проспект Волі, 13, м. Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0001-8817-6550
e-mail: mykhalchuk.claire1612@gmail.com

Анотація. У статті розглядається феномен американоцентризму у творчості швейцарського письменника Жоеля Діккера, зокрема в його романах «Правда про справу Гаррі Квеберта» і «Зникнення Стефані Мейлер».

Американоцентризм у літературі, а саме у творчості франкомовних авторів, можна розглядати як певну тенденцію до фокусування на американських темах, контекстах або образах у їхніх творах. Це явище можна пояснити кількома чинниками: культурною експансією США; літературними традиціями; біографічною зумовленістю оповіді; транснаціональним контекстом. Американізація сюжету, локалізація героїв на теренах США, використання англомовних запозичень є характерними для сучасних французьких і франкомовних авторів.

Ж. Діккер, попри своє європейське походження, часто використовує американські реалії, культурні контексти й локації як центральні елементи творів. Проаналізовано, як автор конструює оповідь, інтегруючи елементи американської культури, і те, як це впливає на сприйняття читачами його текстів. Також розглядається питання, використання Ж. Діккером американських декорацій і ментальності є спробою адаптації до глобалізованого книжкового ринку чи ж це справжнє захоплення Америкою та її культурою. Аналіз базується на текстуальних прикладах та інтерв'ю з автором.

Додатково розглядаються характерні риси, що відрізняють оповідь Ж. Діккера від інших авторів, які звертаються до американської тематики. Зокрема, увага приділяється його майстерності в побудові сюжетних ліній, створенні напруження й інтриги, а також використанні детективних елементів. Підкреслюється, як американоцентризм сприяє розвитку персонажів і загальній динаміці оповіді. Особливу увагу приділено аналізу персонажів, їхніх мотивацій і внутрішніх конфліктів, що часто відображають типово американські цінності і стереотипи.

Таким чином, стаття пропонує всебічне дослідження впливу американської культури на творчість Жоеля Діккера, а також вивчає, як його романи сприяють діалогу між європейською й американською літературними традиціями.

Ключові слова: американоцентризм, франкомовний роман, англіцизми, американізми, детектив.

THE AMERICAN CENTRISM OF NARRATIVES IN THE NOVELS OF JOEL DICKER

Svitlana Mykhalchuk

Candidate of Political Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Romance Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine,
orcid.org/0000-0001-8817-6550
e-mail: mykhalchuk.claire1612@gmail.com

Abstract. The article examines the phenomenon of American centrism in the work of the Swiss writer Joel Dicker, in particular in his novels “The Truth About Harry Quebert” and “The Disappearance of Stephanie Mailer”.

American centrism in literature, namely in the work of French-speaking authors, can be seen as a certain tendency to focus on American themes, contexts or images in their works. This phenomenon can be explained by

several factors: the cultural expansion of the USA; literary traditions; biographical conditioning of the story; transnational context. Americanization of the plot, localization of heroes on the territory of the United States, use of English borrowings are characteristic features of modern French and Francophone authors.

J. Dicker, despite his European origin, often uses American realities, cultural contexts and locations as the central elements of his works. It is analysed how the author constructs the story, integrating elements of American culture, and how this affects the readers' perception of his texts. The question is also considered whether J. Dicker's use of American scenery and mentality is an attempt to adapt to the globalized book market, or whether it is a real admiration for America and its culture. The analysis is based on textual examples and an interview with the author.

In addition, the article considers the characteristic features that distinguish J. Dicker's story from other authors who address American themes. In particular, attention is paid to his mastery in constructing storylines, creating tension and intrigue, as well as using detective elements. It is emphasized how American centrism contributes to the development of characters and the overall dynamics of the narrative. Special attention is paid to the analysis of the characters, their motivations and internal conflicts, which often reflect typically American values and stereotypes.

Thus, the article offers a comprehensive study of the influence of American culture on the work of Joel Dicker, and also examines how his novels contribute to the dialogue between European and American literary traditions.

Key words: *American centrism, French-language novel, Anglicisms, Americanisms, detective story.*

Жоель Діккер – швейцарський письменник, який здобув міжнародну славу завдяки своїм захопливим детективним романам, зокрема йдеться про такі твори, як «Правда про справу Гаррі Квеберта» («*La vérité sur l'affaire Harry Quebert*») і «Зникнення Стефані Мейлер» («*La Disparition de Stephanie Mailer*»). Незважаючи на своє європейське походження, Ж. Діккер у творчості активно використовує американське культурне й соціальне середовище. Це явище можна назвати «американоцентризм оповіді», що виявляється у виборі місць дії, персонажів, тем і наративних стилів.

Проблема полягає у визначенні причин і наслідків цього явища у творах Ж. Діккера. Чому швейцарський автор обирає американські локації та культурні коди для романів? Які літературні й соціальні фактори вплинули на формування його стилю? Як американоцентризм оповіді впливає на сприйняття творів Ж. Діккера в різних культурних контекстах?

Вивчення цієї проблеми має на меті не лише розкрити специфіку творчого методу Жоеля Діккера, а й зрозуміти ширші тенденції глобалізації літератури, де національні та культурні кордони стають усе менш визначальними. Важливо дослідити, як американоцентричні елементи сприяють або, навпаки, ускладнюють міжнародний успіх автора та які культурні наслідки це може мати для читачів з різних країн.

Дослідження творчості Ж. Діккера актуалізується в рамках дослідження англізації

та американізації французької мови, використання франкомовними авторами американських реалій і понять [5; 7; 8], тоді як комплексна наукова розвідка його творчості досі не відображена у вітчизняних і закордонних наукових колах.

Метою статті є дослідження феномена американоцентризму в романах Жоеля Діккера, визначення його впливу на творчий метод автора, а також на сприйняття його творів у різних культурних контекстах; розкриття, чому та як швейцарський письменник інтегрує американські реалії в романи, які наслідки це має для його літературного успіху та впливу на читачів.

Об'єктом дослідження є романи Жоеля Діккера, зокрема «Правда про справу Гаррі Квеберта» та «Зникнення Стефані Мейлер», а також їх сприйняття читачами та критиками в різних культурних контекстах. Предметом дослідження є американоцентризм як літературне явище у творчості Жоеля Діккера, зокрема його прояви у виборі місць дії, персонажів, сюжетних ліній і наративних стилів.

Американоцентризм у франкомовній літературі – це явище, яке виявляється через особливий інтерес до американської культури, історії та способу життя. Цей феномен можна простежити у творчості багатьох франкомовних авторів, які з різних причин звертаються до тем, пов'язаних зі Сполученими Штатами Америки. Варто розпочати з актуалізації поняття «американоцентризм оповіді». Що власне підпадає під визначення «амери-

каноцентризм»? Для обґрунтування цього терміна залучимо політологічну теорію, яка пропонує таку дефініцію: американоцентризм – геополітична концепція, у межах якої Сполучені Штати Америки розглядають форпостом людства, провідником сучасної культури, головним захисником громадянських свобод і демократичних цінностей. Різновид європоцентризму; ґрунтується на вірі в національну перевагу американців, винятковість американської нації та універсальність її історичних досягнень. Чільною є ідея месіанізму США, які оголошуються єдиною насправді вільною країною, центром тяжіння людства, досконалим утіленням загальнолюдського ідеалу, ставши невід’ємною частиною розвитку політичних і релігійних ідеологій у США, світогляду панівної американської еліти, масової громадянської свідомості [1].

Американоцентризм у літературі, а саме у творчості франкомовних авторів, можна розглядати як певну тенденцію до фокусування на американських темах, контекстах або образах у їхніх творах. Це явище можна пояснити кількома чинниками: *культурною експансією США; літературними традиціями; біографічною зумовленістю оповіді; транснаціональним контекстом.*

Культурний вплив і популярність США. США є однією з найбільш впливових країн світу з потужною культурною індустрією, яка впливає на світову культуру, включаючи літературу. Франкомовні автори можуть звертатися до американських тем, щоб залучити ширшу аудиторію та відобразити глобальні тенденції.

Літературні традиції. Американська література має значний вплив на світову літературну традицію, і багато франкомовних авторів можуть черпати натхнення з творів американських письменників. Це зумовлює використання певних стилістичних прийомів, жанрових особливостей і тематичних акцентів.

Біографічна зумовленість оповіді. Деякі франкомовні автори мають особистий досвід життя або роботи в США, що може вплинути на їхню творчість. Це може бути відображено в їхніх романах, де вони описують американські міста, культуру й соціальні проблеми.

Транснаціональний контекст. У сучасному світі все більше письменників працюють у транснаціональному контексті,

поєднуючи різні культурні елементи. Американоцентризм може бути одним із проявів цього явища, де автори інтегрують американські теми у твори, щоб відобразити глобальні взаємозв'язки.

Американізація сюжету, локалізація героїв на теренах США, використання англійських запозичень є характерними для сучасних французьких і франкомовних авторів.

Так, Гійом Мюссо та Марк Леві – два видатні сучасні франкомовні автори, чий твори користуються великою популярністю у всьому світі, активно використовують американські мотиви у творчості, що робить їхні романи особливо привабливими для широкої аудиторії.

Гійом Мюссо – один із найбільш популярних французьких авторів сучасності, відомий своїми захопливими сюжетами та здатністю інтригувати читача. Американські мотиви в його творчості можна знайти в кількох аспектах. Так, багато романів Г. Мюссо відбуваються в США або мають американські міста як ключові місця дії. Письменник часто звертається до американської культури, поп-культури й суспільних тем, що робить його твори більш близькими для міжнародної аудиторії. Він використовує американські реалії та стилі життя, щоб створити більш універсальний контекст для романів.

Г. Мюссо локалізує своїх героїв у Нью-Йорку, який стає часто стає форпостом розвитку багатьох сюжетних ліній. Це місто посідає особливе місце в житті й творчості письменника. З інформації, представленої на офіційному сайті Г. Мюссо, та його інтерв'ю дізнаємося, що автор черпає натхнення саме із цього мегаполісу [15].

З інтерв'ю Гійома Мюссо, розміщеному на сайті письменника, знаходимо інформацію, яка пояснює, чому автор обирає Нью-Йорк як сюжетне тло своїх романів:

Situer mes histoires aux États-Unis me permet d'abord de mettre une distance entre mon histoire et moi. Une distance qui m'offre une formidable liberté car elle m'éloigne de mon quotidien. Ensuite, le lieu d'un roman est important car, en posant le décor, il contribue à la crédibilité de l'histoire. New York est un lieu où on a l'impression que tout peut arriver : la plus belle des histoires d'amour comme le drame le plus atroce [15].

Марк Леві – ще один популярний франкомовний автор, відомий своїми романтичними творами. Американські мотиви в його творчості також відіграють значну роль. Так, події романів М. Леві часто відбуваються в США або мають американські міста як важливі місця дії. Наприклад, у романі «Між небом та землею», який екранізований у Голлівуді, головні події відбуваються в Сан-Франциско. М. Леві часто звертається до теми американської мрії, де герої стикаються з викликами й перешкодами на шляху до своїх цілей. Це може включати кар'єрні амбіції, особистісний розвиток і романтичні стосунки. Як і Г. Мюссо, М. Леві активно використовує американську культуру у творах. Його романи часто включають посилання на американську музику, кіно й літературу, що робить їх більш привабливими для міжнародної аудиторії.

Американізація оповіді характерна й для творчості Ж. Діккера. Так, у романах «Правда про справу Гаррі Квеберта» та «Зникнення Стефані Мейлер» письменник активно використовує американські мотиви й контексти, створюючи детективні сюжети, які відбуваються в США. Проаналізувавши одне з найбільших інтерв'ю автора, можемо стверджувати, що американізація романів Жоеля Діккера має автобіографічне підґрунтя.

З інтерв'ю Жоеля Діккера:

– *Your website says that you wrote “The Truth About the Harry Quebert Affair” because you wanted to try your hand at an “American novel.” Did you simply mean “set in America” or something else?*

– *I simply wanted to place a work of fiction in a New England setting, a place I know well. Very quickly I realized that I was so familiar with the US that I could allow myself to create an American town with American characters. Actually, this book helped me discover a part of myself: that I could surpass my origins and my writing language, and recreate a part of the United States in French [6].*

Так, письменник хотів локалізувати художній твір у Новій Англії, у місці, яке він добре знає. Він зрозумів, що настільки добре знайомий зі США, що може відтворити американське місто з американськими характеристиками. Ця книга допомогла йому відкрити частину себе, позаяк він зміг перевершити своє походження та свою мову письма й відтворити частину Сполучених Штатів французькою мовою.

– *What do you love most about this book, and what do you hope that your American readers will love about it?*

– *What I like best about the book is the New England atmosphere, which reminds me of my childhood summers. While writing it, I was consulting my own happy memories on a daily basis. For 25 years now, I've spent one or two months a year in North America. Because of this, I really feel that I know America from the inside. I hope that my American readers will also feel at home, and will grant me the privilege of being accepted as an author who writes about America without being American myself [6].*

Із цієї частини інтерв'ю розуміємо, що Ж. Діккеру надзвичайно імпонує атмосфера Нової Англії, яка асоціюється в нього з літом і дитинством. Упродовж 25 років письменник проводить один-два місяці в Північній Америці. Він переконаний, що розуміє Америку, і сподівається, що його американські читачі не відчують підміни й зможуть прийняти його як автора, який пише про Америку, навіть не будучи американцем.

Розглянемо ще кілька важливих аспектів інтерв'ю:

– *You are Swiss but your book is set in New England and the American dialogue is entirely convincing. Have you visited New Hampshire and are there any particular places there that you like? What do you like about them?*

– *I am from Geneva, Switzerland. It's a beautiful place but with natural barriers on three sides: the lake, and two mountain ranges. So when I was a kid, driving through those long stretches of trees really impressed me.*

I love the Massachusetts, New Hampshire, and Maine area. I've been going there every summer for 25 years, and I know the area like home. I spent a lot of time in the town of Stonington, Maine, in particular. I also like the town of Bar Harbor, Maine, and in my book, I modeled the town of Somerset on the layout of Bar Harbor [6].

В інтерв'ю Ж. Діккер стверджує, що він любить Массачусетс, Нью-Гемпшир і Мен, буває там кожного літа протягом 25 років, знає цей район, як дім. Зокрема, він провів багато часу в містечку Стонінгтон, штат Мен. Йому також подобається місто Бар-Гарбор, штат Мен, і в книзі він змодельював місто Сомерсет на основі планування Бар-Гарбора.

Отже, використання Ж. Діккером американських декорацій і ментальності є справжнім захопленням, а не спробою адаптації до глобалізованого книжкового ринку.

Американоцентризм оповіді романів Жоеля Діккера помітний у локалізації героїв його книг і вживанні низки англіцизмів і понять, які позначають американські реалії. Ж. Діккер конструює оповідь, інтегрує елементи американської культури, створює виключно американське тло оповіді, адже топонімічний простір його романів побудований виключно на англіцизмах (американізмах).

Герої його романів мають імена американського походження. Так, у романі «Зникнення Стефані Мейлер» персонажами є *Jesse Rosenberg, Meghan Padalin, Samuel Padalin, Stephanie Mailer, Derek Scott, Kirk Harvey*; у «Справі про зникнення Гаррі Квеберта» – *Deborak Cooper, Nola Kellergan, Marcus Goldman, Lydia Gloor, Benjamin Roth* [11; 12].

Топонімічний простір у романах Ж. Діккера представлений такими англіцизмами:

«Правда про справу Гаррі Квеберта»: *Newark, Central Park, Manhattan, Madison Square Garden, Broadway, New York, New Hampshire, Massachusetts, Goose Cove, Hilary Clinton, Barack Obama, McCain, Booker Prize, Le National Book Award, Boston Globe, Le New York Times* [12];

«Зникнення Стефані Мейлер»: *New York, Penfield, l'Orphea Chronicle, Blue Lagoon, Riverdale, New York Times, Los Angeles, New Yorker, Kodiak Grill, Bendham Road, Long Island* [11];

«Книга Балтиморів»: *New York, Baltimore, Maryland, Miami, Presidents' day, Veterans Day, Newark, Oak Park, Thanksgiving, Coconut Grove* [13].

Зазначимо, що англізація чи то пак американізація французької мови та поява так званої *franglais* є цікавим феноменом, який потребує постійних наукових розвідок, з огляду на те що цей процес є постійним і доволі динамічним. Так, у доповіді, оприлюдненій *Le Figaro*, Французька академія вказала на «інвазивну англізацію» (*envahissante anglicisation*) французької мови, яка може спричинити соціальний розрив і розкол між поколіннями. *Franglais* є частиною нашого повсякденного життя, від реклами до літератури [10].

У сучасній французькій літературі спостерігається цікава тенденція до інтеграції англійських запозичень, що відображає глобалізацію та вплив англійської мови на культуру й мову інших країн. Цей процес є частиною ширшого культурного феномена, який указує на взаємозалежність, що зростає, мов і культур у сучасному світі.

Останніми десятиріччями спостерігається процес американізації сюжетів романів франкомовних авторів. Автори, щоб підсилити локалізацію сюжету, запозичують англійські слова й вирази, які вони не перекладають, з огляду на те що або вони вже використовуються у французькій мові, або легко перекладаються читачем. Часто йдеться про написання романів з американським колоритом, коли запозичуються не самі поняття, а їх семантико-прагматичне значення. «*Centrale de la police, quelle est votre urgence?*» – так починається транскрипція телефонного дзвінка, зробленого свідком Деборою Купер до поліції в романі «Правда про справу Гаррі Квебера». Наведений вислів здається дивним французькою, але водночас знайомим. Ми справді це чули майже в усіх американських фільмах та епізодах поліцейських серіалів зі США: “*Nine-one-one, what's your emergency?*” [9].

Творчий метод Ж. Діккера вирізняється унікальним підходом до побудови сюжету, глибоким аналізом персонажів і ретельною роботою з текстом. Однією з характеристик його творчого методу є американізація оповіді, яка має особливості порівняно з іншими авторами, які звертаються до цієї тематики у своїх творах. Так, ідеться про локалізацію персонажів виключно в США, створення американського топонімічного простору без додавання європейського контексту.

Американоцентризм сприяє розвитку персонажів і загальній динаміці оповіді. Так, герої роману «Правда про справу Гаррі Квеберта» локалізуються в межах одного американського містечка Аврора з переплетінням різних часових ліній, що дає змогу зосередити увагу на розвитку цих персонажів, їхній еволюції. Саме атмосфера маленького американського містечка на узбережжі океану доповнює сюжетну лінію, допомагає у створенні напруження й інтриги, є елементом детективу: маленьке містечко є складовою частиною традиційного підходу для такого

типу романів – «убивця серед нас, будь-хто може виявитися кривавим головорізом». Персонажі романів Ж. Діккера, їхні мотивації та внутрішні конфлікти часто відображають американські цінності й стереотипи, характерні для прибережного містечка, на кшталт Аврори.

Жоель Діккер майстерно конструює творчу реальність і з роками набирає все більше популярності, підтримує реноме короля детективу XXI століття, сприяючи діалогу між європейською та американською літературними традиціями.

Отже, Жоель Діккер у романах майстерно використовує американську тематику, створюючи багатогарні, захопливі оповіді, що відображають складність і багатогранність американського життя. Його твори вирізняються детальним розробленням персонажів, інтригуючими сюжетними лініями

та глибоким зануренням у культурні й соціальні контексти США. Завдяки вмілому поєднанню детективних елементів з багатограним зображенням американської реальності, Ж. Діккер не лише привертає увагу читачів, а й пропонує їм глибше розуміння американського суспільства. Його підхід до створення романів робить значний внесок у сучасну літературу, водночас зберігаючи унікальність та оригінальність його авторського стилю. Таким чином, оповіді Жоеля Діккера стають вагомим внеском у літературний канон, що досліджує й відображає американську ідентичність і її численні аспекти.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в комплексному дослідженні індивідуального письменницького стилю й американоцентризму оповіді на прикладі таких романів, як «Справа Аляски» та «Книга Балтиморів».

ЛІТЕРАТУРА

1. Американоцентризм. URL: <https://v.gd/VY1Vvt> (дата звернення: 08.06.2024).
2. Діккер Ж. Зникнення Стефані Мейлер. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 784 с.
3. Діккер Ж. Книга Балтиморів. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 544 с.
4. Діккер Ж. Правда про справу Гаррі Квеберта. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 704 с.
5. Мусійчук С. Англiцизми у французькій мові та особливості їх перекладу. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. № 9 (1).
6. A Conversation with Joël Dicker. URL: <https://compulsivereader.com/2014/05/30/a-conversation-with-joel-dicker/> (дата звернення: 05.06.2024).
7. Bogaards P. On ne parle pas français: la langue française face à l'anglais. Bruxelles : De Boeck-Duculot, 2008.
8. Candel D., Humbley J. Les anglicismes: entre réalité linguistique et fait culturel. Paris : Editions Garnier, 2017. 91 p. URL: <http://tinyurl.com/ympu8349> (дата звернення: 11.06.2024).
9. Centrale de la police, quelle est votre urgence ? Le style américain du *best-seller* francophone contemporain. Open Edition Journals. URL: <https://journals.openedition.org/belphégor/3785> (дата звернення: 15.06.2024).
10. Ces anglicismes qui ont séduit nos plus grands écrivains. Le Figaro. URL: <http://surl.li/pzhnap> (дата звернення: 15.06.2024).
11. Dicker J. La Disparition de Stephanie Mailer. Éditions de Fallois, 2018. 640 p.
12. Dicker J. La Vérité sur l'affaire Harry Quebert. Éditions de Fallois. Éditions L'Âge d'Homme, 2012. 670 p.
13. Dicker J. Le Livre Des Baltimore. Éditions de Fallois, 2015. 480 p.
14. Frenglish. URL: <https://fr-academic.com/dic.nsf/frwiki/661735> (дата звернення: 12.06.2024).
15. Site officiel de Guillaume Musso. URL: <https://www.guillaumemusso.com/> (дата звернення: 02.10.2024).

REFERENCES

1. Amerikanocentrizm. Retrieved from: <https://v.gd/VY1Vvt> (data zvernennya: 08.06.2024).
2. Dikker, Zh. (2019). Zniknennya Stefani Mejler [The disappearance of Stephanie Mailer]. Vidavnictvo Starogo Leva. 784 s.
3. Dikker, Zh. (2019). Kniga Baltimoriv [The Baltimore Book]. Vidavnictvo Starogo Leva. 544 s.
4. Dikker, Zh. (2017). Pravda pro sprava Garri Kveberta [The truth about the Harry Quebert affair]. Vidavnictvo Starogo Leva. 704 s.
5. Musijchuk, S. (2013). Anglicizmi u francuzkij movi ta osoblivosti yih perekladu [Anglicisms in the French language and peculiarities of their translation]. Filologichni studiyi: Naukovij visnik Krivorizkogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu. 9 (1).

6. A Conversation with Joël Dicker. Retrieved from: <https://compulsivereader.com/2014/05/30/a-conversation-with-joel-dicker/> (last accessed: 05.06.2024).
7. Bogaards, P. (2008). *On ne parle pas français: la langue française face à l'anglais*. Bruxelles : De Boeck-Duculot.
8. Candel, D., & Humbley, J. (2017). *Les anglicismes: entre réalité linguistique et fait culturel*. Paris: Editions Garnier, 91 p. Retrieved from: <http://tinyurl.com/ympu8349> (last accessed: 11.06.2024).
9. Centrale de la police, quelle est votre urgence ? : Le style américain du best-seller francophone contemporain. Open Edition Journals. Retrieved from: <https://journals.openedition.org/belphegor/3785> (last accessed: 15.06.2024).
10. Ces anglicismes qui ont séduit nos plus grands écrivains. Le Figaro. Retrieved from: <http://surl.li/pznap> (last accessed: 15.06.2024).
11. Dicker J. (2018). *La Disparition de Stephanie Mailer*. Éditions de Fallois. 640 p.
12. Dicker, J. (2012). *La Vérité sur l'affaire Harry Quebert*. Éditions de Fallois / Éditions L'Âge d'Homme. 670 p.
13. Dicker, J. (2015). *Le Livre Des Baltimore*. Éditions de Fallois. 480 p.
14. Frenglish. Retrieved from: <https://fr-academic.com/dic.nsf/frwiki/661735> (last accessed: 12.06.2024).
15. Site officiel de Guillaume Musso. Retrieved from: <https://www.guillaumemusso.com/> (last accessed: 02.10.2024).

УДК 811.111'37

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.12>

АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ

Нана Мікава

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8526-7676
e-mail: mikavanani84@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена висвітленню діахронічного аспекту англомовної термінології міжнародних відносин. У роботі виокремлено основні етапи становлення англомовної терміносистеми міжнародних відносин; проаналізовано етимологію відповідних термінів в англійській мові. Початково міжнародні відносини базувалися на латині та французькій мові, які домінували в європейській дипломатії, але з піднесенням Великої Британії як світової супердержави у XVIII–XIX століттях англійська мова ставала все більш важливою. Після Першої світової війни англійська мова почала широко використовуватися в міжнародній дипломатії, що сприяло формуванню відповідної терміносистеми. Після Другої світової війни зі зростанням ролі Сполучених Штатів англійська мова закріпилася як основна мова міжнародних відносин, сприяючи подальшій стандартизації термінології. Кінець XX – початок XXI століть із процесами глобалізації та розвитком інформаційних технологій призвели до ще більшого поширення англійської мови в міжнародній сфері, інтегруючи нові терміни, що відповідають сучасним викликам. Таким чином, англійська терміносистема міжнародних відносин є продуктом багатоміжових змін та адаптацій, відображаючи еволюцію глобальних комунікацій і співпраці. Етимологія англійських термінів міжнародних відносин демонструє багатоміжовий процес запозичень та адаптацій, які відображають історичні, культурні й політичні впливи на формування цієї спеціалізованої лексики. Багато термінів походять із латинської, грецької та французької мов, що зумовлено домінуванням цих мов у європейській дипломатії та праві в різні історичні періоди. Зростання ролі Великої Британії та США у світовій політиці значно сприяло поширенню англійської мови та її термінології на глобальному рівні. Таким чином, етимологія англійських термінів міжнародних відносин є відображенням динамічного процесу культурних і мовних обмінів, які формували сучасну дипломатичну й правову мову.

Ключові слова: діахронія, етимологія, термін, терміносистема, міжнародні відносини.

ENGLISH TERMINOLOGY OF INTERNATIONAL RELATIONS: A DIACHRONIC ASPECT

Nana Mikava

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
Odesa I.I. Mechnikov National University
Dvoryanska, Str. 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8526-7676
e-mail: mikavanani84@gmail.com

Abstract. The article is devoted to highlighting the diachronic aspect of the English terminology of international relations. The work highlights the main stages of the formation of the English terminological system of international relations; the etymology of the corresponding terms in the English language is analyzed. Initially, international relations were based on Latin and French, which dominated European diplomacy, but with the rise of Great Britain as a world superpower in the 18th and 19th centuries, English became increasingly important. After the First World War, the English language began to be widely used in international diplomacy, which contributed to the formation of the appropriate terminology. After the Second World War, with the growing role of the United States, English established itself as the main language

of international relations, contributing to the further standardization of terminology. The end of the 20th – the beginning of the 21st century, with the processes of globalization and the development of information technologies, led to an even greater spread of the English language in the international sphere, integrating new terms that meet modern challenges. Thus, the English terminology of international relations is the product of many centuries of changes and adaptations, reflecting the evolution of global communications and cooperation. The etymology of English international relations terms demonstrates a centuries-old process of borrowings and adaptations that reflect historical, cultural and political influences on the formation of this specialized vocabulary. Many terms come from Latin, Greek and French, which was due to the dominance of these languages in European diplomacy and law in different historical periods. The growing role of Great Britain and the United States in world politics significantly contributed to the spread of the English language and its terminology at the global level. Thus, the etymology of English terms of international relations is a reflection of the dynamic process of cultural and linguistic exchanges that formed modern diplomatic and legal language.

Key words: *diachrony, etymology, term, term system, international relations.*

Актуальність вивчення термінології міжнародних відносин визначається декількома причинами. Сучасний світ стає все більш взаємозалежним, і взаємодія між країнами відбувається на всіх рівнях – політичному, економічному, культурному й соціальному. Для ефективного спілкування та співпраці необхідно мати чітке розуміння спеціалізованої термінології. Успішні дипломатичні відносини ґрунтуються на точності й розумінні термінів, що використовуються під час переговорів, укладання угод і ведення переговорних процесів.

Міжнародна торгівля, інвестиції та економічні угоди потребують глибокого знання специфічної лексики для коректного укладання контрактів і розв'язання фінансових питань. Правові документи, договори, угоди й інші юридичні акти вимагають точного використання термінології задля уникнення двозначностей і забезпечення юридичної визначеності. В умовах глобальних загроз, таких як тероризм, зміни клімату чи пандемії, міжнародна співпраця вимагає розуміння спеціалізованих термінів, щоб ефективно координувати зусилля на глобальному рівні [1; 2].

Для студентів, дослідників і викладачів, які займаються міжнародними відносинами, знання термінології є базовою необхідністю для якісного аналізу та проведення досліджень. Фахівці з інших дотичних сфер, зокрема журналісти, також потребують глибокого розуміння термінів, щоб правильно інформувати громадськість про події у світі й аналізувати їхній вплив на міжнародні відносини [3].

Усе вищезазначене підкреслює релевантність лінгвістичного дослідження англійської терміносистеми міжнародних відносин.

Мета статті полягає у висвітленні діахронічного аспекту англійської термінології міжнародних відносин.

Завдання роботи: 1) навести теоретичні передумови дослідження; 2) виокремити основні етапи становлення англійської терміносистеми міжнародних відносин; 3) проаналізувати етимологію відповідних термінів в англійській мові.

Предметом дослідження є етимологічні особливості англійських термінів міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження є англійська терміносистема міжнародних відносин.

Етимологія – це галузь мовознавства, яка займається вивченням походження, історії та розвитку слів. Основна мета етимології – дослідити, як слова з'явилися, як змінювалися їхні форми та значення з плином часу, а також виявити їхні первісні джерела. Етимологи досліджують, звідки походить слово, у яких мовах воно виникло, які корені має та які інші слова можуть бути пов'язані з ним.

Вивчення історичних змін слів охоплює аналіз того, як змінювалися їхні форми та значення протягом різних епох, що включає звукові зміни, зміни значень і граматичних форм. Досліджуючи подібності між словами в різних мовах, етимологія часто використовує порівняльний метод, що дає змогу виявити спільні корені й реконструювати протомови, з яких могли походити сучасні мови. Дослідження запозичених слів допомагає зрозуміти культурні й історичні контакти між різними народами [4]. Етимологія є важливою частиною мовознавства, оскільки вона допомагає не лише зрозуміти походження та розвиток слів, а й розкрити глибокі культурні,

історичні й соціальні зв'язки, які формували мови протягом століть.

Етапи становлення англійської терміносистеми міжнародних відносин можна окреслити так.

Ранній період (до XVIII століття). У цей час міжнародні відносини в основному ґрунтувалися на дипломатичних і військових зв'язках між монархіями й імперіями. Термінологія була обмежена, здебільшого базувалася на латині та французькій мові, які домінували в європейській дипломатії. Англійська мова почала інтегрувати деякі із цих термінів, але ще не стала основною мовою міжнародних відносин [5].

XVIII–XIX століття. Цей період ознаменувався піднесенням Великої Британії як світової супердержави, що значно вплинуло на розвиток англійської термінології в міжнародних відносинах. Поява нових термінів, пов'язаних із колоніалізмом, дипломатією та міжнародною торгівлею, сприяла розширенню англійського лексикону.

XX століття (після Першої світової війни). Після Першої світової війни англійська мова почала набирати популярності як мова міжнародної дипломатії. Утворення Ліги Націй, а пізніше Організації Об'єднаних Націй сприяло стандартизації термінології, яка використовувалася в міжнародних угодах і документах. Англійська терміносистема почала формуватися більш чітко і структуровано [6].

Після Другої світової війни. Цей період відзначився зростанням ролі Сполучених Штатів у міжнародних відносинах. Англійська мова стала основною мовою міжнародної дипломатії, торгівлі та права. З'явилися нові терміни, пов'язані з холодною війною, ядерною зброєю, правами людини й економічною співпрацею. Міжнародні організації, такі як ООН, НАТО, МВФ і Світовий банк, активно використовували англійську мову, що сприяло її подальшій стандартизації та поширенню.

Кінець XX – початок XXI століття. Глобалізація й розвиток інформаційних технологій призвели до ще більшого поширення англійської мови в міжнародних відносинах. З'явилися нові терміни, пов'язані з кібербезпекою, глобальним потеплінням, тероризмом та іншими сучасними викликами. Англійська терміносистема стала більш динамічною,

продовжує розвиватися у відповідь на нові глобальні тенденції й виклики [7].

Таким чином, становлення англійської терміносистеми міжнародних відносин є результатом історичних, політичних та економічних процесів, які формували глобальний ландшафт протягом століть.

Етимологія англійських термінів міжнародних відносин демонструє, як історичні, політичні й культурні події вплинули на формування спеціалізованого лексикону. Розглянемо кілька прикладів за матеріалами англійських словників [8; 9].

Лексична одиниця *diplomacy* походить від французького «*diplomatie*», що, у свою чергу, має корені в грецькому «*diploma*», яке означало «складений документ». У римські часи «*diploma*» означало офіційний документ, що давав певні права чи привілеї. Сучасне значення пов'язане з практикою ведення переговорів між державами.

Лексична одиниця *ambassador* має коріння в латинському «*ambactus*», що означало «слуга» або «посланець». Вона перейшло в старофранцузьке «*ambassadeur*» і середньоанглійське «*ambassadour*», набуваючи значення офіційного представника держави.

Ще одна широкоживана номінація – *treaty* – походить від латинського «*tractatus*», що означало «розгляд» або «угода». Через старофранцузьке «*traité*» вона перейшла в англійську мову, де стала означати формальну угоду між державами.

Лексична одиниця *sovereignty* походить від латинського «*superanus*», що означало «верховний» або «вищий». Вона перейшла в старофранцузьке «*souveraineté*», а звідти в англійську мову, набуваючи значення верховної влади або суверенітету держави.

Слово *embargo* походить від іспанського «*embargar*», що означало «забороняти». Воно потрапило в англійську мову в XVI столітті, набуваючи значення офіційної заборони на торгівлю з певною країною.

Sanction походить від латинського «*sanctio*», що означало «освячення» або «ухвала». У середньоанглійській мові це слово означало офіційний дозвіл, але згодом стало також означати покарання або заходи впливу, особливо в міжнародному контексті.

Слово *alliance* походить від старофранцузького «*aliance*», що, у свою чергу, походить від латинського «*alligantia*», що означало

«зв'язування» або «союз». У англійській мові воно стало означати договір між державами про співпрацю або взаємодопомогу.

Лексична одиниця *protocol* походить від грецького «*protokollon*», де «*proto-*» означає «перший», а «*kollon*» – «клей» або «лист». Спочатку це стосувалося першого листа, прикріпленого до рукопису, але згодом стало означати офіційний порядок або набір правил, які використовуються в дипломатії та міжнародних відносинах.

Слово *consul* походить від латинського «*consul*», що було титулом одного з двох головних посадовців Римської республіки. В англійській мові це слово набуло значення офіційного представника, який захищає інтереси громадян своєї країни в іншій державі.

Visa походить від латинського «*charta visa*», що означало «побачений документ». Це перейшло у французьке «*visé*», означаючи підтверджений або перевірений документ, і згодом стало означати дозвіл на в'їзд або перебування в іншій країні.

Слово *extradition* походить від латинського «*ex-*» (поза) і «*traditio*» (передача). Це означало передачу особи або речі від однієї юрисдикції до іншої. У сучасному значенні це слово стосується процесу видачі злочинця з однієї держави іншій на підставі міжнародного договору.

Термін *diplomatic immunity* складається з двох частин. «*Diplomatic*» походить від грецького «*diploma*», як описано вище, а «*immunity*» походить від латинського «*immunitas*», що означало звільнення від обов'язків або покарань. У сучасному значенні це означає привілей, який надається дипломатам, що звільняє їх від юрисдикції місцевих законів.

Слово *embassy* походить від старофранцузького «*ambassade*», що, у свою чергу, походить від латинського «*ambactus*», означаючи «посланець» або «слуга». У сучасному значенні це офіційне представництво однієї держави в іншій, де працюють дипломати й посол.

Наведені приклади демонструють, що терміни міжнародних відносин мають глибоке історичне коріння й відображають складні процеси, які формували сучасну дипломатію та міжнародне право.

Отже, висновок про етапи становлення англійської терміносистеми міжнародних відносин можна зробити, урахувавши вплив історичних, політичних і культурних

подій, що сприяли її формуванню. Початково міжнародні відносини базувалися на латині та французькій мові, які домінували в європейській дипломатії, але з піднесенням Великої Британії як світової супердержави у XVIII–XIX століттях англійська мова ставала все більш важливою. Після Першої світової війни англійська мова почала широко використовуватися в міжнародній дипломатії, що сприяло формуванню відповідної терміносистеми. Після Другої світової війни зі зростанням ролі Сполучених Штатів англійська мова закріпилася як основна мова міжнародних відносин, сприяючи подальшій стандартизації термінології. Кінець XX – початок XXI століття з процесами глобалізації та розвитком інформаційних технологій призвели до ще більшого поширення англійської мови в міжнародній сфері, інтегруючи нові терміни, що відповідають сучасним викликам. Таким чином, англійська терміносистема міжнародних відносин є продуктом багатовікових змін та адаптацій, відображаючи еволюцію глобальних комунікацій і співпраці.

Етимологія англійських термінів міжнародних відносин демонструє багатовіковий процес запозичень та адаптацій, які відображають історичні, культурні й політичні впливи на формування цієї спеціалізованої лексики. Багато термінів походять із латинської, грецької та французької мов, що зумовлено домінуванням цих мов у європейській дипломатії та праві в різні історичні періоди. Наприклад, слова «*diplomacy*» і «*protocol*» мають грецьке походження, «*ambassador*» і «*treaty*» – латинське, а «*embargo*» – іспанське. Такі терміни, як «*consul*», «*visa*» й «*sanction*», демонструють, як англійська мова інтегрувала й адаптувала іноземні слова, зберігаючи їхні основні значення, але також надаючи їм нові нюанси відповідно до сучасних потреб міжнародних відносин. Зростання ролі Великої Британії та США у світовій політиці значно сприяло поширенню англійської мови та її термінології на глобальному рівні. Таким чином, етимологія англійських термінів міжнародних відносин є відображенням динамічного процесу культурних і мовних обмінів, які формували сучасну дипломатичну й правову мову.

Перспективою дослідження є аналіз парадигматичних зав'язків між компонентами англомовної терміносистеми міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zürn M. From Interdependence to Globalization. *Handbook of International Relations*. Newbury Park, CA : Sage, 2002. P. 235–254.
2. Solodka A. Features of legal terminology translation. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. № 2 (4). P. 68–74. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230204.09> (дата звернення: 28.05.2024).
3. Plowman K., Wilson C. Strategy and Tactics in Strategic Communication: Examining their Intersection with Social Media Use. *International Journal of Strategic Communication*. 2018. № 12:2. P. 125–144.
4. Halliday M.A.K., Hasan R. Language, context, and text. Oxford : Oxford University Press, 1989. 234 p.
5. Gibbons J. Language and the Law. London and New York : Longman, 1994. 316 p.
6. Hughes G. Political correctness: A history of semantics and culture. Wiley-Blackwell, 2010. 320 p.
7. Maxfield S. International Development. *Handbook of International Relations*. Newbury Park, CA : Sage, 2002. P. 462–479.
8. The Oxford English Dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 28.05.2024).
9. Legal dictionary. URL: <https://dictionary.law.com/> (дата звернення: 28.05.2024).

REFERENCES

1. Zürn, M. (2002). From Interdependence to Globalization. In W. Carlsnaes, & T. Risse, & B. Simmons (Eds.), *Handbook of International Relations*. Newbury Park, CA: Sage, 235–254.
2. Solodka, A. (2023). Features of legal terminology translation. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2 (4), 68–74. Retrieved from: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230204.09>.
3. Plowman, K., Wilson, C. (2018). Strategy and Tactics in Strategic Communication: Examining their Intersection with Social Media Use. *International Journal of Strategic Communication*. 12:2, 125–144.
4. Halliday, M.A.K., & Hasan, R. (1989). Language, context, and text. Oxford: Oxford University Press. 234 p.
5. Gibbons, J. (1994). Language and the Law. London and New York: Longman. 316 p.
6. Hughes, G. (2010). Political correctness: A history of semantics and culture. Wiley-Blackwell. 320 p.
7. Maxfield, S. (2002). International Development. In W. Carlsnaes, & T. Risse, & B. Simmons (Eds.), *Handbook of International Relations*. Newbury Park, CA: Sage, 462–479.
8. The Oxford English Dictionary. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/>.
9. Legal dictionary. Retrieved from: <https://dictionary.law.com/>.

УДК 37.016: 81-028.31:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.13>

МАЙБУТНІ ФАХІВЦІ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ

Наталія Московчук

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри лінгводидактики та іноземних мов
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
вул. Кузнечна, 1, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-2232-9072
e-mail: moskovchuknata85@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена актуалізації проблеми професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей і формування їхньої українськомовної професійно-комунікативної компетентності. Заявлено про необхідність упровадження дієвих методів покращення навичок спілкування державною мовою, що можуть бути реалізовані в межах курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Із цією метою запропоновано залучати здобувачів вищої технічної освіти до створення користувацького медіаконтенту за змістом дисципліни. Відповідно до специфіки творчого завдання, майбутні фахівці технічних спеціальностей розвиваються як суб'єкти освітньої діяльності, що виявляється в діалогічній взаємодії та партнерстві в процесі професійно-мовленнєвої підготовки. Для цього здійснено теоретичний аналіз поняття «суб'єкт» з погляду філософії, психології, педагогіки й галузі виробництва й поширення контенту. Дослідження поняття «суб'єкт» спиралося на виділені й теоретично обґрунтовані закономірності становлення суб'єктності учасників освітнього процесу і творців користувацького медіаконтенту. З огляду на специфіку методу залучення майбутніх фахівців технічних спеціальностей до створення користувацького медіаконтенту й аналіз категорійного апарату щодо поняття «суб'єкт», уточнено це поняття в контексті освітнього процесу й визначено, що «суб'єкт» – це людина, яка виявляє високий рівень активності в процесі діяльності, до якої залучена, відносно самостійність, системність і послідовність у діях, прагнення до досягнення освітньої мети, здатність до самоаналізу й саморозвитку. Освітній медіаконтент, який здатні генерувати студенти, а саме користувацький медіаконтент, розглянуто щодо його функціонального складника та місця в процесі комунікації. Визначено, що залежно від царини, у якій зароджується й функціонує медіаконтент, він набуває певної специфіки й щодо мети, і щодо ролі в процесі комунікації. Крім того, різними будуть пріоритетні складники процесу творення та сприйняття медіаконтенту: кодування, передача, декодування або інтерпретація. Зміна акцентів може стосуватися й змісту медіаконтенту.

Ключові слова: суб'єкт, мовленнєва підготовка, технічні спеціальності, комунікативна компетентність, користувацький медіаконтент.

FUTURE SPECIALISTS OF TECHNICAL SPECIALTIES AS SUBJECTS OF PROFESSIONAL LANGUAGE TRAINING

Natalia Moskovchuk

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Linguistics and Foreign Languages,
State University Intelligent Technologies and Telecommunications
Kuznechna Str., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2232-9072
e-mail: moskovchuknata85@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the actualization of the problem of professional and language training of future specialists in technical specialties and the formation of their Ukrainian-language professional and communicative competence. The need to introduce effective methods of improving communication skills in the national language, which can be implemented within the course “Ukrainian Language (for Professional Purposes)” is stated. For such purpose, it is proposed to involve students of higher technical

education in the creation of user-generated media content in the content of the discipline. In accordance with the specifics of the creative task, future specialists in technical specialties develop as subjects of educational activity, which is appeared in dialogic interaction and partnership during professional and language training. In this reason, a theoretical analysis of the concept of "subject" was carried out from the point of view of philosophy, psychology, pedagogy and the field of content production and distribution. The study of the concept of "subject" was based on the identified and theoretically substantiated patterns of participants' subjectivity formation in the educational process and creators of user media content. Considering the specifics of the method of involving future specialists in technical specialties in the creation of user-generated media content and the analyzing the categorical apparatus regarding the concept of "subject", this concept was clarified in the context of the educational process and it was determined that a "subject" is a person who shows a high level of activity in the process of activity in which he or she is involved, relative independence, systematic and consistent actions, the desire to achieve an educational goal, the ability to self-analysis and self-development. The educational media content that students are able to generate, namely user-generated media content, is considered from the point of view of its functional component and its place in the communication process. It is determined that depending on the area in which the media content originates and functions, it acquires certain specifics in terms of both purpose and role in the communication process. In addition, the priority components of the process of creating and perceiving media content will be different: encoding, transmitting, decoding, or interpreting. The change in emphasis may also affect the content of media content.

Key words: *subject, language training, technical specialties, communication competence, user-generated media content.*

У сучасному освітньому дискурсі вищої школи триває безперервний пошук ефективних способів і механізмів формування конкурентоспроможної та гармонійно розвиненої особистості майбутнього фахівця. Проблема українськомовної підготовки здобувачів вищої освіти останнім часом усе більше спрямована на вдосконалення навичок спілкування й покращення культури мовлення в освітньому та фаховому середовищі. Така позиція потребує активної взаємодії учасників освітнього процесу, що функціонують на засадах рівності, добровільності, довіри й взаємодоповнюваності. Відповідно, уточнюється й доповнюється методологічна площина, що має відповідати потребам сьогодення. Зокрема, стосовно українськомовної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей, яка відбувається в межах курсу дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», зауважимо, що процесуально-технологічний компонент цієї дисципліни ґрунтується на дотриманні принципів діалогічності. У практиці цей принцип поряд з іншим зреалізований і на рівні добору вправ і завдань до дисципліни. Одним із таких завдань є залучення студентів до створення користувачького медіаконтенту, що слугує додатковим актуальним методом формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей і дає змогу студентам на практиці закріпити набуті знання, збагатити

комунікативний досвід та урізноманітнити типи професійно-комунікативних ситуації. Цей метод формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності зумовлює необхідність суб'єкт-суб'єктного виміру взаємодії її учасників. Тобто успішність українськомовної підготовки майбутніх фахівців і запропонованого методу залежить від суб'єктної позиції студентів.

У спробах розширити наукове розуміння проблемного поля становлення суб'єктності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі українськомовної підготовки ми спиралися на базові ідеї про категорію «суб'єкт». У різний час і відповідно до власного методологічного підходу ця тема входила до кола наукових інтересів представників психологічної та філософської наукової думки (Л.К. Велитченко, В. Декомб, С.Б. Кузікова, С. Ложьє, О.А. Лукасевич, В.І. Менжунлін, С.Л. Рубінштейн, Т.О. Татенко, Л.М. Ткачук). Визначено, що існує низка трактувань поняття «суб'єкт». Більшість із них суголосні й розуміють суб'єкт як людину на вищому рівні активності, цілісності, інтегративності, автономності; суб'єкт виявляється в прагненні до саморозвитку і творчості. Така парадигма розуміння категорії «суб'єкт» інтегрована в основу сучасного обґрунтування суб'єктності й суб'єктної позиції учасників освітнього процесу (О.М. Балакірева, В.О. Вовк, Т.С. Гурлева, Ю.М. Косенко, Р.Я. Левін, О.О. Лінник, В.В. Москаленко,

Л.В. Тищенко) та медіакомунікації (А. Брунс, К.О. Горська, Г. Дженкінс, В.В. Різун, Ж. Фідалго). Аналіз актуальних досліджень проблеми суб'єктності в освітньому просторі дав змогу застосувати напрацьовані теоретичні положення в площині суб'єкт-суб'єктної взаємодії процесу українськомовної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей, зокрема в аспекті залучення студентів до створення користувацького медіаконтенту як методу формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Мета статті – дослідження проблемного поля суб'єктності майбутніх фахівців в аспекті залучення студентів до створення користувацького медіаконтенту як методу формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Донині в сучасній науковій педагогічній думці й терміносистемі виробництва та поширення контенту, що також дотична до нашого дослідження, не простежується єдиного підходу до тлумачення поняття «суб'єкт». Та ж одиниця (соціальна інстанція) в різних видах діяльності може бути й у ролі суб'єкта, і в ролі об'єкта. Для конкретизації суб'єктів звернемося до тлумачення цього поняття.

Для В.О. Татенко суб'єкт є носій психічного, суб'єктивного, який ототожнює себе з власною психікою. Психолог описує механізм, у межах якого й існує суб'єкт: людина з погляду на власну суб'єктність відкривається собі передусім як діяч, як «носії діяльності й пізнання», що виявляє відносну суб'єктну незалежність від впливу зовнішніх причин. [1, с. 35]. В аспекті нашого дослідження цінним є також тлумачення суб'єктності як схильності до відтворення, творіння себе у відповідних, а часом і несприятливих умовах. Суб'єктність, за визначенням науковця, відображає насамперед характер активності людини як суб'єкта й розкривається в таких поняттях, як «вільний», «самостійний», «автономний», «ініціативний», «творчий», «оригінальний» [2]. Саме ці категорії є фундаментальними для сучасної освіти загалом і мовленнєвої підготовки зокрема.

Л.К. Велитченко також аналізує поняття «суб'єкт» з погляду психології та визначає

його як прояв самості індивіда і її трансформації відповідно до умов суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносин. Атрибутом суб'єкта в суб'єкт-об'єктних зв'язків є особистість, а в суб'єкт-об'єктних – діяльність. Оскільки за своїм призначенням діяльність та особистість є «інструментом» суб'єкта, вони мають аналогічну структуру. Відмінність діяльності й особистості визначається відмінністю об'єкта й дії з ним [3].

Концепт «суб'єкт» глибоко проаналізував філософ Венсан Декомб, який створює концепцію суб'єкта як дієвця, сформованого не своїм внутрішнім світом, а своєю дією, моделлю якої є інституція соціального життя. Практична суб'єктивність Венсана Декомба виростає з його критики рефлексивної парадигми філософії свідомості й є здатністю дієвця взяти на себе відповідальність за власну дію [4]. Ці висновки загалом є розвитком ідеї французької школи соціології. Власний погляд на «суб'єкт» і «суб'єктність» сформувала й Сандра Лож'є, яка працює в рідичі лінгвістичної феноменології, визначеної філософією повсякденного мовлення. Філософ висуває концепцію «депсихологізованої суб'єктивності», що зосереджена на зворотному боці здатності дієвця діяти за правилом у межах інституційної парадигми практики, а саме на крихкості й вразливості будь-якої людської дії, на її поразках і труднощах і загалом на небажанні суб'єкта бути дієвцем і брати на себе відповідальність за свою дію. Сандра Лож'є відстоює скептичне розуміння суб'єктивності як властивості дії делокалізованого суб'єкта мовлення і знання, його здатності навіть своєю нездатністю виражати соціальну природність людського способу життя [5]. Унікальні версії теорії суб'єктивізму В. Декомба та С. Лож'є мають спільне уявлення про самореферентність займенника «Я», який нібито відсилає до певного об'єкта, вони розвивають тези про формування суб'єктивного розуму об'єктивним (соціальним) розумом, а також соціального експресивізму, тобто повної присутності соціального суб'єкта в тому, що він робить і каже, так окреслюють проблематику соціального суб'єкта як дієвця, тобто як суб'єкта мовлення й дії.

В.В. Москаленко суб'єктність особистості трактує як саморозвиток індивідом власної психіки на основі потенційних мож-

ливостей, що реалізується в умовах, у яких інтеріндивідуальна взаємодія виявляється як інтерсуб'єктна, суб'єкт-суб'єктна взаємодія. «Процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії, – зазначає вчена, – це не проста інтеракція, а процес взаємної згоди людей приймати впливи один на одного за умов, що вони ставляться до себе й до іншого як до автономного, суверенного суб'єкта активності і як до цінності. Інтерсуб'єктна взаємодія розуміється нею як трансцендентальне взаємопроникнення, взаємне зумовлювання суб'єктів взаємодії, як спільно-взаємна зануреність суб'єктів у специфічні дискурси. У цьому сенсі констатується, що факт взаємодії є породжуючим, бо породжує нову реальність, нові смисли в силу взаємовпливу. Сутність цього процесу полягає не просто у факті передачі й прийомі інформації, а у «створенні нової інформації, загальної для суб'єктів взаємодії й такої, що породжує їх спільноту» [6, с. 16–17].

Т.С. Гурлева розглядає суб'єктність як здатність бути суб'єктом, ініціювати й реалізовувати різні види діяльності. Від суб'єктності окремої людини й людей, які становлять певну спільність, зазначає дослідниця, залежить і якість спілкування, й інтерсуб'єктна взаємодія. Цінними для нас є міркування дослідниці щодо конкретної території спілкування, а саме освітній простір, у якому взаємодіють між собою різні учасники навчального процесу, впливаючи одне на одного, сприяючи якісним змінам як окремого суб'єкта, так й інших осіб, які вступають у контакт, на основі партнерства і співробітництва [7].

Щодо освітнього простору вищої школи В.О. Вовк влучно зауважує, що освітній простір стає траєкторією потенційного саморозвитку студента як активно включеного суб'єкта в педагогічну взаємодію, простором набуття майбутніми фахівцями досвіду творчої діяльності, трансформації і збагачення особистості. В.О. Вовк наголошує на тому, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія реалізує базову потребу особистості в залученні її до соціуму й культури суспільства на основі рівноправного партнерства, характеризує готовність суб'єктів навчання до взаєморозуміння й взаємоповаги в процесі спілкування та діяльності, стає запорукою збереження індивідуальності, унікальності, різнорівневості й різноплановості в зді-

бностях, можливостях, інтересах, потребах особистості.

Нам імпонує погляд авторки щодо певної свободи студента в освітньому просторі й реалізації його творчого потенціалу. Ці аспекти посідають чільне місце в дефініції суб'єктної позиції майбутнього фахівця, яку В.О. Вовк визначає як інтегративний багатокомпонентний психологічний феномен, який визначається системою особистісно-значущих, ціннісно-сміслових ставлень до процесу навчання, до обраної професії, до себе як до фахівця й до свого майбутнього професійного шляху, спрямованих на саморозвиток, самоактуалізацію та відображення авторства, цілісності, індивідуальності, самостійності, унікальності, здатності до рефлексії, свободи вибору та вчинкової активності [8, с. 26–27].

Бачимо, що ідея розвитку дуальних функцій учасників освітнього процесу є домінантною в сучасній освіті. Так само одна одиниця (соціальна інстанція) може бути й у ролі суб'єкта, і в ролі об'єкта й у галузі виробництва та поширення контенту. Традиційне визначення суб'єктів медіакомунікації лише як конкретного соціального індивіда чи консолідованої групи осіб, які цілеспрямовано використовують медію для організації комунікативної взаємодії з іншими суб'єктами, сьогодні виявилось застарілим через зміну ролей і перерозподіл функцій між цими суб'єктами. К.О. Горська вважає, що діяльність особи, яка бере участь у створенні медіаконтенту, може варіюватися від власне самостійного створення унікального контенту до впорядкування чи розширення первинної інформації шляхом додавання аналітики, статистики, експертних оцінок тощо. До категорії авторів медіаконтенту науковець зараховує як професійних журналістів, блогерів або фрилансерів, так і споживачів, які генерують контент; авторів як текстових творів, так і відео-, аудіо-, фотоконтенту тощо; виробників як первинного, так і вторинного контенту, що підвищують цінність уже наявних матеріалів. Хоча не всі дослідники підтримують таку позицію, висловлюючи думку про пріоритетність параметра професіоналізму як важливого під час виділення суб'єктів, К.О. Горська влучно зауважує, що набір якісних характеристик, які можуть пояснювати професіоналізм як визначальну категорію, не є стійким, тоді як відгук масової аудиторії

на матеріали автора є безперечною ознакою його суб'єктності [9, с. 31].

Споживачі медіаконтенту демонструють сили до генерування контенту подекуди в обсягах, які не поступаються тим, що їх пропонують професійні медіа. У контексті превалювання сьогодні суб'єкто-суб'єктного підходу до процесу комунікації та зростання ролі користувачького медіаконтенту можна говорити про оновлення типології споживачів медіа, яких тепер можемо характеризувати за ознакою активності. Активні споживачі (аудиторія) медіа створюють контент самостійно чи коментують контент медіа. Однак незалежно від обсягів внеску, вони постають у статусі суб'єкта, що має творчий потенціал, учиться й удосконалює свої навички. Прагнення до виявлення активності в процесі створення користувачького медіаконтенту через пошук, отримання, споживання, передачу, виробництво та поширення інформації стимулює й розвиває творчий потенціал цієї категорії активних споживачів медіаконтенту, по суті, суб'єктів процесу творення користувачького медіаконтенту. Сучасна молодь, зокрема студентство, виявляє інтерес і прагнення до подібної активності. Продукт, який здатні генерувати студенти, а саме користувачький медіаконтент, варто розглянути щодо його функціонального складника та його місця в процесі комунікації.

Розглянемо кілька моделей комунікації. Варто згадати одну з перших моделей, що запропонована ще Аристотелем у праці «Риторика». Давньогрецький філософ розділяв мовлення на три елементи: оратор, предмет промови й слухачі.

Американський дослідник Г. Лассвелл у 1948 році запропонував популярну модель комунікації [10]. Він виділяє п'ять запитань, які послідовно виникають і відтворюють процес комунікації:

Хто говорить? – Комунікант.

Що говорить? – Медіаконтент.

Через який канал? – Медіа.

Кому? – Аудиторія.

З яким ефектом? – Ефекти.

В.В. Різун звертає увагу на диференціацію ролі контенту в масовій і медіакомунікаціях. Так, для представників медіа створення інформаційних продуктів, на думку автора, «розглядається як основна мета й завдання», натомість, наприклад, для маркетологів або

піарників контент є засобом реалізації контент-стратегії чи «створення позитивного іміджу організації в свідомості громадян» [11, с. 36].

Отже, залежно від царини, у якій зароджується й функціонує медіа контент, він набуває певної специфіки й щодо мети, і щодо ролі в процесі комунікації. Крім того, різними будуть пріоритетні складники процесу творення та сприйняття медіаконтенту: кодування, передача, декодування або інтерпретація. Зміна акцентів може стосуватися й змісту медіаконтенту.

Широко розкривається потенціал медіаконтенту в освітньому просторі. Ідея формування суспільства знань, проголошена ЮНЕСКО в доповіді «До суспільств знань», стимулює популяризацію освітнього контенту [12]. Теоретики цієї концепції розглядають інформацію як інструмент знання, а не власне знання, а інформаційне суспільство – як засіб створення справжнього суспільства знань. Тож пріоритетними в освітньому просторі стають розвиток інформаційної культури і трансформація особистості, що усвідомлює себе як виробника знань. Відповідно, освітній процес вищої школи серед іншого спрямований і на формування активної творчої позиції студента. Сучасні педагогічні методи та прийоми підготовки майбутніх фахівців мають охоплювати максимальний спектр дієвих способів ствердження такої позиції здобувача вищої освіти. Розвиток мультимедійних технологій та інтернету, безперечно, розширюють можливості самоосвіти. Широкі можливості впровадження мультимедійних технологій в освітній процес полягають не лише в можливості самостійно отримувати знання й оптимізувати процес навчання, а й у різноманітненні педагогічних прийомів. Саме тут вбачаємо потенціал освітнього користувачького медіаконтенту.

Аналіз категорійного апарату, окреслений у ході нашого дослідження, дає змогу уточнити поняття «суб'єкт» у контексті освітнього процесу. Суб'єкт – людина, що виявляє високий рівень активності в процесі діяльності, до якої залучена, відносно самостійність, системність і послідовність у діях, прагнення до досягнення освітньої мети, здатність до самоаналізу й саморозвитку. Інтегруючи зміст окреслених дефіні-

цій у проблемне поле залучення студентів до створення користувацького медіаконтенту як методу формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей, можемо визначити таке:

1) становлення студента під час засвоєння дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» і виконання творчого завдання зі створення користувацького медіаконтенту як суб'єкта відбувається за умови його участі у відповідних формах діяльності, кожна з яких опосередковується змістом дисципліни, форматом користувацького медіаконтенту й особистісними якостями;

2) ступінь суб'єктності майбутнього фахівця визначається рівнем усвідомленості мети та значення виконуваного завдання, вияву ініціативи, авторським внеском у створений продукт, мірою участі у виконанні творчого завдання (індивідуального чи групового), саморегуляцією щодо якості продукту й термінів виконання.

Отже, визначене поняття «суб'єкт» і принципи організації українськомовної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей, оснований на ідеї компетентнісного підходу, загалом визначають студента, залученого до створення користувацького медіаконтенту, як свідому й цілеспрямовану особистість, яка формує свою українськомовну професійно-комунікативну компетентність, здійснюючи активну творчу діяльність у межах зазначеного завдання. Ураховуючи окреслену специфіку суб'єктності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у контексті виконання творчого завдання зі створення користувацького медіаконтенту за змістом дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», вважаємо, що необхідно розробити типологію освітнього користувацького медіаконтенту й інструкції щодо його створення, що сприятиме структурованості та ефективності цього виду роботи й максимально розкриє потенціал визначеного методу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи психології : підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. 3-є вид. Київ : Либідь, 1997. 632 с.
2. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок* : філософсько-психологічні студії / заг. ред. В.О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 316–358.
3. Велитченко Л.К. Суб'єкт і його атрибутивні категорії. *Наука і освіта*. 2008. № 4–5. С. 69–79.
4. Descombes V. Le complément de sujet. Enquête sur le fait d'agir de soi-même. Paris : Gal limard, 2004.
5. Laugier S. Le sujet de la certitude. *Wittgenstein, dernières pensées. Sous la dir / de J. Bouveresse, S. Laugier, J.-J. Rosat*. Marseille : Agone, 2002. P. 237–264.
6. Соціально-психологічні засади становлення суб'єкта економічної соціалізації : монографія / за наук. ред. В.В. Москаленко. Київ, 2011. 369 с. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/monogr.pdf>.
7. Гурлева Т.С. Суб'єктність як основа особистісного розвитку взаємодіючих учасників освітнього процесу. *Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності* : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С. 40–52.
8. Вовк В.О. Психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції майбутнього фахівця. *Психологічний часопис*. 2017. № 6 (10). С. 25–34.
9. Горська К.О. Медіаконтент цифрової доби: трансформації та функціонування : дис. ... докт. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01. Київ, 2016. 449 с.
10. Lasswell H. The Structure and Function of Communication in Society. *The Process and Effects of Mass Communication*. Chicago, 1971.
11. Різун В.В. Теорія масової комунікації : підручник для студентів. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.
12. Towards knowledge societies. UNESCO World Report. UNESCO Publishing. Paris, 2005, 226 p. ISBN 92-3-104000-6.

REFERENCES

1. Kyrychuka, O.V., & Romentsia, V.A. (Eds.). (1997). *Osnovy psykhoholii: pidruchnyk*. [Basics of psychology: textbook] 3-ye vyd. K.: Lybid, 632 s. [in Ukrainian].
2. Tatenko, V.O. (2006). *Subiektno-vchynkova paradyhma v suchasnyy psykhoholii* [The subject-act paradigm in modern psychology]. *Liudyna. Subiekt. Vchynok* : Filosofovsko-psykhoholichni studii / zah. red. V.O. Tatenka. K. : Lybid. S. 316–358 [in Ukrainian].

3. Velytchenko, L.K. (2008). Subiekt i yoho atrybutyvni katehorii [The subject and its attributive categories]. *Nauka i osvita*. № 4–5. S. 69–79 [in Ukrainian].
4. Descombes, V. (2004). *Le complément de sujet. Enquête sur le fait d’agir de soi-même*. Paris: Gal limard.
5. Laugier, S. (2002). *Le sujet de la certitude*. In: Wittgenstein, dernières pensées. Sous la dir. de J. Bouveresse, S. Laugier, J.-J. Rosat (pp. 237–264). Marseille: Agone.
6. Moskalenko, V V. (Eds.). (2011). *Sotsialno-psykholohichni zasady stanovlennia subiekta ekonomichnoi sotsializatsii: monohrafiia* [Socio-psychological principles of becoming a subject of economic socialization: monograph]. Kyiv, 369 s. Elektronnyi resurs: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/monogr.pdf> [in Ukrainian].
7. Hurlieva, T.S. (2020). Subiektnist yak osnova osobystisnoho rozvytku vzaiemodiiuchykh uchasykyv osvitnoho protsesu [Subjectivity as the basis of personal development of interacting participants in the educational process]. *Osvitnii prostir v konteksti humanistychnoi paradyhmy: psykholohichni priorytety suchasnosti : zbirnyk naukovykh prats / za red. S.D. Maksymenka*. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. S. 40–52 [in Ukrainian].
8. Vovk, V.O. (2017). *Psykholoho-pedahohichni chynnyky rozvytku subiektnoi pozytsii maibutnoho fakhivtsia* [Psychological and pedagogical factors in the development of the subject position of the future specialist]. *Psykholohichni chasopys*. № 6 (10). S. 25–34 [in Ukrainian].
9. Horska, K.O. (2016). *Mediakontent tsyfrovoi doby: transformatsii ta funktsionuvannia : dys. ... d-ra nauk iz sotsialnykh komunikatsii* [Media content of the digital age: transformations and functioning: dis. ... Doctor of Sciences in Social Communications]: 27.00.01. 449 s. [in Ukrainian].
10. Lasswell, H. (1971). *The Structure and Function of Communication in Society* [Text] / Harold D. Lasswell // *The Process and Effects of Mass Communication*. Chicago.
11. Rizun, V.V. (2008). *Teoriia masovoi komunikatsii* [Theory of mass communication]: pidruch. dlia stud. K.: Prosvita. 260 s. [in Ukrainian].
12. *Towards knowledge societies. UNESCO World Report*. UNESCO Publishing, Paris, 2005, 226 pp. ISBN 92-3-104000-6.

УДК 378.016:811.162.1]:316.722:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.14>

КУЛЬТУРНІ КОМПОНЕНТИ У ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗБАГАЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ Й ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Олексій Павлюк

доктор філософії у галузі богослов'я,
старший викладач кафедри української мови
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-9520-545X
e-mail: aleks.pawluk@gmail.com

Інна Завальнюк

доктор філологічних наук, професор
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3993-9555
e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Валентина Богатько

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3634-9488
e-mail: bogatkovv@i.ua

Анотація. Польська навчальна література в закладах вищої освіти України є передумовою реалізації навчальної програми майбутніх філологів. Як і в кожній навчальній дисципліні, література курсу польської мови проходить свої етапи формування й розвитку. Культурні компоненти в таких посібниках залишаються невід'ємною і сталою частиною презентації й розуміння польської культури. У XXI столітті сучасні методики викладання іноземної мови приділяють особливу увагу соціокультурному складникові. Завдяки поєднанню процесу поглибленого вивчення культури (її особливостей) і пережитого своєрідного культурного досвіду, пов'язаного з буденністю польського життя, формується здатність розуміння міжкультурної комунікації.

Мета статті – на основі базової літератури з вивчення польської мови (*Krok po kroku 1–2, Hurra!!! Po Polsku 1, 2, 3, Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1–2*) виокремити елементи культури в навчальному процесі в закладі вищої освіти й охарактеризувати представлені культурні складники як елементи всебічного мовно-культурного формування майбутнього спеціаліста.

Методи. Основним методом дослідження був метод аналізу культурологічної тематики в навчальних матеріалах. Функціональний метод використано для систематизації культурних концептів. Також застосовано дискурс-аналіз вибраних культурних концептів і їх переклад.

Результати. Виокремлено групи культурних складників, які безпосередньо знаходимо в підручниках з польської мови. Охарактеризовано поняття з культурним контекстом, характерні для реалій суспільства Польщі. Виокремлено групи слів, що належать до польських культурних традицій і представників творення соціокультурного сьогодні. Визначено основні етапи знайомства й засвоєння культурного елементу відповідно до мовних компетенцій. Здійснено порівняльний аналіз посібників з вивчення польської мови щодо пропозиції культурного контексту.

Оригінальність. Низку підручників з польської мови 2010–2023 років видання на тему культурного складника ще ніхто не вивчав. Матеріал може слугувати основою для дослідження підручників поль-

ської мови й функціонального застосування текстів з елементами культури у формуванні міжкультурного мовознавця.

Ключові слова: польська мова, міжкультурна комунікація, культурний контекст, підручники для навчання польської мови, заклад вищої освіти, навчальний процес.

CULTURAL COMPONENTS IN LEARNING POLISH AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION: ENRICHING THE EDUCATIONAL PROCESS AND DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE

Oleksiy Pavlyuk

PhD in Theology,

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian language

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,

Ostrozko Str., 32, Vinnitsia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-9520-545X

e-mail: aleks.pawluk@gmail.com

Inna Zavalniuk

Doctor of Philology, Professor,

Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,

Ostrozko Str., 32, Vinnitsia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3993-9555

e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Valentyna Bohatko

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian language

Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,

Ostrozko Str., 32, Vinnitsia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3634-9488

e-mail: bogatkovv@i.ua

Abstract. Polish educational literature in Ukrainian higher education institutions is a prerequisite for the implementation of the curriculum of future philologists. As in every discipline, the literature of the Polish language course goes through its own stages of formation and development. Cultural components in such textbooks remain an integral and sustainable part of the presentation and understanding of Polish culture. In the twenty-first century, modern methods of teaching a foreign language pay special attention to the socio-cultural component. By combining the process of in-depth study of culture (its peculiarities) and the unique cultural experience associated with everyday life in Poland, the ability to understand intercultural communication is formed.

The purpose of the article: based on the basic literature on learning Polish (*Krok po kroku 1–2, Hurra!!! Po Polsku 1, 2, 3, Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Pp. 1–2*) to distinguish the elements of culture in the educational process in a higher education institution and to characterise the presented cultural components as elements of the comprehensive linguistic and cultural formation of a future specialist.

Methods. The main method of the study was the method of analysing cultural topics in educational materials. The functional method was used to systematise cultural concepts. The discourse analysis of selected cultural concepts and their translation were also applied.

Results. The groups of cultural components that are directly found in Polish language textbooks are identified. The concepts with a cultural context, characteristic of the realities of Polish society, are characterised. The groups of words belonging to Polish cultural traditions and representatives of the creation of the socio-cultural present are singled out. The main stages of acquaintance and mastering of the cultural element in accordance with the language competences are determined. A comparative analysis of Polish language teaching aids in terms of offering cultural context is carried out.

Originality. A number of Polish language textbooks published in 2010-2023 have not yet been studied on the topic of cultural component. The material can serve as a basis for the study of Polish language textbooks and the functional use of texts with cultural elements in the formation of an intercultural linguist.

Key words: Polish language, intercultural communication, cultural context, Polish language textbooks, higher education institution, educational process.

Навчальна література з польської мови в закладах вищої освіти України є необхідною умовою для реалізації навчальної програми майбутніх лінгвістів. Як і в будь-якій сфері, література для курсів польської мови проходить свої етапи становлення й розвитку. Культурологічний компонент таких підручників залишається невід'ємною та стійкою частиною знайомства й розуміння польської культури, а в сучасній методиці викладання іноземних мов XXI століття особливу увагу приділяють соціокультурному компоненту. Процес поглибленого вивчення культури (її особливостей) у поєднанні з унікальним культурним досвідом, пов'язаним із повсякденним польським життям, формує здатність до міжкультурної комунікації.

У пропонованій статті ми обговоримо посібники *Krok po kroku 1–2* [1; 2], *Hurra!!! Po Polsku 1, 2, 3* [3; 4; 5], *Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1–2* [6; 7], де зустрічаємо елементи польської культури в різних контекстах, що вказує на використання авторами соціокультурного змісту для вивчення польської мови. Особливістю цих підручників є те, що в них презентація польської культури як засобу вивчення мови набуває системного вигляду, а це свідчить про актуальність культурного контексту у вивченні іноземних мов.

Роль культури в навчальній літературі польської мови як іноземної розглядають польські автори: П. Гембал [8], В. Мьодунка [9], К. Станкевич та А. Журек [8–12]. Аналіз навчальних підручників, їхніх культурних аспектів є предметом розгляду зарубіжних філологів: К. Фершт-Пілат [13], У. Жидек-Беднарчук [14], Є. Ковалевського [15]. Серед українських філологів наукові розвідки здійснюють О. Павлюк [16] і Н. Подлевська [17], ґрунтовні методичні дослідження з вивчення польської мови в Україні виконані А. Кравчук [15]. Співвідношення вивчення мови й міжкультурної комунікації простежує В. Манакін [18].

В Україні викладання польської мови як іноземної ведеться за підручниками вітчизняних і зарубіжних авторів. Польські підручники структуровані відповідно до вікових особливостей учнів і цілей, які мають бути досягнуті тими, хто вивчає іноземну мову. Оцінюючи зміст і методичне забезпечення польських підручників, що викорис-

товують в Україні, можемо назвати найпопулярніші: *Hurra!!! Po Polsku 1, 2, 3, Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1–2*. Серії цих підручників призначені для дорослих і молоді, старшої за 16 років, і спрямовані на здобуття мовного рівня А1-В2 за міжнародними мовними стандартами. Серії цих посібників, маючи аудіо- й відеоконтенти, набули неабиякої популярності в Україні й за кордоном [15, с. 57]. Лексичний матеріал підручників викликає зацікавленість не лише студентів і вчителів польської мови, а й дослідників вивчення іноземних мов в Україні. Перші видання цих підручників отримали низку дослідників, які описують зміст вибраного посібника в ключі визначеної проблематики й ефективності використання. Науковці порушують питання про вміщений у цих посібниках тематичний лексичний матеріал і методику, що дасть змогу іноземцю сприйняти контекст культури як певний етап вивчення мови. Уміщений у посібниках польський культурний контекст як соціокультурний елемент указує на напрям і бажання авторів підручника сформувати в студентів здатність реалізовувати себе в ролі учасника міжкультурної комунікації.

У викладанні іноземної мови важливим є доступ до навчальних матеріалів з культурологічним змістом. Щоб викладачі були належним чином підготовлені до викладання культури країни, мову якої вивчають, окрім адекватного знання іноземної мови, вони повинні отримати дуже добре розуміння культури відповідної країни. З огляду на недослідженість культурного контексту серії представлених популярних підручників, метою статті є аналіз використання соціокультурного змісту посібників не лише в мовному ключі, а й у міжкультурній комунікації.

Для реалізації поставленої мети виконано такі завдання:

- виокремлено відповідний лексичний матеріал, уміщений у посібниках з польської мови;
 - здійснено його класифікацію й порівняльний аналіз;
 - охарактеризовано лексичний матеріал соціокультурного змісту в контексті вдосконалення мовно-культурних знань студентів.
- Знання польських звичаїв, традицій, різних форм поведінки, висловлювань, літератури, історії, музики, мистецтва, географії країни,

а також релігії є дуже важливим компонентом компетентності у викладанні польської мови. Високий рівень таких знань, безсумнівно, буде дуже корисним у міжкультурній комунікації, до якої також готуватиметься студент. Крім хорошого знання іноземної мови, для адекватної підготовки майбутніх учителів польської мови в Україні чи спеціалістів інших гуманітарних дисциплін, викладання польської культури надасть краще розуміння мови й культури цієї країни. Високий рівень мовно-культурологічних знань, безсумнівно, підвищить рівень міжкультурної комунікації здобувачів освіти.

Сучасні програмні підручники з навчання польської мови переважно укладені за програмами, де культура є складовою частиною вивчення польської мови. У навчальній програмі «Польська мова» у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського на факультеті філології й журналістики імені Михайла Стельмаха її обов'язковими складниками є елементи культури вивчення мови. Беручи за основу польські методичні матеріали, які впродовж багатьох років застосовують у середній і вищій освіті в Україні й за кордоном, є популярними навчально-методичними матеріалами на різних формах курсів польської мови, можемо визначити основні культурологічні мовні аспекти в освітньому процесі. Ураховуючи рівень А1, А2, В1, В2, розглянемо культурні елементи, уміщені в вищезгаданих посібниках у такому порядку:

1. Вітання й звернення, *savoir – vivre*.

2. Країнознавство, культурно-релігійний аспект і відомі поляки.

3. Польські свята й національна кухня.

4. Література й мистецтво.

1. Вітання й звернення, *savoir – vivre*

У підручниках з вивчення іноземних мов є традиційною тема вивчення правильних форм вітання й прощання. З нашого досвіду проведення практичних занять у закладі вищої освіти можемо з упевненістю зауважити, що студент після першого практичного заняття буде вміти вітатися й прощатися. Хоча польська мова є близькою за розумінням нам слов'янською мовою, але тут є деяка специфіка в привітанні впродовж дня. Отож, на початку дня українець привітається *Доброго ранку*, а в Польщі до самих сутінок говориться *Dzień dobry*

(Добрий день). Словосполучення *Доброго ранку* (*Dobrego poranku*) може функціонувати лише як прощання, у такому ж самому відмінку й значенні прощання можемо зустріти словосполучення *Доброго вечора* (*Dobrego wieczoru*), вітання ж буде звучати в називному відмінку – *Добрий вечір* (*Dobry wieczor*) [19]. Також однозначною формою вітання під час зустрічі, але лише особи старшої до молодшої, ієрархічно вищої до нижчої особи (викладача до студента, господаря до гостей) є слово *Witam* (Вітаю) [6, с. 17]. Але ніколи слово *Witam* не застосовується як привітання з чимось, наприклад, з отриманням диплому: тут виступає інше слово – *Gratuluje* (вітаю). Варто зауважити, що в програмних підручниках А1-2 на роз'яснення цих висловів не натрапляємо, тож залишається сподіватися на роз'яснення викладача, який зможе пояснити подібні лексичні «ляпсуси» в можливій міжкультурній комунікації на цьому мовному рівні. Пояснення багатьох культурних контекстів на початковому рівні викладачем-мовником дасть можливість студентам заповнити ті елементи культури й *savoir – vivre*, які іноді автор-поляк не передбачає на початковому рівні вивчення мови. У практиці навчання польської мови саме такі прості теми можуть спонукати студента відмовитися від викладача на користь самостійного вивчення польської мови, але з вищезгаданих прикладів можемо ствердити, що на перший погляд звичайні репліки, тотожні в певних ситуаціях українським, без знання культурного контексту можуть перешкодити в міжкультурному порозумінні.

2. Країнознавство, культурно-релігійний аспект і відомі поляки

З перших лекцій програмних підручників рівня А1 студент знайомиться з географією Польщі, головними містами, пам'ятниками архітектури й визначними історичними особами, які проживали чи вели свою діяльність у цих містах. Великі міста Польщі на всіх рівнях навчання польської мови описують з урахуванням пам'яток історично-архітектурного значення, що допомагає ввести до лексичного запасу студента нові лексеми, пов'язані з відповідною урбаністичною й культурною тематикою, наприклад, *klasztor* (монастир), *kościół* (коштел), *cerkiew* (церква), *synagoga* (синагога), *meczеть* (мечеть). Релігійна архітектура, поняття й значення

основних релігій у Польщі розкривають не лише в описі різдвяних чи пасхальних традицій у християнському (католицькому) аспекті, а й у спеціально визначених розділах під назвою *Традиції* чи *Релігія*. У текстах із релігійною лексикою студент зустрине термінологію, пов'язану з християнством (католицизм характерний для більшості поляків) і юдаїзмом, що є традиційною релігією для Польщі з малим відсотком її представників у цій країні. Якщо серія підручників *Hurra 1, 2, 3* знайомить студента з традиціями й релігійною лексикою в ширшому значенні, то *Krok po kroku* оминає релігійну тематику, зосереджуючись лише на традиціях поляків, де зрідка зустрічаємо релігійні елементи. Рівень B1-B2, який у навчальній програмі репрезентує підручник *Z polskim w świat. Część 1–2*, релігійну термінологію зосереджує лише в лекції 17 під назвою *Świeta, uroczystosci i obyczaje*. Варто пам'ятати, що культурний код святкування поляками більшості календарних свят (офіційно вихідних) пов'язаний із пошаною до католицьких релігійних свят (Великдень, Божого Тіла й Крові, Внебовзяття, Усіх святих, Різдво тощо), про представників інших релігійних напрямів, які проживають у Польщі, згадують лише в посібнику *Hurra 3 (рівень B1)*. Розділ цього посібника під назвою *W co wierzymy* (У що віримо) повністю присвячений релігійній тематиці: поняття релігії, тексти з релігійної преси й радіоподкасту, фрагмент телевізійного фільму на тему релігії, релігійні поняття й значення. Також у підручнику студентам пропонують написати короткі тематичні есе на релігійну тематику. Спостерігаючи за освоєнням матеріалу студентами з України, можемо зауважити, що вони відкривають для себе не тільки нові релігійні поняття польською мовою, а й загалом збагачуються релігієзнавчими знаннями, де також функціонують універсальні за значенням і близькі за вимовою слова: *синагога-synagoga*, *буддизм-buddyzm*, *менора-menora*, *пін-поп* тощо [5, с. 180–187]. Викладачеві потрібно також урахувати лексичний матеріал, пов'язаний із релігійними поняттями, оскільки до цього етапу вивчення польської мови така термінологія не з'являлася в жодних дидактичних матеріалах [2, с. 28].

Визначні особи в текстах програмних підручників – це в основному нобелівські

лауреати, письменники, спортсмени, тобто особи, котрі жили чи живуть у XX–XXI століттях на території Польщі. Окрім перших нобелівських лауреатів, наприклад, Марії Склодовської-Кюрі, зустрінемо біографії письменників Хенрика Сенкевича, Владислава Реймонта, Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської й нобелівського лауреата премії миру Леха Валенси. Щодо останнього, котрий був президентом Польщі й до цього часу проживає в цій країні, то згадки про нього є в усіх згаданих програмних підручниках з польської мови. Найменше інформації про визначних поляків ми зустрінемо в серії підручників *Krok po kroku*, найбільше інформації містить серія підручників *Hurra po polsku 1, 2, 3*. Підручник *Z polskim w świat. Część 1–2*, окрім згадок про творців польської культури, містить приклади їхньої творчості: кожна лекція підручника розпочинається з обговорення тематичної картини відповідного художника, також уміщені фрагменти творів відомих польських письменників, покликання на музичні хіти класиків польської музики.

Інформацію про людей спорту, кіномистецтва й музики знаходимо лише в підручниках *Hurra po polsku 1, 2, 3* і *Z polskim w świat. Część 1–2*. Короткі біографічні нотатки дають читачеві загальну інформацію про вибрану особу, збагачуючи інформацією про значущих людей польської культури й суспільства.

3. Польські свята й національна кухня

Кожна країна має календар своїх свят, який складається з національних (історичних) і релігійних. Як і в Україні, польські державні свята зазначені червоним кольором та офіційно є вихідними. Характер релігійних свят часом переростає в традиційні, родинні свята, де більше уваги приділяють традиції в кожній родині. Найбільш знані традиційні свята в польській культурі – це *Різдво* (25–26 грудня – вихідні), *Великдень* (вихідний також понеділок після Великодня), *Свято всіх святих* (1 листопада) і 2 листопада – *Спомин усіх померлих*, хоча офіційно вихідного немає. У вищезгаданих програмних підручниках культурний аспект опису святкових традицій міститься в окремих розділах або частинах розділу. На рівні A1 студент пізнає з розділу *Wszystkiego najlepszego* (Усього найкращого), як святкують у Польщі Великдень і різдвяні свята [3, с. 166–168], як

виглядає молодіжна народна традиція ворожіння на Андрія [1, с. 111]. На рівні А2 через діалогічні тести в сучасних реаліях студент пізнає символіку й лексику, значення й традиції поминальних днів – *Zaduszki* [2, с. 92–94], релігійно-родинних свят, які є важливими для християн і євреїв у Польщі (*Різдво, Великдень, Йом Кітур, церемонія церковного шлюбу, святкування Шабату* тощо) [4, с. 140–148]. Важливим елементом культури на цих заходах є *savoir – vivre*, тобто поведінка й форми звернення з нагоди родинного, релігійного свята, народження дитини, шлюбу чи смерті особи [4, с. 149].

Польська традиційна їжа або страви національної кухні є елементом культурної спадщини польського народу, тож у програмних підручниках зустрічаємо не тільки назви страв – *bigos, oscypek* (бігос, осципек), а й рецепти їхнього приготування чи регіони особливої популярності їх [1, с. 117; 2, с. 102]. З повним переліком національних страв і пов'язаних із ними традицій студент ознайомиться в безпосередньому описі традицій і свят, де національні страви на святковому столі будуть невідкличним елементом свята і традиції [6, с. 175; 7, с. 172–177].

4. Література й мистецтво як невід'ємний елемент міжкультурної комунікації

Початковий рівень вивчення польської мови в презентаційних посібниках фактично не містить класичних літературних текстів чи обговорення мистецтва. Студент на цьому рівні не готовий своїми знаннями відтворити або повноцінно відреагувати польською мовою на мистецькі твори. Єжи Ковалевський бачить таку культурну підготовку на рівні А1 в іншому форматі, наприклад, алфавіт можна співати під мелодію полонезу, а світ описувати на прикладі польських картин [15, с. 75]. Тексти класичних творів, описи культурних заходів ми зустрінемо безпосередньо на рівні вивчення польської мови В1 під темою *Kultura* (Культура) [5, с. 168–179]. Розширює горизонт культурних знань у процесі вивчення польської мови підручник рівня В1-В2 – *Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1–2*. Кожна лекція супроводжується репродукцією польського художника та вправами з польської

фразеології. У посібнику автори пропонують обговорення цих картин і різноманітні завдання на виконання вправ з фразеологічними зв'язками.

У виконанні таких завдань автори дидактичних матеріалів рівня польської мови В і С убачають сприйняття матеріалу культури через свою реакцію й відтворення, що дасть можливість пережиття культурного досвіду. У методиці, що базується на мовних завданнях з елементами культури, наступним кроком буде поєднання культурологічного методу з методикою вправ і завдань, щоб систематично навчати мови через виконання культурологічних завдань, адже такий підхід до виконання мовних завдань, де ще залучена музика, рух (наприклад, танець), спів, образ, жести й звуки, дає можливість учням із різним рівнем володіння польською мовою долучитися до культури, переживаючи цей досвід у мовній групі [15, с. 82]. Пережиття емоцій від досвіду культури в спільноті – це також форма культурного контакту, тож заняття польської мови перетворюється на культурну зустріч, під час якої формується особистість, здатна взяти участь у міжкультурному діалозі на високому рівні.

Отже, проаналізувавши мовний матеріал серії підручників *Krok po kroku 1–2, Hurra!!! Po Polsku 1, 2, 3, Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1–2*, можемо стверджувати про наявність щонайменше чотирьох соціокультурних лексичних груп. Кожна група має специфічну культурну тематику, але не в кожному з представлених підручників використано приклади культурних особливостей, зібраних у цих групах.

Зауважимо, отже, що деякі посібники мають досить малу кількість прикладів культурного значення, оминаючи деякі культурні контексти. Разом із тим матеріали з культури в підручниках для навчання польської мови спонукають до подальших розвідок та аналізу лексики міжкультурного порозуміння. Опрацьований матеріал дасть можливість краще приготуватися викладачеві іноземної мови, щоб передати об'ємні мовні культурні основи здобувачеві фаху лінгвіста й міжкультурного медіатора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Polski, Krok Po Kroku: Poziom 1. Podręcznik studenta / I. Stemppek i in. Kraków : Glossa, 2010. 178 s.
2. Polski, Krok Po Kroku: Poziom 2. Podręcznik studenta. / I. Stemppek i in. Kraków : Glossa, 2012. 160 s.
3. Malolepsza M., Szymkiewicz A. Hurra!!! Po Polsku 1. Podręcznik studenta. Kraków : Prolog, 2020. 192 s.
4. Dixon A., Jasińska A. Hurra!!! Po Polsku 2. Podręcznik studenta. Kraków : Prolog, 2020. 192 s.
5. Hurra!!! Po Polsku 3. Podręcznik studenta / A. Dixon i in. Kraków : Prolog, 2021. 206 s.
6. Ciesielska-Musameh R., Guziuk-Świca B., Przechodzka G. Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1. wyd. 2. Lublin : UMCS, 2016. 278 s.
7. Ciesielska-Musameh R., Guziuk-Świca B., Przechodzka G. Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 2. Lublin : UMCS, 2019. 348 s.
8. Gębal P.E. Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Podejście porównawcze. Kraków : Universitatis, 2010. 232 s.
9. Gębal P.E., Miodunka W. Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego. Warszawa : PWN, 2023. 454 s.
10. Stankiewicz K., Żurek A. Obraz Polki/Polaka w serii podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego Hurra!!! Po polsku. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*. 2010. № 17. S. 495–505.
11. Stankiewicz K., Żurek A. Treści (inter)kulturowe w programach do nauczania języka polskiego jako obcego. *Język a komunikacja 25. Słowo w dialogu międzykulturowym* / red. : M. Jodłowiec, W. Chłopicki. Kraków, 2010. S. 375–383.
12. Stankiewicz K., Żurek A. Międzykulturowe uczenie się na kursie języka polskiego jako obcego. *Język, Komunikacja, Informacja*. 2011. № 6. S. 187–194.
13. Ferszt-Piłat K. Kompetencje międzykulturowe w edukacji dorosłych. Przypadek podręczników do nauki języka polskiego dla cudzoziemców. *Journal of modern science*. 2015. T. 2. № 25. S. 395–410.
14. Żydek-Bednarczyk U. Kompetencja międzykulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego. *Postscriptum Polonistyczne*. 2012. T. 2. № 10. S. 19–30.
15. Кравчук А., Ковалевський Є. Методика викладання польської мови. Мова і культура в полоністичній дидактиці в Україні. Київ : Інкос, 2017. 324 с.
16. Павлюк О. Функціональні аспекти релігійної лексики в навчальних посібниках польської мови (Hurra!!! Po polsku 1, 2, 3). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)»* : збірник наукових праць. 2023. № 36. С. 21–29.
17. Подлевська Н. Мовно-комунікативні особливості функціонування етикетних форм в українській та польській мовах. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2020. № 20. С. 33–40.
18. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : Акад., 2012. 288 с.
19. Kita M. Dzień dobry! Dlaczego rano witamy się mówiąc dzień dobry, a nie np. ranek dobry? *Witamy w poradni językowej*. URL: http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/baza_archiwum.php?TEMAT=Rne (data dostępu: 22.04.2024).

REFERENCES

1. Stemppek, I., Stelmach, A., Szymkiewicz, A., Dawidek, S., & School, G. P. L. (2010). *Polski, Krok Po Kroku: Poziom 1. Podręcznik studenta*. polish-courses.com.
2. Stemppek, A.S. I. (2012). *Polski, Krok Po Kroku: Poziom 2. Podręcznik studenta*. Polish-courses.
3. Malolepsza, M., & Szymkiewicz, A. (2020). *Hurra!!! Po Polsku 1. Podręcznik studenta*. Prolog.
4. Dixon, A., & Jasińska, A. (2020). *Hurra!!! Po Polsku 2. Podręcznik studenta*. Prolog.
5. Dixon, A., Jasińska, A., Malolepsza, M., & Szymkiewicz, A. (2021). *Hurra!!! Po Polsku 3. Podręcznik studenta*. Prolog.
6. Ciesielska-Musameh, R., Guziuk-Świca, B., & Przechodzka, G. (2016). *Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 1*. UMCS.
7. Ciesielska-Musameh, R., Guziuk-Świca, B., & Przechodzka, G. (2019). *Z polskim w świat. Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Część 2*. UMCS.
8. Gębal, P.E. (2010). *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Podejście porównawcze*. Universitatis.
9. Gębal, P.E., & Miodunka, W. (2023). *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*. PWN.
10. Stankiewicz, K., & Żurek, A. (2010a). Obraz Polki/Polaka w serii podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego Hurra!!! Po polsku. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*. (17), 495–505.

11. Stankiewicz, K., & Żurek, A. (2010 b). Treści (inter)kulturowe w programach do nauczania języka polskiego jako obcego. Y M. Jodłowiec & W. Chłopicki (Ed.), *Język a komunikacja 25. Słowo w dialogu międzykulturowym* (p. 375–383). Tertium.
12. Stankiewicz, K., & Żurek, A. (2011). Międzykulturowe uczenie się na kursie języka polskiego jako obcego. *Język, Komunikacja, Informacja*, (6), 187–194.
13. Ferszt-Piłat, K. (2015). Kompetencje międzykulturowe w edukacji dorosłych. Przypadek podręczników do nauki języka polskiego dla cudzoziemców. *Journal of modern science*, 2 (25), 395–410.
14. Żydek-Bednarczuk, U. (2012). Kompetencja międzykulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego. *Postscriptum Polonistyczne*, 2 (10), 19–30.
15. Kravchuk, A., & Kovalevsky, E. (2017). Metodyka vykladannia polskoi movy. Mova i kultura v polonistychnii dydaktytsi v Ukraini [Methods of teaching Polish language. Language and Culture in Polonistic Didactics in Ukraine]. Kyiv: Inkos, 324 s.
16. Pavlyuk, O. (2023). Funktsionalni aspekty relihiinoi leksyky v navchalnykh posibnykakh polskoi movy (Hurra!!! Po polsku 1, 2, 3) [Functional aspects of religious vocabulary in polish language textbooks (Hurra!!! Po polsku 1,2,3)]. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics): collection of scientific papers*. (36), 21–29.
17. Podlevska, N. (2020). Movno-komunikatyvni osoblyvosti funktsionuvannia etyketnykh form v ukrainskii ta polskii movakh [Linguistic and communicative features of the functioning of etiquette forms in Ukrainian and Polish]. *Topical issues of philology and translation studies*, (20), 33–40.
18. Manakin, V. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia: navch. posib [Language and intercultural communication: navch. posib]. Academy. 288 s
19. Kita, M. (2015, 21 october). Dzień dobry! Dlaczego rano witamy się mówiąc dzień dobry, a nie np. ranek dobry? *Witamy w PORADNI JĘZYKOWEJ*. http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/baza_archiwum.php?TEMAT=Rne.

MITIGATORS IN INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE

Anastasiia Pozhar

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9821-0740
Web of Science ResearcherID: JGD-2773-2023
e-mail: anastasiia.pozhar@knu.ua*

Abstract. *The article focuses on the study of various types of mitigators in international legal discourse from linguistic and pragmatic perspectives. The objective of the article is to analyze hedges and bushes as key mitigators in international legal discourse by examining them as linguistic and pragmatic devices in their function in weakening the obligatory modality of documents. This objective is achieved through the use of research methods such as speech act analysis supplemented by explanatory tools from mitigation theory. The research reaches the following main conclusions: Hedges are associated with the illocutionary part of speech acts and are represented by verb groups with the modal “shall” or “must” in the passive voice, impersonal constructions, and predicates with the adjective “necessary” that are used in the illocutionary part of speech acts instead of the verb of obligation. All identified hedges significantly weaken the illocutionary force of directive and commissive acts and reduce the degree of obligative modality by “distancing” the states parties to the document from the prescribed actions. Through the use of hedges, a direct directive or commissive acts are transformed into the indirect ones with a distinct assertive illocutionary component. Hedges such as impersonal constructions and predicates with the adjective “necessary” state the necessity of performing the actions rather than prescribing obligations. De-intensifying the obligative modality, hedges reduce the legal force of document articles that contain mitigators. Bushes are present in the propositional part of speech acts and indirectly influence the degree of obligation by expanding the scope of alternative applications of the norm. Among the means performing this function are parenthetical constructions, adverbs, and adverbial constructions of manner, which establish a dependence between the degree of obligation of the norm and the circumstances of its application, and also project the execution of the norm into an indefinite future, thereby blurring the normative content of the article. The prospect for further research lies in analyzing mitigators in other institutional discourses, such as political and inaugural discourses.*

Key words: *international legal discourse, hedges, bushes, mitigators, speech acts.*

МІТИГАТОРИ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

Анастасія Пожар

*кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-9821-0740
Web of Science ResearcherID: JGD-2773-2023
e-mail: anastasiia.pozhar@knu.ua*

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню різних видів мітигаторів у міжнародно-правовому дискурсі в лінгвістичному та прагматичному аспектах. Метою статті є аналіз хеджів і бушів як лінгвістичних і прагматичних девайсів-мітигаторів у міжнародно-правовому дискурсі з виявленням їх функцій у послабленні директивної й комісивної модальності документів. Мета реалізується за допомогою використання таких дослідницьких методів, як актомовленнєвий аналіз у поєднанні з пояснювальними інструментами теорії мітигації. Дослідження дійшло таких основних висновків: хеджі асо-*

ційовані з ілокутивною частиною мовних актів і представлені дієслівною групою з модальним *shall* або *must* у пасивній формі, безособовими конструкціями та предикатами з прикметником *necessary*, які використовуються в ілокутивній частині мовних актів замість дієслів зобов'язання. Усі виявлені хеджі значно послаблюють ілокутивну силу актів і знижують ступінь облігативної модальності як у директивних, так і в комісивних мовних актах, оскільки «дистанціюють» держави-учасниці документа від запропонованих до виконання дій. Завдяки хеджам прямий директивний або комісивний акт трансформується на непрямий із виразним асертивним ілокутивним компонентом. За допомогою таких хеджів, як безособові конструкції та предикати з прикметником *necessary*, замість припису зобов'язань констатується необхідність їх виконання. Це деінтенсифікує облігативну модальність, впливаючи на зниження юридичної сили статей документа, що містять мітигатори. Буші наявні в пропозиційній частині мовленнєвого акта й опосередковано впливають на ступінь обов'язковості, розширюючи обсяг альтернативного застосування норми. Серед засобів, що виконують таку функцію, виділено вставні конструкції, прислівники та прислівникові конструкції способу дії, які встановлюють залежність між ступенем обов'язковості норми й обставинами її застосування, а також проєктують виконання норми в невизначене майбутнє, розмиваючи нормативний зміст статті. Перспективою подальших досліджень є аналіз мітигаторів в інших інституційних дискурсах – політичному й інвагуаційному.

Ключові слова: міжнародно-правовий дискурс, буші, хеджі, мітигатори, мовленнєві акти.

The study of mitigation as a category of communicative weakening in the context of international legal discourse deserves close attention. This is because linguistic means of mitigation are directly linked to the pragmatics of the document, affecting the intensity and degree of categoricalness of speech acts, and consequently influencing the legal force of the document. Given that international treaties are often signed by countries with diverse economic, political, and social conditions, linguistic tools and methods of mitigation allow for the adaptation of obligations to these differences, accommodating the interests and goals of various states parties. This ensures the realistic fulfillment of obligations and reduces the likelihood of disputes and conflicts between the parties.

Despite the importance of mitigators for interpreting a document in terms of its flexibility or, conversely, the rigidity of the obligations it contains, there are only a few studies focused [9; 10; 12; 13] on these means within international legal discourse. Most of these studies have been conducted predominantly within the field of translation studies [12; 13].

The term “mitigation” (from the Latin *mitigare*, meaning “to soften” or “to weaken”) was introduced into pragmatics by B. Fraser in 1980 [6]. He noted that the primary aim of mitigation is to reduce the likelihood of negative reactions from the addressee, which may occur when specific speech behavior has the potential to lead to conflict or communicative breakdown [6, p. 341]. Similarly, C. Caffi defines mitigation as an umbrella category encompassing a wide range of strategies by which

the speakers weakens or softens the interactional parameters of their speech to reduce potential communicative risks [1, p. 171]. From the perspective of speech act pragmatics, mitigation is defined as the reduction in the intensity of the illocutionary force of an utterance to ensure successful and effective communication. By weakening the illocutionary force, mitigators serve to fulfill two tasks directed at both the speaker and the addressee: they minimize the speaker's responsibility [7, p. 348] and “minimize the violation of the partner's territory” [8, p. 46], thereby maintaining communicative balance.

Caffi [2] introduces three types of mitigation devices – bushes, hedges, and shields – which are associated respectively with the propositional, illocutionary, and deictic aspects of utterances. Bushes are used to “conceal” the true meaning of an utterance, thereby affecting its propositional content. Hedges are mitigating devices that “stand” between the speaker and their message, indicating a lack of commitment to the truth of the proposition.

However, Caffi's classification is designed for conversational discourse and, as evident from the definitions, it pertains to epistemic modality and assertive speech acts to some extent. In contrast, in international legal discourse, due to its specific nature, mitigators are associated with the deontic modality of obligation and recommendation. Accordingly, these mitigators do not influence the degree of truthfulness of an utterance but rather the weakening of the illocutionary force of directive and commissive acts and their associated deontic modality.

In our article, we do not consider the group of shields, as deictic markers, especially the collective “we”, are conventionally used in international legal discourse not to avoid the speaker’s responsibility – thus, they are not considered mitigators – but to express the collective will of the states parties to the document.

The purpose of the article is to analyze hedges and bushes as key mitigators in international legal discourse from the perspective of their manifestation as linguistic and pragmatic devices and their function in weakening the directive and commissive modality of documents.

Materials and research methods involves speech act analysis added by explanatory tools of mitigation theory. When analyzing speech acts, we used the structural formula of directive and commissive speech acts [10, p. 1039–1047].

This formula includes, on the one hand, the performative / illocutionary part, which pertains to the intended function or force behind the utterance, such as commanding, requesting, or suggesting. Obligation or self-obligation in illocutionary part are introduced by means of using illocutionary verbs or their substitutes – the markers of the directive or commissive illocution. The second part of the structural formula is the propositional component, which involves the content or the specific information conveyed (e.g., the actions or states described).

The corpus of analyzed texts includes five international legal documents, which contains mitigation devices,

The analysis of international legal discourse has identified two main groups of mitigators. The first group includes indirect speech acts characterized by weakened illocutionary force (the intended action behind the utterance, such as giving an order or making a request). In such acts, the predicative core of the utterance, which denotes obligation or recommendation, is subjected to mitigation. For instance, instead of directly stating an obligation (“Countries must...”), the utterance may be phrased in a way that suggests obligation more gently or indirectly (“It is advised that countries should...”). This reduces the perceived strength of the directive or recommendation. The second group of mitigators is embedded in the propositional content of speech acts as specific formulations that can weaken obligations. Examples include phrases like “voluntary measures”, which suggest that compliance is optional rather than mandatory;

“to the maximum extent possible”, “subject to available resources”, “in the absence of serious obstacles”, which imply that obligations are contingent upon certain factors, making them less absolute; as well as conditions or stipulations in the form of extended parenthetical constructions structures, through which the obligations of the parties may be reduced or even nullified.

Let’s examine these two groups of mitigators in terms of their impact on the illocutionary force of international legal acts.

With regard to economic, social and cultural rights, each State Party undertakes to take measures to the maximum of its available resources and, where needed, within the framework of international cooperation, with a view to achieving progressively the full realization of these rights (...) (Article 4 (2)) [3].

The provided passage includes a combination of two types of mitigators: a parenthetical construction “where needed” and an adverbial construction “to the maximum of its available resources”. Both mitigators fall into the category of bushes, as they do not form part of the predicative group that introduces obligation but rather belong to the propositional part, which formulates the normative content.

The key component in the adverbial structure is “available resources”, which generates the implicature of “conditions” for taking action. This phrase links the degree of obligation to the resources a state has at its disposal, implying that the state’s commitment is contingent upon its capabilities. In this case, the formulation slightly weakens the obligations of the parties by indirectly affecting the illocutionary force of the commissive act.

Similarly, the parenthetical construction “where needed” performs a mitigating function for obligations by allowing states to determine what is necessary on their own terms, introducing flexibility and thereby reducing the strictness of the obligations, thereby influencing the alternative application of the norm to some extent.

Finally, the third bush mitigator, “to achieving progressively”, acts as a modifier of the action – realization of the obligations established by the article concerning the adherence to human rights. The semantic element of “gradualness” in the adverb “progressively” implies a duration with an indefinite time framework, which projects the implementation of the norm into an uncertain future. Suggesting a gradual

approach to fulfilling obligations, without a definite timeframe, this mitigator blurs the normative content thereby diminishing the immediate illocutionary force of the commissive.

Mitigation can affect not only the propositional but also the illocutionary component of an utterance, or it can be present in both simultaneously. The typical examples of such mitigators are the verb groups with the modal “shall” or “must” in the passive voice.

Paragraph 2 of this article shall be implemented without prejudice to the learning of the official language or the teaching in this language (article 14 (3)) [5].

The right to development must be fulfilled so as to equitably meet developmental and environmental needs of present and future generations. (Principle 3) [14].

These structures serve as a means of expressing obligation, aligning with the illocutionary component of the utterance. However, by using the passive voice, they “distance” the actor from the prescribed actions, thereby reducing the degree of obligative modality. Using “shall” or “must” with the passive voice expresses a strong obligation or requirement but does so without specifying who exactly must act. This creates a sense of obligation that is less direct and more detached. It allows for a less direct imposition of duties and can make the fulfillment of obligations seem less urgent or personal.

A similar function is performed by impersonal constructions, which create a certain “distance” between the obligation and the enforcing subjects.

To ensure that present and future generations are able to meet their needs, it is urgent that all States and pertinent actors: (a) promote the implementation of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development and its SDGs (...) (Article 5) [4].

This impersonal construction is used instead of the verb of obligation and therefore pertains to the illocutionary component of the directive speech act. However, rather than urging action, they state the necessity of the immediate actions prescribed by the norm, effectively transforming a directive illocution into an assertive one. The reduction of the directive illocution, in turn, impacts the degree of obligatoriness of the norm. Impersonal constructions do not specify a subject performing the action. Instead, they present the action as a general requirement or neces-

sity. By avoiding direct reference to the enforcing subject, these constructions create a layer of abstraction or “distance” between the obligation and those responsible for fulfilling it. Shifting the focus from direct obligation to stating a general necessity or urgency shifts, in turn, the illocutionary force from being directive to assertive. By transforming a directive illocution (which explicitly instructs) into an assertive illocution (which merely states necessity), the sense of compulsion or immediacy in the obligation is reduced. This reduction in the directive illocution lessens the perceived binding nature of the norm. Parties may interpret the obligation as more flexible or advisory rather than as a strict command.

An indirect directive can also be indicated by a predicative group with the adjective “necessary”, which contains an implicit prompt to action. This aligns with the illocutionary component of the utterance but linguistically marks it as a statement, thus resembling an assertive.

Strong political commitment is necessary to develop and support, at the national, regional, and international levels, comprehensive multi-sectoral measures and coordinated responses (Article 4 (2)) [15].

A predicative group involving the adjective “necessary” inherently suggests that an action should be performed but does so in a way that is less forceful than direct directives. This type of statement implicitly encourages action, linking the necessity with the illocutionary intent of urging someone to act, but it does so through the guise of an assertion rather than a command.

Passive constructions, impersonal structures, and predicates with the adjective “necessary” serve as hedge mitigators because they influence the illocutionary scope of the utterances. They transform directives and commissives into indirect speech acts with a primary illocutionary component of assertion or declaration, thereby affecting the degree of obligatoriness of the norm. The statement’s form changes from a directive (commanding action) to an assertive (stating a necessity). This linguistic transformation reduces the directness and forcefulness of the command. Hedge mitigators, such as the use of “necessary”, passive voice, or impersonal constructions, impact the illocutionary scope by making the command less direct and more of an implied necessity, which affects how obligatory the norm appears to be.

In international legal discourse, hedges can be combined with bushes, significantly reducing the directive illocutionary force.

In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities (Principle 15) [14].

This passage contains a hedge *shall be widely applied* and two bushes. One of the bushes, “widely”, serves as an adverbial modifier of the verb “apply” and is included in the verb group with the modal “shall” in passive. This modifier broadens the scope for alternative applications of the norm, a flexibility further enhanced by another bush – the clause “according to their capabilities”. The phrase “widely applied” functions as a bush by broadening how the precautionary approach can be implemented, implying variability in application. “According to their capabilities” introduces flexibility based on each state's capacity, which can reduce the perceived obligation to a more achievable level. The combined use of “widely”, “according to their capabilities” and the modal “shall” in passive significantly mitigates the directive nature of the original command. Instead of a strict directive to apply the precautionary approach universally and uniformly, these mitigators allow states to adapt the implementation based on their individual capabilities and circumstances.

This combination of hedges and bushes effectively shifts the obligation from a strict, binding

directive (obligative modality) to a more permissive modality (implies that the action is allowed or permissible under certain conditions), or dynamic modality – “the execution of an action under certain circumstances” [10, p. 1043], implying that it may not be uniformly required or enforceable. It scales down the strength of the directive illocutionary force.

Analysis of mitigators in international legal discourse has shown that hedge and bush constructions are characteristic in this type of institutional communication. Hedges are associated with the illocutionary part of speech acts – verbs and their substitutes expressing obligation. Substituting such illocutionary markers with passive constructions, impersonal structures, or other forms lacking active verbs of obligation affects the intensity of the illocutionary force of directives, transforming them into indirect speech acts that de-intensify obligative modality. Bush constructions appear in the propositional part of statements and indirectly influence the degree of obligation, broadening the scope of alternative application of norms.

By incorporating mitigators, international legal texts can provide guidelines that are less rigid and more adaptable to the diverse circumstances of the parties involved. This approach acknowledges the practicalities of different states' abilities to comply and enforces a more realistic and inclusive interpretation of international norms.

BIBLIOGRAPHY

1. Caffi C. Mitigation. K. Brown (Ed.). *Encyclopedia of language and linguistics*. Oxford : Elsevier, 2006. P. 171–175.
2. Caffi C. On mitigation. *Journal of Pragmatics*. 1999. № 31 (7). P. 881–909.
3. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. 2006. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities> (date of appeal: 09.06.2024).
4. Declaration of Ethical Principles in relation to Climate Change. 2017. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/declaration-ethical-principles-relation-climate-change?hub=66535> (date of appeal: 03.06.2024).
5. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Council of Europe. 1995. URL: <https://rm.coe.int/16800c10cf> (date of appeal: 01.06.2024).
6. Fraser B. Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics*. 1980. № 4 (4). P. 341–350.
7. Holmes J. Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics*. 1984. № 8. P. 345–365.
8. Langer M. Zur kommunikativen Funktion von Abschwachungen: pragma- und sociolinguistische anderssuchungen. Munter : Nodus-Pabl, 1994.
9. Kravchenko N., Pozhar A. Directive Acts in International Legal Discourse: Scale of Illocutionary Force Intensity. *International journal of philology*. 2023. № 14 (2). P. 13–22.
10. Commissive Modality of International Legal Discourse: An Implicit Mitigation of the Bindingness / N. Kravchenko, O. Chaika, I. Kryknitska et al. *Theory and Practice in Language Studies*. 2022. № 12 (6). P. 1039–1047.
11. Kravchenko N., Vilenskij S., Yudenko O. Deictic mitigation vs. Commissive acts in political interview (based on the modern European discourse of aid to Ukraine). *Bulletin of Alfred Nobel University. Series “Philological Sciences”*. 2022. № 2 (44). P. 193–200.

12. Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts / N. Kravchenko, M. Prokopchuk, A. Pozhar et al. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (49). P. 267–276.
13. Markova Ju. Peripheral Means of Translation Adaptation of Modality in Ukrainian Translations of English-Based International Legal Texts. *International journal of philology*. 2022. № 13 (1). P. 50–58.
14. Rio Declaration on Environment and Development. 1992. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (date of appeal: 01.06.2024).
15. WHO Framework Convention on Tobacco Control. 2003. URL: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf?sequence=1>– (date of appeal: 04.06.2024).

REFERENCES

1. Caffi, C. (2006). Mitigation. In K. Brown (Ed.). *Encyclopedia of language and linguistics* (pp. 171–175). Oxford: Elsevier.
2. Caffi, C. (1999). On mitigation. *Journal of Pragmatics*, № 31 (7), pp. 881–909.
3. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006). Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities> (date of appeal: 09.06.2024).
4. Declaration of Ethical Principles in relation to Climate Change (2017). Retrieved from: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/declaration-ethical-principles-relation-climate-change?hub=66535> (date of appeal: 03.06.2024).
5. Framework Convention for the Protection of National Minorities (1995). Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16800c10cf> (date of appeal: 01.06.2024).
6. Fraser, B. (1980). Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics*, № 4 (4), pp. 341–350.
7. Holmes, J. (1984). Modifying illocutionary force / J. Holmes. *Journal of Pragmatics*, № 8, pp. 345–365.
8. Langer, M. (1994). *Zur kommunikativen Funktion von Abschwachungen: pragma- und sociolinguistische andersuchungen*. Munter: Nodus-Pabl.
9. Kravchenko, N., & Pozhar, A. (2023). Directive Acts in International Legal Discourse: Scale of Illocutionary Force Intensity. *International journal of philology*. № 14 (2), pp. 13–22.
10. Kravchenko, N., Chaika, O., Kryknitska, I., Letunovska, I., & Yudenko, O. (2022). Commissive Modality of International Legal Discourse: An Implicit Mitigation of the Bindingness. *Theory and Practice in Language Studies*, № 12 (6), pp. 1039–1047.
11. Kravchenko, N., Vilenskij, S., & Yudenko, O. (2022). Deictic mitigation vs. Commissive acts in political interview (based on the modern European discourse of aid to Ukraine). *Bulletin of Alfred Nobel University. Series “Philological Sciences”*, № 2 (44), pp. 193–200.
12. Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Pozhar, A., Kozyarevych-Zozulya, L., Rozhkov, Ju. et al. (2022). Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*, № 11 (49), pp. 267–276.
13. Markova, Ju. (2022). Peripheral Means of Translation Adaptation of Modality in Ukrainian Translations of English-Based International Legal Texts. *International journal of philology*. № 13 (1), pp. 50–58.
14. Rio Declaration on Environment and Development (1992). Retrieved from: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (date of appeal: 01.06.2024).
15. WHO Framework Convention on Tobacco Control (2003). Retrieved from: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf?sequence=1>– (date of appeal: 04.06.2024).

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.16>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Оксана Ріба-Гринишин

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0002-7579-0903
e-mail: rhoksanka@gmail.com

Анотація. У статті досліджено основні способи перекладу німецької фахової термінології у сфері енергоефективності засобами української мови. Обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на потреби сьогодення. Уточнено суть поняття «термін» на основі результатів сучасних наукових розвідок. Проаналізовано праці українських авторів, які присвячені вивченню різних аспектів фахової термінології. Виокремлено вимоги до термінологічного пласту лексичного складу німецької фахової мови. Наголошено, що термінів, які б повністю відповідали всім вимогам перекладу, не існує. Це створює певні труднощі в процесі перекладу німецьких фахових текстів. З'ясовано низку проблем, із якими доводиться стикатися перекладачеві, що працює з фаховою лексикою, а саме: необхідність поглиблення знань у досліджуваній галузі, консультація зі спеціалістами-практиками, відсутність нових сучасних термінологічних словників. Характерно, що в текстах галузі енергоефективності експресивність не виключається. Вона є специфічною. Щоб німецький текст перекладу мав адекватний прагматичний ефект на українськомовного адресата, необхідно знижувати його образність загалом, відмовляючись від передачі багатьох лінгвостилістичних прийомів. З метою подолання вказаних труднощів перекладачеві варто навчитися розпізнавати подібні проблеми. Мовні метафори під час перекладу текстів сфери енергоефективності можуть передаватися образною лексемою та неметафоричною лексемою. Мовленнєва метафора не має усталених перекладацьких відповідників і постає новим семантичним утворенням. Необхідно також формувати навички вирішення перекладацьких проблем, які постають під час перекладу, з урахуванням норм сучасної української мови й жанрових норм культури мови першотвору. Перекладач повинен не лише знати, а й уміти застосовувати адекватні способи перекладу тих одиниць тексту, які викликають найбільші труднощі. Не варто забувати про прагматичну адаптацію оригінального німецького тексту під час перекладу досліджуваної фахової термінології енергоефективності.

Ключові слова: термін, науково-технічний термін, способи перекладу, фахова мова, метафоричний термін.

THE SPECIFICITY OF TRANSLATING GERMAN PROFESSIONAL TEXTS IN THE AREA OF ENERGY EFFICIENCY

Oksana Riba-Hrynishyn

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology, Interpreting and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Karpatska Str., 15, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7579-0903
e-mail: rhoksanka@gmail.com

Abstract. The article examines the main ways of translating German professional terminology in the field of energy efficiency into Ukrainian. The relevance of the study is substantiated in view of the needs of today. The essence of the concept of "term" is clarified on the basis of the results of modern scientific research. The works of Ukrainian authors devoted to the study of various aspects of professional terminology are analysed. The requirements for the terminological layer of the lexical composition of the German professional

language are highlighted. It is emphasised that there are no terms that fully meet all the requirements of translation. This creates certain difficulties in the process of translating German professional texts. The author identifies a number of problems that a translator working with professional vocabulary has to face, namely: the need to deepen knowledge in the field of study, consultation with practitioners, and the lack of new modern terminological dictionaries. It is characteristic that expressiveness is not excluded in texts on energy efficiency. It is specific. In order for the German translation text to have an adequate pragmatic effect on the Ukrainian-speaking addressee, it is necessary to reduce its imagery in general, refusing to convey many linguistic and stylistic techniques. To overcome these difficulties, a translator should learn to recognize such problems. When translating energy efficiency texts, linguistic metaphors can be conveyed by figurative lexemes and non-metaphorical lexemes. A linguistic metaphor has no established translation equivalents and is a new semantic formation. It is also necessary to develop the skills of solving translation problems that arise during translation, taking into account the norms of the modern Ukrainian language and the genre norms of the culture of the source language. A translator must not only know but also be able to apply adequate methods of translation to those text units that cause the greatest difficulties. We should not forget about the pragmatic adaptation of the original German text when translating the studied professional energy efficiency terminology.

Key words: *term, scientific and technical term, translation methods, professional language, metaphorical term.*

Питання особливостей галузевих текстів і їх перекладу викликає інтерес у багатьох науковців. Ю. Сорока [1] займався дослідженням лексичних особливостей у процесі перекладу термінів у сфері енергоефективності; М. Штогрин [2] також вивчала лексичні проблеми перекладу текстів у сфері енергоефективності; І. Шумило [3] аналізував особливості перекладу галузевих текстів загалом безвідносно до конкретних галузей науково-технічного перекладу; Б. Штайнмюллер [4] досліджував шляхи значного зменшення споживання енергії на прикладі просування енергоефективного сталого житла в західному світі; М. Вольмер [5] розглядав екологічність як критерій вимоги до енергоефективності. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, проблема особливостей перекладу галузевих текстів потребує подальших досліджень. Актуальними залишаються питання лексико-стилістичних труднощів перекладу галузевих текстів у сфері енергоефективності, зокрема фразеології.

Мета дослідження полягає у виявленні мовностилістичних труднощів під час перекладу сучасних текстів галузі енергоефективності, зумовлених сучасним станом розвитку енергетичної галузі, війною та проблемами в енергетиці.

Для досягнення зазначеної мети поставлені конкретні завдання: дослідити лексико-фразеологічну систему німецької мови, що викликає труднощі під час перекладу літератури зі сфери енергоефективності; вивчити

способи подолання труднощів лінгвостилістичного перекладу.

Робота перекладача фахових текстів фокусується на адекватній передачі змісту першотвору. Труднощі процесу перекладу досліджуваної фахової термінології пов'язані з недостатнім знанням перекладачами вихідної мови й відсутністю в мові першотвору чи друготвору певних відповідників лексичних одиниць. Проблеми перекладу німецькомовних текстів у сфері енергоефективності вже були предметом дослідження в наукових розвідках [3, с. 455].

Специфічні особливості перекладу залежать не тільки від лінгвальних ознак тексту, які зустрічаються в цьому жанрі двох мов. Визначальними залишаються ознаки співвіднесеності [6, S. 56] – мовностилістичні характеристики в німецькій та українській мовах. Якщо певні особливості виявляються лише в одній з мов, то під час перекладу відбувається своєрідна мовностилістична адаптація оригінального й перекладеного текстів. Отже, специфічні засоби викладу в першотворі замінюються мовними засобами, що відповідають вимогам зазначеного жанру в мові друготвору [7].

Вимоги до результатів перекладацької діяльності поступово підвищуються. Вони пов'язані передусім зі змінами в глобальній політиці, міжнародній економіці, військовій ситуації на сучасному рівні розвитку науки й техніки у світі. Лексико-стилістична система німецької та української мов зазнає впливу цих змін. Організаційна роль у пред-

ставленні адресатам мовних систем і структур фокусується головним чином на лексиконі. Отже, слова можна розглядати як базові семантичні одиниці мови, значення яких є домінуючим для виконання перекладу [8, S. 123].

Методами наукової розвідки досліджуваного мовного матеріалу є дефініційний і порівняльний аналіз, а також метод трансформаційного аналізу Н. Хомського.

Матеріали дослідження містять текстові фрагменти, відібрані з глосаріїв технічних термінів у сфері енергоефективності й відновлювальних джерел енергії, а також словників, довідників і директив.

Мовностилістичний аналіз текстів галузі енергоефективності можна розглядати як побудову інваріанта певного слова, своєрідних опор, які дадуть можливість виявити характерні стилеві риси відповідного жанру. Власне, стилістика надає теорії перекладу ті можливості, за допомогою яких досягаємо адекватності перекладу [5, S. 45].

Розглядаючи переклад фахових німецькомовних текстів у сфері енергоефективності з позиції аналізу жанру та стилю, стикаємося з проблемою зіставлення різножанрових лексичних одиниць, а також із компаративним вивченням тематично аналогічних текстів обох мов. У цьому контексті постає проблема досягнення перекладацької еквівалентності відповідних текстів.

Закономірності перекладу німецькомовних текстів у сфері енергоефективності визначаються відбором таких засобів із мовних ресурсів, які найкраще відповідають завданням спілкування між людьми в певних умовах [7, S. 9]. Саме в цьому напрямі проводяться розвідки в галузі жанрово-стилістичної теорії перекладу [3, с. 456]. Вона через дослідження прагматичних ознак текстів у відповідній галузі виявляє їхні переваги стосовно наявності специфічних мовних, композиційних і прагматичних ознак галузевих текстів обох мов.

Варто наголосити, що німецькомовні тексти у сфері енергоефективності визначаються застосуванням спеціальної фахової лексики. Проте статті хочемо звернути особливу увагу на використання фразеології в досліджуваних текстах. Тут зараховуємо випадки, коли загальноживане слово в певних словосполученнях може набувати

термінологічного значення: “*Zusätzlich zu den in Absatz 1 festgelegten Verpflichtungen müssen Übertragungsnetzbetreiber und Verteilernetzbetreiber die in Anhang XII festgelegten Anforderungen einhalten*” [9] – «На додаток до зобов'язань, викладених у першому абзаці, оператори систем передачі й оператори розподільних систем **дотримуються вимог**, викладених у Додатку XII» [10]. У цьому текстовому фрагменті клішований вислів *Anforderungen einhalten* відтворюється відповідним українськомовним аналогом «**дотримуватися вимог**» («діяти відповідно до чого-небудь, згідно з чим-небудь»), що є характерним для галузевих текстів досліджуваної галузі.

У текстах сфери енергоефективності лексика та фразеологія спрямовані на вираження логічних зв'язків між частинами висловлювання на підставі отриманих кількісних даних (співвідношення лексичних одиниць і фразеологічних/метафоричних у досліджуваних текстах становить 80:20): “*Die Mitgliedstaaten ergreifen geeignete Maßnahmen, um Verbraucher über die Verfügbarkeit von Bescheinigungs- und (oder) Zertifizierungssystemen gemäß Artikel 1 zu informieren. 18 (1)*” [9] – «Держави-члени **вживають відповідних заходів** для інформування споживачів про наявність схем атестації і (або) сертифікації згідно зі ст. 18 (1)» [10]. У фрагменті тексту вислів *geeignete Maßnahmen ergreifen* (*angehen gegen, bekämpfen, etwas eindämmen, Maßnahmen ergreifen gegen, vorgehen gegen, zu Felde ziehen gegen figuratively, einer Sache/jemandem zu Leibe rücken figuratively*) перекладається за допомогою еквівалентного відповідника «**вжити заходів**» на позначення необхідних заходів щодо надання необхідних відомостей клієнтам з приводу атестаційної чи сертифікаційної діяльності.

Певні труднощі в перекладі викликає також уживання слів у складі словосполучення з переносним значенням, смисл якого виводиться зі значень його окремих компонентів, наприклад: “*Der EU-Vertreter sagte, der Schritt sei notwendig, um die Veräußerung fossiler Brennstoffe durch Russland zu beschleunigen, nachdem Moskau beschlossen hatte, einen **brutalen Krieg** in der Ukraine zu **beginnen***” [9] – «Представник ЄС заявив, що цей крок став необхідним для прискорення

відмови від російського викопного палива після рішення москви **розпочати жорстоку війну в Україні**» (ГТТ). У фрагменті дієслівна метафора *brutalen Krieg beginnen* передається українською мовою варіантним відповідником.

Також метафора становить стилістичний засіб, троп, що полягає в перенесенні властивостей одного предмета або явища на інший за допомогою спільної для обох зіставляваних предметів ознаки [4, S. 67]. Це ефективний засіб для відтворення образу, опису складного предмета, процесу, явища, що дає змогу економними засобами повідомляти змістовні ідеї. Варто підкреслити, що метафори широко використовуються й у спеціальних текстах як термінологічні одиниці (у нашому випадку їх кількість становить 50% від загальної кількості лексико-стилістичних засобів, що становлять 100%), аналіз яких у перекладацькому аспекті прокоментуємо трохи нижче.

У текстах галузі енергоефективності поряд із загальноживаною лексикою й вузькогалузевими термінами використовуються мовні, чи стерті метафори, чії відповідники реєструються в перекладних словниках, наприклад, у Глосарії технічних термінів у сфері енергоефективності та відновлювальних джерел енергії [10]. Тобто мовні метафори перекладаються шляхом вибору словникового відповідника [11, S. 23]. Проте такі метафори не обов'язково відтворюються українською мовою метафоричним словом, якщо внаслідок перекладу порушуються стилістичні норми мови друготвору. Зазначені вище твердження прокоментуємо та проаналізуємо на прикладах, відібраних зі Списку ілюстративного матеріалу.

Отже, мовні метафори під час перекладу текстів сфери енергоефективності можуть передаватися:

1) образною лексемою: “*Die Kommission ermutigt die europäischen Sozialpartner in der Debatte über Energieeffizienz*” [12] – «Комісія заохочує європейських **соціальних партнерів** у дискусіях з енергоефективності» (ГТТ);

2) неметафоричною лексемою: “*Die Mitgliedstaaten stellen sicher, dass Informationen über bestehende Energieeffizienzmechanismen und den finanziellen und rechtlichen Rahmen transparent sind und allen relevanten Marktteilnehmern weit verbreitet werden...*”

[13] – «Держави-члени забезпечують, щоб інформація про наявні механізми забезпечення енергоефективності й фінансову і правову базу була прозорою та широко розповсюджувалася серед усіх відповідних **учасників ринку...**» [10].

У першому фрагменті тексту образність полягає в змалюванні партнерів як дружніх установ соціальної сфери, некомерційних організацій (а не як учасника гри на сцені, у танцях) і, відповідно, відтворюється за допомогою калькування, тоді як у другому фрагменті спостерігаємо трансформацію метафоричного композита *Marktteilnehmern* на словосполучення «*учасник ринку*», використавши лексико-граматичну трансформацію заміни.

У деяких випадках перекладу метафори перекладач повинен зробити вибір між метафоричним (35%) і неметафоричним (15%) відповідником, наприклад, метафоричний термін *Finanzierungsströme* може перекладатися метафорично: “*Unbeschadet der Artikel 107 und 108 des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union erleichtern die Mitgliedstaaten die Einrichtung oder Nutzung bestehender Finanzierungsfazilitäten für Maßnahmen zur Verbesserung der Energieeffizienz, um den Nutzen mehrerer Finanzierungsströme zu maximieren*” [12] – «**Без шкоди для статей 107 і 108 Договору про функціонування Європейського Союзу держави-члени сприяють створенню інструментів фінансування або використанню існуючих інструментів фінансування заходів із покращення енергоефективності для отримання максимальної користі від численних **потоків фінансування****» [10]. Тут вибір варіанта перекладу між метафоричним і неметафоричним визначається на підставі лінгвостилістичного аналізу фахового тексту.

Коли мовна метафора перекладається власне метафорою (як у нашому випадку «*інструменти фінансування*»), остання може містити й образ, що й відповідна метафора в мові першотвору, як і у більшості попередніх прикладів (із 35% метафоричних відповідників 21% зберігають подібний образ у перекладі): “*Gegebenenfalls unterstützt die Kommission die Mitgliedstaaten direkt oder über europäische Finanzinstitute bei der Einrichtung von Finanzinstrumenten und technischen Unterstützungsprogrammen*»

zur Verbesserung der Energieeffizienz in verschiedenen Sektoren” [12] – «Де доречно, Комісія, безпосередньо або через європейські фінансові установи, допомагає державам-членам у створенні **інструментів фінансування** та схем технічної підтримки з метою підвищення енергоефективності в різних секторах» [10]. У текстовому фрагменті двокомпонентний метафоричний композит під час перекладу українською мовою зберігає образність, тобто *Finanzierungsinstrumenten* передається, відповідно, *інструменти фінансування*.

Мовленнєва метафора виходить із конкретного контексту й завжди з ним пов’язана [3]. У німецькомовних текстах сфери енергоефективності відповідна метафора викликає певні труднощі під час перекладу. У мові дружотвору вона не має усталених перекладацьких відповідників (на відміну від мовної) і постає новим семантичним утворенням [2; 14, S. 34].

Існують три основні способи перекладу таких *метафоричних термінів* [1]: 1) метафоричним словом, що має однаковий або дуже подібний характер образності (21%), 2) метафоричною лексемою, що має інший характер образності (14%), 3) неметафоричною лексемою, що передає тільки денотативний зміст німецькомовної метафори (15%), але не характер образності (Benchmarking → еталонне порівняння): “Die Plattform unterstützt den praktischen Erfahrungsaustausch, **Benchmarking**, Networking und innovative Praxis” [13] – «Платформа підтримує обмін досвідом із практичних питань, **еталонне порівняння**, налагодження зв’язків та інноваційну практику» [10].

Вищенаведені фрагменти текстів галузі енергоефективності представлені двома з трьох перелічених способів перекладу метафоричних одиниць, а саме: метафоричним із тим самим образом і неметафоричним. Випадки заміни в перекладі одного образу на інший є не дуже поширеними. Отже, спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності в перекладі. Це певним чином пов’язано з послабленням жанрові-стилістичних норм в українській мові щодо вживання професіоналізмів [3], проте в німецькомовних галузевих текстах вони вживаються ширше (60%) [11].

У нижченаведеному текстовому фрагменті метафоричні складені терміни, або терміни-

композити у сфері енергоефективності позначають фахові поняття: “Die **Mitgliedstaaten** ergreifen gegebenenfalls Maßnahmen, um **Netzbetreiber** dazu zu ermutigen, für die Installation von Mikro-KWK-Anlagen ein einfaches “Install and Notify”-Meldeverfahren einzuführen, um die Genehmigungsverfahren für Bürger und Installationsorganisationen (IEOs) zu vereinfachen und zu reduzieren” [13] – «**Держави-члени**, де доречно, здійснюють заходи для заохочення **операторів мереж** до впровадження простого процесу повідомлення за принципом «установити та повідомити» для монтажу мікрогенераційних установок із метою спрощення та скорочення процедур отримання дозволів для громадян і монтажних організацій» [10]. У фрагменті двокомпонентні метафоричні терміни-композити *Mitgliedstaaten* і *Netzbetreiber* зберігають свій образ під час перекладу.

Аналіз сучасних німецьких термінологічних одиниць у сфері енергоефективності показує, що серед продуктивних терміновірних засобів метафора посідає значне місце, надаючи термінологічній лексиці образності (*Finanzierungsströme*, *Green Deal*). Метафора передається наявними способами перекладу зі збереженням метафоричного переносу (у цьому випадку) або без нього: “Die Verbesserung der Effizienz von Regierungsgebäuden, Herstellungsprozessen, Fernwärme und – kühlung sowie Rechenzentren ist von entscheidender Bedeutung, wenn wir wollen, dass das Wirtschaftswachstum dem **Green Deal** entspricht”, fügte er hinzu” [13] – «Підвищення ефективності будівель державних установ, виробничих процесів, централізованого опалення та охолодження, а також центрів обробки даних є ключовим, якщо ми хочемо, щоб економічне зростання відповідало **Зеленій угоді**», – додав він» [10]. У фрагменті метафоричний вираз перекладається дослівно (калькуванням). При цьому зберігається його конотативне забарвлення (кольороназва) і метафоричність. В оригіналі вжито англіцизм, а не питоме німецькомовне сполучення, тому автентичність не притаманна.

Отже, галузеві тексти у сфері енергоефективності визначаються мовністичними ознаками на лексико-граматичному (заміна складного слова на словосполучення під час перекладу, застосування граматичних транс-

формацій перестановки, заміни під час перекладу тощо) рівні. Характерно, що експресивність у науково-технічних текстах загалом, як і в текстах галузі енергоефективності зокрема, не виключається. Вона є доволі специфічною, відрізняючись від інших за тематикою науково-технічних текстів. Щоб текст перекладу мав прагматичний вплив на українськомовного адресата, перекладач повинен зберігати його образність, передаючи характерні лінгвостилістичні засоби тексту, лише іноді знижуючи її або перекладаючи неметафоричним висловом.

З метою усунення згаданих вище труднощів перекладу (збереження чи уникнення образності, заміни й перестановки під час

відтворення лексико-фразеологічних і метафоричних одиниць) німецькомовних фахових текстів у сфері енергоефективності перекладачеві необхідно передусім уміти розпізнавати їх у текстах досліджуваної галузі, формулюючи при цьому навички професійного перекладу з огляду на жанрові норми української мови та правила мови тексту оригіналу. Треба пам'ятати й про прагматичну адаптацію тексту першоджерела під час перекладу.

Перспективою подальших досліджень може бути аналіз граматичних труднощів перекладу німецькомовних текстів у сфері енергоефективності, зокрема перекладацьких граматичних трансформацій синтаксичних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сорока Ю. Лексичні перетворення у процесі перекладу термінів у сфері енергоефективності. *Магістерський науковий вісник*. 2017. № 27. С. 48–50.
2. Штогрин М.В., Мучка М.З. Лексичні проблеми перекладу текстів у сфері енергоефективності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17 (85). С. 151–154.
3. Шумило І.І. Особливості перекладу галузевих текстів. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 455–458.
4. Steinmüller B. Reducing Energy by a Factor of 10. Promoting Energy Efficient Sustainable Housing in the Western World. Lüneburg : Centre for Sustainability Management (CSM), 2018.
5. Vollmer M. Nachhaltigkeit als Maßstab des Energieeffizienzgebotes. Eine Untersuchung zu § 5 Abs. 1, S. 1 Nr. 4 BImSchG. Hamburg : Verlag Dr. Kovač, 2019.
6. Günther Matthias. Energieeffizienz durch Erneuerbare Energien. Möglichkeiten, Potenziale, Systeme. Wiesbaden : Springer Fachmedien Wiesbaden, 2015.
7. Dispan Jürgen. Greentech im Maschinen- und Anlagenbau Baden-Württembergs. Potenziale in den Zukunftsfeldern Energieeffizienz, Erneuerbare Energien, Elektromobilität. Stuttgart : IMU Institut Stuttgart, 2011.
8. Pehnt Martin (Hrsg.). Energieeffizienz: Ein Lehr- und Handbuch. Berlin : Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010.
9. RICHTLINIE 2012/27/EU DES EUROPÄISCHEN PARLAMENTS UND DES RATES vom 25. Oktober 2012 zur Energieeffizienz, zur Änderung der Richtlinien 2009/125/EG und 2010/30/EU und zur Aufhebung der Richtlinien 2004/8/EG und 2006/32/EG (Text von Bedeutung für den EWR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:32012L0027>.
10. Глосарій технічних термінів у сфері енергоефективності та відновлювальних джерел енергії. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 214 с. URL: <https://enecities.org.ua/upload/files/Publications/Glossary.pdf>.
11. Hennicke P., Bodach S. Energierevolution: Effizienzsteigerung und erneuerbare Energien als neue globale Herausforderung. München : Wuppertal Institut, 2020.
12. Das RP- Energie-Lexikon. URL: <https://www.energie-lexikon.info>.
13. Branchenmonitor Energieeffizienz. 2013. URL: https://ezb.uni-regensburg.de/ezeit/detail.phtml?bibid=GHI&colors=7&lang=en&jour_id=308598.
14. Hesselbach Jens. Energie- und klimateffiziente Produktion. Grundlagen, Leitlinien und Praxisbeispiele. Wiesbaden : Vieweg+Teubner Verlag, 2012.

REFERENCES

1. Soroka, Y. (2017). Lexychni peretvorennya u protsesi perekladu terminiv u sferi enerhoefektyvnosti [Lexical transformations in the process of translating terms in the field of energy efficiency]. *Mahisterskyi naukovyi visnyk*, (27), 48–50 [in Ukrainian].
2. Shtohryn, M.V., & Muchka, M.Z. (2023). Lexychni problemy perekladu tekstiv u sferi enerhoefektyvnosti [Lexical problems of translating texts in the field of energy efficiency]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho*

- universytetu «Ostrohska akademiia»: serii «Filolohiia», (17(85)), 151–154. Ostroh: Vyd-vo NaUOA [in Ukrainian].
3. Shumylo, I.I. (2018). Osoblyvosti perekladu haluzevykh tekstiv [Features of translating industry texts]. *Molodyi vchenyi*, (7(59)), 455–458 [in Ukrainian].
 4. Steinmüller, B. (2018). Reducing energy by a factor of 10: Promoting energy efficient sustainable housing in the Western world. Lüneburg : Centre for Sustainability Management (CSM) [in English].
 5. Vollmer, M. (2019). Nachhaltigkeit als Maßstab des Energieeffizienzgebotes: Eine Untersuchung zu § 5 Abs. 1, S. 1 Nr. 4 BImSchG. Hamburg: Verlag Dr. Kovač [in German].
 6. Günther, M. (2015). Energieeffizienz durch Erneuerbare Energien: Möglichkeiten, Potenziale, Systeme. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden [in German].
 7. Dispan, J. (2011). Greentech im Maschinen- und Anlagenbau Baden-Württembergs: Potenziale in den Zukunftsfeldern Energieeffizienz, Erneuerbare Energien, Elektromobilität. Stuttgart: IMU Institut Stuttgart [in German].
 8. Pehnt, M. (Ed.). (2010). Energieeffizienz: Ein Lehr- und Handbuch. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg [in German].
 9. Richtlinie 2012/27/EU des Europäischen Parlaments und des Rates vom 25. Oktober 2012 zur Energieeffizienz, zur Änderung der Richtlinien 2009/125/EG und 2010/30/EU und zur Aufhebung der Richtlinien 2004/8/EG und 2006/32/EG (Text von Bedeutung für den EWR). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:32012L0027> [in German].
 10. Hlosarii tekhnichnykh terminiv v sferi enerhoefektyvnosti ta vidnovliuvalnykh dzherel enerhii [Glossary of technical terms in the field of energy efficiency and renewable energy sources]. (2019). Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. Retrieved from: <https://enfcities.org.ua/upload/files/Publications/Glossary.pdf> [in Ukrainian].
 11. Hennicke, P., & Bodach, S. (2020). Energierevolution: Effizienzsteigerung und erneuerbare Energien als neue globale Herausforderung. München: Wuppertal Institut [in German].
 12. Das RP-Energie-Lexikon. Retrieved from: <https://www.energie-lexikon.info> [in German].
 13. Branchenmonitor Energieeffizienz 2013. Retrieved from: https://ezb.uni-regensburg.de/ezeit/detail.phtml?bid=GHI&colors=7&lang=en&jour_id=308598 [in German].
 14. Hesselbach, J. (2012). Energie- und klimaeffiziente Produktion: Grundlagen, Leitlinien und Praxisbeispiele. Wiesbaden: Vieweg+Teubner Verlag [in German].

УДК 81'25:81'322.4
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.17>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ОСНОВІ ПРАВИЛ

Катерина Рябова

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри англійської мови
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій
вул. Солом'янська, 7, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0006-6455-3845
e-mail: rjabova3107@gmail.com

Анотація. У статті проведено загальний аналіз машинного перекладу на основі правил, виокремлено певні правила, якими керуються дослідники й розробники під час розроблення сучасних систем машинного перекладу. Розглянуто історичний досвід архітектури МП, що включає перше покоління (1960–1980-і роки) й базувалося на прямому перекладі, друге покоління (1980-і роки до теперішнього часу) складається із систем на основі правил, таких як системи передачі й інтерлінгва, а третє покоління (1990-і роки до теперішнього часу) включає системи на основі корпусів, які базуються або на статистичних даних, або на основі прикладів. Обґрунтовано, що машинний переклад на основі правил (Rule-based Machine Translation), також відомий як машинний переклад на основі знань (Knowledgebased Machine Translation), спирається на морфологічні, синтаксичні, семантичні й контекстуальні знання про вихідну та цільову мови відповідно і зв'язки між ними для виконання завдань перекладу. Доведено, що в машинному перекладі на основі правил лінгвіст формалізує лінгвістичні знання в лексиконах і правилах граматики. Ці знання використовуються системою для аналізу речень мовою оригіналу та їх перекладу. Розглянуто окремі системи МП на основі правил, такі як Systran, Lucy LT, Apertium, ParSit, і деякі системи, які концентруються виключно на перекладі окремих діалектів. Аналіз цих систем виявив, що, якщо вихідна мова багата морфологічно, для аналізу вихідного тексту використовуються специфічні мовні морфологічні правила. Потім застосовуються специфічні для мови синтаксичні правила для визначення синтаксичних категорій слів, що містяться в реченні. Зроблено висновок, що машинний переклад на основі правил – це парадигма машинного перекладу, у якій лінгвістичні знання кодуються експертом у формі правил, що перекладаються з вихідної мови цільовою.

Ключові слова: машинний переклад, автоматизований переклад, теорія машинного перекладу, переклад на основі правил, синтаксичні правила, синтаксичні категорії слів.

SOME ASPECTS OF RULE-BASED MACHINE TRANSLATION

Kateryna Riabova

PhD. in Law,
Senior Lecturer at the Department of English Language
State University of Information and Communication Technologies
Solomianska Str., 7, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0006-6455-3845
e-mail: rjabova3107@gmail.com

Abstract. The article provides a general analysis of rule-based machine translation and identifies certain rules that guide researchers and developers in the development of modern machine translation systems. The historical experience of MT architecture is considered, which includes the first generation (1960s–1980s) based on direct translation, the second generation (1980s to the present) consisting of rule-based systems such as transfer and interlingual systems, and the third generation (1990s to the present) including corpus-based systems based on either statistical data or examples. It is substantiated that Rule-based Machine Translation, also known as Knowledgebased Machine Translation, relies on morphological, syntactic, semantic and contextual knowledge of the source and target languages, respectively, and the relations between them to perform translation tasks. It is proved that in rule-based machine translation, a linguist

formalises linguistic knowledge in lexicons and grammar rules. This knowledge is used by the system to analyse sentences in the source language and translate them. Some rule-based MT systems, such as Systran, Lucy LT, Apertium, ParSit, and some systems that focus exclusively on the translation of certain dialects, are considered. Analysis of these systems has shown that if the source language is morphologically rich, language-specific morphological rules are used to analyse the source text. Then, language-specific syntactic rules are applied to determine the syntactic categories of words contained in the sentence. It is concluded that rule-based machine translation is a machine translation paradigm in which linguistic knowledge is encoded by an expert in the form of rules that are translated from the source language into the target language.

Key words: machine translation, automated translation, machine translation theory, rule-based translation, syntactic rules, syntactic word categories.

З часом розвиток машинного перекладу (далі – МП) призвів до появи кількох типів систем машинного перекладу, кожен із яких має свої сильні та слабкі сторони. МП на основі правил є одним із найпоширеніших типів МП поряд зі статистичним і нейронним. Метою статті є проведення загального аналізу МП на основі правил, а також виокремлення певних правил, якими керуються дослідники й розробники використовуючи «правила» під час розроблення сучасних систем МП окремих термінів, таких, наприклад, як автоматичний і машинний переклад тощо. В основному вчені-лінгвісти вивчають проблематику МП як цілісної парадигми, рідко приділяючи глибоку увагу окремим типам МП.

Незважаючи на те що дослідженню проблем МП на основі правил приділена недостатня увага вчених, варто виділити таких дослідників, які займалися RBMT останні два десятиліття, і їхня увага засвідчена численною кількістю лінгвістичних праць. Так, зокрема, варто виділити праці таких учених: С. Срилекха [2], Д. Торрегроса [1], Н. Пасрича [1], Б. Р. Чакраварті [1], Т. А. Пірінен [3], Б. Баніц [4], Х. Сомерс [5], П. Чароенпорнсават [6], В. Сорнлертламваніч [6], Т. Чароенпорн [6], М. А. Сгайера [7], М. Зригі [7] й ін.

Окремо варто проаналізувати в загальному вигляді дослідження й результати таких науковців. Д. Торрегроса, Н. Пасрича, Б. Р. Чакраварті, М. Масуд та М. Аркан провели масштабне дослідження, де описували різні підходи до використання інформації, що міститься в системах МП на основі правил (Rule-based Machine Translation, скорочено RBMT), для покращення системи на основі корпусу, а саме моделі нейронного МП, з акцентом на сценарій із низьким ресурсом [1, с. 126].

С. Срилекха наголошує на поєднанні ідей і методів з лінгвістики, інформатики, штуч-

ного інтелекту, теорії перекладу і статистики для автоматизації процесу перекладу з однієї мови іншою. На його думку, основними труднощами в МП є різниця між вихідною та цільовою мовами та їх неоднозначність. Проведена ним класифікація підходів RBMT, МП на основі перекладу, МП на основі інтерлінгва й МП на основі словника надалі буде широко використовуватися під час досліджень RBMT [2].

Т.А. Пірінен, аналізуючи наявні дані FinnWordNet, Omorfi й Apertium-eng, створив правила лексичного вибору та перекладу вручну, розробив словники й правила на основі спільних даних завдань, описав використання спільних даних завдань як своєрідний робочий процес розробки, керований тестуванням, у розробці RBMT, показав, що він ідеально підходить для сучасного робочого процесу безперервної інтеграції RBMT у розробці програмного забезпечення й забезпечує значне підвищення балів BLEU з мінімальними зусиллями [3, с. 338].

Д. Торрегроса, Н. Пасрича, Б. Р. Чакраварті, М. Масуд та М. Аркан провели експеримент на основі системи RBMT Lucy LT з таких мовних пар: англо-іспанської (загальний і медичний домен), англійської баскської, англійської ірландської та англійської спрощеної китайської мови в сценарії з недостатнім ресурсом, використовуючи корпуси з приблизно мільйонном паралельних записів. Результати свідчать про те, що додавання морфологічної інформації до мови оригіналу є таким же ефективним, як і використання підслівних одиниць у цій конкретній ситуації [1, с. 128].

Існує три покоління архітектури МП: перше покоління (1960–1980-і роки) базувалося на прямому перекладі, друге покоління (1980-і роки до теперішнього часу) складається із систем на основі правил, таких як системи передачі й інтерлінгва, а третє поко-

ління (1990-і роки до теперішнього часу) включає системи на основі корпусів, які базуються або на статистичних даних, або на основі прикладів. Водночас системи прямого перекладу використовували дослівний переклад без чіткого вбудованого лінгвістичного компонента, системи, основані на правилах і на основі корпусів, є набагато складнішими [4, с. 55].

МП на основі правил (Rule-based Machine Translation), скорочено RBMT, також відомий як машинний переклад на основі знань (Knowledgebased Machine Translation), спирається на морфологічні, синтаксичні, семантичні й контекстуальні знання про вихідну та цільову мови відповідно і зв'язки між ними для виконання завдань перекладу. Лінгвістичні знання допомагають системам МП здійснювати переклад через доступні комп'ютерам словники та правила граматики, основані на теоретичних лінгвістичних дослідженнях. Цей раціоналістичний підхід контрастує з емпіричним підходом, який розглядає процес перекладу як імовірнісну подію й тому містить статистичні моделі перекладу, отримані з мовних корпусів.

Іншими словами, переклад на основі правил передбачає застосування морфологічних, синтаксичних і/або семантичних правил до аналізу тексту вихідної мови й синтезу тексту цільової мови, що вимагає лінгвістичних знань як вихідної, так цільової мови, а також розуміння відмінностей між ними [4, с. 58].

У машинному перекладі на основі правил лінгвіст формалізує лінгвістичні знання в лексиконах і правилах граматики. Ці знання використовуються системою для аналізу речень мовою оригіналу та їх перекладу. Хоча цей підхід не вимагає жодних навчальних корпусів і надає контроль над перекладами, створеними системою, процес кодування лінгвістичних знань потребує багато часу експерта. Яскравими прикладами систем RBMT є оригінальна, основана на правилах система Systran, Lucy LT та Apertium. Натомість системи машинного перекладу на основі корпусів навчаються перекладати з прикладів, як правило, у формі вирівняних корпусів на рівні речень. З одного боку, цей підхід, як правило, більш дорогий з погляду обчислень і пропонує обмежений контроль над створеними перекладами. Крім того, це неможливо для мовних пар, які мало мають

або взагалі не мають доступних паралельних ресурсів. З іншого боку, він може похвалитися набагато вищим охопленням цільової мовної пари залежно від наявності паралельних корпусів. Прикладами парадигм МП на основі корпусу є статистичний переклад на основі фраз і моделі нейронного машинного перекладу (NMT) [1, с. 130].

Підхід, оснований на правилах, є першою стратегією, якої дотримувалися дослідники МП. Оскільки правила пишуться людиною на основі її лінгвістичних знань, очевидно, що така людина може глибоко аналізувати текст як на синтаксичному, так і на семантичному рівнях. Однак тут прослідковуються дві проблеми: по-перше, необхідною є наявність великих лінгвістичних знань, по-друге, неможливо написати правила, які будуть охоплювати всю мову.

Системи МП, основані на правилах, далі поділяються на трансферальні й інтерлінгвальні (Interlingua) підсистеми. Системи Interlingua працюють з абстрактним проміжним представленням вихідного тексту, з якого генерується цільовий текст [4, с. 68].

Системи передачі (трансферальні) є більш поширеним підходом до МП на основі правил. Системи, основані на передачі, аналізують речення вихідного тексту за реченням, ідентифікуючи частину мови кожного слова та його можливі значення [5, с. 431].

Якщо вихідна мова багата морфологічно, для аналізу вихідного тексту використовуються специфічні мовні морфологічні правила. Потім застосовуються специфічні для мови синтаксичні правила з метою визначення синтаксичних категорій слів, що містяться в реченні. Нарешті, система визначає цільове слово й генерує цільове речення, точно дотримуючись структури вихідного речення, далі піддаючи цільове речення простій процедурі морфологічного генерування, щоб застосувати специфічні для цільової мови морфологічні правила до виводу МП [4, с. 61].

Щоб покращити якість МП на основі правил, потрібно змінювати або додавати деякі правила генерації чи аналізу. Цей метод вимагає великих лінгвістичних знань, і не можна гарантувати, що точність буде кращою. Наприклад, у разі модифікації деяких правил це не лише змінює неправильні речення на правильні речення, а й може негативно впливати на правильні речення.

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що використання знань RBMT є корисним для покращення продуктивності систем NMT у сценарії з недостатнім ресурсом.

Кожен МП на основі правил має власну стратегію перекладу. Наприклад, П. Чароенпорнсават, В. Сорнлертгламваніч і Т. Чароенпорн у 2002 році, коли МП на основі правил був більш поширеним, оскільки нейронний МП тільки починав формуватися, аналізуючи як практичний приклад систему ParSit (ParSit – це машинний переклад з англійської мови тайською з використанням міжмовного підходу), зазначають, що ParSit складається з чотирьох модулів: модуля аналізу синтаксису, модуля семантичного аналізу, модуля генерації семантики та модуля генерації синтаксису [6]. Разом із тим під час виконання перекладу системою ParSit виділялося дві основні групи помилок: перша група – неправильне значення (відсутні деякі слова; наявні «зайві» слова; використання неправильного слова), друга – неправильне впорядкування.

У системі RBMT Lucy LT лінгвістичні знання формалізовані лінгвістами у вигляді комп'ютерних граматики, одномовних і двомовних лексиконів. Одномовні лексикони – це збірки лексичних статей; кожна лексична стаття є набором пар ознака-значення, що містить морфологічну, синтаксичну й семантичну інформацію. Записи двомовної лексики включають лексичні відповідності джерело-ціль і за бажанням контекстуальні умови та дії. Граматики – це колекції перетворень до анотованих дерев. Система Lucy LT поділяє процес перекладу на три послідовні фази: аналіз, передача й генерація. Під час фази аналізу вихідне речення токенизується та морфологічно аналізується за допомогою лексикону, який ідентифікує кожну поверхневу форму та всі її правдоподібні морфологічні значення. Далі аналізатор діаграм Lucy LT разом із граматикою аналізу, що складається з доповнених синтаксичних правил, витягує основну структуру дерева синтаксису й коментує її. Граматики передачі та генерації потім послідовно застосовуються до цього дерева, яке піддається численним анотаціям і перетворенням, що додають інформацію про еквівалентності в цільовій мові й адаптують оригінальні структури вихідної мови до

відповідних у цільовій мові. Нарешті, кінцеві вузли дерева генерації збираються в перекладене речення [1, с. 130].

Окремий інтерес становлять системи, що обробляють діалекти. Ця потреба впливає головним чином із величезного діалектного вмісту, доступного в Інтернеті, який можна використовувати в різних сферах, у тому числі в різноманітних галузях досліджень поведінки користувачів, таких як системи рекомендацій, веб-майнінг або аналіз настроїв тощо. Більшість із цих діалектів є в Інтернеті через дописи в блогах, обговорення на форумах або взаємодії користувачів у соціальних мережах, таких як Facebook і YouTube.

Наприклад, існує система RBMT Elissa, яка різною мірою підтримує переклад арабських діалектів, таких як єгипетський, іракський, левантійський і мови Перської затоки, арабською мовою. Система ідентифікує вихідний діалект із подальшим морфологічним аналізом, виконаним за допомогою аналізатора MADA. Потім вона генерує остаточний текст цільовою мовою на основі діалектів, унесеніх до словників MSA (Modern Standard Arabic) і попередньо реалізованих правил морфологічного перенесення [7, с. 312].

Система RBMT потребує великих людських зусиль для підготовки правил і лінгвістичних ресурсів, таких як морфологічні аналізатори, тегери частин мови й синтаксичні аналізатори, двомовні словники, правила перенесення, морфологічний генератор, правила зміни порядку тощо. Системи МП на основі правил працюють на базі специфікації правил морфології, синтаксису, лексичного відбору та перенесення. Збірник правил і двомовний або багатомовний лексикон є ресурсами, які використовуються в RBMT [2].

Модель передачі в RBMT включає три етапи: аналіз, передачу й генерацію. Під час фази аналізу виконується лінгвістичний аналіз вхідного-вихідного речення, щоб отримати інформацію щодо морфології, частин мови, фраз, контекстуальної сутності слів та усунення їх неоднозначності. На етапі лексичного перенесення є два кроки, а саме: переклад слів і переклад граматики. У перекладі слів кореневе слово вихідної мови замінюється кореневим словом цільової мови за допомогою двомовного словника, а в граматиці перекладі перекладаються суфікси.

На етапі генерації відбувається узгодженість роду, числа й особи локальних груп фраз, а також рід дієслів [2].

Окремою проблемою RBMT є велика кількість низькочастотних синонімів у перекладах під час фази лінгвістичного аналізу. Цікаве рішення запропонував Т.А. Пірінен на прикладі фінської мови. Для аналізу він узяв словник Wordnet і на основі експерименту спробував увести автоматичні механізми створення правил для уточнення перетвореного словника. Для автоматичного завантаження правил лексичного вибору використано дані Europarl corpus та оновлено лексичний вибір деякими ручними правилами, які або не охоплюються зверненнями Europarl, або спотворені неправильно. Таким чином, фазу «навчання» в розробці RBMT замінено дуже простим напівавтоматичним робочим процесом проекту, виконуваним носієм мови, який складається з такого: 1) зібрати всі лексеми, невідомі словнику вихідної мови, і додати до них необхідну морфолексичну інформацію. 2) зібрати всі лексеми, невідомі словнику

двомовного перекладу, і додати їхні переклади. 3) зібрати всі лексеми, невідомі словнику цільової мови, і додати їх до словника з необхідною морфолексичною інформацією [3, с. 339].

Можемо зробити висновок, що розроблена Т.А. Пірінен напівавтоматизація полягає в збиранні різних невідомих лексем або одиниць поза словниковим запасом, а також спробі вгадати лексичний запис або кілька правдоподібних записів для них, а автор словника чи перекладач вибере й виправить їх.

Отже, машинний переклад на основі правил – це парадигма машинного перекладу, у якій лінгвістичні знання кодуються експертом у формі правил, що перекладаються з вихідної мови цільовою. Хоча цей підхід забезпечує повний контроль над вихідним текстом, вартість формалізації необхідних лінгвістичних знань набагато вища, ніж навчання системи на основі корпусу, де використовується підхід машинного навчання для автоматичного навчання перекладу з прикладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Torregrosa D. et al. Leveraging rule-based machine translation knowledge for under-resourced neural machine translation models. *Proceedings of MT Summit XVII*. Dublin, 2019. № 2. С. 125–133. URL: <https://aclanthology.org/W19-6725.pdf>.
2. Sreelekha S. Statistical vs rule based machine translation; a case study on Indian language perspective. URL: <https://arxiv.org/pdf/1708.04559>.
3. Pirinen T.A. Apertium-fin-eng – rule-based shallow machine translation for WMT 2019 shared task. *Proceedings of the Fourth Conference on Machine Translation (WMT)*. Florence, 2019. August 1–2. С. 335–341. URL: <https://statmt.org/wmt19/pdf/53/WMT36.pdf>.
4. Banitz B. Machine translation: a critical look at the performance of rule-based and statistical machine translation. *Cad. Trad., Florianópolis*. January, 2020. С. 54–71. URL: <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2020v40n1p54>.
5. Somers H. Machine translation: latest developments. *The Oxford handbook of translation studies* / Malmkjaer, Kirsten ; Windle, Kevin (Ed). Oxford : Oxford University Press, 2011. С. 427–440. URL: <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/harold.somers/Mitkov-book-chapter.pdf>.
6. Improving translation quality of rule-based machine translation / P. Charoenpornasawat et al. *COLING-02: Machine Translation in Asia*. 2002. URL: <https://aclanthology.org/W02-1605.pdf>.
7. Sghaiera M.A., Zrigui M. Rule-Based Machine Translation from Tunisian Dialect to Modern Standard Arabic. 24th International Conference on Knowledge-Based and Intelligent Information & Engineering Systems. Mohamed Ali Sghaier et al. *Procedia Computer Science*, 176 (2020). С. 310–319. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050920318573>.

REFERENCES

1. Torregrosa, D. et. (2019). Leveraging rule-based machine translation knowledge for under-resourced neural machine translation models. *Proceedings of MT Summit XVII*. № 2. Dublin, Aug. 19-23, Dublin, 2019. С. 125–133. <https://aclanthology.org/W19-6725.pdf>.
2. Sreelekha, S. Statistical vs rule based machine translation; a case study on Indian language perspective. <https://arxiv.org/pdf/1708.04559>.
3. Pirinen, T. A. (2019). Apertium-fin-eng – rule-based shallow machine translation for WMT 2019 shared task. *Proceedings of the Fourth Conference on Machine Translation (WMT)*, Florence, August 1-2, 2019. Florence, С. 335–341. <https://statmt.org/wmt19/pdf/53/WMT36.pdf>.

4. Banitz, B. (2020). Machine translation: a critical look at the performance of rule-based and statistical machine translation. *Cad. Trad.*, Florianópolis, January, 2020. Florianópolis, C. 54–71. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2020v40n1p54>.
5. Somers, H. (2011). Machine translation: latest developments. *The Oxford handbook of translation studies* / Malmkjaer, Kirsten; Windle, Kevin (Ed). Oxford: Oxford University Press, C. 427–440. <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/harold.somers/Mitkov-book-chapter.pdf>.
6. Charoenpornawat, P. et. (2002). Improving translation quality of rule-based machine translation. *COLING-02: Machine Translation in Asia*. <https://aclanthology.org/W02-1605.pdf>.
7. Sghaiera, M.A., Zrigui, M. (2020). Rule-Based Machine Translation from Tunisian Dialect to Modern Standard Arabic. 24th International Conference on Knowledge-Based and Intelligent Information & Engineering Systems. Mohamed Ali Sghaier et al. / *Procedia Computer Science* 176 C. 310–319. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050920318573>.

УДК 81'42:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.18>

МОВНИЙ ДИСКУРС У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ І КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Іван Нєнов

заслужений журналіст України,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com

Вікторія Ногай

старший викладач кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0009-0001-4935-5158
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Людмила Дідур

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/10.30525/978-9934-26-248-7-22
e-mail: L_didur@ukr.net

Анотація. Оглядова наукова стаття присвячена аналізу мовного дискурсу в соціальних мережах. Розглянуто основні мовні засоби, які використовуються в онлайн-середовищі, такі як емоційно-експресивна лексика, короткі речення, займенники й дієслова з префіксами.

Проаналізовано мовленнєві жанри (пости, сторіс, коментарі та приватні повідомлення). Крім того, розглянуто комунікативні стратегії, такі як вибіркова самопрезентація й псевдоблизькість, які допомагають користувачам досягати своїх цілей у спілкуванні.

Висвітлено роль кооперації в спілкуванні й особливості комунікативного конфлікту в соціальних мережах.

Стаття допоможе краще розуміти мовний дискурс у віртуальних спільнотах і виявити нові тенденції в спілкуванні.

Ключові слова: мовний дискурс, соціальні мережі, мовні засоби, комунікативні стратегії, емоційно-експресивна лексика, мовленнєві жанри, комунікативний конфлікт, кооперація.

LANGUAGE DISCOURSE IN SOCIAL NETWORKS: ANALYSIS OF LINGUISTIC MEANS AND COMMUNICATION STRATEGIES IN THE ONLINE ENVIRONMENT

Viktoriiia Sikorska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Journalism and Communication
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com*

Ivan Nenov

*Candidate of Political Sciences,
Honored Journalist of Ukraine,
Associate Professor at the Department of Pre-university Training
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com*

Victoriia Nogai

*Senior Lecturer at the Department of Pre-university Training
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0009-0001-4935-5158
e-mail: viktoriya_n@ukr.net*

Liudmyla Didur

*Senior Lecturer at the Department of Pre-university Training
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/10.30525/978-9934-26-248-7-22
e-mail: L_didur@ukr.net*

Abstract. *The review article is devoted to the analysis of linguistic discourse in social networks. The main linguistic means used in the online environment, such as emotionally expressive vocabulary, short sentences, pronouns and verbs with prefixes, are considered.*

Speech genres such as posts, stories, comments and private messages are analyzed. In addition, communication strategies, such as selective self-presentation and pseudo-intimacy, are considered to help users achieve their communication goals.

The role of cooperation in communication and the peculiarities of communicative conflict in social networks are highlighted.

The article will help to better understand language discourse in virtual communities and identify new trends in communication.

Key words: *linguistic discourse, social networks, linguistic means, communication strategies, emotionally expressive vocabulary, speech genres, communicative conflict, cooperation.*

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі відіграють значну роль у формуванні віртуальних спільнот і побудові онлайн-ідентичності. Вони впливають на наше мовлення, комунікативні стратегії та спосіб сприйняття інформації. Соціальні мережі стали не лише платформою для

спілкування, а й важливим об'єктом дослідження для мовознавців та експертів у сфері комунікацій.

Мовний дискурс є ключовим інструментом для спілкування, але його особливості й вплив на взаємодію користувачів ще потребують поглибленого аналізу.

Ця проблема вимагає детального дослідження, щоб краще розуміти мовний дискурс у віртуальних спільнотах і виявити нові тенденції в спілкуванні.

Метою статті є аналіз мовного дискурсу в соціальних мережах, що сприятиме кращому розумінню віртуальних спільнот і спілкування в інтернеті.

Автори ставлять перед собою завдання дослідити, які мовні засоби найчастіше використовуються в соціальних мережах, і визначити їхню роль у спілкуванні й сприйнятті повідомлень; вивчити мовленнєві жанри, що стали візуальними та мультимедійними в соціальних мережах; проаналізувати комунікативні стратегії, які використовують користувачі для прояву своєї індивідуальної та колективної ідентичності; зосередитися на вибірковій самопрезентації та псевдоблизькості; дослідити роль мовного дискурсу у виникненні й подоланні комунікативного конфлікту в соціальних мережах.

Предметом дослідження є мова, яка використовується користувачами в онлайн-середовищах, зокрема в соціальних мережах. Автори досліджують мовні засоби, жанри й комунікативні стратегії, які впливають на спілкування в цих середовищах.

Об'єктом дослідження є соціальні мережі як платформи, де відбувається взаємодія користувачів.

Це дослідження допоможе краще розуміти, як мова стає інструментом формування й підтримки соціальних відносин у віртуальному середовищі.

Дискурс – це процес отримання й обміну інформації, що виражає себе в актуалізованих мовних стратегіях, тобто це способи використання мови, які враховують конкретну ситуацію спілкування, контекст та аудиторію. Мовні стратегії дають змогу мовцю ефективно спілкуватися, ураховуючи всі відтінки й нюанси комунікації. Наприклад, використання формального, неформального чи жаргонного мовлення, адаптація мови до рівня розуміння співрозмовника, використання або уникання певних лінгвістичних засобів залежно від ситуації – усе це є складниками актуалізованих мовних стратегій. Вони допомагають забезпечити ефективність спілкування й уникнути непорозумінь між учасниками комунікації.

В.О. Ковчак зазначає, що в дискурсі втілено сферу суспільної взаємодії (інтеракції), опосередкованої засобами мови, тому дискурс виступає як соціально організована мережа комунікативних зв'язків [3, с. 206].

Розглянемо, які мовні засоби використовуються у віртуальних спільнотах, які комунікативні стратегії вибирають користувачі та які особливості комунікативного конфлікту виникають в онлайн-середовищі.

Розуміння мовного дискурсу в соціальних мережах допоможе краще адаптуватися до нового комунікативного простору й розкрити його можливості.

Соціальні мережі, такі як Інстаграм, Твітер, Фейсбук, стали не лише платформами для спілкування, а й важливим об'єктом дослідження для мовознавців і комунікативних експертів. Вивчаючи мовні засоби, які використовуються в цих мережах, а також специфіку комунікації в них, важливо розуміти, які мовні засоби і стилі використовуються користувачами в контексті, оскільки це впливає на сприйняття інформації, формування думок і взаємодію в мережі.

Розглянемо основні мовні засоби, які використовуються в цих онлайн-середовищах:

- У соціальних мережах користувачі активно використовують метафори, порівняння, синоніми й інші засоби для вираження своїх почуттів та емоцій. *Наприклад: «Його слова вразили мене, наче грім», «Дістав мене».*

- Зменшено-пестливі форми слів також додають виразності й емоційності. *Наприклад: «Ти моє любе сонечко», «Дякую тобі, моя маленька зіронько!».*

- У соціальних мережах переважають прості, короткі речення. Неповні, обірвані, односкладові речення допомагають зберегти увагу читачів. *Наприклад: «Дякую!», «Я вже йду», «Чекаю на тебе», «Завтра побачимось», «Як ти?», «Все гаразд?».*

- Часте використання різноманітних займенників дає змогу зберегти конфіденційність та інтимність спілкування. *Наприклад: замість формального «Ви» використовують «ти», що може підсилити інтимність і дружній характер спілкування. «Моє» (замість «наше») – указує на особисту власність.*

- Часте використання різноманітних дієслів із двома префіксами. *Наприклад: понаїхати, позасмічувати, понавибирати.*

- Заміна термінів розмовними словами (*мобільний телефон – мобіла, комп'ютер – комп, клавіатура – клава, залікова книжка – заліковка*).

- Використання слів або фраз із протилежним значенням для гумору або критики. *Наприклад: «О, чудово, це один день без інтернету!».*

Мовленнєві жанри в соціальних мережах відіграють важливу роль у комунікації. Вони мають свої особливості й функції, використання яких залежить від мети користувача та контексту.

Пости – це короткі текстові або візуальні повідомлення, що користувачі публікують на своїх сторінках у соціальних мережах, аби поділитися думками, враженнями, новинами, висловити свою позицію щодо певної теми чи залучити увагу аудиторії до якихось подій.

Сторіс – це короткочасні публікації, відео або фотографії, які з'являються у верхній частині сторінки користувача на обмежений час (зазвичай 24 години) і дають змогу висловити миттєві емоції, враження, висвітлити події.

Коментарі та відгуки в соціальних мережах мають суттєві відмінності.

У коментарях користувачі реагують на пости і сторіс інших людей, дають коротку відповідь, показуючи свою реакцію. Зазвичай відображають власну думку щодо якогось питання або висловлюють враження від контенту. Спілкування в коментарях може розгалужуватися на кілька рівнів, створюючи полілогічний характер.

Відгуки – це об'ємні висловлення, які можуть містити більше деталей, докладний опис досвіду користувача з продуктом чи послугою. Вони можуть бути позитивними, негативними або нейтральними. Їх подають публічно (на сторінці компанії) або приватно (наприклад, відправлені електронною поштою). Правильно оброблені відгуки можуть покращити якість продукту, залучити нових клієнтів і підвищити лояльність аудиторії.

Приватні чати дають змогу особисто спілкуватися з іншими користувачами. Вони можуть містити інформацію, яка не призначена для загального доступу.

Аналіз мовленнєвих жанрів допомагає розуміти, як користувачі взаємодіють.

Хештеги – ключові слова або фрази, які використовуються в соціальних мере-

жах і мікроблогах. Вони починаються із символу решітки (#) і допомагають систематизувати контент за певною темою або інтересом. Хештеги дають змогу швидко знаходити повідомлення, пов'язані з певною темою, і полегшують пошук інформації. Наприклад, *#техніка, #мода, #фотографія*.

Емоджі – це особлива мова ідеограм і смайлів, які широко використовуються в електронних повідомленнях і на сторінках сайтів [5]. Вони допомагають висловити емоції, настрої, ідеї, додають емоційного відтінку до тексту за допомогою зображень, стали невід'ємною частиною сучасного онлайн-спілкування.

У соціальних мережах поширені мовні образи, які використовуються для вираження певних ідей або ситуацій.

Меми – це візуальні образи, відеоролики або текстові висловлювання, які стають віртуальними відгуками на певні події або явища. Вони можуть бути гумористичними, саркастичними, політичними, відображати певні культурні аспекти. Меми часто використовуються для вираження емоцій, створення спільності й взаєморозуміння між користувачами.

У соціальних мережах часто зустрічаються аббревіатури, скорочення й неточності в мовленні. Наприклад, «LOL» (сміюся вголос), «BRB» (повернусь зараз), «OMG» (О, мій Боже) тощо.

Соціальні мережі – це не лише майданчик для спілкування, а й простір, де користувачі вибирають певні комунікативні стратегії для досягнення своїх цілей.

Користувачі в соціальних мережах активно формують свій образ, вибираючи, яку інформацію про себе вони публікують. Вибіркова самопрезентація може бути спрямована на підвищення соціального статусу, залучення уваги або вираження певних цінностей.

У соціальних мережах користувачі можуть вибирати, наскільки близьким може бути спілкування з іншими. Псевдоблизькість – це явище, коли користувачі в соціальних мережах відтворюють віртуальні взаємини, ураховуючи обмеженість контексту й відсутність фізичної присутності. Це дає можливість користувачам підтримувати стосунки на відстані, але не завжди вони відображають реальність.

За такого спілкування використовують неформальну мову, скорочення слів, аббревіатури, сленг. Короткі повідомлення супроводжують емоджі (смайли й ідеограми для передачі емоцій), хештеги (для класифікації контенту, наприклад: #друзі, #вечірка, #подорожі).

Для створення відчуття близькості вибірково використовують займенники, емоційні вирази. Щоб підсилити співчуття й розуміння, активно використовують образні вислови. Ці мовні засоби допомагають підтримувати взаємини на відстані та створювати враження псевдоблизькості.

Соціальні мережі – це простір, де користувачі можуть випробовувати нові мовні форми, створювати нові слова, вирази й жаргон.

Сміливе експериментування допомагає розширити межі мовлення та виразності.

Аналіз комунікативних стратегій у соціальних мережах допомагає зрозуміти, як мова впливає на спілкування та як користувачі вибирають певні підходи для досягнення своїх цілей.

Комунікативний конфлікт – це зіткнення комунікативних стратегій між адресантом та адресатом, яке може ускладнювати спілкування.

У соціальних мережах люди можуть висловлювати свої думки анонімно, що призводить до більш відвертого висловлювання. Віддаленість від співрозмовника знижує емоційний контроль, а відсутність невербальних сигналів може призвести до неправильного розуміння й конфліктів. Велика кількість можливих співрозмовників призводить до більш різноманітних поглядів і конфліктів.

При цьому комунікативний конфлікт не завжди буває неуспішним і передбачає розвиток комунікативної події, що може завершитися як конфронтаційним вибухом, так і комунікативним успіхом для одного з комунікантів і навіть комунікативним компромісом [1].

Мовний дискурс відіграє ключову роль у комунікативних конфліктах. Вибір мовних засобів і структури впливає на сприйняття, оскільки саме мова відображає емоції. Негативний дискурс може поглибити конфлікт, а позитивний – сприяти розв'язанню.

Неправильна інтерпретація також може призвести до конфлікту.

Для подолання конфлікту треба уникати агресивного дискурсу й намагатися зрозуміти позицію інших. Це сприятиме подоланню конфлікту.

Неабияку роль у спілкуванні виконує кооперація. Це спільна діяльність, спрямована на досягнення спільних цілей. Кооперація допомагає забезпечити взаєморозуміння між співрозмовниками, знаходити компроміси, розв'язувати конфлікти, дає змогу досягати спільних цілей, будуючи ефективне спілкування. Кооперація є важливим елементом спілкування, сприяючи позитивним взаєминам і спільному розвитку.

Отже, соціальні мережі – це не лише платформа для спілкування, а й важливий об'єкт дослідження для мовознавців і комунікаційних експертів. В оглядовій статті ми розглянули основні мовні засоби, які використовуються в соцмережах, а також проаналізували мовні жанри та їх роль у комунікації.

Виявилось, що в соціальних мережах користувачі активно формують свій образ, вибираючи, яку інформацію про себе публікувати, також використовують різноманітні мовні засоби – від емоційно-експресивної лексики до коротких речень і хештегів.

Крім того, розглянули комунікативні стратегії, такі як вибіркова самопрезентація та псевдоблизькість. Ці стратегії допомагають користувачам досягати своїх цілей у спілкуванні.

Дискурс у соціальних мережах може впливати на сприйняття повідомлень, розвиток конфлікту та його подолання.

Не менш важливою є роль кооперації. Спільна діяльність і спільні цілі сприяють побудові позитивних взаємин і розв'язанню конфліктів.

Отже, мовний дискурс у соціальних мережах – це складний і динамічний процес, який варто досліджувати. Вивчення мовних засобів і комунікаційних стратегій допомагає краще зрозуміти цей світ і виявляти нові тенденції в спілкуванні.

Стаття допоможе краще зрозуміти мовний дискурс у віртуальних спільнотах і виявити нові тенденції в спілкуванні. Результати дослідження можуть сприяти подальшим дослідженням у цій сфері й покращенню спілкування в інтернеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриш М.М. Основи комунікативної лінгвістики. 2015. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0910&T=06&lng=1&st=0.
2. Добровольська М.Б. Підходи до трактування дискурсу в сучасних мовознавчих дискурсах. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2018. № 10.
3. Ковчак В.О. Дискурс як чинник суспільного здійснення людини. *Гілея: науковий вісник*. 2015. № 97. С. 203–207.
4. Колісник Ю. Текст і дискурс: проблеми дефініцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 111–114.
5. Емоджі. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B7%D1%96>

REFERENCES

1. Gavrysh, M.M. (2015). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0910&T=06&lng=1&st=0.
2. Dobrovolska, M.B. (2018). *Pidkhody do traktuvannia dyskursu v suchasnykh movoznavchykh dyskursakh* [Approaches to the interpretation of discourse in modern linguistic discourses]. *Scientific Bulletin of the Ivan Franko State Pedagogical University. Series «Philological Sciences». Linguistics*, No. 10.
3. Kovchak, V.O. (2015). *Dyskurs yak chynnyk suspilnoho zdiisnennia liudyny* [«Discourse as a factor of social realization of a person»]. *Gilea: scientific bulletin*. № 97. С. 203–207.
4. Kolisnyk, Y. (2010). *Text and Discourse: Problems of Definitions* / *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*. *Series «Problems of Ukrainian terminology»*. № 675. С. 111–114.
5. Emodzhi [Emoji]. *Vikipediia: vilna entsyklopediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B7%D1%96>

УДК 811.111'37

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.19>

СПІВВІДНОШЕННЯ КАНОНУ Й ФАНОНУ В АНГЛОМОВНОМУ ФАНФІКШЕН

Дарина Станко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Університетська, 14, м. Ужгород, Україна
orcid.org/0000-0002-7858-8663
e-mail: daryna.stanko2021@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена виокремленню типів співвідношення канону й фанону в англomовному фанфікшен. У роботі подано огляд історії досліджень феномена фанфікшен; визначення понять «канон» і «фанон»; виокремлено типи їх співвіднесення. Канон – це офіційно підтверджена інформація про світ і персонажів у вихідному оригінальному матеріалі, такому як книга, фільм або серіал; це те, що вважається «офіційною» правдою в цьому світі. Фанон, з іншого боку, належить до неофіційних ідей, концепцій або тлумачень, які фанати створюють навколо канонічного матеріалу. Це можуть бути теорії, гіпотези або власні інтерпретації подій чи персонажів. У фанфікшені співвідношення фанону й канону можуть варіюватись. Деякі фанфіки можуть суворо дотримуватись канону, тоді як інші – уносити зміни або додавати елементи фанону. Як основні поняття для фанфікшен, канон і фанон не можуть існувати один без одного: без першого не може бути другого, а поняття «канон» з'являється тільки після виникнення фанону, який завжди працює на доповнення, уточнення канону за трьома напрямками: деталізація, заповнення лакун, альтернативний розвиток. Як із канону у фанон переходять персонажі, хронотоп та антураж, так і в канон із вигаданого всесвіту можуть переходити елементи, які ідеально вписуються в полотно оригінального твору: новий персонаж, несподіваний поворот сюжету, нетипові взаємини тощо. Однак таке можливе за умови схвалення авторів оригінального твору, їхнього бажання включитися в гру з фанатами. Незважаючи на тісний зв'язок між каноном і фаноном, останній, як і раніше, залишається в підлеглому становищі щодо оригінального твору. Залежність фанону відзначається не тільки від оригінального тексту, а й від колективних уявлень спільноти (відгуки читачів і заявки). Фанатська картина світу може бути тісно пов'язана з каноном (на рівні вікових обмежень, персонажів, сюжетів), а може, навпаки, заперечувати його (у категорії «жанру», розміру тощо). Сталі фанонні стереотипи можуть виступати в ролі канону для інших фанфіків, а в деяких випадках включатися до складу оригінальної авторської картини художнього світу за умови схвалення творців першооснови.

Ключові слова: канон, фанон, фанфікшен, фанфік, картина світу.

THE CORRELATION OF CANON AND FANON IN ENGLISH FAN FICTION

Daryna Stanko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of English Philology
State University «Uzhhorod National University»
University Str., 14, Uzhhorod, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7858-8663
e-mail: daryna.stanko2021@gmail.com

Abstract. The article is devoted to distinguishing the types of canon and fanon relations in English fan fiction. The work provides an overview of the history of research into the phenomenon of fan fiction; definition of canon and fanon; the types of their correlation are highlighted. Canon is the officially confirmed information about the world and characters in the original source material, such as a book, movie, or series. This is what is considered the “official” truth in this world. Fanon, on the other hand, refers to unofficial ideas, concepts, or interpretations that fans create around canonical material. These can be theories, hypotheses, or own interpretations of events or characters. In fanfiction, the correlation of fanon and canon can vary. Some fanfic

may strictly adhere to canon, while others may make changes or add elements of fanon. As the main concepts for fanfiction, canon and fanon cannot exist without each other: without the first, there cannot be the second, and the concept of "canon" appears only after the emergence of fanon, which always works to supplement, clarify the canon in three directions: detailing, filling gaps, alternative development. Just as characters, chronotope, and entourage move from the canon to the fanon, elements that perfectly fit into the canvas of the original work can move from the fictional universe to the canon: a new character, an unexpected plot twist, unusual relationships, etc. However, this is possible subject to the approval of the authors of the original work, their desire to join the game with fans. Despite the close connection between the canon and fanon, the latter, as before, remains in a subordinate position in relation to the original work. The dependence of the fanon is noted not only on the original text, but also on the collective ideas of the community (reader feedback and applications). Fan picture of the world can be closely related to the canon (at the level of age restrictions, characters, plots), or can, on the contrary, deny it (in the category of "genre", size, etc.). Constant fanon stereotypes can act as a canon for other fanfics, and in some cases, be included in the composition of the original author's artistic worldview, subject to the approval of the creators of the original basis.

Key words: *canon, fanon, fan fiction, fan fiction, worldview.*

На початку XXI століття зі швидким розвитком комунікаційних та інформаційних технологій зростає інтерес до вторинного типу дискурсу. Постійні процеси моделювання цього дискурсу в англomовному інтернет-просторі зумовлені безперервним збільшенням кількості англomовних текстів сучасної масової культури. Таким чином, актуальність дослідження визначається, по-перше, необхідністю вивчення функціонування мови в різних сферах життя англomовного суспільства, по-друге, бурхливим розвитком мовних, соціальних і дискурсивних практик у глобальному комунікативному середовищі, по-третє, відсутністю вітчизняних наукових праць, які застосовують когнітивно-комунікативний підхід до аналізу феномена вторинного дискурсу на англomовному текстовому матеріалі.

Насамперед наведемо визначення основних термінів, дотичних до теми роботи. Фанфікшен (англ. *fan fiction* – література фанатів) – корпус текстів (фанфіків), написаних непрофесійними авторами за мотивами того чи іншого твору культури (книги, фільму, серіалу тощо). Побутування в мережі формує в текстів фанфікшен низку особливостей: умовна анонімність (нікнейми), інтерактивність, взаємозв'язок вербального та візуального тощо. Ці ознаки багато в чому схожі на ознаки письмових форм сучасного фольклору, так званої наївної літератури [6].

Фанфік (англ. – *fanfic*) – це літературний твір, написаний фанатами певного твору, що використовує персонажів, місце дії або інші елементи оригінального твору. Фанфіки можуть створюються на основі книг, фільмів, серіалів, відеоігор та інших видів медіа.

Зазвичай вони публікуються в інтернеті на спеціалізованих платформах або фанатських сайтах.

Фандом (англ. – *fandom*) – це спільнота людей, об'єднаних інтересом до певного твору або серії творів, таких як книги, фільми, серіали, відеоігри, музичні групи тощо. Вони мають назви своїх улюблених творів, героїв тощо (наприклад, фандом Шерлок – це спільнота фанатів однойменного британського серіалу). Інакше кажучи, фандом – це спільнота фікрайтерів певного прецедентного тексту.

Мета статті полягає в установленні типів співвідношення канону й фанону в англomовному фанфікшені.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: 1) навести огляд історії досліджень феномена фанфікшен; 2) дати визначення понять *канон* і *фанон*; 3) виокремити типи їх співвіднесення.

Предметом дослідження є інтертекстуальні зв'язки оригінального твору й фанфіку.

Об'єктом дослідження є англomовний фанфікшен як різновид вторинної комунікації.

Різногалузеве дослідження феномена фанфікшен розпочалося в 1980-х роках, а в 1990-х роках набуло системного характеру. Пілотними розвідками в цій сфері стали роботи двох учених: у 1992 році Х. Дженкінс опублікував свою монографію «Текстові браконьєри: телевізійні шанувальники та культура співучасті», а К. Бекон-Сміт написала працю «Підприємливі жінки: телевізійний фандом і створення популярного міфу». Генрі Дженкінс визначив фанфікшен як культуру «текстових браконьєрів», які містять значення й образи канонічних творів для ство-

рення величезної кількості інших текстів різного типу і статусу [8].

Досить часто перші дослідження фанфіків розглядали це явище з гендерного погляду, оскільки, як уважалося, практика фанфіку переважно жіноча. Найпоширенішим джерелом для дослідження фанфіків були фандомні матеріали з популярних на той час телесеріалів. Основним фокусом дослідження фандомів були практики й цінності їх учасників, характеристики фана як особистості, а також відмінні риси культури, яку створили учасники фандомів. Більшість наукових робіт про фанфіки опубліковано в країнах ЄС і США. У них, зокрема, феномен фанфіку досліджувався як феномен культури [7; 9], соціокультурний феномен [12], комплексний соціокультурний феномен [1; 2; 3], спеціальний літературний твір [4; 5]. Проте, як бачимо, у цьому переліку бракує лінгвістичного фокусу дослідження, що увиразнює актуальність статті.

Як у науковому середовищі, так і в культурі фанатів одними з найважливіших понять, визначальних для фанфікшен, є категорії канону й фанону.

Канон – це події, представлені в медіаджерелі, що створює всесвіт, навколишнє оточення й персонажів, усе те, що визнається офіційним і «правильним» у вигаданому всесвіті. Отже, саме поняття канону можливе лише тоді, коли на його основі виникають неканонічні тексти (фанон).

Фанон – події, створені фанатською спільнотою в конкретному фандомі й поширені у фантекстах, тобто це художній простір власне фанфіків. Іншими словами, це вироблена в співтоваристві (фандомі) традиція написання та відтворення улюблених сюжетів, в основі яких спочатку було закладено канонічний твір. Отже, без канону немає й не може бути фанону.

Загальною ознакою канону є незмінність, традиційність законів, правил і норм у різних галузях діяльності. У певному сенсі канон – це зразок і водночас основа чогось.

Мередіт МакКардлі у статті «Fan fiction, Fandom, and Fanfare: What's All the Fuss» (2003) говорить про першорядність поняття «канон» для фанфікшен: «Перший термін фанфікшен, який повинен вивчити неофіт, – це *канон*, який відсилає до оригінальної роботи, звідки автор фанфікшен бере на

якийсь час що-небудь» [11, с. 3–4]. М. МакКардлі зазначає, що найчастіше автори фанфіків ставляться до канону як до Біблії, намагаючись робити свій текст максимально наближеним до оригіналу, тобто схожим на джерело. При цьому авторка зауважує, що існують і такі жанри фанфікшен, які свідомо протиставляють себе канону, наприклад, AU (alternative universe).

У випадку з фанфікшен можна говорити про абсолютну свободу авторів вибирати стратегію інтерпретації: можна як слідувати за першоосновою, так і заперечувати її. І те, й інше сприяє створенню простору фанону, в основі якого в будь-якому випадку лежить канон.

Тісний зв'язок канону й фанону відзначає Дебора Каплан в есе «Construction of fan fiction character through narrative» [10]. Дослідниця підкреслює, що творчість фанатів тісно пов'язана зі спільнотою та інтерпретацією цієї спільноти подій оригінального джерела текстів. При цьому Д. Каплан звертає увагу на той факт, що навіть «одна індивідуальна інтерпретація у фанфіці може згодом вплинути на реакцію інших фанатів на вихідний текст» [10], задалегідь створити емоційне тло на подію канону, яка ще не відбулася для деяких читачів. Фанати сприймають як факт деякі із цих інтерпретацій. Так з'являється фанон – неканонічне знання про вихідний текст, це загальна сума інтерпретативних актів спільноти [10]. Головним моментом конструювання фанону Дебора Каплан вважає персонажів: читач/фікрайтер повинен знати зовнішність героя, його історію, реакцію на події життя, його голос, основні риси характеру. При цьому автори фанфіків можуть не створювати оригінального героя, а писати комплекс текстів, які уможливають поєднання канонного й фанонного характерів.

Якщо канон має не лише одну основу (літературну чи медійну), як, наприклад, у фандомі «Шерлок», то межі поняття «канон» для фанатів можуть бути значно ширшими: це й сучасний серіал, і літературна основа Конан Дойля, а також усі навколофандомні події (інтерв'ю творців серіалу, акторів, коментарі знімальної групи тощо).

Канон диктує умови, за дотримання яких фанфік буде або прийнятий спільнотою й популярний у ньому, або втратить актуаль-

ність і перестане привертати увагу читачів, а отже, жити в спільноті.

Фанфік має бути близьким канону, зберігати його атмосферу, стиль і характер дійових осіб, але при цьому бути оригінальним за сюжетом. І автори фанфіків намагаються дотримуватися цієї «золотої середини». Так, наприклад, у фандомі «Шерлок» найбільш популярні тексти, де дія відбувається в Лондоні, у центрі уваги – Шерлок і Джон, їхні взаємини. Відповідно до канону, автори фанфіків розміщують головних героїв серіалу в канонічному просторі – Лондоні, і зосереджують свою увагу на розвитку взаємин геніального детектива та його друга доктора Ватсона. Багато із цих текстів описують повсякденні події із життя героїв на Бейкер-Стріт, їхні характерні жести, міміку, мову.

Особливо вдалий фанон може не лише стати каноном для нових фанфіків, а й увійти до канонічного твору, який спочатку був основою для фанатського тексту. Показовою в цьому плані є перша серія третього сезону «Шерлока», повністю складена з фанатських припущень про те, як вижив головний герой серіалу.

Як із канону у фанон переходять персонажі, хронотоп та антураж, так і в канон із вигаданого всесвіту можуть переходити елементи, які ідеально вписуються в полотно оригінального твору: новий персонаж, несподіваний поворот сюжету, нетипові взаємини тощо. Однак таке можливе за умови схвалення авторів оригінального твору, їхнього бажання включитися в гру з фанатами. Незважаючи на тісний зв'язок між каноном і фаноном, останній, як і раніше, залишається в підлеглому становищі щодо оригінального твору. Залежність фанону відзначається не тільки від оригінального тексту, а й від колек-

тивних уявлень спільноти (відгуки читачів і заявки).

Отже, канон – це офіційно підтверджена інформація про світ і персонажів у вихідному оригінальному матеріалі, такому як книга, фільм або серіал; це те, що вважається «офіційною» правдою в цьому світі. Фанон, з іншого боку, належить до неофіційних ідей, концепцій або тлумачень, які фанати створюють навколо канонічного матеріалу. Це можуть бути теорії, гіпотези або власні інтерпретації подій чи персонажів.

У фанфікшені співвідношення фанону й канону можуть варіюватись. Деякі фанфіки можуть суворо дотримуватись канону, тоді як інші – уносити зміни або додавати елементи фанону. Це все залежить від автора та його творчого підходу.

Як основні поняття для фанфікшен, канон і фанон не можуть існувати один без одного: без першого не може бути другого, а поняття «канон» з'являється тільки після виникнення фанону, який завжди працює на доповнення, уточнення канону за трьома напрямками: деталізація, заповнення лакун, альтернативний розвиток.

Фанатська картина світу може бути тісно пов'язана з каноном (на рівні вікових обмежень, персонажів, сюжетів), а може, навпаки, заперечувати його (у категорії «жанру», розміру тощо). Постійне відтворення конкретних сюжетних ліній і мотивів, які сприймаються колективом як істинні, стає одним із основних текстотвірних моментів у літературі фанатів. Сталі фанонні стереотипи можуть виступати в ролі канону для інших фанфіків, а в деяких випадках включатися до складу оригінальної авторської картини художнього світу за умови схвалення творців першооснови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Black R.W. Access and Affiliation: The Literacy and Composition Practices of English-Language Learners in an Online Fanfiction Community. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2005. Vol. 49 (2). P. 118–128.
2. Bronwen T. What Is Fanfiction and Why Are People Saying Such Nice Things about It? *Story Worlds. A Journal of Narrative Studies*. 2011. Vol. 3. P. 1–24.
3. Busse K., K. Hellekson. Work in Progress. *Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 5–32.
4. Derecho A. Archontic literature : A definition, a history and several theories of fan fiction. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 61–78.
5. Driscoll C. One true pairing : the romance of pornography and the pornography of romance. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 79–98.
6. Fanfiction. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Fan_fiction (дата звернення: 10.05.2024).

7. Fiske J. The cultural economy of fandom. The adoring audience. *Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 30–49.
8. Jenkins H. Textual poachers: Television fans and participatory culture. London : Routledge, 1992. 424 p.
9. Grossberg L. The affective sensibility of fandom. The adoring audience. *Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 50–65.
10. Kaplan D. Construction of Fan Fiction Character Through Narrative. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet* / ed. Busse K. and Hellekson K. McFarland-Jefferson, NC, 2006. P. 134–153.
11. McCardle M. Fan Fiction, Fandom, and Fanfare: What's All the Fuss. Boston, 2003. 102 p.
12. Pugh S. The democratic genre. Fan fiction in a literary context. Brigend, UK : Seren Books, 2005. 282 p.

REFERENCES

1. Black, R. W. (2005). Access and Affiliation: The Literacy and Composition Practices of English-Language Learners in an Online Fanfiction Community. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 49 (2), 118–128.
2. Bronwen, T. (2011). What Is Fanfiction and Why Are People Saying Such Nice Things about It? *Story Worlds : A Journal of Narrative Studies*. 3, 1–24.
3. Busse, K. (2006). Work in Progress. *Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 5–32.
4. Derecho, A. (2006). Archontic literature: A definition, a history and several theories of fan fiction. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 61–78.
5. Driscoll, C. (2006). One true pairing : the romance of pornography and the pornography of romance. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 79–98.
6. Fanfiction. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Fan_fiction.
7. Fiske, J. (1992). The cultural economy of fandom. The adoring audience. *Fan culture and popular media*. London : Routledge, 30–49.
8. Jenkins, H. (1992). Textual poachers: Television fans and participatory culture. London: Routledge.
9. Grossberg, L. (1992). The affective sensibility of fandom. The adoring audience. *Fan culture and popular media*. London : Routledge, 50–65.
10. Kaplan, D. (2006). Construction of Fan Fiction Character Through Narrative. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*, ed. Busse K. and Hellekson K. McFarland – Jefferson, NC, 134–153.
11. McCardle, M. (2003). Fan Fiction, Fandom, and Fanfare: What's All the Fuss. Boston.
12. Pugh, S. (2005). The democratic genre. Fan fiction in a literary context / S. Pugh. Brigend, UK : Seren Books.

БЕСТІАРНІ СИМВОЛИ В РОМАНІ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ»

Олена Ткаченко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-9643-9127
e-mail: tagabat@bigmir.net

Анотація. Метою статті є дослідження символіки бестіарних образів у романі Василя Земляка «Лебедина згряя»: лебединої згряї, лебедя, гусака, цапа. Лебедина згряя – це символ народу, який, попри випробування й небезпеки на своєму історичному шляху, усе-таки вертається на рідну землю. Контекст роману дає змогу побачити тут натяк на виселення українців під час розкуркулення й колективізації, історія – інші акти російського «братерства». Лебідь – давній символ, що відіграв важливу роль ще в античному символізмі. Лебідь символізує поезію, це птах Аполлона, а відтак поетів. Лебідь також є символом вірної любові. Крім того, лебідь символізує досконалість, вишуканість і шляхетність. Усі ці значення задіяні в романі Василя Земляка «Лебедина згряя». Символіка гуся близька до символіки лебедя, гусак виступає як занижена версія лебедя. Сірі свійські гуси, що посіли місце білих вільних лебедів, асоціюються у творі з появою колгоспів із рабською працею, замість вільних комун. Так Василь Земляк додає до універсальної символіки лебедя й гуся своє самобутнє значення – як протиставлення свободи й тоталітаризму. Найяскравіший тваринним образом у романі «Лебедина згряя» є цап Фабіян. Цап є супутником і тваринним alter ego свого власника Левка Хороброго. Як «двійники» цап і чоловік створюють психологічний баланс між дикою стихією інстинктів і пануванням над ними. Символіка цапа є амбівалентною. В античній міфології цап інтерпретується переважно в позитивному ключі. Негативне значення цапа пов'язане з християнською рецепцією. У романі Василя Земляка цап Фабіян постає дивакуватим і комічним, але загалом позитивним персонажем, негативне ж його сприйняття у Вавилоні висвітлюється в іронічному дусі – як прикре непорозуміння, курйоз чи марновірство. Парадигма символічних значень цапа в романі «Лебедина згряя» широка: він персоніфікує диявола, співвідноситься з офірним козлом, пов'язується з воскресінням і безсмертям.

Ключові слова: тваринні образи, Василь Земляк, символіка лебедя, символіка гусака, символіка цапа, офірний козел.

THE BESTIARY SYMBOLS IN VASYL ZEMLIYAK'S NOVEL “THE FLOCK OF SWANS”

Olena Tkachenko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History of Ukrainian Literature,
Theory of Literature and Literary Creativity,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska Str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9643-9127
e-mail: tagabat@bigmir.net

Abstract. The purpose of the article is to study the symbolism of the bestiary images in Vasyl Zemliak's novel “The Flock of Swans”: the flock of swans, the swan, the goose, the goat. The flock of swans is a symbol of nation that, despite trials and dangers on its historical path, still returns to its native land. The context of the novel allows us to see here a hint of eviction of the Ukrainians during dispossession of kulaks and collectivisation, history – the other acts of the russian «brotherhood». The swan is a longtime symbol that played an important role in ancient symbolism. The swan symbolises poetry, it is the bird of Apollo, and therefore of poets. The swan is also a symbol of true love. In addition, the swan symbolises perfection,

refinement and nobility. All these meanings are involved in Vasyl Zemliak's novel "The Flock of Swans". The symbolism of the goose is close to the symbolism of the swan, the goose acts as an understated version of the swan. The gray domestic geese that took the place of free white swans are associated in the work with the emergence of collective farms with slave labour instead of free communes. In this way, Vasyl Zemliak adds his original meaning to the universal symbolism of the swan and the goose – as a contrast between freedom and totalitarianism. The most vivid animal image in the novel "The Flock of Swans" is the goat Fabian. The goat acts as a companion and animal alter ego of his owner – Levko Khorobry. As "doubles", the goat and the man create a psychological balance between the wild element of instincts and mastery over them. The symbols of the goat are ambivalent. In ancient mythology, the goat is interpreted mainly in a positive way. The negative meaning of the goat is connected with the Christian reception. In the novel by Vasyl Zemliak, the goat Fabian appears as a strange and comical, but generally as a positive character; while his negative perception in Babylon is highlighted in an ironic spirit – as an unfortunate misunderstanding, curiosity or superstition. The paradigm of symbolic meanings of the goat in the novel "The Flock of Swans" is wide: it personifies the devil, it is related to the scapegoat, it is associated with resurrection and immortality.

Key words: animal images, Vasyl Zemliak, symbolism of swan, symbolism of goose, symbolism of goat, scapegoat.

«Лебедина згряя» Василя Земляка як наскрізно символічний твір потребує особливих методів і підходів у дослідженні, що дадуть змогу виділити й проаналізувати ключові образи роману з алегоричним значенням. Серед таких образів вагоме місце посідають бестіарні персонажі. Загалом Василь Земляк щедро задіює тваринну символіку й навіть надає своїм персонажам промовисті прізвиська орнітологічного походження, як от, наприклад, Савка Чибіс і Клим Синиця.

Деякі проблеми функціонування символіки в романі Василя Земляка «Лебедина згряя» вже вивчали вітчизняні вчені. Зокрема, символіку міфопоетичного образу дороги досліджувала Н. Кобилко в статті «Романтична домінанта образу дороги в диалогії Василя Земляка «Лебедина згряя» та «Зелені млини»» [1]. Н. Тендітна й Н. Лисенко студіювали особливості зображення одягу в статті «Культура одягу та його нищення в романі Василя Земляка «Лебедина згряя»» [2]. Найновіші дослідження в цій темі – стаття «Поетика міфу та символіка в романі Василя Земляка «Лебедина згряя»» О. Ткаченко, у якій осмислюються такі образи, як Вавилон, і символи, що постали на його основі: Вавилонська вежа, вавилонська кара, вавилонська блудниця, вавилонський диявол; символіка «верху» та «низу» тощо [3]; також вивчена символіка одягу, цій темі присвячена окрема стаття О. Ткаченко [4].

Мета статті – виділити в романі Василя Земляка «Лебедина згряя» бестіарні образи та проаналізувати їхнє символічне значення.

Для реалізації поставленої мети варто виконати такі завдання: 1) виокремити

у творі образи тварин, що мають символічні значення; 2) опрацювати словники символів та іншу допоміжну літературу, з'ясувати семантичну парадигму зазначених образів; 3) установити, які із символічних значень тваринних образів задіяні у творі; 4) виявити особливості авторської рецепції бестіарних символів у романі «Лебедина згряя».

Предметом вивчення є роман Василя Земляка «Лебедина згряя», об'єктом – бестіарні образи твору, що мають символічні значення.

Поряд із Вавилоном і Вавилонською вежею чільним символом роману Василя Земляка є образ лебединої згряї. Присутній на багатьох сторінках, саме він дав назву твору, з плином оповіді його значення розширюється й поглиблюється, а в кінці звучить пророчо. Починає Василь Земляк із такого порівняння: «лебедина згряя, наче самий лише дух непоборний» [5, с. 9]. Це стає передумовою для подальших символічних асоціацій, зокрема такої: «І хоч людям прекрасне завше буде здаватися незвичним, та, як твердить тутешній філософ, у годину випробувань вони й самі чимось схожі на лебедину згряю в дорозі. Чи, бува, не отим своїм підсвідомим прагненням до якогось, справді незбагненно високого, тим-то й не завжди осмисленого до кінця?» [5, с. 9]. Отже, лебедина згряя символічно пов'язується з людьми, однак із контексту роману зрозуміло, що стосується це передусім вавилонян або ж, якщо взяти дещо ширше, українців, що їх репрезентують у творі мешканці Вавилону: «Людський Вавилон часто здається Фабіянові лебединою згряєю, коли з ватагом, а коли без ватага, тоді як там взагалі нема існування без ключового,

без ведучої пари» [5, с. 22]. Така паралель на перших сторінках сприймається за натяк на подальшу появу в романі якогось видатного ватажка серед вавилонян або ж провідної пари. Однак у творі Василя Земляка немає виразно головного чи головних персонажів, і це при тому, що чимало героїв нібито «готувалися» автором для цієї ролі. За ідеологічною стратегією роману такими персонажами мала б стати «ведуча пара» Мальви й Володі, але порівняно з іншими героями вони діють маргінально, адже їхня історія через загибель комунара виявилася закороткою.

Зіставляючи вавилонян із лебединою зграсю, Василь Земляк розповідає, для чого зграї потрібен ватаг: зокрема, аби «не дати розбитися об скелі або ж довчасу забратися занадто далеко на північ». Такі небезпеки й випробування лебединої зграї в подальшій оповіді проектуються на історію розкуркулення й виселення українців на північ росії. Тікаючи від примусової колективізації в Зелені Млини, родина середняка Явтуха Голого зазнає чималих, але даремних поневірянь: «а ми відбилися од лебединої зграї і маємо за те ніч» [5, с. 263], – глибоко символічно мовить про це оповідач. Але тільки відбившись від зграї, сім'я Явтушка по-справжньому відчула любов до рідної землі й батьківської хати на ній, тож коли діти запитали в матері, навіщо вони повертаються до Вавилону, адже там самі вороги, Прися з гіркою іронією відповіла: «Бо то вороги свої, а не чужі» [5, с. 280].

Повною мірою образ лебединої зграї розкривається лише наприкінці роману у зверненні до землі: «Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї з далеких світів – хто не чув, як стривожено вони ячать, шукаючи тебе в чорних туманах, хто не бачив, як їхні безстрашні ватажки розбиваються вночі об незнані скелі, аби інші жили й могли долетіти до тебе, той ніколи до кінця не збагне, що в людях живуть ті самі закони землі обітваної. Для одних вони стають непереборними лише за тридцять п'ять мільйонів кілометрів від рідної землі, а для інших, що обертаються по менших орбітах, достатньо і тридцяти п'яти...» [5, с. 282]. Отже, образ лебединої зграї набуває в романі символічних градацій: спочатку він позначає вавилонян, потім – весь український народ, далі ж ідеться про людство загалом. У підсумку виходить, що

лебедина зграя – це символ народу, який, попри жорстокі випробування й смертельні небезпеки на своєму історичному шляху, усе-таки повертається на рідну землю. Контекст роману, як уже мовилося, дає змогу побачити тут прозорий натяк на виселення українців «із корінням і галуззям» під час радянської колективізації, подальша українська історія – інші численні акти російського «братерства». У наш час, коли мільйони українців стали вигнанцями й розсіялися по чужих світах унаслідок російського вторгнення, слова Василя Земляка про лебедину вірність рідній землі вкотре стають злободенними, набуваючи пророчого звучання й даруючи надію – надію на повернення.

Окрім лебединої зграї – цілісного, нерозривного символу, у романі Василя Земляка самотнє символічне значення має також образ лебедя. Лебідь – давній символ, що відігравав важливу роль ще в античному символізмі, хоча сам птах зустрічався в Середземномор'ї нечасто [6, с. 144]. У символічному окресленні цього образу можемо виділити кілька сенсів. Найперше лебідь означає поезію, він стійко асоціюється з Музагетом і його Музами, це «птах Аполлона», а відтак «птах поетів» [6, с. 144]. Лебідь також є символом вірної та чистої любові. Крім того, лебідь символізує досконалість, вишуканість і шляхетність: «... його витончена, гнучка шия й біле оперення, – пише Г. Бідерман, – робили його символом благородства й чистоти» [6, с. 144]. Усі ці значення задіяні в романі Василя Земляка «Лебедина зграя».

До подій, описаних у романі, лебеді жили на ставку біля палацу панів Родзінських у Семиводах. Коли його зайняли комунари, лебеді не повернулися, і тільки після появи в комуні поета, птахи прилетіли знову. Відтак ватажок комуні Клим Синиця міг похвалитися: «... маємо свою сироварню, свого поета, і навіть білі лебеді прилетіли до нас цієї весни, хоч не було їх кілька років і вже ходили плітки, що ті птахи зчуралися комуні» [5, с. 29]. Отже, на початку роману лебеді символізують палац і його шляхетних мешканців, згодом – творчість, духовне лицарство та справжню любов, що їх приніс у комуну поет і сировар Яворський. Після загибелі Володі лебеді зникли: «Хтось сказав, що як тільки птахи відчують, що не стало поета, то більше не повернуться

в комуну» [5, с. 123], їхнє місце зайняли гуси. Символіка останніх близька до символіки лебедів: Дж. Купер стверджує, що «лебідь і гусак часто можуть символічно замінити один одного» [7, с. 175]. Це відбито в українському фольклорі: зокрема в піснях і казці про Івасика-Телесика, якого гуси-лебеді рятують від злої відьми. Значення цих образів, однак, не цілком тотожне: у символічному плані гусак виступає як «занижена версія лебедя» [6, с. 65]. Власне, оця тональна різниця в значеннях і задіяна Василем Земляком у романі «Лебедина зграя». Сірі свійські гуси замість білих вільних лебедів асоціюються у творі з появою колгоспів із рабською працею замість вільних комун, бо ж комунa, як казав її керманіч, – «асоціація добровільна, як Запорізька Січ» [5, с. 29]. Так Василь Земляк додає до універсальної символіки лебедя та гуся своє самобутнє значення – як протиставлення свободи й неволі: «Котроїсь ночі не стало на озері лебедів. Одне лебедя із сьогорічних не могло одірватися од води, то вся зграя кружляла над ним, призивно ячала до нього з неба, аж доки і воно не знялося у світанок. Може, й покликано його на вірну смерть, але ж то краще, аніж *тягтися під гору в неволю...* Тепер їхні дерев'яні хатинки, змайстровані комунарами, заходились обживати свійські гуси. Забирались туди й кричали без пуття, сплутавши, напевне, й сторони світу, і пори року, і все в житті, окрім голосів своїх господарів, які щовечора докликалися їх додому, ніби качок: тась-тась-тась-тась!.. *Слухались і йшли на гору білою шворкою.* Їх *послухняність* ніби дивувала богів у парку, які перед тим мали нагоду скласти для себе *дещо інші поняття про свободу*» [курсив мій – О. Т.] [5, с. 127–128].

Головне символічне значення лебедя, як уже зазначалося, пов'язане з поезією і мистецтвом, і аж ніяк не з політикою, останнє прочитання – самобутнє авторське вирішення теми. Василь Земляк асоціює лебедів (до речі, так само, як і лебедину зграю) передусім з духовним світом: «Он білі лебеді шугають по озеру, теж як духи, чисті й величні, може, ради них Володя Яворський тримається мансарди та задушливої сироварні, бо ніхто не знає, що він пише вірші на їхніх крилах, що ті птахи зробили його поетом» [5, с. 33]. Цей уривок засвідчує, що Яворський насамперед поет, а вже потім комунар і сировар. Власне,

це зрозумів і засновник комуну Соснін, який розчарувався «у поетові, що не зміг написати про комуну чогось епохального, а все оспівував білих лебедів на комунівському озері» [5, с. 120].

Тонке відчуття символіки дало змогу Василеві Землякові міцно пов'язати Володю Яворського з лебедями як птахами поетичного натхнення: «на озері допізна не могли вгамуватись білі птахи, шугали, як духи, він і раніше помічав, що ці вразливі істоти немовби здатні перейматися його настроєм» [5, с. 35]. Саме тому поява лебедів у комуні після загибелі поета сприймається за художньо невмотивований і фальшивий фінал: «З комуну зробили колгосп, жнива там у розпалі, стрекочуть жатки, їх крила пірнають в хліб, як весла. Білі лебеді мріяли на озері. А Вавилон так і буде без них» [5, с. 278]. Складається враження, що це нав'язаний авторові кінець історії, який суперечить логіці розвитку подій у творі та його символічному ладу.

Неодноразово згадує Василь Земляк у романі й легендарну лебедину вірність. Порівнюючи людський Вавилон із лебединою зграєю, оповідач звертає увагу на істотну різницю між ними: «Там непорушна, майже фатальна моногамія, приреченість особи як такої: коли в парі гине одне, за ним має загинути друге; у Вавилоні ж особа звільнена від цього, коли гине в парі одне, то друге не конче мусить кидатися грудкою на грішну землю, а лишень має надію обрати собі нового товариша, вигойдати собі на вавилонській гойдалці нову любов, може, й більшу за попередню» [5, с. 22]. Тут стикаємося з поширеною у світовій літературі ідеєю моральної переваги тваринного світу над людським: «Лебідки гинуть разом із чоловіками, а вавилонські вдови залишаються для інших» [5, с. 22] – не без суму констатує оповідач.

Ще один яскравий тваринний образ у романі «Лебедина зграя» – цап Фабіян. Цей екстраординарний персонаж є напрочуд вдалою художньою знахідкою Василя Земляка, він змальований як олюднена тварина, що має власні ім'я, обов'язки, права й пригоди у Вавилоні: цап усе знає, усе розуміє, у всьому бере дієву участь і ще й розносить вавилонські таємниці по світу.

Цап є супутником і тваринним двійником свого власника Левка Хороброго. З часу

купівлі цапа філософ утратив людське ім'я й дістав цапине – так у Вавилоні з'явилося два Фабіани: цап і чоловік. Як поет Володя Яворський пов'язаний із білими лебедями, так і Левко Хоробрий діє в парі зі своїм цапом, в обох випадках тварини виступають *alter ego* людини. Цап з успіхом замінює свого господаря у вавилонській громаді, з ним говорять так, «як належало б говорити з самим філософом: «А, пане Фабіян, як ся маєте на білому світі?»»; коли ж Левко Хоробрий пристав до комуністів, це першою чергою окошилося на цапові: «Йому не мовлено, як завжди: «А, пане Фабіян!» [5, с. 215], а сказано: «– Женіть його, він уже давно продався більшовикам!» [5, с. 215]. Якщо смерть поета спричинилася до того, що комуністське озеро покинули лебеді, то цапину смерть сприйняли за провіщення загибелі самого Левка: «дехто вважав, що його смерть – то пересторога для філософа» [5, с. 240].

У площині символізму образ цапа є амбівалентним. І хоча Г. Бідерман уважає, що цап, «на відміну від *кози*, є в більшості випадків негативним у потрактуванні персонажем у зоосимволіці» [6, с. 119], цей образ має й позитивні значення, зокрема «цап утілює мужність, надмір життєвої сили, творчої енергії» [7, с. 137]. В античній міфології цап інтерпретувався переважно в позитивному ключі, адже він був жертвною твариною для багатьох богів, найперше для Пана та Діоніса.

Василь Земляк сповна використовує символічний потенціал образу цапа. У романі Фабіян постає дивакуватим і комічним, але загалом позитивним персонажем, негативне ж його сприйняття у Вавилоні висвітлюється в іронічному дусі – як прикре непорозуміння, курйоз чи марновірство. Розкриваючи символіку цапа, Дж. Купер зауважує, що «проживаючи на висотах, він також втілює собою вищість» [7, с. 137]. Віддаючи данину «крилатому цапину племені» [5, с. 62], Василь Земляк пише: «Кози здавна мали репутацію верхолазів. Зверніть увагу: на пасовиськах ніщо не спинається вище за них – вони як птахи» [5, с. 62]. Відповідно до символіки вищості обидва Фабіани – цап і філософ, мешкають на Татарських валах, тобто на самому вершечку («челепочку») Вавилону.

Негативне значення цапа пов'язане з християнською рецепцією: «У християнстві козел – це диявол, проклятий, грішник,

хіть і непостійність» [7, с. 138]. Християнська міфологія асоціює цапа з інфернальним світом: він є тваринною персоніфікацією диявола; за цапиними атрибутами – рогами, копитами та борідкою, ідентифікують чорта. Такий візуальний образ виник завдяки християнській адаптації рис античного бога лісів, отар і пастухів, а згодом усієї природи Пана, який народився «напівлюдиною-напівцапом – з цапиними ногами, ріжками та бороною» [8, с. 158]: «У середні віки Пана вважали злим духом, а його постать стала зразком для перших відомих зображень чорта» [8, с. 159].

Змалювання диявола із цапиною зовнішністю притаманне й українській літературній традиції. Василь Земляк талановито продовжив її, називаючи Фабіана «чорт рогатий» [5, с. 281]. Старі баби у Вавилоні думали про цапа, що «він є уособленням самого вавилонського диявола» [5, с. 46], і «при його появі завше хрестились і шепотіли молитву: «Господи, укроти диявола, пошли душі нашій мир і спокій...»» [5, с. 217]. Людське марновірство й неприязнь сприяли демонізації Фабіяна: «Ще не знати, що то за цап, – втрутилась у розмову стара Лободиха. – Може, сам чорт у ньому сидить. Ви помітили, свате, що без нього ніде вода не освятиться? На храмах є, на сходках є, підіть на гоїдалку – і там він. Усюдисущий» [5, с. 176].

Не раді зустрічі із цапом Фабіяном не лише старі, а й зтяжilé жінки Вавилону. З психоаналітичного погляду «істота, якою гидуємо, уособлює глибини підсвідомості («ті глибини, що дна їм не видно»), у яких ми топимо всі невизнані, небажані, незрозумілі, невідомі чинники, закони та елементи буття» [9, с. 57]. Такі тварини – це «життєтворча сила безодні» [9, с. 56], утілення притлумленого основного інстинкту. Відтак стає зрозуміло, чому вавилонянки, позбавлені плотських утіх через свій вік чи стан, відчують підсвідому огиду й ворожнечу до цапа, за уявленнями, надзвичайно сластолюбної тварини.

Психоаналітики вбачають у цапові символічний прояв темного боку людської природи [10, с. 62]. Оскільки в романі «Лебедина зграя» цап виступає в єднанні з людиною, можемо інтерпретувати цей образ як Тінь, прихований і неусвідомлений негативний бік особистості Левка Хороброго. Таким затаєним темним боком стриманої, самотньої й до міри аскетичної природи філософа, безперечно,

є та сама похитливість цапа, що підсвідомо відлякує старих і зтяжілих жінок Вавилону, але вабить самого філософа. Як «двійники» цап і чоловік створюють психологічний баланс між дикою стихією інстинктів і пануванням над ними. До речі, на думку психоаналітиків, приручення або використання тварин є символічною спробою «контролювати свої інстинкти й по можливості перетворювати їх на конструктивні та корисні» [10, с. 59].

Василь Земляк використовує в «Лебединій зграї» ще один вічний сюжет, який має міфологічне підґрунтя. Ідеться про чорта в скрині. Глибокої ночі Явтух Голий поліз до чужої скрині, необачно залишеної господарями на возі, у надії побачити там викопаний скарб: «Зі скрині пахнуло у ніздрі чортячим духом, а замість гетьманської булави, яка ввижалася йому, на Явтуха глянуло майже живе обличчя, далі з темряви випірнули велетенські холодні роги і хвіст, якого вже домалювала, напевне, його уява. «— Чорт! — скрикнув Явтух і звалився з воза на землю» [5, с. 90]. Після цієї пригоди «Явтух ледь живий дістався до хати і, коли Прися запитала його, що з ним, сказав: «— Т-с-с-с! Щойно я бачив живого чорта. Геть як людина — борідка, очі, вуха і велетенські кручені роги. Жаж! Прися перепитала: «— А то, бува, не Фабіянів цап?» «— Уже ж напевне міг відрізнити цапа від чорта...»» [5, с. 90]. Цап у скрині найперше асоціюється з дияволом у пеклі або ж із жахами підсвідомості, що, за культурологічною концепцією Дж. Кемпбелла, є одним і тим самим. Тут ми стикаємося з міфологічним мотивом забороненого відкриття ємкості, що містить протилежне від очікуваного чи бажаного.

Чорт у скрині є символічним еквівалентом міфу про скриньку Пандори. Скриня, ящик, посуд тощо втілюють жіночий принцип, жіночу утробу [7, с. 399]. Однак скриня — це не лише лоно, а й могила, життєдавчий і руйнівний аспекти водночас, Велика Мати в її добрій і поганій ролі, «закон і образ природи буття» [9, с. 109]. Судячи зі значення імені Пандора — «всесайна», вона «була старим прізвиськом *матері-землі* Геї» [6, с. 197]. Саме тому узвичаєне оцінює тлумачення міфу про скриньку Пандори, звідки повилітали всі нещастя людства, як про «походження всіх бід від жінок» [6, с. 197], не вичерпує всієї його глибини. Вочевидь, у міфі про Пандору йдеться не стільки про дискредитацію жіно-

чого начала [8, с. 159], скільки про загальний принцип буття, приведений у дію пізнанням жінки та породженням нею нового життя. У такому сенсі міф про скриньку Пандори є символічним аналогом біблійної історії про наслідки гріхопадіння через зірваний Своєю заборонений плід.

Відповідно до своєї символіки, у класичній українській літературі мотив «чорта» в скрині зазвичай пов'язувався з пікантною історією про спокушання заміжньої жінки чи вдови й покарання за це невдахи-зальотника. Так цей традиційний сюжет розкривається у водевілі «Москаль-чарівник» І. Котляревського, повісті «Ніч перед Різдом» М. Гоголя, співомовці «Чорт» С. Руданського тощо. Роль «чорта» в цій історії випадає виконати джигунові, замкненому в тісному місці: скрині, мішку, припічку тощо. У всіх цих випадках маємо справу з однією й тією самою символічною матрицею: жіноче лоно — це пастка й в'язниця, колиска бід і могила надії. Варто звернути увагу на те, що в українській традиції ця в символічному плані складна й серйозна тема розв'язується в гумористично-травестійному ключі. Василь Земляк, у свою чергу, дотепно переповідає й майстерно оживлює цей фольклорно-літературний сюжет.

У стародавньому світі цап часто використовувався як жертвна тварина. З такою його роллю пов'язана одна з найвідоміших біблійних історій — про офірного цапа. У книзі «Левіт» розповідається про старозавітний обряд покладання колективної вини ізраїльського народу на козла, якого потім залишали в пустелі для її духів. Відтоді офірний цап став символічним образом, який «утілює перенесення вини, уникнення наслідків гріха» [7, с. 138].

Роль офірного цапа в романі «Лебедина зграя» накладається на двох персонажів. Коли вавилонян викликали до Глинська на слідство через замах на комунара Володю Яворського, за ними ув'язався цап Фабіян, тож селяни подумки вирішили, що найпростіше було б покласти вину за скоєне на нього: «Смішно навіть подумати, але в тому примовклому натовпі на возах підсвідомо жевріла надія, що й справді все могло б окошитися на цапові, якби винайти спосіб довести його причетність до злочину, заподіяного проти комуни. Хтось навіть подав

було думку: «А чому в Глинську гадають, що цап не може стріляти? Сей вавилонський цап може що завгодно...» [5, с. 108]. Натяк на поважний біблійний образ у комічному контексті надає офірному цапові іронічних і гротескних рис і дає зрозуміти: архаїчні ритуали давно не працюють, відповідати доведеться не цапу, а людям. Отож на роль іншого офірного цапа вавилоняни обирають Данька Соколюка: «Панько Кочубей натякнув йому, що Вавилон себе вичерпав, що нерви в людей не витримують, що хтось один має спокутувати цього разу за всіх, а вже Вавилон воздасть належно пам'яті того великого мужа і патріота. На Данька позирали з сумом та співчуттям, а вже в дорозі, на возах, говорили про нього, мов про героя, якого обрали не вони, а сама доля» [5, с. 111]. За сюжетом ці дві істоти – цап і чоловік, призначені на офіру односельцями, один за одним входять до слідства, чим викликають у вавилонян сміх, а з ним, можливо, і дешиццю співчуття.

Важливим у розумінні символічного підложжя описаних подій є той факт, що стріляв у комунара «багатиня» й власник хутора Кіндрат Бубела, неформальний ватаг Вавилону. Це означає, що в епізоді з обранням вавилонянами свого відбувайла йдеться не лише про архаїчний звичай перенесення колективної вини на цапа, а й про пізніший ритуал, відповідно до якого принесення в жертву вождя стали замінити тваринною офірою [7, с. 200].

Козел був атрибутом багатьох воскреслих богів стародавнього світу, задіювався в обрядах «смерті й воскресіння Таммуза, Адоніса, Мітри, Вірбія, Аттиса, Осіріса» [9, с. 135]. Цап відігравав помітну роль у Діонісіях, «козлина пісня», себто трагедія, первісно оспівувала загибель і відродження Діоніса (Вакха, Бахуса), цьому богу приносили в жертву цапа та вино, змішане з водою [8, с. 89].

У романі Василя Земляка «Лебедина згряя» цап Фабіян також неодноразово пов'язується з ідеєю воскресіння. Примітно, що в стародавніх міфах воскресінню передують не просто смерть, а загибель божества. Відповідно до цього символічного підґрунтя, цап Фабіян не вмирає, а гине. З психоаналітичного погляду убивство тварини – це «спроба стримати інстинкти, руйнівна дія ірраціонального, що супроводжується вивільненням хаотичної життєвої енергії» [10, с. 59]. Героєм, що зазіхнув на життя цапа, став старший із братів

Соколюків, «грубий і хтивий» [5, с. 87], але сповнений завзяття набути статечності разом з удовою, хутором і господарством покійного Кіндрата Бубели. Соколюк з усієї моці вдарив Фабіяна межи очі, оскільки той перелякав його любаску Парфену, хоча цап «здавна вважав Данька своїм покровителем» [5, с. 215]. Чоловік вирішив, що забив Фабіяна, тож його поява на святкуванні Йордані неабияк спантеличила вавилонян, адже «більшість з них не далі як цієї ночі бачили цапа вбитого під вітряком» [5, с. 217].

Справжня смерть цапа була такою ж незвичайною, як і сам цей персонаж, адже Фабіян загинув, розгойдуючи рогами вавилонську гойдалку. Він, вочевидь, уважав «свою смерть прекрасною, адже досяг висоти, майже неймовірної для нього» [5, с. 240]. Гойдалка й цап означають хіть: про цапа вже йшлося, а «рухи гойдалки символізують тілесне кохання», тому «гойдатися – це кохатися» [3, с. 51]. Романтична загибель цапа породила серед вавилонян легенду, нібито «цап приходив щоночі на гойдалку і літає там шалено» [5, с. 240]. Ця вавилонська легенда про «воскреслого» Фабіяна на гойдалці вказує на невмирущість, сексуальність та інфернальність – головні символічні значення цапа, а сам його образ набуває демонічного, присмаченого дрібкою іронії, забарвлення.

Ідея воскресіння цапа передана в «Лебединій зграї» й у більш реалістичному ключі, адже у Вавилоні можна зустріти його нащадків, яких легко прийняти за самого Фабіяна: «Греблюю йшов цап – воскрес чорт рогатий. [...] Він або ж не впізнав нас, або ж це був не він сам, а один із його синів, – чи ж досить мудрий, щоб носити це безсмертне ім'я?.. » [5, с. 281].

Отже, в окресленні українців як лебединої зграї, що повертається з вирію на батьківщину, заявлена велика віра у свій народ, його шляхетність, красу й поетичність, тут угадується й очікування національного лідера, і сподівання на кращу долю на рідній землі. Ключова ідея роману втілена в символічному образі «земного тяжіння» – нездоланої й непереборної сили, поклику вертатися додому за будь-яких обставин і небезпек.

У широкому символічному ряді роману «Лебедина згряя» вагоме місце посідають образи тваринного походження. Саме вони є ключовими в розумінні глибинного сенсу твору: без лебединої зграї, символічного про-

тиставлення лебедів і гусаків, незабутнього цапа Фабіяна – вавилонського диявола, чорта в скрині, офірного цапа та супутника воскреслих богів, чимало вагомих ідей роману Василя Земляка залишилися б нез'ясованими. В авторській інтерпретації бестиарних образів заявлена глибока обізнаність зі світовою та вітчизняною символічною традицією, водночас Василь Земляк самобутньо прочитує, розвиває й поглиблює символіку тварин.

Прикметною рисою інтерпретації стародавніх символів у «Лебединій зграї» є іро-

нія та гумор, навіть у тих випадках, коли йдеться про поважні образи біблійного походження. Це зумовлено насамперед поетикою химерного роману, для якої властиве поєднання серйозного з комічним, високого з низьким, сакрального з профанним, а також традицією українського гумору, яку Василь Земляк блискуче продовжив. У романі «Лебедина зграя» зазвичай наявна відсилка до серйозного значення символу, а також його іронічне, гротескне чи пародійне прочитання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобилко Н.А. Романтична домінанта образу дороги в дилогії Василя Земляка «Лебедина зграя» та «Зелені млини». *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Серія «Філологічні науки (Літературознавство)»*. 2015. № 2 (16). С. 129–133.
2. Тендітна Н.М., Лисенко Н.В. Культура одягу та його нищення в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2022. № 4. С. 181–184.
3. Ткаченко О. Поетика міфу та символіка в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. № 2. С. 47–53. URL: <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/issue/view/21> (дата звернення 25.06.2024).
4. Ткаченко О. Символіка одягу в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2023. Т. 34 (73). № 3. С. 214–220. URL: <http://philol.vernadskyjournals.in.ua/34-73-3> (дата звернення 25.06.2024).
5. Земляк В. Лебедина зграя. Зелені млини. Романи. Київ : Радянський письменник, 1977. 624 с.
6. Biedermann H. Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them. Plum, 1994. 480 p.
7. An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols by J. C. Cooper. Thames & Hudson : First Edition, 1987. 208 p.
8. Словник античної міфології. Київ : Наукова думка, 1989. 240 с.
9. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой. Львів : Terra Incognita, 2020. 416 с.
10. Самохвалов В.П. Психоаналітичний словник і робота з символами сновидінь та фантазій. Сімферополь : СОНАТ, 1999. 184 с.

REFERENCES

1. Kobylko, N.A. (2015). Romantychna dominanta obrazu doroghy v dyloghiji Vasylja Zemljaka «Lebedyna zghraja» ta «Zeleni mlyny». [The romantic dominant of image of the road in Vasyl Zemliak's dilogy «The Flock of Swans» and «Green Mills»] *Naukovyj visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlyns'koghho. Filologhichni nauky (Literaturoznavstvo)*. № 2 (16). pp. 129–133 [in Ukrainian].
2. Tenditna, N.M. Lysenko, N. V. (2022). Kuljtura odjaghu ta jogho nyshhennja v romani Vasylja Zemljaka «Lebedyna zghraja». [The culture of clothes and its destruction in Vasyl Zemliak's novel «The Flock of Swans»]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija: Filologhija*. № 4, pp. 181–184 [in Ukrainian].
3. Tkachenko, O. (2023). Poetyka mifu ta symvolika v romani Vasylja Zemljaka «Lebedyna zghraja». [Poetics of the myth and symbolism in Vasyl Zemliak's novel «The Flock of Swans»]. *Akademichni studiji. Serija: Ghumanitarni nauky*. № 2. pp. 47–53 [in Ukrainian]. Retrieved from: <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/issue/view/21> (дата звернення 25.06.2024).
4. Tkachenko, O. (2023). Symvolika odjaghu v romani Vasylja Zemljaka «Lebedyna zghraja». [Symbolism of clothes in Vasyl Zemliak's novel «The Flock of Swans»]. *Vcheni zapysky Tavrijs'koghho nacional'nogho universytetu imeni V. Vernads'koghho. Serija: Filologhija. Zhurnalistyka*. Т. 34 (73). № 3. pp. 214–220 [in Ukrainian]. Retrieved from: <http://philol.vernadskyjournals.in.ua/34-73-3> (дата звернення 25.06.2024).
5. Zemljak, V. (1977). Lebedyna zghraja. Zeleni mlyny. Romany. [The Flock of Swans. Green mills. Novels]. Kyjiv : Radjans'kij pysjmennyk. 624 p. [in Ukrainian].

6. Biedermann, H. (1994). *Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them*. Plum, 480 p. [in English].
7. *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols* by J.C. Cooper. (1987). Thames & Hudson: First Edition, 208 p. [in English].
8. *Slovník antyčnoj mifologiji*. (1989). [Dictionary of ancient mythology]. Kyjiv : Naukova dumka. 240 p. [in Ukrainian].
9. Kempbell, Dzh. (2020). *Tysjacholykyj gheroj*. [The hero with a thousand faces]. Ljviv : Vyd-vo Terra Incognita. 416 p. [in Ukrainian].
10. Samokhvalov, V. P. (1999). *Psykhoanalytichnyj slovník i robota z symvolamy snovydinj ta fantazij*. [Psychoanalytic dictionary and work with symbols of dreams and fantasies]. Simferopolj : SONAT. 184 p. [in Ukrainian].

УДК 811.111'373.612.2'25:821.111](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.21>

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ ДЛЯ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО РОМАНУ ФРЕНКА ГЕРБЕРТА «DUNE» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ)

Роман Хмельницький

аспірант кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Берестейський проспект, 37, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-5248-5677
e-mail: khmelnyskyi.roman@iit.kpi.ua

Анотація. У статті окреслюється проблема недостатньо досліджених стратегій, що використовуються для вербалізації лексики, яка актуалізує емоційні концепти, у перекладі з однієї мови іншою. Грунтовнішого аналізу потребує питання, що стосується актуалізації вираження емоційних концептів в українськомовних перекладах англійської науково-фантастичної літератури. У дослідженні розглядається концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ для вираження емоційних концептів на матеріалі роману «Дюни» Френка Герберта та його перекладу українською мовою. Стаття має на меті зосередитися на методах опису емоційного концепту в тексті на основі прототипних сценаріїв А. Вежбицької, перехресного картування концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ на основі метафоричних наслідків (*metaphorical consequences*) З. Кевечеша з ілюстративними фрагментами з оригінальної та перекладеної українською науково-фантастичної книги «Дюна». Аналіз перекладу лексичних одиниць, що відтворюють емоційні концепти, визначає, чи концептуальна метафора була реконструйована, замінена чи вилучена в українському перекладі. Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ представлена в «Дюні» Френка Герберта з метафоричними наслідками (*metaphorical consequences*) як ЕМОЦІЇ Є РІДИНАМИ В КОНТЕЙНЕРІ та її відповідники, основані на аналізі З. Кевечеша; відсутність емоцій можна описати як порожній контейнер. Також наведено приклад зміни агрегатного стану речовини для опису емоції. Крім того, метафори, які стосуються контейнерів для вербалізації емоцій, можуть мати кореляти СВІТЛО, ВОГОНЬ і РОСЛИНА. Порівняння когнітивних моделей використовується для перекладу фрагментів тексту, які складаються з лексичних одиниць, що актуалізують емоційні концепти, і показує, що відтворення, яке зберігає когнітивну модель, помічаємо майже у 80% випадків, а заміну та вилучення – приблизно у 20%. Це можна пояснити як творчим підходом, так і намаганням максимально чітко й адекватно передати зміст оригінальної метафори. Розкриваючи проблеми передачі емоційних концептів в українському перекладі, ми в статті висвітлюємо складність міжкультурної комунікації через художню літературу.

Ключові слова: емоції, емоційний концепт, когнітивна лінгвістика, концептуальна метафора, переклад, Френк Герберт, «Дюна».

CONCEPTUAL METAPHOR *EMOTION IS A SUBSTANCE IN A CONTAINER* FOR VERBALIZING EMOTION CONCEPTS (BASED ON FRANK HERBERT'S SCIENCE FICTION NOVEL "DUNE" AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION)

Roman Khmelnytskyi

Postgraduate Student at the Department of Theory,

Practice and Translation of English

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Beresteiskyyi ave., 37, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5248-5677

e-mail: khmelnytskyi.roman@iit.kpi.ua

Abstract. This paper addresses the issue of challenges that were conducted previously and haven't been widely explored and strategies used in how the emotion concepts are verbalized in translation from one language to another. There is still a gap in the study of this issue related to the actualization of expression of emotion concepts in Ukrainian translations of English science fiction. The study examines conceptual metaphor *EMOTION IS A SUBSTANCE IN CONTAINER* for expressing emotion concepts on the material of Frank Herbert's 'Dune' and its translation into Ukrainian. The paper aims to focus on methods to describe emotion concept in the text based on prototype scenarios by A. Wierzbicka, cross-mapping of conceptual metaphor *EMOTION IS A SUBSTANCE IN CONTAINER* based on Z. Kövecses' metaphoric consequences with the illustrative fragments from original and translated into Ukrainian science-fiction book 'Dune' and the analysis of translation of the lexical units reproducing the emotion concepts to determine if the conceptual metaphor was reconstructed, substituted or eliminated in Ukrainian translation. Conceptual metaphor *EMOTION IS A SUBSTANCE IN CONTAINER* is represented in Frank Herbert's *Dune* with the metaphorical consequences as *THE EMOTIONS ARE FLUIDS IN A CONTAINER* and its correspondences based on Z. Kövecses' analysis; the lack of emotions can be described as the empty container. Also, the change of the aggregate state of the substance to describe an emotion is shown. In addition to it, the container metaphors to verbalize emotion can be elaborated as *LIGHT*, *FIRE* and *PLANT*. The comparison of cognitive models is used to translate the fragments of the text that consist of lexical units that actualize emotion concepts. The result of the comparison shows that reproduction that preserves cognitive model is used in almost 80% of cases, while substitution and elimination in around 20%. This can be explained as a creative approach, and an attempt to convey the meaning of the original metaphor as clearly and adequately as possible. While revealing the challenges in rendering emotion concepts in Ukrainian translation, the paper sheds light on the complexities of intercultural communication through literature.

Key words: emotions, emotion concept, cognitive linguistics, conceptual metaphor, translation, Frank Herbert, "Dune".

Когнітивна лінгвістика вивчає структуру мови через когнітивні процеси, мислення й пізнавальну діяльність і досліджує це через мовні явища. Те, як функціонує людське пізнання, впливає на структуру людської мови, а мова впливає на людське пізнання. Мотиваційною основою свідомості й мислення людини можна назвати емоції. Однією з актуальних проблем когнітивної лінгвістики є вивчення емоцій у мові, текстах і комунікації.

Люди схильні до того, щоб концептуалізувати емоції, не лише власні, а й емоції інших, і в цьому пізнання є проміжною ланкою між мовою та емоціями. Але мовець може виражати власні емоції безпосередньо за допомо-

гою мови, і це спричиняє появу експресивної (також ще називають емоційної чи афективної) мови [1, с. 350].

Емоційні концепти є складниками емоційної концептосфери, яка утворюється від уявлення людини про її внутрішній світ. Емоційні концепти (далі – ЕК) – ментальні конструкти з етносемантичною специфікою, які актуалізуються в мові [2, с. 74]. Теорія концептуальної метафори дає можливість аналізувати ці складні конструкти, й одним зі способів вербалізації ЕК в англійській мові є концептуальна метафора *ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ*. Але чи завжди метафорична модель відтворюється під час перекладу українською – досі

залишається одним із актуальних питань сьогодення.

Питаннями вираження емоційних концептів у мові займалися лінгвісти різних шкіл. Теоретичну базу дослідження становлять наукові доробки З. Кевечеша, А. Вежбицької, Е. Фулена, А. Огаркової, К. Соріано, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Т. Крисанової, О. Борисова й інших.

Актуальність статті зумовлена зацікавленістю мовознавців вивченням емоцій, категоризації емоцій та особливостей їх відтворення під час перекладу. Концептуальні метафори дають можливість зрозуміти абстрактні поняття як емоції через конкретніші й зрозуміліші образи. Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ – один із основних способів відображення емоцій. Аналіз відтворення метафоричної моделі в перекладі забезпечує розуміння можливих перекладацьких стратегій для відтворення лексики, яка актуалізує емоційний концепт. Під час перекладу концептуальні метафори, їх розуміння й підбір правильної лексики в цільовій мові уможливує збереження змісту та значення, що втрачається під час буквального перекладу.

Метою статті є опис різних емоційних концептів, вербалізація яких здійснюється через концептуальну метафору ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ; опис цієї концептуальної метафори за допомогою перехресного картування з наведеними ілюстративними фрагментами матеріалу дослідження, а саме оригіналу науково-фантастичного роману «Дюна» Френка Герберта та його українськомовного перекладу (перекладачі А. Пітик і К. Грицайчук); виявлення фактів збігу метафоричної моделі під час перекладу українською лексики, яка вербалізує емоційні концепти й представлена концептуальною метафорою ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

1) текстовий аналіз з метою визначення фрагментів тексту, які містять лексику, що вербалізує емоційні концепти;

2) аналіз фрагментів тексту для визначення використання словесних метафор, із яких згодом виявляють концептуальні метафори для вербалізації емоційного концепту;

3) вибір варіантів, у яких емоційні концепти виражаються через концептуальну метафору ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ;

4) визначення емоційних концептів у фрагментах тексту за теорією природної семантичної метамови (прототипних сценаріїв) Анни Вежбицької та наданою класифікацією авторки [3; 4];

5) використання якісного методу для опису різних відповідників концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ;

6) застосування кількісного методу для аналізу метафоричної моделі в перекладі.

Об'єктом дослідження є емоційні концепти в контексті художнього перекладу літературних творів з англійської мови українською.

Предмет роботи становить опис концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ й аналіз метафоричної моделі в перекладі.

Серед базових понять і ключових термінів лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики можна назвати концепт, який включає не тільки поняття, а й увесь смисл слова: денотат і конотат. Це, зі свого боку, демонструє уявлення певної культури про явище, реалізоване в слові в усьому багатстві його асоціативних зв'язків. Концепт може бути вербалізований багатьма лексичними одиницями, відображаючи їх значення. Саме концепт уміщає культурний рівень кожної мовної особистості й реалізується не тільки в словах, а й у фразах, висловлюваннях, мовленні та текстах [5, с. 242].

Серед способів розуміння концептів (і не тільки в художній літературі) можна назвати переживання. Концепти можуть бути як названі безпосередньо, так і продемонстровані шляхом зображення, вираження чи опису, у тому числі художнього, або виражені приховано, коли вони дійсно «ширяють» над текстом чи дискурсом, стаючи очевидними через натяки, асоціації та назви інших споріднених концептів, які разом утворюють своєрідну ідеограму центрального текстового й/або художнього концепту [6, с. 57].

Як зауважує Анна Вежбицька, мова, а радше, її лексичні та граматичні ресурси, надають доступ до світу концептів, оскільки вони недоступні для безпосереднього вивчення. Якщо в мові немає слова, то це

ще не означає відсутність поняття, але наявність слова вказує на наявність поняття. Якщо якесь поняття заслуговує на лексикалізацію в мові, то воно досить помітне в певному суспільстві. Якщо якого слова нема, то й поняття не є помітним у конкретному соціумі [7, с. 19].

Найбільш схематичну «народну теорію емоцій» (folk theory of emotions) на загальному рівні можна подати так: «причина емоції → емоція → (контроль емоції) → втрата контролю → поведінкова реакція» [8, с. 58].

Ми маємо досить загальні уявлення про те, що таке емоції. Вони виникають через певні причини. Емоції, які ми відчуваємо, викликають відповідні реакції. Реакції на певні причини загалом зумовлені соціальними обмеженнями стосовно того, які з реакцій можуть бути соціально прийнятними. Суспільство може нав'язувати різні набори механізмів контролю над емоціями [9, с. 22].

Як зазначає Олексій Борисов, свідомість людини створює відсутній у фізичній формі денотат (емоцію), коли називає певну емоцію. Внутрішні й зовнішні психофізіологічні та фізичні відчуття, на які онтологічно спирається людина, уможливають концептуалізацію емоцій. Отримана сенсорна інформація вказує на існування такого феномена свідомості. Структура концепту, яка накопичує знання про емоцію, також містить інформацію про емоцію, що є завжди предметною, і причину емоції, яка може фіксуватися у візуальному образі об'єкта (у найпростішому випадку) або в узагальненому понятті про природу причинного стимулу емоції (у найскладнішому випадку) [10, с. 57].

Вербалізований ЕК, який є складним динамічним структурно-смісловий конструктом людської свідомості, зберігає переживання етнокультурного, соціокультурного й індивідуального характеру мовця про конкретні сторони емоційного життя людини, відображаючись у семантичному просторі мови [11].

Відповідно до визначення А. Вежицької, дефініція ЕК набуває форми певних прототипів або сценаріїв, сформульованих у термінах думок, бажань і почуттів. Однак ці сценарії можна розглядати як формули, що суворо визначають необхідні й достатні умови (для емоційних концептів, а не самих емоцій) і не підтримують ідею про те, що межі між ЕК є нечіткими. Використовуючи невелику кіль-

кість універсальних семантичних примітивів (які створені авторкою та її колегами після 20 років емпіричних досліджень), можемо побачити, що навіть уявні синоніми, такі як 'sad'/сумний та 'unhappy'/нещасливий утілюють різну й повністю визначену концептуальну структуру [3, с. 539].

Передусім необхідно розрізняти *експресивні* й *описові* емоційні слова (або терміни чи вирази). Певні емоційні слова можуть *виражати* емоції. Приклади включають слова shit! (коли людина злиться), wow! (коли людина відчуває натхнення або чимось вражена), yuk! (коли їй гидко) тощо. Ще й досі немає визначеності щодо того, чи всі емоції можна виразити таким чином. Інші емоційні слова можуть *описувати* емоції, які вони означають або «про які вони». Так використовуються слова 'anger' та 'angry', 'joy' й 'happy', 'sadness' і 'depressed'. Також терміни, які описують емоції, можуть «виражати» їх. Наприклад, 'I love you!', де слово 'love' використовується як для опису, так і для вираження почуття кохання [8, с. 2].

Адекватна методика дає змогу проникнути в прихований сенс. Нею може бути теорія природної семантичної метамови та культурних сценаріїв, які є її частиною. Головний висновок полягає в тому, що всі мови справді мають спільне ядро як у їхньому лексичному репертуарі, так і в їхній граматиці, і це спільне ядро може бути використане як основа для недовільної та неетноцентричної метамови для опису мов і вивчення людського пізнання й емоцій [4, с. 36].

Семантико-прагматичний підхід, запропонований А. Вежицькою, ґрунтується на семантичних примітивах, які можуть бути перекладені будь-якою мовою, вони не мають визначення та можуть виражатися словами 'feel'/відчувати, 'want'/хотіти, 'happen'/ставатися [3]. Учені моделюють ЕК на основі конкретних сценаріїв, які є універсальними для більшості культур. Поняття 'sad'/сумний в англійській мові можна пояснити так: sad/сумний (наприклад, X відчуває себе сумним); X щось відчуває; іноді людина думає приблизно так: сталося щось погане; я б хотів: це не сталося [тобто я б хотів, щоб цього не сталося]; якби я міг, я б хотів щось зробити через це; я нічого не можу зробити; через це ця людина відчуває щось погане; X почуватися так [3, с. 558]. Визначення кожного ЕК

в дослідженні відбувається через виявлення прототипних сценаріїв, описаних у роботах А. Вежбицької [3; 4].

Лакофф і Джонсон (1980) та Кевечеш (2002) «революціонізували» наше уявлення про метафору. На основі мовних даних вони показали, що метафора – це не просто мовний засіб, який використовують поети, щоб прикрасити свою мову, метафора – це питання мови, думки та дії. Вона формує наші дії й думки. Для них метафора – це концептуальне перехресне картування вихідного домену (концептуальний корелят) на цільовий домен (концептуальний референт), де елементи концептуального референта відповідають елементам концептуального корелята. Ці когнітивні відповідності дають змогу нам думати про референт у термінах корелята [12; 13; 14, с. 133].

Відповідно до теорії концептуальної метафори, концептуальні метафори поділяються на три основні категорії: структурні, орієнтаційні й онтологічні. Концептуальна метафора **ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ** підпадає під категорію онтологічних метафор. Вони допомагають описувати абстрактні поняття за допомогою конкретних (наприклад, **ДУША Є КРИХКИМ ОБ'ЄКТОМ**). Онтологічні метафори використовуються для найменування, кількісної оцінки, визначення аспектів, причин, цілей і мотивації, щоб зрозуміти події та стани [12, с. 25–32].

Ми концептуалізуємо ці метафори й розуміємо абстрактні поняття в термінах об'єктів і речовин. Отже, нематеріальні й абстрактні поняття, до яких належать емоції, стани, ідеї, психічна діяльність і час, можуть концептуалізуватися в термінах конкретних матеріальних об'єктів і речовин [14, с. 134].

Мовознавці, які працюють у галузі когнітивної лінгвістики, стверджують, що люди здатні розуміти різні людські переживання, емоції та думки в межах загальноприйнятих механізмів, і це можна пояснити універсальністю метафор. Метафори для вираження емоцій мають тенденцію до того, щоб бути універсальними й поширюватися в неспоріднених мовах, оскільки вони супроводжуються спільними для всіх людей фізіологічними й тілесними ефектами. Наприклад, незалежно від культури й індивідуальних характеристик, люди червоніють, відчуваючи гнів [14, с. 135].

Метафоричне представлення базується як на універсальному людському досвіді, так і на більш конкретних соціальних конструктах. Загальнолюдські тілесні переживання все ще вважаються «матрицею» досвіду для концептуалізації емоцій, однак роль культури у фільтрації, обмеженні та збагаченні цих схем легше визнається, тому універсальні метафори, основані на лексиці, яка описує тіло, мають певну якісну відмінність. Культура відіграє визначальну роль під час формування складніших концептуальних метафор, що утворюються на основі базових «первинних» [15, с. 152].

Перед тим, як перейти до концептуальної метафори, яка стосується **КОНТЕЙНЕРА** для емоцій, необхідно з'ясувати, що мали на увазі під цією метафорою Лакофф і Джонсон (1980). Вони стверджують, що наша концептуальна система нав'язує структуру контейнера багатьом різноманітним речам, які в реальності не є контейнерами. Концепція контейнера має чітку структуру, і це допомагає зрозуміти ті концепти, які не мають чіткої структури [16, с. 145].

Оскільки людина відділена від навколишнього середовища шкірою, то вона свій організм сприймає як контейнер, обмежений поверхнею тіла й орієнтацією «всередині-назовні». Цю орієнтацію людина проєктує на інші фізичні об'єкти, обмежені поверхнею. Кімнати й будинки – очевидні контейнери, і заходити «в кімнату» означає заходити в (тривимірний) контейнер. Прийменник «в» указує на розташування в межах контейнера [12, с. 29].

ЕМОЦІЯ Є РІДИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ – мабуть, найзагальніша концептуальна метафора для вираження емоцій. Це тому, що вона стосується найбільшої кількості різних емоцій. Ті знання та конкретні образи, які ми маємо про контейнери з рідинами в них, впливають на приклади, що відповідають тим чи іншим емоціям [16, с. 146].

Доказів утіленого погляду культурного прототипу багато в теорії концептуальної метафори. Наприклад, метафора, яка вважається універсальною, – **ГНІВ Є РІДИНОЮ ПІД ТИСКОМ У КОНТЕЙНЕРІ ТІЛА**, реалізована в китайській мові як **ГНІВ Є ГАЗОМ ПІД ТИСКОМ (ЦИ) У КОНТЕЙНЕРІ ТІЛА**. Це можна пояснити, беручи до уваги культурне значення «ци» в Китаї [17].

Корпусне дослідження лексеми ANGER/ГНІВ виявило, що його локалізують або в тілі (чи всередині людини взагалі), або в більш конкретних місцях, поміщаючи ANGER/ГНІВ у конкретні частини тіла або органи. Серед останніх сім типів контейнерів повторювалися в усіх трьох досліджуваних мовах: ОЧІ, ГОЛОС, ОБЛИЧЧЯ, СЕРЦЕ, ДУША, ГРУДИ й ГОЛОВА. [15, с. 57]. Ці контейнери можуть бути вмістилищами для вираження не тільки гніву, а й інших емоцій.

Мабуть, найзагальнішою метафорою для сфери емоцій є метафора, згідно з якою емоції є РІДИНАМИ В КОНТЕЙНЕРІ [16, с. 146]. Саме цю концептуальну метафору можна вважати найбільш універсальною для вираження емоції. Наприклад: *'For a heartbeat, fear pulsed through her palm'* [18] ЕК FEAR. *'Yueh had filled him with a sense of foreboding'* [18] ЕК ANXIETY. «До обличчя Пола припливла кров, і він подумки подякував темряві» [19]. ЕК SHAME «Сльози текли по її щоках, і Джессіка відчула хвилю смутку, яка линула від доньки» [19] ЕК SADNESS.

КОЛИ ЕМОЦІЯ СТАЄ ІНТЕНСИВНІШОЮ, КОНТЕЙНЕР СТАЄ БІЛЬШИМ [16, с. 147]. *'Halleck's eyes went wide in mock surprise'* [18] ЕК SURPRISE. *'Then he saw the faces beyond the groping hands — the eyes wide and wondering'* [18] – «Але тоді хлопець побачив обличчя, широкі від здивування очі» [19] ЕК SURPRISE.

КОЛИ ЕМОЦІЯ СТАЄ ІНТЕНСИВНІШОЮ, РІДИНА ВИХОДИТЬ ІЗ КОНТЕЙНЕРА [16, с. 147]: *'The Baron could not keep the sly tone of admiration out of his voice'* [18] ЕК JOY.

ЕМОЦІЇ – ТЕПЛО РІДИНИ В КОНТЕЙНЕРІ [16, с. 148]: *'His mind seethed with resentment'* [18] – «Обурення зануртувало в його свідомості» [19] ЕК INDIGNATION. Відсутність емоцій відповідає відсутності тепла [16, с. 149]: *Now, Feyd-Rautha had a clear view of the gladiator's eyes, saw the cold ferocity of despair in them'* [18] – «Тепер Фейд-Раута чітко бачив гладіаторові очі, бачив у них холодну жорстокість відчаю» [19] ЕК DESPAIR.

КОЛИ ЕМОЦІЯ СТАЄ ЗНАДТО ІНТЕНСИВНОЮ, КОНТЕЙНЕР ВИБУХАЄ [16, с. 149]: *'He broke off as the speaker erupted with an angry voice'* [18] – «Він замовк, коли динамік вибухнув злим голосом:...» [19] ЕК

ANGER. *'Paul felt a burst of anger.'* [18] ЕК ANGER.

ЕМОЦІЯ МОЖЕ БУТИ ПІД КОНТРОЛЕМ [16, с. 150]: *'Slowly, speaking in a slow voice to contain his anger'* [18] ЕК ANGER.

Також речовина в контейнері для вираження емоцій може бути твердою. ТВЕРДА РЕЧОВИНА: *'Fear sat like a stone in his stomach until he could hardly bear the thought of eating'* [18] – «Страх каменем лежав у нього в животі, проте Барон щосили намагався відігнати думки про їжу» [19] ЕК FEAR.

Оскільки емоції представляють як речовини, то це відображено в законах переходу з одного агрегатного стану в інший. У цьому прикладі тверда речовина перетворилася на рідину, «розтанула» (melted): *'Hardness melted from her as she saw Paul'* [18] ЕК RELIEF. До речі, в українськомовному перекладі це речення відтворено інакше: «Коли жінка побачила Пола, то розслабилася» [19], без збереження концептуальної метафори.

Коли людина не відчуває емоцій, то вона може вербалізувати це так: *'His father's words carried futility, a sense of fatalism that left the boy with an empty feeling in his chest'* [18]; *'Paul heard his mother's grief and felt the emptiness within himself'* [18]; «Боятися варто людину без емоцій» [19]; «Він почувався спустошеним – оболонка без емоцій» [19].

Наступний спосіб – це відображення емоцій як ОБ'ЄКТА, ЯКИЙ ВИДІЛЯЄ СВІТЛО. *'A grin flashed across Piter's face'* [18] ЕК PLEASED; *'...saw a faint trembling at the corners of Leto's mouth, noted the dark flush of anger on his cheeks'* [18] ЕК ANGER; «Боїшся, що я претендуватиму на твої пост? Він поглянув на неї – старечі очі спалахнули» [19] ЕК ANGER. «Хочеш зібрати старшин? – запитав Стілгар. У юнаків із загому зблиснули очі» [19] ЕК EXCITEMENT.

Емоцію можна відобразити як вогонь, який горить у контейнері. ЕМОЦІЯ Є ВОГНЕМ У КОНТЕЙНЕРІ: *'Something burned in his eyes. There was pain in him — like a blister...'* [18] – «Щось некло йому очі. У ньому, неначе нарив, жив біль...» [19] ЕК SORROW. *'Excitement kindled in him'* [18] ЕК EXCITEMENT.

Більше того, можливе вираження через метафору рослини ЕМОЦІЯ Є РОСЛИНОЮ.

Нарощування цієї метафори може бути ЕМОЦІЯ Є ЗЕРНОМ: *'I've planted fear in Jamis' mind'* [18] – «*Я посіяла страх у свідомості Джаміса*» [19] ЕК FEAR. Зерно проросло й перетворилося на рослину: *'Now the fear I planted in him has come to bloom'* [18] – «*Ось тепер страх, що я посіяла в ньому, розквітнув*» [19] ЕК FEAR.

Наступний крок полягає в порівнянні когнітивних моделей під час перекладу й може бути *реконструкцією* метафоричної моделі (оригінал і переклад відтворюються тією самою когнітивною моделлю або її специфікацією), *заміною* метафоричної моделі (оригінальна метафорична модель замінюється іншою метафоричною моделлю в перекладі) або *вилученням* метафоричної моделі (оригінальна метафорична модель утрачена в перекладі) [20, с. 194].

Виявлено 146 фрагментів в оригінальному тексті, у яких емоційні концепти представлені концептуальною метафорою ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ.

Серед них *реконструкція* метафоричної моделі реалізована в 114 фрагментах тексту (78,1%): *'...and for the first time there was fear in his voice'* [18] – «*...і вперше за всю розмову в його голосі лунав страх*» [19] ЕК FEAR; *'... and his voice held a note of sadness'* [18] – «*...і в його голосі прозвучала нотка суму*» [19] ЕК SADNESS.

Заміна метафоричної моделі використана в 17 фрагментах тексту (11,6%). *'In spite of a surge of anger...'* [18] *'Попри напад гніву, ...'* [19] ЕК ANGER. В оригіналі слово surge має таке значення: «Якщо ви відчуваєте сплеск певної емоції або почуття, ви відчуваєте це раптово й сильно» [21], тобто задіяна концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РІДИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ, тоді як у перекладі застосована концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є СУПРОТИВНИКОМ. *'The Sardaukar's eyes, Paul noted, carried a glazed expression of shock'* [18] – «*Очі сардаукара затуманулися від шоку*» [19] ЕК SHOCK. У перекладі це відтворено як концептуальна метафора ШОК Є ЯВИЩЕМ ПРИРОДИ.

Вилучення метафоричної моделі можна помітити в 15 фрагментах тексту (10,3%): *'The thought was a chuckle in his mind'* [18] – «*Від цієї думки Барон змикнув*» [19] ЕК PLEASED; *'And she found in herself a sense of pity for Jamis'* [18] – «*І тоді вона збагнула,*

що їй навіть шкода Джаміса» [19] ЕК PITY.

Отже, розуміння емоційних концептів, які відображають культурні, соціальні й індивідуальні особливості мовця, дає можливість краще осягнути те, як люди виражають емоції в різноманітних культурах. Також це сприяє кращому розумінню того, як представники різних культур висловлюють, сприймають і пояснюють емоції. У художній літературі емоційні концепти є чинником, що викликає особливі емоційні реакції, які впливають на ставлення до ситуації, переконання та поведінку читача. Крім того, за допомогою мовних засобів, які актуалізують емоційні концепти, можна передати почуття й емоції героїв твору, забезпечити зв'язок автора з аудиторією. Природна семантична метамова та когнітивний сценарій для визначення емоційних концептів, запропоновані А. Вежицькою, дають можливість найкращим чином виявити емоційні концепти.

У статті наведено емоційні концепти, які визначені на основі англomовного тексту. Концептуальні метафори дають змогу зрозуміти такі абстрактні речі, як емоції, через більш конкретні й зрозумілі образи. Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ є досить універсальним способом відображення емоцій, а перехресне картування дає можливість подивитися на особливості корелята, що проєктуються на характеристики референта. Розуміння концептуальних метафор під час перекладу та підбір правильної лексики в цільовій мові уможливають збереження змісту й значення, які можуть бути викривлені під час буквального перекладу. Деякі метафори іноді здаються незрозумілими для цільової аудиторії, аби уникнути калькування мовою, якою перекладають, перекладачеві варто зрозуміти концептуальні метафори. В українськомовному перекладі роману Френка Герберта «Дюна» в більшості випадків концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є РЕЧОВИНОЮ В КОНТЕЙНЕРІ реконструюється під час перекладу, тоді як у решті перекладених фрагментів використовується заміна й вилучення метафоричної моделі, що можна пояснити як і творчим підходом, так і спробою максимально зрозуміло й адекватно передати зміст оригінальної метафори.

Серед перспектив подальших розробок вираження емоцій в англомовних творах у цьому напрямі можна відзначити дослідження інших концептуальних метафор для і відповідних українськомовних перекладах та опису стратегій їх відтворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Foolen A. The Relevance of Emotion for Language and Linguistics. *John Benjamins Publishing Company*. 2012. P. 347–368.
2. Крисанова Т. Емоційний концепт: лінгвістичні підходи до вивчення. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]*. 2013. № 33. С. 74–75.
3. Wierzbicka A. Defining Emotion Concepts. *Cognitive Science*. 1992. № 16. P. 539–581.
4. Wierzbicka A. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Paris : Cambridge University Press, 1999. 349 p.
5. Чернова А. Лексичні засоби вираження емоційних концептів у сучасному іспанському художньому дискурсі. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2014. № 33. С. 241–251.
6. Воробйова О. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–64.
7. Wierzbicka A. Everyday conceptions of emotion: A semantic perspective. *Everyday Conceptions of Emotion: An Introduction to the Psychology, Anthropology and Linguistics of Emotion*. 1995. P. 17–47.
8. Kövecses Z. *Metaphor and emotion*. New York and Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 224 p.
9. Kövecses Z. Conceptualizing emotions. A revised cognitive linguistic perspective. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*. 2014. Vol. 50. № 1. P. 15–28.
10. Борисов О. Мовна концептуалізація емоцій (на матеріалі сучасних англомовних лексикографічних джерел). *Культура народів Причорномор'я*. 2007. Т. 1. № 110. С. 57–59.
11. Борисов О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект. *Донецьк*, 2005. 262 с.
12. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
13. Kövecses Z. *Metaphor: A practical introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2002.
14. Hamdi S. A Cognitive Study of Happiness Metaphors in English, Tunisian Arabic and Spanish. *Arab World English Journal (AWEJ)*. 2015. Vol. 6. № 1. P. 132–143.
15. Ogarkova A., Soriano C. Emotion and the body: A corpus-based investigation of metaphorical containers of anger across languages. *International Journal of Cognitive Linguistics*. 2014. Vol. 5. № 2. P. 146–179.
16. Kövecses Z. *Emotion Concepts*. New York : Springer-Verlag, 1990. 242 p.
17. Yu Ning. *The contemporary theory of metaphor in Chinese: A perspective from Chinese*. Amsterdam : John Benjamins, 1998.
18. Herbert F. Dune. London : Hodder & Stoughton, 2015. 592 p.
19. Герберт Ф. Дюна / пер. з англ. А. Пітик, К. Грицайчук. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 656 с.
20. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*. 2018. № 10. P. 190–197
21. Collins Dictionary. (н.д.). Surge. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/surge>.

REFERENCES

1. Foolen, A. (2012). The Relevance of Emotion for Language and Linguistics. *John Benjamins Publishing Company*, 347–368 [in English].
2. Krysanova, T. (2013). Emotsiinyi kontsept: lnhvistychni pidkhody do vyvchennia [Emotional concept: linguistic approaches to study]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia]*, (33), 74–75 [in Ukrainian].
3. Wierzbicka, A. (1992). Defining Emotion Concepts. *Cognitive Science*, 16(4), 539–581 [in English].
4. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge University Press [in English].
5. Chernova, A. (2014). Leksychni zasoby vyrazhennia emotsiinykh kontseptiv u suchasnomu ispanskomu khudozhnomu dyskursi [Lexical means of expressing emotional concepts in modern Spanish artistic discourse]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu*, (33), 241–251 [in Ukrainian].
6. Vorobyova, O. (2011). Kontseptolohiia v Ukraini: zdobutky, problemy, prorakhunky [Conceptology in Ukraine: achievements, problems, miscalculations]. *Visnyk KNLU. Ser. Filolohiia.*, 14(2), 53–64 [in Ukrainian].

7. Wierzbicka, A. (1995). Everyday conceptions of emotion: A semantic perspective. In *Everyday Conceptions of Emotion: An Introduction to the Psychology, Anthropology and Linguistics of Emotion* (p. 17–47). Springer-Science+Business Media, B.Y. [in English].
8. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and emotion*. Cambridge University Press. [in English].
9. Kövecses, Z. (2014). Conceptualizing emotions. A revised cognitive linguistic perspective. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*, 50 (1). [in English].
10. Borysov, O. (2007). Movna kontseptualizatsiia emotsii (na materiali suchasnykh anhlovnykh leksykohrafichnykh dzherel) [Linguistic conceptualization of emotions (on the material of modern English-language lexicographic sources)]. *Kultura narodov Prychernomoria.*, 1 (110), 57–59 [in Ukrainian].
11. Borysov, O. (2005). Movni zasoby vyrazhennia emotsiinoho kontseptu strakh: linhvokohnityvnyi aspekt [Linguistic means of expressing the emotional concept of fear: the linguistic-cognitive aspect]. Donetsk, 262 p. [in Ukrainian].
12. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press [in English].
13. Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press [in English].
14. Hamdi, S. (2015). A Cognitive Study of Happiness Metaphors in English, Tunisian Arabic and Spanish. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 6 (1), 132–143 [in English].
15. Ogarkova, A., & Soriano, C. (2014). Emotion and the body: A corpus-based investigation of metaphorical containers of anger across languages. *International Journal of Cognitive Linguistics*, 5 (2), 146–179 [in English].
16. Kövecses, Z. (1990). *Emotion Concepts*. Springer-Verlag [in English].
17. Yu, Ning (1998). *The contemporary theory of metaphor in Chinese: A perspective from Chinese*. John Benjamins [in English].
18. Herbert, F. (2015). *Dune*. Hodder & Stoughton [in English].
19. Herbert, F. (2017). *Diuna* (A. Pityk & K. Hrytsaichuk, Trans.). Klub Simeinoho Dozvillia [in Ukrainian].
20. Kovalenko, L., & Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*, (10), 190–197 [in English].
21. Collins Dictionary. (n.d.). Surge. In Collins English Dictionary. Retrieved June 27, 2024, from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/surge> [in English].

LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH ADVERTISING DISCOURSE

Yuliia Sharapanovska

Doctor of Philosophy,
Head Teacher of the Department of Foreign Languages of
Professional Communication
International Humanitarian University
Fontanska doroha str., 33, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5397-2941
e-mail: yuliia.sharapanovskaya@gmail.com

Abstract. *The choice of advertising discourse as a subject of study is dictated by the particular pragmatic significance that advertising texts hold in the structure and organization of modern linguistic communication. The multifaceted nature of the content and forms of discourse does not allow for a single definition of this phenomenon, leading to the conclusion that discourse is a polysemous term.*

Advertising discourse encompasses the relationships between advertisers and the recipients of advertising, realized through the dissemination of advertising products in print media, electronic media, outdoor displays, vehicles, as well as on unconventional media (household items, interior and urban space details, various computer media) and others.

Two trends underpin the creation of advertising texts: brevity and expressiveness. On the other hand, the presentation style of advertising text partially resembles a telegraphic style. It is important to maintain the initial freshness of information by condensing the text into a few simple, memorable words. Advertising is one of those types of texts intended to directly influence the audience.

As a result of conducting a linguistic analysis, it can be concluded that certain linguistic and language patterns exist within the structure of advertising discourse, such as syntax simplification: a large number of simple, non-extended sentences and nominative phrases. In terms of lexis, the role of lexical units with specific and emotional content is heightened.

Key words: *advertising discourse, advertisers, linguistic models, lexical units.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Юлія Шарапановська

доктор філософії,
старший викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-5397-2941
e-mail: yuliia.sharapanovskaya@gmail.com

Анотація. *Вибір рекламного дискурсу як об'єкта дослідження зумовлений особливою прагматичною значущістю, яку рекламні тексти займають у структурі та організації сучасної мовленнєвої комунікації. Багатогранність змісту та форм дискурсу не дозволяє дати єдине визначення цьому явищу, що призводить до висновку, що дискурс є полісемантичним терміном.*

Рекламний дискурс охоплює відносини між рекламодавцями та одержувачами реклами, реалізовані через поширення рекламної продукції в друкованих ЗМІ, електронних ЗМІ, на зовнішніх дисплеях, транспортних засобах, а також на нетрадиційних носіях (побутові предмети, деталі інтер'єру та міського простору, різні комп'ютерні носії тощо).

Два тренди лежать в основі створення рекламних текстів: лаконічність і виразність. З іншого боку, стиль подачі рекламного тексту частково нагадує телеграфний стиль. Важливо зберігати початкову свіжість інформації, скорочуючи текст до кількох простих, але запам'ятовуваних слів. Реклама є одним із тих типів текстів, що мають на меті прямий вплив на аудиторію.

В результаті лінгвістичного аналізу можна зробити висновок, що в структурі рекламного дискурсу існують певні лінгвістичні та мовні моделі, такі як спрощення синтаксису: велика кількість простих, неускладнених речень і номінативних фраз. Щодо лексики, підвищується роль лексичних одиниць зі специфічним і емоційним змістом.

Ключові слова: рекламний дискурс, рекламодавці, лінгвістичні моделі, лексичні одиниці.

Introduction. Advertising currently represents one of the main layers of culture that contribute to the formation of the information environment of modern individuals. Moreover, the relevance of this work is connected to the insufficient study of the linguistic peculiarities of advertising discourse and the role of its components in exerting influence as a function of advertising, as well as the need for further development of the theory of functional styles based on mass communication materials.

Advertising is a unique phenomenon, and therefore advertising discourse is the subject of study in many fields: economics, marketing, psychology, sociology, political science, art studies, linguistics, etc. Within linguistics, advertising is an object of analysis by both foreign and domestic linguists who study advertising texts from various aspects, such as:

1) General linguistic description of advertising texts (K. Bove, O.I. Zelinska, M.M. Kohtiev, O.V. Medvedeva, H.H. Pocheptsov, D.Ye. Rozental);

2) Research on specific aspects of advertising: pragmatic linguistics (Y.B. Korneva, T.M. Livshits, I.P. Moyseienko, Y.V. Sylvestrov, E.S. Turner); psycholinguistics (E. MacGregor, Y.O. Sorokin, Ye.F. Tarasov); cognitive linguistics (O.V. Anopina, V.I. Okhrimenko, O.Ye. Tkachuk-Miroshnychenko);

3) Linguistic analysis of advertising texts at various linguistic levels: phonetic (O.A. Ksyonenko, I.O. Lisichkina); lexical (I.O. Sokolova, S.A. Fedorets); morphological (O.I. Zelinska, Ye.P. Isakova); syntactic and structural-semantic (O.I. Zelinska, N.L. Kovalenko, Y.B. Korneva, O.V. Medvedeva); at the level of textual categories (N.T. Humeniuk, N.L. Kovalenko, M.L. Kramarenko, T.M. Livshits), etc.

In the field of English, issues of advertising discourse are addressed in the works of N.A. Hurska, H.D. Grillekhs, H.A. Abramova, H.N. Kuznetsova, L.A. Barkova, H.D. Lochmele, O.A. Ksyonenko, and others.

It should be noted that most works often interpret advertising as a social phenomenon in communication theory and primarily exam-

ine the stylistic features of advertising texts. However, regarding the grammatical analysis of advertising texts, there is insufficient specialized study on this issue. A large number of neologisms, borrowings, original syntax, and morphological features are aspects that have not received adequate theoretical and practical analysis in both domestic and foreign linguistics [4].

Advertising texts have their own characteristics. Most advertising texts, in addition to verbal elements, include audiovisual components that we perceive as a whole with written or spoken expressions. These elements can relate to various themes and may lack a clear structure. Texts that incorporate iconic elements (such as images or photographs) alongside verbal means, as well as elements from other semiotic codes (such as color and font), are referred to as “creolized.” Their texture consists of two heterogeneous parts: verbal (linguistic/speech) and non-verbal (belonging to different sign systems than natural language). Typically, the presence of a non-verbal component is perceived as an essential attribute of a complete advertising text. The text is seen as a reflection of reality, which in turn becomes a fragment of that reality.

An advertising text is understood as a set of audiovisual means in arbitrary combinations (with the permissible absence of any element) directed at the recipient, aimed at achieving a planned effect, directly or indirectly related to the object of advertising.

The minimum required element of an advertising text is a word, numeric series, abbreviation, or symbol that decodes to reveal the object of influence to the addressee [2]. The advertising text reveals the main content of the advertising message. Its task is to attract attention to the announcement with its appearance, to engage interest, and ultimately to persuade potential buyers to purchase the offered product.

The main structural elements of advertising texts are the headline, the main text, and the slogan; subtitles, inserts, frames, prints, logos, and autographs (signatures) are also used. The headline attracts attention to the text and interests the buyer. Therefore, it should be

effective in impact and clear in content. Headlines can be divided into several types: those that inform about useful properties, provocative headlines, informative headlines, question marks, and commands. A subtitle serves as a kind of bridge between the headline and the main text.

Materials and methods. An approximate unified classification can be established to analyze each of the main types of discourse based on several criteria, including theme, genre, the nature of the subject, temporal context, and national-cultural parameters.

Advertising discourse refers to the relationships between advertisers and the recipients of advertising, realized through the dissemination of advertising products. These products include advertising messages in print media, electronic media, and outdoor displays such as billboards, banners, and light panels [6]. Additionally, advertising can appear on the walls of vehicles and unconventional media, which may encompass any household items, interior details, urban space elements, and various computer media.

The perception of advertising messages is characterized by features that align advertising discourse with artistic-literary and journalistic discourses. Notably, there is a tendency to perceive the message as something not entirely credible.

Advertising itself serves as a form of impersonal presentation and promotion of commercial ideas, goods, and services through advertising text. This text comprises a set of audiovisual means directed at the recipient, aimed at achieving a planned effect that is directly or indirectly related to the object of advertising.

Researchers identify various types of advertising based on different criteria. For instance, F. Kotler categorizes advertising according to its objectives into several types, including prestige advertising, brand advertising, classified advertising, sales advertising, and explanatory-propaganda advertising.

International scholars also recognize several types of advertising, such as trademark advertising, trade retail advertising, political advertising, directory advertising, institutional (corporate) advertising, social advertising, and interactive advertising.

The authors of the study "The Language of Advertising" differentiate advertising into commercial and non-commercial categories.

Commercial advertising is further subdivided into image, industrial, and consumer advertising. An important aspect of the linguistic formulation of advertising texts is the distinction between classified advertising and advertising on spreads [4].

In contemporary linguistic culture, the term "advertising" syncretically combines the meanings of both product and activity. It can refer to a text of an advertisement, a specific advertising genre or sub-genre (such as television advertising or political advertising), or the activity of engaging in advertising. The genre specificity of the advertising phenomenon encompasses both the method of delivering the advertisement and the purpose of composing the advertising text. The text, immersed in the context of advertising communication, serves as the foundation for identifying the broadest meaning of the term "advertising," which is advertising discourse.

Results and discussion. The primary objective of advertising discourse is to attract consumer attention to one of many typically similar products, creating a positive image that lingers in the consumer's memory, ideally permanently. Rather than focusing on the product itself, advertising aims to sell typical psychological preferences of people. For instance, wine advertising often emphasizes "traditions" and "roots," showcasing wine names against backdrops of castles and palaces, with possible taglines such as "This cheese was made by my grandmother." In this sense, advertising becomes a sign; thus, what is sold is not the product itself but its symbolic equivalent [8]. When making a purchase, individuals respond not to the differences in the product but to the distinctions in its symbolic essence.

Television advertising discourse employs linguistic units from all levels of the language system. The use of phonetic and accentual elements creates a distinctive rhythmic and melodic pattern within the advertising discourse. Intonation plays a crucial role, serving as a means of enhancing the emotional color of sentences and rhetorical questions. Various attention-grabbing techniques are employed, such as voice amplification to convey heightened emotion and voice reduction, which can create a sense of detachment [1].

The vocabulary of advertising texts is primarily neutral, comprising about 85% of the total, although nearly all lexical layers are represented,

excluding exoticism, poetic language, archaisms, dialects, and jargon. Advertising in popular magazines and newspapers is aimed at the average consumer. The target audience for these publications is quite broad and heterogeneous in terms of social, gender, age, and geographical criteria. Therefore, the advertising text must be crafted to be comprehensible and engaging for almost anyone. This accounts for the dominance of neutral vocabulary in the analyzed texts, which stands at 79%. Examples include words like "kind," "feel," "scene," "clothes," and "to see."

Neutral or interstylistic vocabulary serves as the primary and most actively utilized part of the lexicon. Consequently, the higher the percentage of neutral or interstylistic vocabulary in an advertising text, the more accessible the advertisement appears to the reader. Following this, scientific vocabulary constitutes about 1%, including terms such as "Lithium Ion battery," "Salicylic acid," "fluorescent," "melatonin," and "serotonin".

According to the data obtained, neologisms account for 3% of the vocabulary in advertising texts. Examples include words like "modem," "walkie-talkie," "Imagerunner," "Ethernet," and "smartphone." Typically, new products are designated with unusual and vivid terms to attract attention and emphasize that such products are unprecedented. Consequently, copywriters often employ neologisms as a tool for engagement, aiming to stimulate interest and the desire for something not yet available to others.

Literary vocabulary also appears in advertising texts, with examples like "fragrance," "translucent," "exclusive," and "to glow." The research indicates that the percentage of literary vocabulary (2%) is relatively minor; however, it is sufficient to lend the text a sense of gravitas without transforming it into a literary work. It was observed that the presence of literary vocabulary is particularly significant within the context of technical innovations and household appliances [5]. This is attributed to the fact that literary vocabulary expresses general scientific concepts, allowing for a more nuanced expression without overwhelming the text with excessive scientific jargon.

Additionally, it is noteworthy that barbarisms constitute 1% of the vocabulary in the analyzed texts. Examples include "Grundig" (German for "muddy"), "modus operandi" (Latin for "method of operation"), "spectrum" (Latin for "range"),

and "lux" (Latin for "light"). As borrowed words, barbarisms "liven up" the text and, alongside scientific vocabulary, are intended to attract attention and highlight a connection to other cultures, thereby enhancing the appeal of the advertised product.

In the examined advertising texts, journalistic vocabulary represents 2%. Examples include "prestigious," "virtually," "technology," "productivity," and "global." This vocabulary is characterized by its relevance, heightened problem awareness, emotional resonance, and focus on maximizing impact on readers.

Conversational vocabulary imparts a tone of informal dialogue to the text. In the analyzed material, it constitutes 0.8% of the vocabulary. Examples include phrases such as "thingamajig" (meaning "thing" or "gizmo"), "to shake up the way we think," and "breezy." The study found that copywriters often utilize conversational vocabulary in advertising for cosmetics and household appliances. This can be attributed to the private and familial nature of using such products [2]. Thus, conversational vocabulary is employed to immerse potential customers in a homely atmosphere, subsequently leading them to the idea that life can be more comfortable and ultimately suggesting their product as a solution. Additionally, conversational vocabulary enables individuals to relax, making them more receptive to persuasion.

Colloquial lexical units account for 0.2% of the vocabulary. Examples include "Hey" and "fussy." This type of language breaks down the barrier between the product manufacturer and potential customers. In some instances, it can even shock the audience, serving as a guarantee for making the advertisement memorable. Colloquial language was observed in only a few advertisements, indicating the cautious approach of copywriters. Notably, these texts were dedicated to the advertising of cameras and mobile phones.

Official-business vocabulary makes up 1% of the text. Examples include terms such as "to implement," "mission," "transaction," and "credential." Alongside scientific vocabulary, it lends a sense of seriousness to the text, which, according to some readers, enhances the credibility of the information presented.

The grammatical features of advertising language are distinctly unique. In advertising, grammar takes a backseat, as the primary goal is

to achieve both semantic and emotional impact. The superlative degree often appears in advertising language in defiance of grammatical norms; for instance, phrases like "this product is better, faster, longer, stronger" are frequently heard in radio and television advertisements. Moreover, comparative and superlative forms are sometimes even used with nouns, despite grammatical rules prohibiting such constructions, as seen in phrases like "it's the peanutiest butter." In trivial advertising, text construction tends to simplify grammatical structures and rely heavily on clichés – stereotypical phrases that contribute to the overall repetition and limitation of vocabulary [8].

However, the most effective advertising texts are built on much more complex principles. In these cases, the creators of the texts avoid directly describing the advertised product, its attributes, characteristics, and advantages. Instead, they focus on "creating an image," which is achieved in two main ways: first, through meticulously designed graphic and illustrated presentations of the material and its linguistic formatting that associate the advertised product with a particular symbol; second, by linking the product to a specific social group that holds "prestige" in the eyes of potential consumers [3]. Such texts appeal to the hierarchical value systems inherent in individuals, often relying on principles of covert suggestion.

The grammatical group of the advertising slogan that appears most frequently in terms of usage cases consists of function words. At first glance, this could be attributed to the analytical nature of the English language, characterized by the presence of definite (the) and indefinite (a/an) articles. However, the number of articles in the examined advertising slogans constitutes a small fraction of the total number of function words.

This phenomenon can be explained by the inherent brevity of advertising slogans, which emphasizes high informativeness within their components. In other words, the use of function words in slogans allows for concise communication while still conveying essential information, making them effective in capturing the audience's attention.

When creating a slogan, as with any advertising text, three essential conditions must be considered, as formulated by Alastair Crompton: "I know who I am addressing; I know what I want

to say; I will say it in a way that no one has said it before." To signal direct address to the consumer, personal pronouns are used in slogans.

Typically, the second-person form "you" and the possessive pronoun "your" are employed, as seen in slogans like:

- "You Too Can Have A Body Like Mine" – brand: Charles Atlas

- "M&Ms melt in your mouth, not in your hand" – brand: M&Ms

Less frequently, the first-person pronoun "I" or "me" and the possessive pronoun "my" are utilized. In these cases, the slogan is styled as direct speech from an "enthusiastic" recipient of the advertisement or even the brand owner, such as:

- "I liked it so much I bought the company" – brand: Remington

Among adjectives, "good" is the most commonly used, appearing in all degrees of comparison:

- "You're in good hands with Allstate" – brand: Allstate Insurance

- "Probably the best beer in the world" – brand: Carlsberg

Adverbs in advertising slogans serve to exclusively describe the beneficial impact of the product on the potential buyer. The semantics of the vast majority of these phrases are positive; however, this diversity ultimately reduces to variations of three words: good, better, and the best, as illustrated by:

- "M'm! M'm! Good!" – brand: Campbell's Soup.

The grammatical features of advertising language are highly distinctive. In this domain, grammar often takes a back seat, as the primary goal is to achieve a semantic and emotional effect. Instead of adhering to traditional grammatical norms, advertising texts aim to evoke emotions by creating impressions through the free use of constructions and ignoring rules.

The use of the highest degree in advertising language, contrary to grammatical norms, may manifest in comparative phrases, such as "this product is better, faster, longer, stronger." Occasionally, one can observe the application of degrees of comparison in nouns, which is usually unacceptable: "it's the peanutiest butter." In simple advertising texts, there is often a tendency to simplify grammatical structures and employ clichés, leading to repetitiveness and a limited vocabulary.

However, the most effective advertising texts are frequently constructed on more complex principles. Authors avoid directly describing the product, its characteristics, and advantages, opting instead for “image creation.” This can be achieved through carefully thought-out graphic and illustrated presentation that associates the product with certain symbols, as well as by linking it to social groups that possess “prestige” in the perception of potential consumers. Such texts appeal to a hierarchy of values, often relying on methods of covert suggestion.

Conclusion. Advertising discourse refers to the relationships between advertisers and the recipients of advertising, established through the dissemination of advertising products. This includes advertising messages in print media, electronic media, as well as on external mediums (such as billboards, banners, light panels, etc.), on the walls of transportation vehicles, and additionally on non-traditional mediums, which can encompass any household items, elements of interior

and urban space, and various types of computer storage.

The perception of advertising messages is characterized by several features that align advertising discourse with artistic-literary and journalistic discourses. One such feature is the perception of the message as something not entirely credible.

Advertising is a form of impersonal presentation and promotion of commercial ideas, goods, and services through advertising text, which consists of audiovisual means directed at the recipient, with the aim of providing a planned influence that is directly or indirectly related to the object of advertising.

Advertising discourse is characterized by specific syntactic, lexical, and grammatical constructions that distinguish it from other types of discourse. Each fragment of advertising discourse is aimed at achieving the function of influencing the potential buyer or user of the service. In the future, a comparative analysis of English-speaking and Ukrainian-speaking discourse is possible.

BIBLIOGRAPHY

1. Бойко В. М. Графодеривація в українських рекламних текстах. Література та культура Полісся. Вип. 104. Серія Філологічні науки. № 19. / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2021. С. 132–139.
2. Дядечко Л. Крилаті вислови рекламного походження в аспекті психолінгвістичних досліджень. Мовні та концептуальні картини світу: наукове видання. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2012. Вип. 41. Ч. 2. С. 3–19.
3. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.02. К., 2005. 32 с.
4. Іванова І. Б. Історія української реклами: мовностилістичний аспект: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 371 с.
5. Кравченко А. Г. Дискурс у світлі наукових дискусій. Концепція дискурсивного аналізу Т. Ван Дейка. Актуальні проблеми сучасної германістики та методика викладання іноземних мов: колективна монографія. Запоріжжя: Дике Поле, 2015. С. 5–19.
6. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ: “Критика”, 2010. 655 с.
7. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. К.: ВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с.
9. Радю А. І. Типологія та лінгвістичні особливості функціонування ділової реклами (на матеріалі англійської мовної рекламної продукції): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. 2004. 247 с.
10. Реклама під час війни: що працює, а що – ні. URL: <https://sostav.ua/publication/reklama-p-d-chas-v-jni-shcho-pratsyu-a-shcho-n-92799.html> (дата звернення: 20.07.2024).
11. Ogilvy D. Confessions of an Advertising Man. London: Southbank Publishing, 2004. 224 p.

REFERENCES

1. Bojko, V. M. (2021). Grafoderyvaciya v ukrayinskykh reklamnykh tekstah [Graphoderivatization in Ukrainian advertising texts]. *Literatura ta kultura Polissya*. Vyp. 104. Seriya Filologichni nauky. Vol. 19. / vidp. red. i uporyad. G. V. Samoilenko. Nizhyn: NDU im. M. Gogolya. pp. 132–139. [in Ukrainian]
2. Dyadechko, L. (2012). Krylati vyslovy reklamnoho pochodzhennya v aspekti psycholingvistychnyh doslidzen [Winged expressions of advertising origin in the aspect of psycholinguistic research]. *Movni ta konceptualni*

- kartyny svitu: naukove vydannya. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyivskyj universytet». Vol. 41. Ch. 2. pp. 3–19. [in Ukrainian]
3. Zirka, V. V. (2005). *Movna paradygma manipulyatyvnoyi gry v reklamakh* [The language paradigm of manipulative play in advertising]: avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk: specz. 10.02.02. K., 32 p. [in Ukrainian]
 4. Ivanova, I. B. (2016). *Istoriya ukrayinskoyi reklamy: movnostylistychnyj aspekt: monografiya* [History of Ukrainian Advertising: Linguistic and Stylistic Aspect: A Monograph]. Xarkiv: Yurajt. 371 p. [in Ukrainian]
 5. Kravchenko, A. G. (2015). *Dyskurs u svitli naukovykh diskusij. Koncepciya dyskursyvnoho analizu T. Van Dejka* [Discourse in the light of scientific discussions. The concept of discourse analysis by T. Van Dijk]. Aktualni problemy suchasnoyi germanistyky ta metodyka vykladannya inozemnykh mov: kolektyvna monografiya. Zaporizhzhya: Dyke Pole. pp. 5–19. [in Ukrainian]
 6. Kulyk, V. (2010). *Dyskurs ukrayinskykh medij: identychnosti, ideologiyi, vladni stosunky* [Ukrainian media discourse: identities, ideologies, power relations]. Kyiv: “Krytyka”. 655 p. [in Ukrainian]
 7. Pohepczov, G. G. (1999). *Teoriya komunikaciyi* [Communication theory]. K.: VCz “Kyivskyj universytet”. 308 p. [in Ukrainian]
 8. Pryhodko, A. M. (2008). *Koncepty i konceptosystemy v kognityvno-dyskursyvnyj paradygmi lingvistyky* [Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhya: Prem'yer. 332 p. [in Ukrainian]
 9. Radu, A. I. (2004). *Typologiya ta lingvistychni osoblyvosti funkcionuvannya dilovoyi reklamy (na materialy anglo-movnoyi reklamnoyi produkciyi)* [Typology and linguistic features of business advertising functioning (based on the material of English-language advertising products)]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. L. 247 p. [in Ukrainian]
 10. *Reklama pid chas vijny: shho pracuyeye, a shho – ni* [Advertising during the war: what works and what doesn't]. Retrieved from: <https://sostav.ua/publication/reklama-p-d-chas-v-jni-shcho-pratsyu-a-shcho-n-92799.html> [in Ukrainian]
 11. Ogilvy, D. (2004). *Confessions of an Advertising Man*. London: Southbank Publishing, 224 p.

УДК 821.161.2:82-4
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.23>

ТОПОС МИТЦЯ В ЕСЕЇСТИЦІ В. МАХНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «З ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ»)

Марія Якубовська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
пр. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua

Анотація. У статті проаналізовано образи митців у збірці-лексиконі «З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усілякої всячини» В. Махна з погляду топологічної рефлексії. Збірка розглядається як етапний проєкт митця. Наголошено, що в цій книзі автор децю відходить від традиційної для себе самоідентифікації через просторову образність і зупиняється на багатьох маркерах дійсності, у тому числі й на образах митців. Об'єктом авторської уваги в збірці постали письменники, скульптори, музиканти минулого й сучасності на тлі уваги до інших явищ буття. Кожному з митців присвячено окремий есей-розділ, названий за його прізвищем. Наголошено на певних ознаках портретування митців: побіжний огляд творчості, цитування творів і коментування цитат, опис зовнішності, вплив текстів на власну творчість автора тощо. Зроблено висновок, що В. Махно не вибудовує жодної ієрархії в есеїстичній презентації митців: його однаковою мірою цікавлять представники як його культури, так й інших культур, як його сучасники, так і виразники колишніх часів, як митці, що розділили з ним як літератором його сьогочасне буття, так і ті, хто міцно закріпив статус власного минулого тощо. З есеїв постають митці, творчість яких орієнтує авторське мислення на універсум попередньої національної культури, частиною якої автор вважає себе попри географічну й часову роз'єднаність. В. Махно вибудовує образ багатьох митців як топос власного буття, постійно відшукуючи точки дотику з представленими творчими особистостями через документальні джерела їхньої біографії, критичні розвідки й власне творчість. У такий спосіб відбувається внутрішній діалог автора з власною свідомістю, утіленою через зовнішні впливи творчих постатей, а це, у свою чергу, стає фундаментом есеїстичних практик В. Махна, презентованих у цій етапній збірці.

Ключові слова: топос, есей, В. Махно, самоідентифікація, рефлексія, збірка, митець.

TOPOS OF THE ARTIST IN THE ESSAYS OF V. MAKHNO (ON THE MATERIALS OF THE COLLECTION “FROM VOWELS AND CONSONANTS”)

Mariia Yakubovska

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Information Activiti and Media Communications Department
Odesa Polytechnic National University
Shevchenko ave., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua

Abstract. The article analyzes the images of artists in the lexicon collection “From vowels and consonants: an encyclopedic dictionary of names, cities, birds, plants and all sorts of things” by V. Makhno from the point of view of topological reflection. The collection is considered as a staged project of the artist. It is emphasized that in this book the author deviates somewhat from his traditional self-identification through spatial imagery and dwells on many markers of reality, including the images of artists. Writers, sculptors, musicians of the past

and present became the object of the author's attention in the collection, against the background of attention to other phenomena of existence. Each of the artists is dedicated to a separate essay-chapter, named after his surname. Emphasis is placed on certain features of portraiture of artists: a cursory review of work, citing works and commenting on quotations, description of appearance, influence of texts on the author's own work, etc. It is concluded that V. Makhno does not build any hierarchy in his essayistic presentation of artists: he is equally interested in both representatives of his culture and other cultures, both his contemporaries and exponents of former times, as well as artists who shared with him as a writer his present existence, as well as those who have firmly established the status of their own past, etc. Artists emerge from the essays, whose creativity orients the author's linguistic thinking on the universe of the previous national culture, a part of which the author considers himself, despite the geographical and temporal separation. V. Makhno builds the image of many artists as a topos of his own existence, constantly looking for points of contact with the presented creative personalities through documentary sources of their biographies, critical investigations and his own creativity. In this way, the author's internal dialogue with his own consciousness, objectified through the external influences of creative figures, takes place, and this, in turn, becomes the foundation of V. Makhno's essay writing practices, presented in this milestone collection.

Key words: *topos, essay, V. Makhno, self-identification, reflection, collection, artist.*

Творчість В. Махна – знакове явище сучасної української літератури. Головна тема його творчості – самоідентифікація особистості в умовах культурного й географічного кордону: митець багато років жив в Україні, потім емігрував до США, проте так і не став американським письменником. Уся творчість цього автора – і лірична, і прозова, й есеїстична – обертається довкола особистісного ментального занурення сучасної творчої особистості в певний простір на мапі світу. Митець багато подорожує, шукаючи в нових і старих локаціях джерела для власного натхнення. Він сам визнає важливість простору як відправної точки ліричних чи есеїстичних рефлексій: для нього «простір, просякнутий часом, наповнений людьми, запахами, звуками, словами, – важливий і постійно вживаний як художній елемент», ... «без нього будь-яка розповідь – бліда, не сферична» [2]. Цими ідеями наповнено більшість есеїстичних і власне прозових книг автора: «Котилася торба», «Уздовж океану на ровері», «Околиці та пограниччя». Між тим остання збірка митця «З голосних і приголосних» засвідчила певний відхід літератора від власної ж гранд-теми: у книзі автор складає лексикон важливих для себе речей та оформлює їх у такий собі особистісний словник. У цьому авторському глосарії напрочуд важливе місце посідають митці, творчість яких наклала певний відбиток у свідомості В. Махна. Тож вивчення топосу митця як творчої особистості крізь призму есеїстичної оптики – перспективний напрям сьогочасних досліджень. Ми виходимо з того, що «людина, тим паче творча особистість, є цен-

тром буття будь-якого топосу... Вона цей топос уналежнює, окреслює, іншими словами, онтологізує» [5, с. 439]. Також для нас важлива ідея про «позачасовість простору, що формує підґрунтя для «топологічної рефлексії», де суб'єкт та об'єкт реконструюють певний ракурс бачення, спираючись на набутий досвід, прагнучи утримувати цей стан, переживаючи досвід раз за разом» [1, с. 9].

Проаналізуємо образи митців у книзі детальніше. Отже, мета дослідження – проаналізувати засоби створення топосу митця в збірці «З голосних і приголосних». Завдання – осмислити місце образів митців у збірці-лексиконі; окреслити специфіку топосу митців у цій збірці; виділити засоби портретування митців.

Об'єктом дослідження є збірка есеїстики «З голосних і приголосних» В. Махна.

Предметом наукової студії є образи митців у цій збірці з позицій топологічної рефлексії.

Збірка «З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усіякої всячини» побачила світ 2023 року. Книга оформлена у форматі авторського словника – есеїстичних текстів, не прив'язаних до певної конкретної тематики, але об'єднаних автором як цілісність за алфавітним принципом [4]. «Словник, лексикон, абетка, енциклопедія – це спроба структурування світу тими засобами, які нам доступні: тобто назвавши довколишній світ, ми упорядковуємо простір, в якому нам зручно або який хочемо зрозуміти» [3, с. 232–233], – пише в есеї про Мілорада Павича автор. Також у передмові, названій «Слово до читача», митець окреслює причину звернення до

такого формату: бажання «примирити» дисбаланс між «твоїм» і «чужим», котрі накопилися в його свідомості за довгі роки творчого буття. Авторська енциклопедія містить доволі різні за змістом «розділи»: тут є простір для осмислення того, яка роль Борхеса та Гемінгвея в історії світової культури й особистій долі митця, разом із тим зустрічаються публікації про те, як корелюють між собою війна і мир, література і війна, у чому специфіка буття окремих пернатих і в чому специфіка фотографування як творчості. Проте видатним постатям минулого й сучасності, передусім письменникам, у збірці-лексиконі відведена особлива роль. Аміхай і Борхес, Гоголь і Маланюк, Павич і Ремарк, Мілош і Гемінгвей опиняються в одному полі авторського осмислення. Топос автора вкорінюється у світі багатьох митців – представників різних літератур: у текстах переповідаються не просто факти біографії видатних літераторів, а осмислюються причини вкарбовування їхньої творчості до художнього почерку самого автора книги. Ось есеї «Ремарк» починається так: «Мене дивувало друге ім'я Еріха Марії Ремарка. Чому Марія? Про існування іншого – Райнера Марії Рільке – я дізнаюся пізніше з перекладів Бажана, коли поезія заповнить мій простір» [3, с. 262]. Ключова ідея цього вступу – особистий простір самого митця, який заповнюється ще чимось, у цьому випадку творчістю Ремарка, котрим В. Махно захоплювався з дитинства.

Зупинимося на топологічних прийомах портретування митців. Так, провідним прийомом створення образу є побіжний огляд його творчості в розділах-есеях книги. В. Махно пропонує коротку презентацію спадщини того чи того автора: вона презентується штрихами, окремими деталями, фрагментами, цитатами. Так, в есеї «Рульфо» про Хуана Рульфо йдеться про вплив цього мексиканського письменника на творчість Габріеля Гарсія Маркеса, зокрема про дотичність романів «Педро Парамо» і «Сто років самотності». Побіжно згадуються певні обставини життя цього автора, його вплив на самого В. Махна. Проте вказані факти біографії і творчості потрібні В. Махнові з метою поміркувати, що таке вигадка в художній літературі та яка роль художньої літератури у відтворенні реальних подій. Так, у тексті читаємо: «Як на мене, література взагалі про

те, чого не було, тобто про те, що відбулося в досвіді країни та письменника, але це інша якість досвіду та буття» [3, с. 281]. У такий самий спосіб презентовано й Ду Фу – відомого китайського поета епохи Тан. В есеї йдеться, що про самого поета залишилося не так багато відомостей, натомість красномовно про нього говорить його поезія, якій присвячено левову частину твору. Тож Ду Фу у В. Махна презентується через самобутню танську поезію, «яка відрізнялася від попередників передусім тим, що почала описувати страждання простого люду й тогочасні історичні події» [3, с. 112]. В есеї «Ду Фу» здійснено докладний есеїстичний аналіз цієї творчості, адже наголошено на впливі даосизму, обставин правління імператора Сюань-цзуна, флористичній і фауністичній символіці, мотивах мандрів і розмірковувань. Прикметно, що В. Махно пропонує «свій» портрет Ду Фу, тобто такий, який міцно закарбувався у його власній творчій свідомості: «Поет імператорського саду, пейзажів китайської провінції та соціальних суперечностей найбільшим нещастям свого життя уважає руйнівні війни, у вир яких втягнуто його батьківщину. Ду Фу бачиться мені поетом втрат, не зважаючи на певну елегійність та філософічність поетичної фрази» [3, с. 114]. Ми бачимо, що в цьому творі есеїст не просто означає власну присутність (топіку) та екзистенційне буття в поетичній конкретиці іншого поета з давньої епохи й екзотичної для себе країни, а насамперед самоідентифікується, представляючи власну систему координат як громадянин і поет, бо пише про митця, який жив у часи нав'язаної війни, тож у цьому автор бачить і певні точки дотику до топосу власної душі: «Графіка гієрогліфа – це також сукупність та перетин точок і рисунок, які з'єднавшись, творять значення слова, а слова складені з п'яти чи семи гієрогліфів – поетичний рядок, його довжину, ритм, та, зрештою, поетичні значення і красу. Тобто усе, що бачу і відчуваю я нині – небо, річку, човен на ріці, війни тощо, – читаний мною поет давно пережив і побачив» [3, с. 109]. Відтак з есею вимальовується образ самобутнього поета із сивої давнини, котрий, проте, не міфологізується й не ідеалізується: він постає призмою власного поетичного мислення автора, оптикою його ставлення до сьогочасних проблем буття.

Обов'язковий складник есеїв про митців у збірці – цитування їхніх творів і коментування цих цитат у різний спосіб. Наприклад, в есеї «Свідзінський» не просто дається загальна характеристика творчості цього «поетапонадчасу» в контексті трикутника Тичина-Антонич-Свідзінський, не просто йдеться про роль цього письменника у становлення поетичної свідомості автора книги «З голосних і приголосних», а презентується топос душі цього митця, виражений через фрагменти віршів, котрі В. Махно наводить і вишукано коментує і як професійний філолог, і як поет. Наприклад: «Тепер, коли майже достовірно відомо про обставини арешту та трагічної загибелі поета, то його *«в полум'ї був споконвіку – в полум'я вернуся»* сприймається як архетип пам'яті й первнів разом із особливим даром поетичного прозріння, яке блискавично прочитує фаталізм майбутнього» [3, с. 299]. Або: «Він [Свідзінський – М. Я.] зберігає свою окремішність, навіть певну відстороненість, *«я горю як китайський ліхтарик, забутий на гілці, в старому саду»*. Інколи, перечитуючи Свідзінського, я ловлю себе на думці, що *самотність, труд, мовчання* – три ознаки, які він уважав за найпритаманніші природі творчості, наче три діаманти вкраплені в його поетичне небо. Не зовнішнім блиском, що засліплює, а структурою породи, яка не підвладна часові своєю міццю» [3, с. 302]. Цілком очевидно, що В. Махно використовує цитати як атракцію уваги читача, непрямой оцінки самого героя твору – Володимира Свідзінського, створює ефект уписаності власної творчості, передусім поетичної, у загальний український ліричний контекст. В. Махно пропонує й власні ліричні фрагменти, у яких задіяно фрагменти поезії В. Свідзінського в різний спосіб: *«Рибою пливеш, Свідзінським; кавою // посмішку залиш – і за одвіком // за три кроки погляду лукавого // не зітреш за шклом із нашим віком»* [курсив авторський – М. Я.] [3, с. 298–299]. Тож маємо творчість як функціонально-стилістичний код, котрий виражає зорієнтованість авторського мовомислення (стереотипізоване використання в певних значеннях і контекстах слів, сталих словесних комплексів, фразеосхем та інших одиниць мови) на універсум попередньої національної поетичної культури, частиною

якої автор вважає себе попри географічну роз'єднаність.

Ще один важливий прийом створення образів митців у збірці – акцентуація їх дотичності до певного простору, місцевості, локації. Це загалом найбільш властива В. Махнові художня техніка, активно апробована ним як есеїстом у всіх збірках: «Котилася торба», «Околиці та пограниччя», «Уздовж океану на ровері» тощо. У більшості есеїв згадка про того чи того митця прив'язана до певного топосу, який закарбувався у свідомості автора й утілений у тексті, як то Карл Еміль Француз, що мав прямий стосунок до Чорткова («Француз із Чорткова», збірка «Околиці та пограниччя»), чи Богдан Рубчак, занурений у Нью-Йорк або Чикаго («Рубчак, Беллоу і шість безсмертних поетів», збірка «Уздовж океану на ровері»). Не зраджує в цьому собі й автор, створюючи портрети митців у збірці «З голосних і приголосних». Наприклад, задум есею «Стравінський», як можна стверджувати на підставі самого тексту, присвячений композитору Ігорю Стравінському, котрий має російське, польське й українське козацьке коріння, тісно пов'язаний з українською козацькою культурою, зародився в каліфорнійському Лос-Анджелесі, у якому на зірковій алеї в Голлівуді є й зірка цього відомого музиканта. Побачивши в цьому місті увагу до видатного композитора, В. Махно також вирішив присвятити йому есеї, де коротко окреслено біографію митця, його новації в музиці, а головне, показано зв'язок з Україною. Привертає увагу принагідна для портретування Стравінського рефлексія про зв'язок слова й звуку, поезії й музики, позначена філософічністю й оформлена каскадом риторичних запитань: «Музика перебуває у своїх сферах і сховках, подібно як література – хіба вона у словах, а слова – у словниках? Звідки походять слова – ми не знаємо. Так само з музикою: звідки вона? Звідки ці звуки, ці хвилеподібні синусоїди, які можна укласти в один ряд і прописати їх нотними знаками на папері. А згодом втілити з оркестрою та співаками, тобто ретранслювати почуте й схоплене уявою композитора» [3, с. 310].

Прямий зв'язок із певним простором і постаттю митця простежується й в есеї «Ботеро» про колумбійського художника і скульптора Фернандо Ботеро, що працював у техніці фігуративізму і прославляв Латин-

ську Америку. Колумбійське місто Меделіні прямо асоціюється в автора з творчістю цього митця. Весь есей повністю побудовано на просторовій образності (площа Ботеро, музей Антіокії, будинок Рафеля Урібе Урібе, Нью-Йорк тощо). Автор створює образ самого майстра крізь призму його творчості, самотньо оціненої: «Якщо скульптури Джакометті з витонченим торсом, тонкорукі й тонконогі, своєрідні мінімалізація й видовжування пропорцій людського тіла, то у Ботеро все навпаки – життєдайна сила наче наповнює особливим змістом тілесну фактуру, від чого вона розширюється в розмірах і набирає гротескних рис» [3, с. 51]. В. Махно, створюючи образ Ботеро, постійно вписує його в певні локації світу, де презентовані його скульптури, від того образ митця стає опуклішим і наочнішим. Тож у такий спосіб проблематизується ідея присутності митця, а художній простір есею фактично починає являти собою образну модель світу творчості, котра втілюється мовою просторових уявлень В. Махна. Сам же простір моделює різноманітні зв'язки картини світу через літературні («латиноамериканський літературний феномен, яким захоплювалися у світі, звузився до кількох імен»), скульптурні («Ботеро своїми скульптурами... повідмикав замки у дверях запитань Борхеса про стосунки письменника чи мистця до традиції»), малярські («у полотнах Ботеро грація матадора, його гнучкість і театралізована поведінка кудись зникають»), архітектурні («площа – живе втілення колумбійського неспокою, ексцентричності, жвавого спілкування») акценти. При цьому мова просторових відношень як засіб художнього моделювання топосу Фернардо Ботеро як видатного скульптора надзвичайно важлива, оскільки належить до первинних у відтворенні його світобачення як творчої особистості. Доповнюють ці просторові локації фрагменти інтерв'ю зі скульптором. Так, його запитали про причину уваги до величезних розмірів своїх персонажів, на що той відповів, що «вони видаються йому стрункими» [3, с. 54].

Ще один наявний прийом портретування видатних діячів минулого й сучасності – опис їхньої зовнішності в художній спосіб. При цьому митець не має на меті описати відомі портрети діячів вербальними засобами. Зупиняючись на певних деталях зовнішності,

митець відшукує в них важливі для себе акценти позиціонування того чи того творця у власній свідомості, намагається провести паралелі між видимим і прихованим у творчості як такий від стороннього ока. Наприклад, створюючи есей про суперечливого для української й російської культури водночас Миколу Гоголя, В. Махно акцентує увагу на амбівалентності його зовнішності, пропонуючи такий варіант словесного портрета: «Сам образ Гоголя – довгоносого, схожого, справді, на птаха з родини качиних, в обрамленні чорного, розчесаного з проділом, волосся; з неодмінними вусами, що скрашують довжину носа, в чорному манто, – це образ аскета й одночасно якогось середньовічного алхіміка» [3, с. 95]. У наведеному описі – чимало епітетів, прихованих порівнянь, інших емоційно-оцінних та експресивних атрибутів. Вони тенденційно загострили питання складнощів позиціонування М. Гоголя в літературному й культурному східнослов'янському просторі, прямолінійно відобразили аспект його ментальних меж, про що автор міркує окремо: «Навзагал у світогляді письменника можна віднайти чимало суперечливих і консервативних ідей. Він жив у суперечливі часи – ми також. От і приходиться на думку Микола Гоголь із його українсько-російською дихотомією, коли жерла російських танків біля наших кордонів націлено на наші міста і села. Мабуть, у часи найвищої небезпеки з боку Росії Гоголь буде найліпшим, на жаль, прикладом нашого національного роздвоєння, з якими він не впорався, бо не міг. А ми можемо» [3, с. 100–101].

Отже, збірка-лексикон «З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міста, птахів, рослин та усілякої всячини» В. Махна засвідчила новий етап у творчій еволюції письменника: його уже не так цікавить простір як основне джерело літературного натхнення, скільки постаті, предмети, явища, ситуації, які атрибутують та індивідуалізують цей простір. Посутнє місце в цій атрибуції посідають персоналії-митці, яким у збірці відведено чимало місця. І тут важливо відмітити, що В. Махно не вибудовує жодної ієрархії в цій есеїстичній презентації: його однаковою мірою цікавлять представники як його культури (В. Свідзінський), так й інших культур (Ду Фу), як його сучасники (А. Фрайліх), так і представники колиш-

ніх часів (Є. Маланюк), як митці, що розділили з ним як літератором його сьогочасне буття (Б. Рубчак), так і ті, хто міцно закріпив статус власного минулого (Ч. Мілош) тощо. В. Махно вибудовує образ цих і багатьох інших митців як топос власного буття, постійно відшукуючи точки дотику з представленими творчими особистостями через

документальні джерела їхньої біографії, критичні розвідки й власне творчість. У такий спосіб відбувається внутрішній діалог автора з власною свідомістю, утіленою через зовнішні впливи творчих постатей, а це, у свою чергу, стає фундаментом есеїстичних практик В. Махна, презентованих у його етапній збірці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганченко А. Мотиви космополітизму в ліричній збірці «Поет, океан і риба» і збірці есеїв «Уздовж океану на ровері» В. Махна». *Вісник Одеського національного університету. Серія «Філологія»*. 2022. Том 27. Вип. 1 (25). С. 7–12.
2. Золотнюк А. Василь Махно: «Мої переїзди дали можливість обживати кожен новий простір як привласнення чужого». URL: <https://tyktor.media/portret/vasyl-makhno/> (дата звернення: 01.07.2024).
3. Махно В. З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усілякої всячини. Київ : Yakaboo Publishing, 2023. 384 с.
4. Шевченко Т. Авторська енциклопедія у форматі збірки есеїв: особливості композиції. *Modern philology: theory, history, methodology : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 1. S. 186–202.
5. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.

REFERENCES

1. Hanchenko, A. (2022). Motyvy kosmopolityzmu v lirychnii zbirtsi «Poet, okean i ryba» i zbirtsi eseiv «Uzdovzh okeanu na roveri» V. Makhna» [Motifs of cosmopolitanism in the lyric collections «The Poet, the Ocean and the Fish» and the collection of essays «Along the Ocean on a Rover» by V. Makhn»]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii Filolohiia*. Tom 27. Vypusk 1(25). S. 7–12.
2. Zolotniuk, A. Vasyl Makhno: «Moi pereizdy daly mozhlyvist obzhyvaty kozhen novyi prostir yak pryvlasnennia chuzhoho» [Vasyl Makhno: «My moves gave me the opportunity to inhabit each new space as an appropriation of someone else's»]. Retrieved from: <https://tyktor.media/portret/vasyl-makhno/> (data zvernennia: 01.07.2024).
3. Makhno, V. (2023). Z holosnykh i pryholosnykh: entsyklopedychnyi slovnyk imen, mist, ptakhiv, roslyn ta usiliakoi vsiachyny [From vowels and consonants: an encyclopedic dictionary of names, cities, birds, plants and all sorts of things]. Kyiv : Yakaboo Publishing, 384 s.
4. Shevchenko, T. (2024). Avtorska entsyklopediia u formati zbirky eseiv: osoblyvosti kompozytsii [The author's encyclopedia in the format of a collection of essays: features of the composition]. *Modern philology: theory, history, methodology : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, P. 1. S. 186–202.
5. Shevchenko, T. (2019). Eseiistyka ukrainskykh pysmennykiv yak fenomen literatury kintsia XX – pochatku XXI st.: monohrafiia [Essay writing by Ukrainian writers as a literary phenomenon of the late XX and early XXI centuries. : monograph]. Kyiv : Vydavnychy dim Dmytra Buraho. 584 s.

НОТАТКИ

Науковий журнал

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 5, 2024

Коректура • *Я. Вишнякова*
Комп'ютерна верстка • *Ю. Ковальчук*

Підписано до друку 29.08.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 19.30. Зам. № 0924/641
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.